12
8 K
12
VITT. EMANUELE

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

Digitized by Google

IOS. QVERCETANI DOCTORIS MEDICI-QVE REGII,

DIÆTETICON POLYHISTORICON.

OPVS VTIQVE VARIVM, magnæ vtilitatis ac delectationis, quod multa Hiſtorica, Philoſophica, & Medica, tàm conſeruandæ ſanitati, quàm varijs curandis morbis neceſſaria contineat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,
Apud CLAVDIVM MORELLVM, via Iacobæa, ad inſigne Fontis.

M. DCVI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

MAGNO

MAVRICIO

LANDGRAVIO HASSIÆ:
COMITI IN CATZEN-
ELENBOGEN, DIETS,
ZIEGENHAIN, NIDDA. &c.

PRINCIPI ILLVSTRIS-
SIMO ET MVNIFICENTIS-
SIMO, DE RE LITERARIA
SEMPER BENE MERITO,
MERENTIQ. MÆCENATI,
AC DOMINO SVO CLE-
MENTISSIMO,

DIÆTETICON HOC
POLYHISTORICON,
IN
SVBMISSI AC DEVOTI
ANIMI TESTIMONIVM,

Digitized by Google

DEBITÆ GRATITVDINIS
SYMBOLVM,
PERPETVÆ OBSERVANTIÆ
MONIMENTVM,
DICAT, OFFERT, CONSECRAT,

IOS. QVERCETANVS
Conſ. & Med. Regius.

Digitized by Google

IN DIÆTETICON POLYHISTORICON IOS. QVERCETANI Conſ. & Medici Regij celeberrimi, Iohan. Preſſius φιλιατρὸς.

AD LECTOREM.

Viſquis longæuā validoq. in corpore vitam
Conſtantem ſana ducere mente cupis,
Huc iter intende, & celeres huc dirige greſſus
Huc fer, & in vanum non gradiere, pedem.
Quid iuuat immenſos Crœſi glomeraſſe theſauros?
Et tamen ad tumidos ingemuiſſe pedes?
Quid genere, & vana prodeſt turgeſcere fama?
Ægrumque obſcuro delituiſſe thoro?
Mēs ſana in ſano quærēda eſt, et corpore primùm,
Succedent votis, cætera cuncta tuis:
Hoc docet illuſtri præſens ratione libellus,
Tempora cui ſimilem priſtina nulla dabant.
Rumpere liuor edax, nihil hîc quod rodere poßis
Nam clypeus morſus non timet iſte tuos.

Digitized by Google

ΕΙΣ ΤΟ ΑΥΤΟ.

ΜΑΥΡΙΚΙΩι τάδε ΛΑΝΤΓΡΑΒΙΩι ἀρεταῖσι βρύοντι
Δῶκε διαιταίων μῦθα Κουερκεταιός.

DE EODEM.

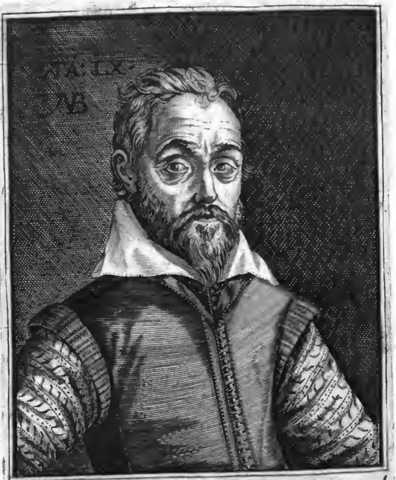
LANTGRAVII HESSIÆ *Heroïs laus duret in æuum,*
Sitque tua huic Pilij ætas, Quercetane, Diæta.

FED. MORELLI. Prof. Reg.

AD INVIDVM.

INVIDE *quid bruto pinguem vomis ore ſaliuam*
Perque meas turpis voluere porce roſas?
Deſine: quid prodeſt fatuam ſic prodere mentem?
Tu meliora doce: non potes? ergo tace.

Digitized by Google

Hæc Quercetani, corpus quæ pinxit Imago eſt,
Ingenio at melius pingitur ille ſuo.
Junge animam membris, quæ docta pingitur arte
Scriptorum, et totus tum tibi pictus erit.

Digitized by Google

IOS. QVERCETANI D. MEDICIQ. REGII. DIÆTETICI POLYHISTORICI,

SECTIO PRIMA.

PROOEMIVM.

CVM ad vitam benè inſtituendam, & contrà grauiſſimos quoſque morbos tuẽdam, reſtituendámq; ſanitatem, maximam eſſe vim in ſedula exẽplorum,& varia hiſtoriarũ lectione & obſeruatione, quotidiè comperiamur: non abſurdum putauimus, noſtrum hoc DIÆTETICON, omnis generis elegantibus, & rudiorum præcipuè commodo ceſſuris, illuſtrare exemplis. Vt enim iuuentus alioqui effrænis, exemplis propoſitis flectitur, & ad meliorem redit frugem: ita ægri viribus & animi, & corporis deficientibus, præceptis medicorum ſalutaribus citius inſtaurantur, ſi animum illorum conſpicuum exemplum ſubeat. Hinc occaſio nobis data, in DIÆTETICON

Digitized by Google

hoc noſtrum, varia genera exemplorum, paſſim ex hiſtoriis collectorum inſerendi: quæ non ſolum ægris ad valetudinem recuperandam plurimùm ſint profutura, ſed & aliis quamuis doctioribus non ingrata futura.

Tres eius erunt ſectiones: quarum duæ generales, poſterior particularis: ſingulæ ſuis diſtinctæ capitibus. Gallico quóque ſermone idem donauimus in illorum vſum, quibus Latinus ignotus: præſertim autem in ſingularem quorundam huius Regni procerum gratiam, quorum petitioni non potui, quin ſatis facerem.

Pars hæc medicinæ, Græcis Diæta, primum in praxi locum olim obtinuit: rectè enim inſtituta, & obſeruata, grauiſſimos morbos imminentes declinat, vitámque diuturnam tuetur.

Abſoluitur autem legitima, ſex rerum non naturalium, vt vocant, adminiſtratione: Aëre videlicet; Cibo & Potu, Inanitione & Repletione, Somno & vigilia, Labore & Quiete, & Animi perturbationibus.

De quibus generatim hîc dicturi, dein ſpeciatim ſingularum effectus, quos tàm in corpore, quàm animis hominum ingenerant, oculis ſubiiciemus.

In quem vſum creata omnia.

Cum enim Deus infinitè bonus, ac ipſa per ſe bonitas, ſummáque perfectio, res omnes in ſuis ſpeciebus planè bonas & perfectas in hominis vſum ac gratiam, ipſum deníque hominem perfectiſſimis omnibus animæ & corporis virtutibus creaſſet, qui tàm eleganti palatio, & tot tantíſque donis copioſiſſimè inſtructo præeſſet,

omnibus creatis frueretur: imò & de ipſa vitæ arbore fructus ad vitæ immortalitatem decerperet, ſi mandatis Creatoris obtemperaſſet: (in quem finem hæc arbos tanquam obedientiæ erga Creatorem propoſita, erat Sacramentum, vt ex ea perpetuitatem vitæ hauriret) per lapſum autem, in omnibus illis corporis & animi ornamentis, verè proteruiam feciſſet: factum eſt, vt iuſto Dei iudicio propter ſuum peccatum non tantum humana caro, ſed & terra, cœlique maledictione diuina in eum vndique conſpirarint.

Homo pôſt lapſum miſerrimus.

Hinc tàm pellucidi ac ſplẽdidi, intellectus eius radii, denſiſſimis tenebris & fœda caligine obducti: cognitio illa in eo rerum omnium dilucida, & tàm illuſtris, tetris ignorantiæ velis funditùs inuoluta: diuina mens, quâ ad imaginem Dei efformatus erat, infecta, & brutis affectibus obnoxia: memoria læſa perturbatáque: omnes deníque ſenſus, cum interni, tum externi, quorum elegantiâ & perfectione, ad cœlum vſque euectus erat, miſerè deprauati ſunt: cùmque is anteà illuſtria in fronte diuinitatis inſignia geſtaret, æternitatis notas oſtentaret, ac ſummi boni, perpetuæ felicitatis, incuſſæque quietis pignore lætaretur, in has conclamatas ac calamitoſas corporis ac animæ miſerias, quibus aſſiduè conflictatur, momento præceps irruerit, vt ærumnarum mole æuíque breuitate, aliis creaturis longè videatur inferior.

His omnibus, inquam, dotibus ſpoliatus, quantis corporis calamitatibus obnoxius ſit redditus, opus eſt excutiamus, ac quibus defe-

Corpus eius cum alioqui optima & perfecta omnium partium ſymmetria ac temperamento æquali conſtaret, nunc prorſus ametria omni, omnibúſque ἀνμαθίας generibus diſſcluitur, vt nihil nunc in toto orbe calamitoſius ſit homine: qui pejorem etiam brutis, magíſque deplorandam vitæ conditionem ſortitus eſt. Si quidem longè majore quàm bruta morborum numero ac varietate premitur: adeò vt omnium malorum fœdiſſima ſit ſentina, quibus ab ipſo ortu & incunabulis ad extremum vſque ſenium, tanquàm perpetuis comitibus ad terram, nonnunquam etiam ante annos pubertatis, deducitur. Et hæc quidem ſunt peccati ac humanæ peruicaciæ ſtipendia, Dei mandato deſignata. Nec homo ſolùm, ſed propter eum Natura vniuerſa mundíque elementa maledictionis diuinæ pœnam ferunt.

Hinc enim aër qui perpetuò aliâs ſerenus, purus, mundus, ac ſpiritibus hominis, quorum erat fomes & pabulum, emundandis, ac in puritate perpetua conſeruandis idoneus, propemodum nunc ſemper caliginoſus, multíſque inquinamentis ac ſordibus impurus, corruptus, ac peſtilens euadit: quibus multos ac varios parit morbos, tam peſtiferos & Epidemicos, quàm ſexcentos alios affectus grauiſſimos, ſumméque noxios.

Terra, quæ anteà benedictione diuinâ fœcundiſſima, rerum omnium producendarum vim obtinebat, è qua in vſum ac pabulum hominis, grati, ſalubres, ac maximè vtiles fructus pro- *Terra maledicta propter hominem.*

patiuntur. Vnde fit etiam, vt ob maledictionem diuinam elementorū, inquinatio & hominis de fœdata imagine ſpurcities, & variæ ſubinde mutationes minus cum natura conſentaneæ, hominem inficiant, ac contrà quàm tulerat eius procreatio, obruant, labefactent, deſtruant.

Veruntamen ſic Deus humani generis miſertus eſt, vt bonum, quod rebus creatis ante culpam hominis incluſerat, non prorſus maledictione ſua deleuerit: ſed varijs vſque adeò impedimentis intricari voluerit juſto judicio: vt nonniſi ſublatis obſtaculis quicquam nobis prodeſſe poſſint: nocere autem plurimum, niſi arte & diligentia medica corrigantur: vt ſcilicet malum ab eis ſeparetur, bonum verò naturale ſincerum ac purum extrahatur, quod in vſum hominis iuxtà Dei inſtitutum cedat. Atque hîc ingenium Medici & ſolertia eluceſcit, ſi eas debitè depuratas ægris præſcribat ac adminiſtret: æger verò rectum Medici Conſilium ſequatur, & ad eas ritè excipiendas ſe componat.

His igitur ſex vtitur DIÆTETICA medicina, practicæ pars tertia, quæ nobis ſigillatim ac ordine declaranda ſunt. Nemo autem miretur ſi fuſius de ſingulis verba faciamus, ac argumentum iſtud vberius tractemus. Hac enim medicinæ parte non tantum morbi profligantur, ſed proſpera etiam valetudo reſtituitur ac conſeruatur. Omnibus itáque ægritudinibus, tùm grauioribus tùm levioribus, omni ætati, vtríque ſexui, junioribus ac grandioribus, pauperibus ac diuitibus, rudioribus potiſſimùm hac *Diæta vitæ quanta.*

DE PERTVRBATIONIBVS ANIMI.

CAP. I.

DOCTISSIME vtique ac copioſiſſimè quicquid ad hanc tractationem de animi pathematibus pertinet, videntur philoſophi Ethnici, Plato, Ariſtoteles, Xenophon, Plutarchus, Seneca, compluresque alij diſſeruiſſe, & quod ſatis eſt de eius quiete ac labore dixiſſe. At quiuis Chriſtianus, & veri Dei cognitione imbutus, primo ſtatim occurſu adulterina & falſa illorũ documẽta ex Lydio ſcripturæ ſacræ lapide deteget: ac in lucẽ proferet hallucinationes falſaſque opiniones, quas de natura morborum, eſſentijs & eorundem cauſis ac curatione fallaci indagine conceperunt, vtcunque tamen eſt, elegantiſſimas ac eruditiſſimas de his rebus agitarunt diſputationes, vt in illis quaſdam veritatis ſcintillas emicuiſſe certum ſit: quæ tamen nobis deducendis, ac in viam rectam dirigendis citrà veri luminis prælucentem flammam ſplendoremque impares ſint ac nimis imbecillæ.

Error philoſophorum de natura morborum animi.

Inter illos Plato de ijs dilucidè philoſophatus eſt: qui dum huiuſmodi malorum originem ſcrutatur ac inquirit, animam in duas partes diuidit: quarum vna vt pote propinquiùs rationi adhærens & vicinior, tranquilla, pacata & cupiditatum domitrix eſt, quæ logica & rationalis dici poteſt; altera bruta, ferox, indomita,

omnibus cupiditatum illecebris, ac voluptatibus addicta & mancipata.

Primam illam partem voluit omni moleſtia ac turbulentis motibus carere, quiete perpetua frui, cui idcircò adiunxit tanquam hoſpitem, Conſtantiam illam, quam animi tranquillitatem vocat. In altera, quibuſvis cupiditatibus dedita modò voluptatum illecebris pellecta, modò mali ſtudio compulſa, hûc & illûc nauis inſtar contrarijs fluctibus agitata, & indefeſſis motibus fluctuante, quæque nulla rationis anchora ſiſti aut retineri valeat, turbulenta omnia animi pathemata collocauit: Cupiditatem, (inquam) inuidiam, iram, furorem, metum, triſtitiam, & alios id genus furibundos motus.

Sedes cupiditatis, inuidiæ, iræ &c.

Hanc ipſam Animæ partem eiuſmodi pathematis obnoxiam, idem Plato in Phædone, eleganti comparatione, feroci, effræni ac indomito equo aſſimilat: vt alteram equi manſueti, docilis, ac fræno aſſueti, ſeſſoris moderamen facile ferentis, nec non ad arbitrium eius compoſiti, imaginem præferre docet: vt hæc, ratione ſe duci ac regi patiatur, cui facilè adhæret ac obtemperat: atque idcircò fortiter, & conſtanter calamitates omnes ac aduerſos fluctus deſpiciat, nec magis boni vllius præſentia aut futuri ſpe moueatur, quàm occurrentium malorum mœſtitia ac indignatione percellatur.

Comparatio animæ cum equo.

Ex his igitur tam limpidis & perennibus ſcaturiginibus, plures Ethnici philoſophi vanam illam opinionem deduxerunt, & vmbratilem illam conſtantiam exhauſerunt, qua voluptates

Vana Ethnicorum philoſophorum opinio.

reſpuebant; & ad ſtudium imaginariæ cuiuſdam virtutis ſeſe impellebant: falsò opinati, ſibi ſuæque poſteritati hoc modo famam ac gloriam ſempiternam partam iri, ibique ſummam hominis felicitatem eſſe repoſitam.

Qui verò majore cœli, quàm terræ, hoc eſt, rerũ diuinarum quàm humanarũ amore rapiuntur & flagrant: diuiniq; verbi ſimplicitati plus fidei & honoris, quàm grauibus illis philoſophorũ ſententiis attribunt, nullo negocio deprehendent, quicquid de conſtantia ſua ſapientes illi garriunt & virtutibus, ne latum quidem vnguem à vitijs diſcrepare: Si quidem conſtantia aut fortitudo illorũ mera pertinacia eſt ſtuporque ſcepticus: magnanimitas, ſuperbia: prudentia, fraus & dolus: ſapientia, ſtultitia, & quam ſummè commendant abſtinentiam, tota ea honoris & inanis gloriæ ambitio eſt: vt ſolas eas virtutes dicere liceat, quæ ex ſacrarum literarum doctrina, & lumine cœleſti nobis affulgent: Nam in Deo ſolo eæ inhabitant, & ab eo proficiſcuntur omnes, vt fruſtrà in ſeſe & ſuis viribus, mundana ſapientia earum comparandarum ac aſſequendarum gloriam quærat. Ineptè igitur & inſcitè philoſophorum nonnulli, & quicumque Deum ignorarunt, diuinos illos virtutum habitus ſibimet vendicarunt: cum quicquid non ſit ex fide, purum putum ſit peccatum, nec vllum bonum aliunde, quàm à ſupremo luminum patre, Apoſtolis ſuffragantibus, deriuetur, & ſapientibus infundatur. Sapientes autem eos vocamus, qui in Deo patre vnigenitum eius

filium, in quo virtutes omnes emicuerunt, norunt & fide apprehenderunt: ſi quidem veris virtutibus ſoli ij donantur, qui Chriſto per fidem & charitatem copulantur: illique omnibus donis plenè potientur, qui perfectè ſuo cum Capite, tanquam membra corporis connectuntur.

Verè ſapientes qui.

Chriſtiana philoſophia, vera philoſophia.

Longè aliter Chriſtiana Philoſophia, omiſſis moralibus dotibus, virtutes deprehendit, Ethnicis multò nobiliores: eaſque ex veritate ſacri verbi in fidem, ſpem & charitatem diſtribuit: quibus probè inſtructus homo verè ſophus, non philoſophus tantùm dici meretur, cùm ſint veræ ſapientiæ ſuauiſſimi fructus, non aliundè quàm ab arbore vitæ pullulantes.

Cætera Ethnicorum mundana luce fulgentium documenta, licèt plauſibilia ſint, præ illis tamen flocci facienda ſunt: ſiquidem non felicitatem, aut gloriam caducam ac momentaneam à gentilibus philoſophis collineatam, ſed æternam Chriſtiani ex virtutibus, gratia Dei erogatis, ſibi promittunt: quæ idcircò ſtabiliſſimæ, ſunt ac firmiſſimæ, quod ex Deo ſolo eiuſq; filio Chriſto deriuentur ac traducantur. Hanc idcirco mundanam ſapientiam, quantum poſſunt initiati fidei myſterijs à ſe excutiunt, ſolàmque eam ſectantur, quæ cœlitus edocta, homines vere ſapientes reddit, & tandem perpetua felicitate beat.

Huius quidem beatitudinis ethnici guſtum quemdam perceperunt: ac vlterius progredi ſuo lumine non potuerunt: Contra vero Chriſtiani

diſcipuli, luce æterna verbi diuini illuſtrati, plenam eius cognitionem hauſerunt, ac fructum ſuo meſſis tempore certiſſimum ac vberrimum expectant, portumque certiſſimum, in quo firmiſſima fidei anchora nixi, tutò conſidant ac conquieſcant.

Nolim tamen quæcunque luce naturali ſapientes, à ſalute alieni ſenſerunt, prorſum explodere atque damnare. Naturæ enim ſua lux eſt: ſed cùm illa multis ex maledictione diuina inquinamentis ſit conſperſa: ac rerum omnium homo ſit corruptiſſimus: ex ea naturaliter nihil certi ac firmi expiſcari poteſt, vbi tutò pedem figat. Ad clariorem igitur notitiam, & ab omni caligine liberam progrediendum eſt, vt veræ ſapientiæ documenta ac æternæ felicitatis doctrinam hauriamus. Veruntamen multa quæ de perturbationibus animi (de quibus hîc agitur) earumque remedijs ac medelis attulerunt, admittimus, ac præclara eorum ſcripta ſpirantesque rationes, ac elegantes huius argumẽti enarrationes, quibus vitia & virtutes nobis effigiarunt, admiramur.

Siquidem virtutem depinxerunt totam ſuauem, gratam, & admirandæ pulchritudinis, vt eiuſmodi illecebris nos in amorem illius raperent. Contrà verò vitium vſque adeò deforme, turpe, fædum, ac prauum deſcripſerunt, vt nobis odioſum prorſus ac execrandum redderent, ac tanquam horrendum monſtrum exhiberent. Sed hîc vereor, ne à noſtris Cenſoribus malè excipiar, quod medicinæ terminos tranſilire vi-

Digitized by Google

dear: dum ex Theologia, vera perturbationum animi remedia mutuor, ac veram in cœlo beatitatem perueſtigo. Sed credant illi velim, hæc tantum obiter à me dicta, quæ omnis Chriſtianus candido animo deoſculetur, meumque laudet inſtitutum, qui ſacram philoſophiam profanæ antepono.

Eia igitur hoc argumentum modicè perſequamur, dignam vtique materiam, quæ magna attentione ac ſedulitate inquiri ac dextrè intelligi meretur.

Definitio perturbationis animæ.

Perturbationes animi, quæ vulgò accidentia animæ nuncupantur, Græcis πάθη, & Latinis perturbationes ac paſſiones animæ, dictæ, aliud nihil ſunt, quàm motus quidam præcipites ac efferi, feruidum animum, turbulentum ac inquietum, & à recta rationis via ac terminis euagantem, agitantes, prout major philoſophorum numerus arbitratur.

Sicut cauſæ morborum corporis ſunt vel internæ vel externæ, ita & animi.

Quemadmodum autem morborum corporalium curatio, potiſſimum in vera cauſarum, à quibus pendent, cognitione poſita eſt: ſic vt morbis ſpiritualibus, hoc eſt animi affectibus ſuccurratur, probè eorum cauſæ medicis cognitæ ac perſpectæ eſſe debent. Præterea cum cauſæ ægritudinum corporalium, vt plurimum in duas claſſes diſtribuantur, vt aliæ internæ ſint, aliæ externæ: ſic nobis affectionum animæ cauſæ partiendæ ſunt, in internas & externas. Ad externas referuntur, probrum, inopia, honorum ac bonorum jactura, inimicitiæ, iiniuriæ, & id genus alia. Quæ quidem cauſæ externæ

dicuntur, quod extrà corpus naſcantur, & aliundè in ipſum incurrant: quæ tamen multas moleſtias, mœrores, indignationes, iras, in animo noſtro concitare valent: atque ſic perturbationum animæ cauſas præbere.

Internæ cauſæ, duorum ſunt generum: aliæ corporeæ dicũtur, quod primo loco corpori occurrant, cuiuſmodi ſunt dolores, infinitíque alij affectus, qui corpus diſcruciant, quibus κατὰ συμπάθειαν ac arctiſſimam vtriuſque conjunctionem anima patitur, ac ſuo modo diuexatur. *Internævè corporeæ, vel ſpirituales.* Aliæ ſpirituales ſunt: quæ ſunt illæ ipſæ animi perturbationes, ac turbulenti motus, qui propriè & priuatim morbi ac affectiones animi dicuntur: vt potè quæ præ alijs omnibus cauſis ſpiritus noſtros & animum exagitare ac contorquere poſſint. Cum enim eæ mobiles, inſtabiles, ac leues ſint, prorſus aëreæ & ſpirituales ſunt: quæ idcircò ratione ſuæ ſubtilitatis ac leuitatis, eiuſdem naturæ ſpiritus noſtros facilè permeant, afficiunt, ac varijs, ijſque ſtupendis motibus exercent, intellectumque ipſum perturbant. Non ſecus enim ſpiritus noſtri mobiles ac leues, ac eadem facilitate commouentur ab eiuſmodi leuibus quantumuis & mobilibus cauſis, qua aër & aqua mobilia corpora, ventis agitantur, ac conturbantur nullo negotio: à quibus ſcopuli rupeſque marinæ, aut terreni montes, ne minimum quidem dimouentur.

Quemadmodum igitur Medici, vt præſens auxilium morbis corporeis exhibeant, eorum cauſas callere debent, quibus ex arte ſublatis,

effectus etiam ipſos, hoc eſt, morbos extinguant: Sic & ægritudines ſpiritus, ſublatis cauſis profligari conſentaneum eſt.

Morborum animi cauſæ triplices, ſicut & corporalium.

Hæ etiam morborum ſpiritualium cauſæ, quemadmodum & corporalium, diuidi poſſunt, in primitiuas antecedentes & coniunctas. Primitiuæ quæ Græcis προκαταρκτικαὶ dicuntur, ad externas, de quibus paulò antè verba fecimus, reuocantur, quæ & euidentes nuncupantur: quibus idcircò quod oculis ſubijciantur, faciliùs ac promptiùs remedium afferri poteſt, quàm antecedentibus & coniunctis, quæ internæ ſunt, & minùs ſenſibus occurrunt: attamen veræ ac genuinæ ſpiritualium morborum cauſæ cenſeri debent: quarum magnus eſt conſenſus & vicinitas, cum antecedentes cauſæ, ex prauis humoribus, doloribus, ac grauibus morbis in corpore naſcentes, fomentum coniunctis, quæ ſunt ipſæmet animi paſſiones ac perturbationes malè diſpoſitæ, ſuppeditent. Hinc fit, vt quiuis dolor, ex prauis ac virulentis humorib., aut flatibus in corpore genitis, ac continuò ſoluentibus, corpus diſcrucians, ſimul & ſpiritus & animum conturbet. Haud ſecus ac melancholici humores, fuliginoſique vapores ipſum afficiunt: qui & aciem intellectus noſtri obtundunt: ſicque phantaſiam aliaſque animæ facultates ac functiones corrumpunt & vitiant, vt animum ipſum prorſus de ſede rationis dimoueant atque deturbent, vt paulò pòſt multis exemplis ſuo loco probabimus, cum priuatim

de ea

de ea animi perturbatione, quæ triſtitia vocatur, diſſeremus.

Vt autem prophylactica pars medicinæ, ſeu præſeruatrix, propriè ad euacuationem, reuulſionem, & deriuationem antecedentis cauſæ pertinet: therapeutica verò ſeu curatrix ad cõjunctam, hoc eſt, morbi curationem: ſimili & eadem methodo, cauſæ morbi, aut morbi ipſi, qui animum perturbant ac torquent, propulſandi ſunt. Præcipuum autem quod deſideratur remedium, primò cauſæ conjunctæ debetur, hoc eſt, ipſi animi morbo: qui niſi corpori auxilia, ſiue intrinſecùs, ſiuè extrinſecùs adhibeantur, fugari aut tolli non poteſt. Primò igitur loco, corpus ſuis impedimentis, quibus animum etiam fatigat, liberandum eſt: idque duplici illa via, ſalutaribus remediis intrò aſſumptis, & topicis extrinſecùs admotis. *Modus curandi animi morbum.*

Quæ autem magis, tùm generalia tùm ſpecialia habentur auxilia, ſecundùm illud diuinum, quod potiſſimùm ex verbo Dei nobis accerſendum eſt, in quo certiſſimam ac copioſiſſimam recreationum ſiluam, ſpiritus ſuprà modum etiam agitati & diuexati nanciſcuntur: Sunt cohortationes, colloquia, rationes, & exempla nec non elegantes ac viuæ virtutis & vitij picturæ, effigies ac deſcriptiones, oculis ægrotantium ac perturbatorum ſigillatim ſubindeque ſubiectæ, vt ſic animum componant, virtutem amplexentur, & a vitijs abhorreant. Atque hæc remedia generalia dicuntur, tan- *Remedia ad animi paſſiones.*

quam vniuerſales medicinæ, ad omne morborum ſpiritualium genus aptæ & habiles: cui rei imprimis Theologus verus animæ medicus neceſſarius eſt, qui varia conſolationum genera, haud ſecùs ac medicus corporum, varia remedia ac congrua ad varios morbos ſpirituales è vitiis corporum procreatos, quibus animæ functiones ac facultates interpellantur & perturbantur, ſubminiſtret. Quæ quidem animi affectiones & perturbationes, ex aëreis & ſubtilibus humorum corporis vaporibus excitatæ, non niſi magna ingenii dexteritate, & ſolertis medici induſtriâ abigi poſſunt. Cum enim ex eiuſmodi cauſis, phantaſia ſeu vis imaginatrix oblædatur ac deprauetur, non niſi magna ingenij ſagacitate ac acumine, tot portentoſæ ac fanaticæ imaginationes detrudentur ac euaneſcent. Sic peritus ille ſagaxque medicus fuit, qui ægrum ſuum ſibi naſum magnitudine ac craſſitie vrnæ æqualem imaginantem magna dexteritate curauit: cum ei perſuaſiſſet nouaculâ eſſe amputandum eundem: cui artificio cum appareſſet duo aut tria bubula hepata, cum nouacula obtuſiore cultri parte naſo admota, vt contactum illius æger perſentiret: acutiore magna hepatum fruſta medicus reſcidit, quibus totam faciem ægri cruentauit, vt hoc conſpecto ſibi ſuæque naturali formæ reſtitutum naſum æger crediderit, atque ſic ex opinione ac imaginatione contraria, conualuerit.

Pantaſia deprauata, cauſa præcipua perturbationum animi.

Varios id genus morbos ſuo loco,& quibus remediis curati fuerint explicabimus; quod multis ac variis exemplis vix fidem inuenturis, oſtendemus: quibus tamen non ſit detrahenda fides, cum ſuperſtites adhuc non paruæ notæ viri; ac fide omni digniſſimi, teſtimoniis ſuis veritatem eorum, quæ dico, confirmant, ſuiſque comprobent ſuffragiis.

Cum autem cauſas huiuſmodi motuum animi, radicitùs euellendas eſſe dico; nolim Stoicorũ more ſtupidos homines prorſus reddere,quaſi omni affectionum ſenſu ſpoliandi ſint. Neque enim fieri poteſt, vt animus corporis gubernator, ſuis motibus careat, cum infinitas ſyderum proprietates; in ſe naturaliter poſſideat: quibus etiam brutorum inſtar commouetur. Etenim in bruti modum non poteſt homo appetitibus ſuis carere, quin fame & ſiti preſſus, cibum & potum appetat; ceteraque neceſſaria inquirat. In naturalibus itaque iſtis motibus foueri hominem volumus: at vbi perturbati ſunt, & extrà naturæ ac rationis limites euagantur, ad rationis & naturæ cancellos,ſagaci medici conſilio cenſemus reuocandos.

In Stoicos Philoſophos, qui homines eiuſmodi motibus exuere volunt, inſurgit Ariſtoles in ethicis: eoſque carpit, quòd virtutem in omnium affectionum priuatione cõſtituiſſent, docetque in affectuũ moderatione eam conſiſtere: nec minus omni ſenſu deſtitutos damnat

Stoicorum error in affectibus radicitus euellendis refutatur.

(qui vt plurimum fatui, ſtupidi, craſſi ſunt) quàm eos, qui intemperanter & immoderatè, ſuis ſe cupiditatibus laxant & addicunt. Has cùm agnoſceret facultates & affectiones animi Plato, tantum abeſt vt damnarit, vt contrà neruos ſpiritus, in Philebo, eſſe pronunciarit: indicans hac comparatione, inſtar neruorum toti corpori ſenſum & motum diſtribuentium, huiuſmodi πάθη habere. Siquidem illa, neruorum vſum ſpiritui præbent, vt hûc & illûc moueatur, ac modò deorſum, modò ſurſum feratur: Quin & inde animus ſenſum & omnem omnium rerum cognitionem mutuatur.

Hic igitur ſi prorſus eſſet deſtitutus homo, velut immobilis iaceret, tanquam nauis omni vento carens, nec quoquàm dirigeretur. Hæ ſiquidem affectiones impellunt hominem, vt hoc vel illud aggrediatur, quas tamen ratio, gubernator huius nauis primarius, dirigat neceſſe eſt, ne præter naturam morbidæ fiant. Hinc igitur inferre licet, vt eiuſmodi morbi & perturbationes ſeu affectiones animi curentur, non eſſe iis prorſus ſpoliandum hominem: ſed peruerſas ex quacunque cauſa vitiatæ fuerint, omnibus modis eſſe corrigendas: hoc eſt, tollendum eſſe ab illis malum, vt integræ ac ſanæ vigeant: quemadmodum boni ſolent medici facere, qui non omnes ex corpore humores deturbare ſolent: ſed vitia & impuritates eorum extirpant, vt ſalutares & puras functio-

Officium boni medici.

Digitized by Google

nes exerant, ad optimam craſin reuocati.

Sic quoque periti hortulani ſe habent, quos vtique imitari liceat: ſi quidem ex horto ſuo ſolas inutiles, aut etiam noxias eruncant ac euellunt herbas, ſalutaribus relictis, quas magna ſedulitate ac induſtria rigant, fouent, excolunt. Quod ſi contingat interdum nonnullas etiam bonas è ſuo loco extirpari, id non fit vt abiiciat eas agricola, ſed quæ minùs inter ſentes ac ſpinas ſuffocatæ proficiebant, liberiori aeri & fertiliori ſolo inplantentur, vbi vberiùs eductæ, occatæque fructus ſuos citrà impedimentum ſuo tempore, non agreſtes, ſed cicuratos: non acidos ſed ſuaues, & minùs acres explicent.

Sic & erga animi affectiones agendum, quas non expedit ex naturæ ſuæ ſinu promiſcuè & temere auellere: ita enim in iacturam ſpes lucri degeneraret. Quemadmodum igitur, vt aptè & concinnè corpori medeamur, præparantia imprimis purgantibus præſcribenda ſunt, quo fluxiores reddantur humores, & ad euacuationem faciliores: necnon vt minori moleſtia, & citrà vim purgationem æger ferat. Sic in curandis animi perturbationibus, præparante methodo vtendum eſt, qua cicurantur prauæ illæ affectiones, & manſuetiores reddantur, eademque via ægrotus ipſe, poſt imploratam Dei miſericordiam & auxilium, componatur ad admittenda remedia; hoc eſt, ſalubres adhortationes, recreantia colloquia, conſolationes, & id genus alia ſaluta-

Quinam animi affectus euellendi?

ria conſilia, argumenta, & exempla, quæ pro paſſionum natura & conditione, ad ſanitatem mentis reſtituendam explanabuntur.

Atque hæc quæ ſuperiùs allata ſunt,ad vniuerſalem morborum animi curam pertinent: cui particularis nunc demum annectenda eſt curatio: hanc aggrediemur ab explicatione ſingulorum remediorum, quæ ſingulis paſſionibus ſigillatim aptari debent, poſtquàm priùs illarum numerum, naturam, differentias, & cauſas enucleauerimus.

Triplex in homine appetitus.

Tenendum eſt igitur, præter appetitum, qui nobis cum aliis rebus omnibus creatis communis eſt: & rationis facultatem, quæ nobis eſt ſingularis, reliquis aliis naturis præter humanam, ea deſtitutis, animalem quoque appetitum nobis inſidere, aliter ſentientem, quo & bruta prædita ſunt.

Appetitus ſenſitiuus.

Ex hoc ſenſitiuo appetitu, aut naturali ſentiendi potentia, qua quæ bona ſunt & ſalutaria amplectimur: quæ verò mala & noxia declinamus & refugimus, duo inſignes rami tanquam ex eadem radice enaſcuntur, iraſcendi videlicet, & concupiſcendi ſtudium: ex quorum dominio pendent varii illi motus & perturbationes, quibus agitamur inſtar arundinis ventorum flatibus hûc illûc impulſæ.

Ad concupiſcendi appetitum referuntur ſex diuerſæ perturbationum ſpecies, tres quidem ex bono, quod ſibi proponit, exur-

Digitized by Google

gentes: aliæ verò tres ex malo, quod vitare ſtudet. Tres primæ dicuntur eſſe amor, cupiditas & gaudium: quibus tres aliæ opponuntur, odium, auerſatio, mœſtitia. *Concupiſcendi appetitus ſex ſpecies.*

Ex iraſcendi appetitu, qui ſibi bonum proponit tanquam obiectum; & eius comparandi difficultatem: quique fugam mali velut ſcopum, ſibi obiicit, cum eius declinandi impotentia, quinque aliæ motus ſpecies oriuntur, ſpes nempè, deſperatio, metus, audacia & ira. *Iraſcendi appetitus.*

Vnde quidam vndecim paſſionum aut perturbationum genera deriuant, quas alii ad ſeptem contrahunt. Ambitionem videlicet, Auaritiam, Voluptatem, Inuidiam, Curioſitatem, Iram & Metum. Plerique verò quatuor tantum agnoſcunt in genere, gaudium, dolorem, ſpem & metum: Vnde illud Vergilianum,

Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque dolentque. *Seruius in 6. Æneid.*

Varro & maior Philoſophorum natio, de quatuor paſſionibus verba faciunt: duas à bonis, totidem à malis exiſtimatis rebus deducentes. Nam dolere ac timere, duæ opiniones mali ſunt, vna præſentis, & altera futuri. Si in hoc argumentum penitius introire conſtitutum eſſet, in gurgites & abyſſos immenſi maris incideremus, vnde nauis noſtra nunquam emergeretur. Satius igitur eſt hîc vela complicare, nec vlterius progredi, tantumque de illis ſpiritus paſſionibus verba facere, quæ motibus ſuis va- *Quatuor animi paſſiones quæ.*

ria morborum genera in corpore parere idonea ſunt : quod præcauere , & eiuſmodi incommodis mature proſpicere , boni medici & religioſi officium eſt : non ſecùs ac Theologi partes ſunt, perturbatæ animæ motus deprauatos compeſcere, quales ſunt ambitio, auaritia, cupiditas, & inuidia , quæ ſæpè corpori, iacturam & interitum minantur, & conciliant.

DE AMBITIONE.

CAP. 2.

AMBITIO, quæ ſupremorum honoris graduum ardens eſt inſania , datur vitio, quod inanis gloriæ immoderato ſtudio teneatur : non quò publicam vtilitatem ſpectet, ſed cæteris cum faſtu tumoreque dominetur. Vnde etiam maiore ratione damnatur, ſi obliqua via, & nocendi potiùs, quàm proficiendi ſtudio, ad eos gradus contendat.

Luculenta inſaniæ iſtius, quæ inter primas alias animi perturbationes in humanam ſcenam irrupit, apparuerunt omnibus ſeculis teſtimonia, inſigniaque ſupplicia : quòd vbique & ſēper ſolitus ſit Deus hominū ſuperbiā & arrogantiam grauibus pœnis mulctare : Quibus ne ipſi quidem Angeli erepti ſunt. Illi enim acerbiſſimas primi omnium ſuſtinuerūt, & in æternum ſuſtinebunt ærumnas, in pro-

funda inferorum barathra detruſi: è quibus nullus unquam futurus eſt exitus, quod diuinis ſuperbi mandatis reluctati ſint. In idem peccatum primus noſter parens Adam lapſus eſt, cum ſeſe Deo æqualem ſuperbè reddere voluit, & ambiuit pares cum illo dominandi honores: cuius ambitionis opera perfectum eſt, vt omnibus exueretur, cùm animi, tùm corporis dotibus, quibus inſigniter & abundè à Deo fuerat ornatus & inſtructus.

Lapſus angelorum.

Superbia Adami & poſterorum punita.

Ad illius exemplum reliqui, quotquot ſunt, ſiue Principes, Reges, Monarchæ, ſiue mediæ conditionis, aut inferioris etiam ordinis homines, qui velut Thraſones & Salacones criſtas attollere voluerunt, miſeri tandem & infames perierunt, & mole ſua præcipites abierunt.

Teſtis eſt iudiciorum Dei immanis ille gigas Goliath: teſtis ſuperbus Sennakerib: nec nõ audax ille Holofernes: qui ſuperbia ſua abrepti, & furibunda audaces ferocia, in Deum ipſum inſurgere, ac inſolentibus dictis viuentem in ſecula, inceſſere auſi ſunt: humanæ ſuæ conditionis, & imbecillitatis immemores.

Eandem ſuperbiæ mulctam pertulerunt Ozias, quod dignitate regia minimè contentus, ſacerdotium ambiret: Nabuchadnezer, quod cultum diuinum, & adorationem ſibi vt Deo præſtari imperaret: Herodes, quòd diuinitatis titulos à populo aſſentatore ſibi tributos alacriter exciperet. Nec manus Dei effugerũt potentes illi monarchæ Caligula, Domitianus,

Heliogabalus,aliíque complures,qui ſibi diuinos honores deferri, ſimulachra ſua vbique erecta adorari, ſéque in Deorum numerum referri,ſuæ vilitatis obliti, imperioſè & minaciter iuſſerunt, vt qui miſerrimum ac infeliciſſimum vitæ exitum in ſuæ ambitionis & ſuperbiæ pœnas,experti ſunt.

Hoc ipſum Poëtæ fabulis ſuis, veritatem rei velantes, ingenioſè expreſſerunt:cum Phaëtōta inducunt audacter nimis & ſuperbè, ad agēdos Solis equos procliuiorem,maioráque viribus ſuis arroganter molientem, contrà Phœbi patris monita,filium ſic compellantis:

Altiùs egreſſus cœleſtia ſigna cremabis.
Inferius terras:medio tutiſſimus ibis.

Cuius ambitionis, temeritatis, & audaciæ, eo ipſo momento, ſupplicium conflagratione ſui pœnas dedit:vt verè dictum fuerit,raro antecedentem ſceleſtum deſeruit pœna pede claudo: Simile quid de Icaro etiam iidem referunt, artificioſum volatum ſibi arrogante, quem ſolutis alis per aërem volantem, præcipitem in mare ruiſſe confingunt. His nempè figmentis infelicem ambitionis exitum & arrogantiæ docentes. Deponit enim Deus potentes de ſede; & exaltat humiles: ſuperbos enim is ferre non poteſt, quin variis ſuppliciis mulctet, & incognitis morbis afficiat, quibus nulla medicorum auxilia conducunt: tale Ozias tulit ſupplicium, qui deploratam incurrit Elephantiaſin: Herodes verminoſum & pedicularem morbum. Tales etiam mor-

bos potentiſſimi quidam monarchæ noſtri temporis, fulmina belli, paſſi ſunt: quos medici nulli, quantumuis eruditi, naturalibus ſuis remediis profligare potuerunt: vtpote quorum ſupernaturales eſſent cauſæ, naturalibus remediis minimè curabiles. Quod vtique maximè notandum, & alia cogitatione ac meditatione ſpectandum occurrit, cum iſta captum ſenſus humani ſuperent.

DE AVARITIA.

CAP. III.

AMBITIONEM cominùs ſequitur Auaritia, quæ inter violentiſſimas & furioſiſſimas animi perturbationes annumeranda eſt. infinitis enim fluctibus omnium propè hominum animos exagitat, vt nullo non turbine nocte diéque perpetuis vigiliis inquietos eos cõcutiat, emaceret atque proſternat. Inſtar enim freti & anguſtiarum Lybicarum hæc ſe habet; vbi perpetuis flatibus & fluctibus, iiſque contrariis inter Scyllam & Charibdim, mare conturbatur, ac ſurſum & deorſum peruoluitur.

Cum enim diffidentia, metu, ſolicitudine, vana ſpe, aut deſperatione, ſæpius ſtipetur (quas quinque furias ſibi ſemper adiunctas habet

Furiæ hominis effectus auaritiæ.

Auaritia) nocte diéque perpetuis vigiliis animum fatigat &contorquet,vt nulla quiete frui poſſit. Hinc fit vt Auarus inſomnes noctes ducat, rigidæ terræ incubet potiùs, quàm mollibus ſtratis: quæ impenſarum metu in ſentes, ſpinas, & vrticas commutat: atque vſque adeò animum torquet variis fluctibus,vt mille mortes in horas ex ingenti illo curarum ardore ſubeat, & ſic inter pereundum viuat: Tantúſque eſt ille cruciatus, vt Phalaridis tyranni incenſum &ignitum Taurum in ſupplicium crudele excogitatum, non æquet modò,ſed etiam immanitate ſuperet. Hinc Megæra illa Auaritiæ tot furioſis motibus animum exagitans, iure à Spiritu Dei radix malorum dicitur: à qua idcircò Polit. lib. 1.cap. 1. & ab ambitione tanquam ſeminariis, omnia promanare vitia ac ſcelera, rectè & verè ſenſit, ſcripſítque Ariſtoteles. Huic igitur tam horrendæ meretrici quicunque adhærent, & laqueis eius irretiuntur, inſani prorsùs ſunt iudicandi, & omni ratione ſenſúque carentes. Quid enim inſanius,quàm furioſis impuræ iſtius belluæ motibus à caſto virtutis amore, quæ cœlo & æterna vitâ beat amplexantes, auocari? Quid non moleſtiarum & cruciatuum exhibet auaritia,non tantum in hoc ſeculo:at in futuro etiam pœnis apud inferos,æternis ſequaces ſuos mulctatura? Nullum tamen frequentius & vſitatius vitium vel inter Chriſtianos etiam,auaritiâ pullulat, vt hoc nomine ab Ethnicis etiam, & infidelibus multis ſuperemur, qui ſpretis caducis his opibus im-

Radix omnium malorum auaritia.

mortali virtuti & gloriæ toti incubuerunt.

Vbi nunc alter occurrat Demetrius Phaleeus, qui ex mercatura ingentes conſecutus opes, audito forte fortuna Cratete, publicè docente, ac per vnam atque alteram horam de laudibus, & admirandis virtutis effectis diſſerente, ſe miſerum exclamauit, qui tam diu ignorantiam fouiſſet, bonáque tam exquiſita virtutis pauco comparanda negotio, floccipendiſſet, vt magnis cum laboribus, & crebris vitæ periculis ad ea attentior fuiſſet, quæ vſque adeò vana ſunt & caduca. *Demetrius Phalereus. Plutarch in Tract. de tranq. An.*

Pauci nunc occurrunt ſiue literati ſiue ignari, qui Anacreontem imitandum ſibi conſtituant, qui à Polycrate quidem tyranno tria circiter nummorum aureorum millia dono data accepit: at cum metu & grauioribus curis inſuetis vexaretur, ſibíque ſomnum eripi indignaretur, intérque dormiendum ſubſultim expergefactus, ac nimia conſeruandi muneris curà perpetuo teneretur, non ſolùm de pecunia, ſed etiam de vita à latronibus, vel domeſticis eripienda ſolicitus, cœpit de priſtina ſua animi tranquillitate recuperanda cogitare, ac de anxietate deponenda. Quod vt præſtaret, idem argentum Polycrati reſtituit, addidítque ab eo ſibi plus negotij conflatum, à quo tempore ſuis ſcriniis incluſerat, quàm ex eo voluptatis & delectationis in poſterum eſſet experturus. *Anacreon.*

Atque hæc in hunc finem dicta ſint, propoſitáque exempla, vt quàm praua illa cupiditas & auaritia infinitis animum torqueant pertur-

bationibus doceamus, quo minus illis mancipemur, eáſque tanquam corporis & animæ perniciem ac interitum execremur.

Reſtat vt tanquam medici, quibus corpus humanum medicæ facultatis obiectum proponitur, quàm grauibus affectibus & ſymptomatis impetatur ab execrando illo monſtro recenſeamus, & huic narrationi adiiciamus. Auarus famelica ingluuie & inexplebili perpetuò theſauris inhiat, ſtruthionicum gerẽs ſtomachum, quo non tantum ferrum concoquit: at aurum argentúmque ſolidiſſima inter omnia metalla abſorbet atque concoquit.

Excutiamus etiam remedium, imò digniſſimum auari ſupplicium, quo ad ſedandum caninum illum appetitum, & immoderatam rabiẽ, vtatur, exigendam. Remedium tenere cupis? fruſtulo panis autopyri & ſecundarij, ſecalini, ſæpiúſq; rancidi: cæpa, porro, ſuilla aut bubula ſalitis & fumoſis: molligine cœnoſa, ſalſis halecibus, & id genus peſſimis ſiue aſarcorũ dierũ, ſiue ſarcicorũ tempore, ſuæ fami & hianti perpetuò gutturi conſulit. In potũ aſſumit vappã, vinorũ fœces & aceſcentes reliquias, fugax vinum & corruptum, atque id genus deprauatos potus: ex quib. omnibus nihil in corpore præter ſalſum ſanguinem, retorridum, impurum, ac peſſimos humores, valetudinem eius labefactantes gigni poteſt. Hinc redditur valetudinarius, & de perpetuis doloribus conqueritur.

Qualem Diætam teneant auari.

Præterea cum aduerſus aëris iniurias, vel rigidiſſimam etiam hyemem propè nudus ince-

dat, aut vili attritóque veſtimento parciùs aut ſegniùs ſeſe induat: maria terráſque percurrat, nocte diéque æſtiuis & hybernis tempeſtatibus ſeſe negotiãdo citrà quietem torqueat: quas nõ poteſt infirmitates, cruditates, incoctiones, rheumata, catarrhos non contrahere, & innumeros alios affectus incurrere? Vnde enim pleuritides, febres, chiragræ, podagræ, & id genus alia ex hoc niſi fonte promanant? quibus vt medeatur, quid agit? nimia nempè abſtinentia, ſeu parſimonia ſibi familiari vtitur, vt qui in neceſſarij inſtauratiui locum, vnicum ouum, vix adhûc integrum cineribus coctum aſſumat: pane aqua diluto, panatellæ delicatæ aut minutalis loco veſcatur: iuſculum ex butyro ſalito & braſſica conditum, in cõſummati alicuius optimi locum ſorbeat, aut gelatinæ. In purgãtis verò medicaméti vicem, ſi adſtricta ſit aluus, dragmam vnam granorum ebuli, rhabarbaro alioqui cariori ſubſtituit, vſus alicuius veneficæ cõſilio: ne apud medicos & pharmacopœos ſumptus vllos faciat. Eo tandem huiuſmodi homines deſperationis adiguntur, vt ſi fertiliorem meſſem, & viliorem annonam fortè præſenſerint, quæ venditionem ſuorum frumentorum ac vinorum iam ex longa etiam pretij expectatione, rancidorum & pendulorum, remoratura ſint, ſibi laqueo vitam eripiant, vel in puteos præcipites ſe dent, vt hac ratione corpus & animam iuſto Dei iudicio perdant.

Punitio diuina in auaros.

Sexcenta hîc annecteremus pœnarum in illos maledictos homines diuinarũ genera, ni ob-

ſtreperet Momus aliquis aut inuidus Cenſor, reclamarétque hæc nihil ad rem futura, neque proprij eſſe loci in quadam de diæta tractatione tot verba, tot hiſtorias, & tot exempla percenſere. Sed æquiori lectori, inſtitutum noſtrum aſſecuto, res ſecus videbitur. Satis enim perſpiciet, vniuerſalem hîc à nobis, non particularem tradi de diæta tractationem, quæ idcircò nihil indictum aut prætermiſſum ferat. Tantus enim eius eſt ac tam neceſſarius vſus, vt laxam hîc, non ſtrictam eius explicationem, in qua nihil deſideraretur, proponere conſtituerim: cuius idcircò accuratior & longior tractatio tanquam ſuperuacanea iniquè redarguetur. Boni igitur ac æqui conſulet candidus lector noſtrum hoc inſtitutum, nec ſibi inutile futurum, aut de nimia verborum copia, ex qua non poſſit fructum decerpere, conqueretur.

Conſultò enim me in hanc tractationem effundo, quòd eiuſmodi affectionum & morborum animi cognitio, maximè ſit medico neceſſaria, & ad eas explorandas attentiſſimum eius eſſe debeat ſtudium, quod magnis iiſque ſtupendis perturbationibus & ſæuiſſimis etiam cruciatibus corpus excrucient, ex humoribus, quos conturbant, & prorſus deprauant: Vnde etiam magnus ille Hippocrates coactus eſt aliquandò dicere, in quibuſdam morbis diuinum quid ineſſe.

Vt igitur inſtitutum noſtrum perſequamur, iuuerit vnum idque perhorrendum de inſigni Auaro ſumptum ſupplicium, quàm breuiſſimè

reci-

tare: ſiquidem fuſius alibi verſibus Gallicis ante viginti ſex annos illud deſcripſimus in noſtra morocoſmæa, aut cantionibus Doricis à Ioanne Torneſio Lugduni typis expreſſis.

Is, de quo loquimur, inſignis auarus fuit Moguntinus Epiſcopus, qui ad querulas voces innumerorum pauperum fame pereuntium, & ſtipem ab illo emendicantium, tædio indignatus, omni humanitate & miſericordia depoſita: ſed immanitate & crudelitate, ſæuiſſimos quoſuis ſuperante leones, aſſumptâ, totam illam murium farraginem, vt vocabat, area frumentaria concludi iuſſit, atque ædificium incendi, vt miſerando ibi ſpectaculo, deplorandi pauperes concremarentur: ſed ſceleſtiſſimum ac crudeliſſimum hominem pœna non deſeruit, diuináque vindicta. Eo enim ipſo tam nefarij ſceleris patrati momento, repentinâ murium innumerûm caterua circumuallatur, quam nullo ingenio, nulláque vi à ſe excutere & ſummouere potuit, quin ſiue ſtans, ſiue ſedens, ſiue decumbens in lecto, ſiue menſæ accumbens, ab illis roderetur, ac dilaceraretur. Nec iuuarunt deteſtandum hominem latebræ, quas quæſiuit, aut ergaſtula, quæ ianuis & feneſtris carentia murium turbam introitu arcerent: ſecurè illi diplomate Dei nixi, quouis irrepſerunt: nec quiſquam opis Satellites tulerunt, licet hûc illûc fuſtibus, & baculis irruerent, ferirent, ſeſéque circumagerent. Fruſtrà etiam arx & turris in medio Rheno extrui iuſſa eſt, qua piaculum illud includere-

Epiſcopus Moguntinus à muribus deuoratus.

tur, vana vitandæ diuinæ vindictæ ſpe & perſuaſione, quaſi mures tranare aquas reformidarent. Repentè enim magnis turmis in aquas irruerunt, traiecerunt, turrim conſcenderunt, ſuperarunt, introierunt, execrandum illum hominem adorti ſunt, vellicarunt, tádémque ab omnibus ſuis ſatellitibus derelictum, & fruſtrà vires humanas implorantem, deuorarunt, abſumpſerúntque.

Præter viſibile illud Dei iudicium, occulta alia in theſauris ſuis Deus aſſeruat, quibus ſcelera hominum coërcet, quorum cauſæ abditæ ſunt ac nobis incognitæ, captúmque hominum ſuperant: quæ idcircò vel acutiſſimorum ac doctiſſimorum medicorum leges & medendi normas rideant ac fallant: Ad quas tamen Chriſtianum medicum attentum eſſe oportet, ne quid ſuprà vires agrediatur: atque aliundè remedia petat, quàm ex libris Hippocratis, Galeni, Celſi, Auicennæ, & aliorum.

DE INVIDIA.

CAP. IIII.

Has omnes ambitionis & auaritiæ horrendas deformitates depingere graphicè ſuſcepimus: quæ tamen parui vtique momenti ſunt, præ portentoſo illo inuidiæ monſtro, quod longè horribiliore, & magis execranda ceteras vincit pernicie. Tanta enim hæc animi

Inuidia monſtrum.

perturbatio eſt, tot venenis cor abſumens, internis ac cæcis ignibus adurens, vel citrà rationem & argumentum, quibus ſuperiores carere non videntur, ad ſuorum motuum ſpecioſam excuſationem, vt nullo calamo dignè ſatis deſcribi aut ratione exprimi poſſit. Ambitio ſiquidem virtutis ſpeciem ſuſtinere videtur: auaritia boni alicuius imaginem ſimulare, quo ſibi & poſteris conſulat: At inuidia nihil habet, quod iure fucum ſuæ perturbationi comparet.

Nam quamuis ambitionis & vanæ gloriæ ardore, rapti fuerint Alexander ille Magnus, & Themiſtocles inter Græcos, excuſandi tamen videntur: ille quod vereretur, ne à patre Philippo ſemper victore ſibi nihil relinqueretur, quò gloriam & famam aſſequi poſſet. Hic quod nihil aliud quàm Miltiadis virtute & trophæis excitatus, ipſius veſtigia præclaráque geſta, non æquare ſolum, ſed etiam ſuperare die noctéque meditaretur. Siquidem vilem eorum conditionem & abiectam apud omnes ſortem animaduertebant, qui nulla virtutis gloria præſtitiſſent, nec ab egregio aliquo facinore vllam ſibi famam conciliaſſent. Sic voluptas ſuos motus dulcedinis cuiuſdam prætextu excuſat: quod in congreſſu & conſuetudine ſociorum hilariter viuatur, quod honeſtius ſit eleganti veſte, quàm vili & lacera indui, illiberalem & ſordidam eſſe parſimoniam. Auaritia his exceptionibus tuebitur ſe, quod nihil ſit calamitoſius, nihil turpius, nihil contemptius

egeſtate: ſummum bonum in diuitiarum acquiſitione & poſſeſſione collocari:& genus & formam à Regina pecunia donari: qua deficiẽte, omnia ſimul deficere: à medicis in morbis etiam grauiſſimis nullum auxilium expectari ab illo qui cenſu careat. Conſanguineis etiam, agnatis & proximis illum eſſe odioſum, cui curta fuerit vel nulla ſupellex.

Inuidia inexcuſabilis.

His modis ambitio & auaritia ſe tutantur. At inuidia nihil habet quod opponat in excuſationem, ſi accuſetur, nihil quod reclamet, ſi perturbationum omnium animi fœdiſſima & turpiſſima eſſe dicatur:Siquidem ſuperiores motus, ex imbecillitate naturæ emergunt. At inuidia ex improbitate noſtræ voluntatis naſcitur. Natura enim inuidiæ vſque adeò horrenda ac portentoſa eſt, vt ex felicitate alterius ſuum contrahat infortunium, & ex alterius infortunio ſuam ſibi conciliet felicitatem: hîc mala mens, hîc malus animus, cum proſperæ proximi fortunæ inuidetur, & gaudium ex eius mœrore comparatur: cum ridetur ex lachrymis eius, & ploratur ex riſu eiuſdem: cum bonus ex alterius marcore habitus contrahitur: contrà cum ex eiuſdem pingui habitu tabeſcit aliquis. In ſumma conferri poteſt inuidus cum Timone illo Athenienſi μισανθρώπῳ, & fortunæ & felicitatis alienæ oſore, omníque charitate deſtituto: quod nihil ingratius animo concipiat, quàm erga homines beneuolum ac beneficum Deum ſe habere,

Inuidioſi comparatio cum Timone Athenienſi.

eóſque proſperè ac feliciter proſpiciat degere.

At quem ex ſuo liuore fructum carpit inuidus? vt ſcilicet alter fiat Prometheus, cuius iecor à vulture acerbiſſimis, iiſque aſſiduis cruciatibus eroditur & vellicatur: ipſum theatrum, ipſum ſupplicium, ac ſimul ſui fiat carnifex: cui tabes illa inſtar hirudinis ſanguinem exhauriat, medullas exſiccet, oſſa abſumat, vt macie, pallore, ſqualore, & habitu corporis prorſus deformi & horrido σκελετὸν potius quàm hominem referat. Quod vtique vitium, atque horrendum malum pulchrè depinxit poëta his verſibus: *Inuidus ſimilis Prometheo.*

Liuor tabificum malis venenum,
Intactus vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem,
Quum quiſquis furit inuidétque ſorti
Vt debet, ſibi pœna ſemper ipſe eſt.

Hîc aliquos iſtorum Cenſorum, qui mihi ſemper obſtrepunt, & calamum meum in ſe exacuunt, ac argumentum ſuppeditant patefaciendæ ſuæ immoderatæ inuidiæ, cum omnibus eiuſdem proprietatibus & effectis, perbellè depictos mihi videre videor. In quos vtique cum acerbius calamo noſtro decreuiſſem inuehi, & ſuis genuinis coloribus eos delineare, communicaſſémque cum illuſtriſſimo viro, & ex regni huius primoribus primario, conſilium meum: Sapienter & grauiter, vt prudentia, conſilio, & grauibus ſententiis refertus eſt, reſpondit in hæc verba:

Conquereris, inquit, de iis quæ non poſſunt non eſſe tibi laudi, & in trophæum præclarum concedere. Si enim inuideris, hæc certiſſima nota eſt, aliquid in te eſſe præclarum & laudabile, cui inuidetur, & quod æmulatione dignum ſit: ſimúlque addidit hoc Diogenis apophtegma, qui homini apud illum de liuore & odio quorundam, quo inceſſebatur expoſtulanti, hoc aperuit conſilium: vt ſcilicet in vltionem inimicorum inceptum virtutis curſum fortiter & alacriter perſequeretur, nec eum abrumperet: vt quæ certiſſima ſit via ad vindictam de illis ſumendam, qui hoc nomine ſeſe perpetuò excruciant, & infimas cordis partes ſenſim & aſſiduè exurunt. Maiore ſiquidem inuidi cruciatu torquentur virtutibus conſpectis in eo, quem imitari nequeunt, quàm ſi fuſtibus & armis ab hoſtibus impeterentur.

Fuſiorem de his tractationem Theologis relinquam, cum ea ſint mera animi pathemata, cuius illi curam gerunt: tranſeamúſque ad alias quatuor perturbationum animi ſpecies, quæ reſtant excutiendæ, vtpote quæ propiùs corpus attingant, ipſúmque conturbent, vt inde magna ſanguinis humorúmque aliorum oriatur perturbatio, quæ inteſtinum bellum, & furioſos inſultus prorſus in corpore excitet. Hinc variis agitantur ægritudinum procellis, quarum nulla haberi poſſit, præterquam à ſagaciſſimo & peritiſſimo Medi-

co, cognitio, nec turbarum eiuſmodi compoſitio, aut extinctio.

DE AMORE VENEREO.

CAP. V.

QVÆ igitur nobis reſtant enarrandæ animi affectiones, ſunt venereus amor, ira, gaudium, timor & triſtitia: inter quas primum occupat locum Amoris perturbatio, velut aliarum radix & ſcaturigo.

Ab eo enim oritur æmulatio, ab æmulatione ira & furor, à furore vindicta, ex qua iniuriæ naſcuntur & læſiones, quæ demum ſupplicij metum incutiunt, quem perpetuò triſtis recordatio, tædium & mœſtitia conſequuntur. Aut ſi aliter negotium hoc expedire velimus, ex hoc ipſo amore, abſentis boni potiundi cupiditas naſcitur: ex cuius præſentia & poſſeſſione oritur lætitia: quam breui duraturam, vt leue mobile & mutabile bonum, mox metus excipit, ne excidat: ita vt quantacunque ſedulitate ac cuſtodia difficili retineatur, de iactura fugaciſſimi boni ſemper timeatur. Ex huius boni priuatione, ingens naſcitur tædium, & prorſus lethalis mœſtitia ac indignatio, quæ animum nocte diéque contorquet. *Fructus venerei amoris.*

Venerea igitur hæc cupido, cum baſis & origo ſit aliarum, vt diximus, affectio- *Venerea cupido eſt baſis & origo*

aliarum affectionum. num, atque inde omnium motuum, quibus animus cum corpore perturbatur & excruciatur, quoties ab ea abripi nos patimur & tranſuerſos agi, primò nobis examinanda ſuſcipietur. Huius itaque tales ſunt affectus, vt ſapientiſſimos quoſque, nec non fortiſſimos duces, nullis bellorum æſtibus aut machinis territos, inuadat & concutere ſoleat, imò expugnet & proſternat: acutiſſimos reddat ſtupidiſſimos, & qui iudicio pollent dementet: prudentiſſimos ad inſaniam redigat, moderatos effrænet, denique hominem in brutum commutet: cuius porrò tanta vis eſt, vt quos aggreſſa eſt, in deſperationem præcipitet, ac manus ſibi inferri miſerando aſpectu cogat: homines belluis immaniores efficiat, quas ad mortem ruere voluntariam nuſquam animaduertimus, aut alias ſui generis, vnguibus aut dentibus dilacerare.

Sicuti Circe, homine in pecus: ita Amor, virtutem inuitium vertit. Quemadmodum autem illa venefica Circe à poëtis tam decantata, fingitur eos, quos ad ſe intromitteret, non tantum effaſcinaſſe, mente & iudicio priuaſſe: ſed etiam in fœdiſſima bruta, porcos nempè, turpiſſimum animal conuertiſſe: Sic quos rapit inſania illa cupido, de ſtatu mentis deturbat, à ſtudio & cognitione virtutis auocat, omnem illorum fortitudinem infringit, corporis robur eneruat, functiones animæ omnes interturbat & oblædit, ad omne vitium omnémque turpitudinem præcipites agit, denique ex hominibus bruta animalia effingit, vt iure

voluptatem alteram Circen eſſe dixeris.

Si morbos ex amore prodeuntes ſpecte- mus: corporis & animi mollitiem parit, languores, lipothymias, ſyncopes, paralyſes, cruditates, omnis generis arthritides, vigilias perpetuas parit, omnem threptices facultatem & oeconomiam vitiat, vt ſubtumidi, pallidi, liuidi, huiuſmodi homines, omni vegeto deſtituti colore conſpiciantur: quin & luem illam veneream tàm famoſam, lepramque qua totum corpus in fruſta putrida ſoluitur, progignat: qua ratione Circæos porcos fœditate ſuperat. Hæc ſunt ornamenta, illæ dotes, quibus ſatellites ſuos ac milites voluptas exornat: quos tamen præ amoris inſania parum reformidant, aut nihili potius faciunt.

Morbi ex venere quot & quanti.

Attamen vt à deprauatis eiuſmodi cupiditatibus & perturbationibus iuniores auertamus, & medicos etiam erudiamus, qua ratione fons ille mali exhauriri ac exſiccari poſſit: exempla quædam ſubiicie- mus illuſtrium quorundam virorum, quibus ſaniores & prudentiores doceantur ex aliorum deformitate, mentem ab eiuſmodi inquinamentis, prauiſque cogitationibus, abducere. Solent enim aut debent lapſus aliorum, & infelices malè inſtitutæ vitæ euentus, alios terrere, qui eadem veſtigia ſequantur: quique luto inter gradiendum immergitur, comiti ſuo meliori incedendi via autor eſſe debet. Alioqui non careat ille reprehenſione, qui periculum ſibi imminens non defugiat, iuſtéque impru-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dentiæ ac temeritatis arguatur, qui alieno exemplo non ſapiat.

Vt igitur oſtendamus vel ſapientiſſimos etiam veneno hoc amoris infici, occurrit primò ſapientis illius Salomonis inſigne exemplum, de quo dicere ſuperſedebimus, cum ex ſacris ſcriptis illius hiſtoria omnibus ſatis eluceſcit. Cuius tamen exēplo pius quiſque mouebitur, vt ab eiuſmodi illecebris auertatur: ne fortè quem audiuit tot virtutum donis, tantaque ſapientiâ inſtructum, turpiter tamen prolapſum, imitetur, neuè idē ipſe inferioris longè cōditionis, & leuioribus ac nullis propè munitus præſidiis, periculum lapſus incurrat, aut grauiora peccata cōmittat: ſicque Dei gratia ſpoliatus grauiſſimū æternæ mortis ſubeat ſupplicium.

Salomonis amor illegitimus.

Præter hoc, aliorum etiam ſagacis ingenij virorum, ſequuntur exempla, qui licet fortitudine præſtantes eſſent, hoc icti veneno, & rationem & virilitatem amiſerunt, & prorſus enerues, & effeminati facti ſunt. Teſtatur hoc Marcus ille Antonius vir prudentia ſingulari præditus, qui Cleopatræ nimio amore incenſus, inſana etiam eiuſdem ſuſcepit ſtudia ac cōſilia, nihil non imprudenter, leuiter, ac negligēter tractauit, aut deinceps aggreſſus eſt, quod laudē meruerit, & famam ei conciliârit. Totus enim in eo erat, vt in amaſiæ ſuæ ſinu & amplexibus viueret, eiuſq; faſcino & incantationibus vſq; adeò illaqueabatur, vt nulla habita ratione periculi vel dedecoris, vnam Cleopatrā & ſpiraret & loqueretur, vt ſcribit Plutarchus in

Marcus, Antonius, Cleopatra.

Digitized by Google

eius vita: cuius demum vtriuſq; infeliciſſimus ac ſummè miſerandus ſecutus eſt vitæ exitus.

Quid ego Herculem in medium producam, communem orbis humani, ἀλεξίκακον, monſtrorum domitorem, totiuſque fortitudinis ſpeculum? ille amatorio Omphales veneficio infelix ſuccubuit, & robur in fœmineam mollitiē, laborem in luxum, Martémque in delicias muliebres, appenſa lateri colo, commutauit: Deliramenta fortaſſis putas? intueamur quid de fortiſſimo illo & robuſtiſſimo Samſone ſcriptum reliquerit ſacra hiſtoria: Quem alioqui inuictum vna mulier, quam deperibat, emolliuit, & tanquam pecudem citra vim ac repugnantiam in manus hoſtium tradidit. *Exemplum Herculis.*

Signatur Lucius Vitellius, Vitellij Imperatoris pater (vt ſcribit Suetonius) ſtrenuus, ingenioſus ac prudens, qui turpis & infamis libertinæ cuiuſdam amore irretitus vſque adeò fuit, vt nihil non homine indignū patraret: quippe qui inter cetera, ſcorti viliſſimi ſaliuā cum melle in illitū commiſceret, quo tāquā ſummo balſamo inſtaurādæ vitæ opportuno, arterias & guttur crebrò, ídq; publicè, abiecto omni pudore, ad gratiam eiuſdem aucupandam perfunderet. *Lucius Vitellius.*

Mirum vtique eſt vſque adeò homines mente & oculis excæcari, vt quam incurrunt ignominiam ac infamiam, nequeant percipere, ego idcircò amorem depingi cæcum exiſtimo: Si enim oculorum luce frueretur ſuæ ipſum infamiæ puderet. At eiuſmodi venerei ac laſciui homines oculorum lumine perſtricti ſunt,

quod citatum modò exemplum ſatis oſtendit.

Qualis porrò iſte ſit amor docere nos voluit Æſopus in quadam ſuarum fabularum, cum dicit, omnes animi affectiones ac perturbationes ad effingendum formandumque amorem concurrere: Iram nempè, metum, triſtitiam, gaudium, manſuetudinem, acerbitatem, æmulationem, diffidentiam, & demum reliquas omnes, inter quas pudor vnus & verecundia deſiderantur.

Repetamus curſum noſtrum, doceamuſque ingenti illo amore inſtar pecudum homines hebetari, nec ſolum molles ac effœminatos fieri, qui illi adhærent: at dementiores omnibus omninò limphaticis reddi, vt ſæpe etiam ſeſe præcipites agant, ac crudelem vitæ ſuæ lanienam exerceant. Huius generis monſtra fuerunt Phillis, Iphis, Hæmon, Sappho, Biblis, Calluce, Phædra, Timagoras, Zidica, quibus mors à ſeipſis illata, quod inſultus tantæ perturbationis ferre non poſſent: Hiſce nonnulla etiam quæ noſtris temporibus euenerunt exempla, apponemus.

Galeazius Mantuæ Dux. Galeazius Mantuæ Dux Patauij degens, iuſſus à puella, quam deperibat, vt ſeſe in fluuium profundum & ingentem coniiceret, admiſſis ſtatim generoſo equo calcaribus, ſe in flumen præcipitem dedit, vt illi morem gereret, poſito omni mortis terrore, cum tamen vel ſola facti recordatio, lectioque ſanæ mentis hominem percellat, & in quendam veluti horrorem coniiciat.

Digitized by Google

Aliis porrò huiuſmodi amore captis: vel ſola amaſiarium iactura vel abſentia mortem ſtatim præ deſiderio intulit.

Simile quid nobis exemplum ſuppeditat nobilis quidem Gallus iuuenis, non minus ſtrenuus quàm omnibus gratus ex familia Alegriorum oriundus, qui cum ingenti amore Mantuani Ducis filiam proſequeretur, ab eadēque viciſſim coleretur: cumque ei fortè veneno infectum pomum ac deleterium, quod in ſui perniciē inſcius ab alio acceperat, obtuliſſet, & ex eius vſu extremos illam ducere ſpiritus animaduertiſſet: deprecatus primò culpam extremo animi dolore perculſus, in ſinu eius non ſine ſuſpiriis ac lachrymis, animam prior exhalauit: quem ſtatim illa ſecuta eſt comes. Hinc quam potens ſit amoris vis liquet, qui omnem napellum, arſenicale venenum, & quoduis aliud deleterium, quo potuit pomum intoxicari, noxæ promptitudine, & exitij celeritate ſuperet. *Nobilis iuuenis Gallus amore periit.*

Aliam hiſtoriam amoris impetum mirificè referentem petere licet ex Euryalo quodam equeſtris ordinis, & comite Sigiſmundi Imperatoris Auguſtano, & Lucretia Sienenſi puella ab eodem adamata: quorum ardor & flamma pauco temporis curriculo vſque adeò increuit vt cum Euryalo, diſcedente Imperatore, abeūdum eſſet, diſceſſumque ſui Euryali & longū vale ferre non poſſet Lucretia, ex deſiderij vehementia, repentina morte paucas poſt horas concidit: cuius mortem cum audiſſet Euryalus *Hiſtoria de inſigni amoris vi, cuiuſdam Euryali aliorūmque.* *Æn. Syl.*

eundem vitæ exitum ſubiiſſet, ni recreatione amicorũ,& ſalutaribus cohortationibus fuiſſet reſtitutus. Nec tamen per totam vitam deinceps mœrorem illum excutere, vel vlla animi hilaritate, at ne riſu quidem oblectari potuit.

Quin & prodigioſi huiuſce amoris effectus eo vſque prouecti ſunt, vt non tantum amatarum mulierũ illecebræ excæcent, & homines ſibi addictos intellectus luce priuent: at poculis eoſdem amatoriis fortius pellicere, ac prorſus ſubigere ſibi ſtudeant:quod ſi ſecus contingat,inſanæ illæ mulieres prorſus contabeſcũt, aut furiis agitatæ vitam ſibimet eripiunt.

Caligula vſque adeò ab vxore ſua Ceſonia amatorio poculo infectus eſt,vt nullam poſteà, nec animi, nec corporis ſanitatem ſit conſecutus.

Cornelius Gallus, tempore Augusti Ægypti præfectus,ſimili potu furioſus redditus, ac prorſus mente priuatus eſt, vt teſtatur Euſebius in ſuis Chronicis.

Idem ſcribit de Lucretio Poëta, quem ex ſimili poculo ab vxore Lucilla propinato (vt nonnulli volunt) tantis furiis agitatum fuiſſe dicit, vt tandem ſuis ipſius manibus ſibi mortem conſciuerit.

Hieron. in Ruffinum. Idem ex antiquiſſimis & præcipuis doctoribus quidam, his verbis confirmat. *Liuia*, inquit, *virum ſuum interfecit, quem nimis odit: Lucilla ſuum quem nimis amauit: illa ſponte miſcuit aconitum: Lucilla decepta furorem propinauit pro amoris poculo.* De

eodē quoque extat illud Politiani in Nutritiis.

Hic qui Philtra bibit, nimioque inſanus amore.
Mox ferro occubuit, ſic mentem amiſerat omnem.

Sunt qui ſcribunt inter præcipua amatoriorum poculorum pharmaca Hippomanes recenſeri: vt vt ſit nihil moror, hoc tantum adiiciam, eiuſmodi pocula ad illiciendum amorem ſpectantia planè eſſe diabolica, ac nomine Chriſtiano indignos eſſe habendos, qui iis abutuntur.

At ſcelerati ſunt quidam alij, qui longius progrediuntur, quos certum eſt intoxicatis annulis, aliiſque id genus artificiis, quas depereunt, ſibi irretire, vt omnem illis priſtinam libertatem prorſus eripiant, eaſque ſibi velut mancipia deuinciant.

Quæ quidem ὡς ἀδύνατα exiſtimarem, niſi frequentior vinciendæ ligæ, ſiue ligandorum ac eneruandorum genitalium abuſus certis quibuſdam incantatoriis vocibus inſuſurratis, ſatis ſuperque horum ſcelerum fidem faceret.

Accedit hûc veterum authoritas, qui ſubindè ſcriptis ſuis, amatoriorum poculorum, philtrorum, annulorum, characterum, imaginum cerearum, & ſimilium, mentionem faciunt.

Quid enim aliud Pharmaceutria Theocriti & Virgilij, per hos intendit verſus?

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit
Vno & eodem igni, ſic noſter Daphnis amore.

Quidue Dipſas illa Ouidiana hoc diſticho?

Deuouet abſentes ſimulachraque cerea fingit:
Et miſerum tenues in jecur vrget acus.

Quid denique Canidia Horatij, poculum Circes, Aſinus aureus Apuleij, aliud quàm mera philtra & incantamenta amatoria innuũt? Græcis enim & Latinis, his nihil olim fuit familiarius, nihil ſolennius. Sed authorem horum Diabolum eſſe, quis non videt? Meritò igitur ex Iuriſconſultorum, tàm priſcorum, quàm recentiorum ſententia, grauia in eos decreta ſunt ſupplicia, quicunque his poculis & philtris, in amore potiundo, ſceleratè vtantur.

Hiſtoria Cypriani & S. Iuſtinæ.

Hæc inſuper confirmant quidam ex Eccleſiaſticis Doctoribus, inter quos eſt Nicephorus lib. 5. c.27. de Amoribus Cypriani adhûc Ethnici, & S.Iuſtinæ Chriſtianæ: Et Epiphanius de Gnoſticis, qui primi hæretici, publicis ſcholis magiam, & artem ſortilegiorum ad amorem conciliandum, profeſſi ſunt.

Carolus magnus amore effaſcinatus.

Denique vt quæ à nobis hac de re dicta ſunt, luculentius declarentur, hiſtoriam recenſebimus mulieris iſtius tantoperè à Carolo Magno adamatæ, cuius etſi vitâ defunctæ longo pòſt tempore fœtidum cadauer, Imperatoris cubiculum vſque adeò inficeret, vt nemo fœtorem ſuſtineret: vnus tamen Imperator non tantum non exoſus eſt, ſed tanquam ſuauiſſimum odorem violæ Cypriæ, aut roſæ Majo menſe florem explicantis odoratiſſimum retinuit. At primores imperatorij ſenatus, cum apud Imperatorem nihil promouere poſſent, vt ſtudiũ illius ab hoc cadauere auocarent, cogitarunt

id ci-

id citrà incantationem & veneficium fieri non poſſe, atque idcircò huiuſce ſortilegij cauſam perueſtigarunt, quam tandem compererunt in annulo aureo ſitam, ori incantatricis iſtius impoſito, vt ſibi poſt obitum etiam Imperatorem deuinciret. Quo in eius ore deprehenſo & amoto, deſijt repentè ſortilegium: ita vt dominum liber Imperator, & ad ſanam mentem reuocatus, vbi cubiculum ſuum ingreſſus eſt, nedum obturatis etiam naribus tam tetrum putridi cadaueris fœtorem pateretur, quinimò ſtatim pedem reuocauit, magnoque clamore cadauer illud aſportari illicò demandarit. Quid porrò huius annuli aſſeruatori poſteà contigerit, quamdiu ipſum retinuit, & donec eo loco abdidit, vbi reperiri non poſſet, vt hoc faſcino plenè Imperator liberaretur, ex hiſtoria ipſa diſci poteſt.

Præter autem eiuſmodi incantationes, veneficia, manias, furores, ſtupores, & amentias, quas perturbatio iſthæc vel præclarioribus animis, ſanioribus ac conſtantioribus inducit: quibus prætereà Deus bone! ægritudinibus, ijſque grauiſſimis, quarũ cauſæ abditæ ſunt, corpus conflictatur, ad quas propulſandas celeberrimus ac prudentiſſimus medicus, vtique imprimis neceſſarius eſt.

Quot puellæ, mulieres, adoleſcentes, viri maturæ ætatis, ſenes, plebeij, nobiles, humiles, potentes (cum cæcus amor nullius conditionis aut ordinis hominum rationem habeat) hac tyrannica crudelique ſeruitute, cùm ani-

mo tum,corpore, contorquentur, omni quiete ſpoliantur, proſtratum habent edendi bibédique appetitum, palleſcunt,emaciantur, contabeſcunt, ac præ deliquiis ac virium proſtratione quaſi morbi alicuius grauitate oppreſſi, perpetuò decumbere cogantur : In horum curam ſi accerſantur medici, ij ex pulſu frequentiore,vrinarum rubore, perpetuiſque vigiliis,& animi anxietate aliiſque ſignis commemoratis , ſtatim iudicabunt morbum vel cachexiam eſſe, aut lentam aliquam primæ hecticarum ſpeciei febrim, aut aliam aliquam ægritudinem, ſymptomatibus prædictis conſentaneam:hinc hæc vel illa remedia præſcribent: ſanguinis miſſionem imperabunt, benignam aliquam purgationem , aut vehementiorem præcipient: vſum lactis ſuo tempore, & dulcia balnea adminiſtrabunt: nec omittent reuulſiones,deriuationes: ſectiones venæ ſaphenæ in puellis ſuos menſes nondum emittentibus, aut iam ſuppreſſos habentibus:condita cardiaca ac obſtructiones reſerantia: nec non optimam viuendi rationem præſcribent. Sed fruſtrà hæc omnia,cum ſpiritualis morbus, corporeis auxiliis non iuuetur. Hîc medici ſcientia,induſtria, experientiaque requiritur: hîc certa cognitio cauſarum morbi deſideratur.

Summa Hippocratis prudentia ac ſolertia.

Idipſum ſua ætate venerandus ille medicorum Coryphæus Hippocrates prudentiſſimè ac ſolertiſſimè aſſecutus eſt: cuius ſciẽtia ac fama per totam Græciam diffuſa Perdiccę Macedonum regi imprimis innotuit:à quo chronico

& graui morbo detento tandem in auxiliū euocatus eſt. Is verò cū ad regē, vna cum Euriphonte ſocio natu majore perueniſſet, & morbi regij naturam accuratè eſſet rimatus, certiſſimis ſignis deprehendit, morbum eſſe ſpiritualem, non corporeum, eumq; ex perturbatione aliqua animi foueri. Ex debili enim & languido eius pulſu ad aſpectum cuiuſdam Philæ patris cōcubinæ ſeſe prodente, quam amore occulto deperibat Perdiccas, cuius tamen non audebat flammam aut indicium aperire, radicem morbi, quo ſenſim indies conficiebatur, agnouit, agnitæque pari induſtria curationem adhibuit Hippocrates: ſiquidem Philæ affectus cauſam explicauit, monuitque vt Regem ſeruaret: ſuauibus Perdiccæ oculis, & familiaribus colloquiis adblandiretur, & animum illius recrearet: ex quo factum eſt, vt priſtinæ mox valetudini ſit reſtitutus. *Suran. in vita Perdiccæ.*

Aliud ſubſequitur exemplum priori haud diſſimile Antiochi Stratonicis amatoris, qui quod improbis facibus arderet, impium pectoris vulnus pia diſſimulatione ita contegebat, vt pater Seleucus mœrore proſtratus, de ſolo vnici filij obitu cogitaret. Hanc tamen deſperationis nebulam Eraſiſtratus medicus ſua diſcuſſit prouidentia. Cum enim iuxtà Antiochum ſederet, & eum ad Stratonicis ingreſſum & regreſſum, varios animi & corporis motus ſubire animaduerteret, morbū illicò deprehēdit, & patri expoſuit, qui chariſſimā *Eraſiſtrati prudentia.* *Plutarch in vita Demetrij.*

ſibi coniugem, filio cedere non dubitauit.

Magna certè fuit illuſtrium horum medicorum in curandis iſtis principibus ſolertia & ingenium: licet turpiſſimo morbo, turpiſſimum quoque remedium, ſcortationem nimirum & inceſtum in medicamentum præſcriberent. Verùm ethnicorum medicorum fuerunt hæc præſidia: quæ à Chriſtianis prorſus reiicienda ſunt: aliaque æquiora, eiuſmodi malis citrà majeſtatis diuinæ offendiculum peruestigãda ac adminiſtranda ſunt. Quæ quidem abundè ſuppetunt: tamque ſalutaria opportunaque huic malo, vt ægri potius, quàm medici culpa, curationem perturbet.

Remedium optimum ad affectiones animi.

Primum autem vniuerſaleque remedium quod in hac affectione, aliiſque id genus morbis præferendum eſt, & præſcribendum, auxilium eſt diuinum à Deo tanquam ſupremo medico exorandum: cuius potentiæ, gratiæ, & benedictioni, quiuis medicus, ſeque ſuaque remedia committere debet, à quo vires ſuas mutuetur. Præterea facinoris indignitas apud eos, qui turpibus ac violentis affectibus rapiũtur, inſaniaque mentis audacter exaggeranda, & oculis ſubiicienda eſt, vt morbi periculum, ad mortem inclinantis apprehendant, ac iudicia Dei in ſe acerba reformident, cœleſti beatitudine in æternum cartituri. Atque ſic veri ac fidelis medici fungitur officio ille, qui in grauibus eiuſmodi morbis, periculoſos ac infœlices eorum exitus, liberâ prædictione ægris exponit, vnde ſæpè accidit, vt ægri, periculi metu

propoſito, ſibi meliùs conſulant, medici monitis ac præceptis alacrius obtemperent, fœlicemque morbi euentum experiantur.

Huius vniuerſalis remedij, planè diuini, pharmaca è cœlo naſcuntur: ſoluſque Deus ea ſuggerit ac adminiſtrat, ſuaque benedictione & gratiâ beat, ſi precibus ab eodẽ efflagitentur.

Particularia porrò alia ſunt remedia, quæ ex medici ſcientia pendent, tanquam Dei in hoc negotio ad reſtituendos ægros miniſtri ac famulantis.

Inter alia priuata auxilia, norma eſt viuendi à qua in omni alio morbo etiam medici ſuas curationes auſpicari ſolent, vtpote quod ſupremum ſit malorum remedium. Quæ verò omnium ſit in hac affectionis violentia, congruentiſſima ac tutiſſima diæta, Pythagoricam vtique cenſeo, ſiuè parcam & ſobriam: aut eam quæ à Lycurgo arcta & laudabilis Lacedæmoniis inſtituta eſt: quam ſobrietatis ſcholam vulgò in Græcia vocabant. Imperandum eſt igitur illis in condimentum aut reſtaurativum, iuſculum illius gentis nigrum: quo reges ipſi, in gratiſſimi ſaporis ferculum, & tanquam delicatiſſimo, vtebantur: ſed non niſi fame prius, ex laborioſa exercitatione corporis obſonata, citrà quam ingratiſſimus erat cibus & planè nauſeabundus: cuius rei teſtis eſt Dionyſius tyrannus: Optimum enim condimentum eſt fames. Aut præſcribenda eſt illis vulgaris illa captiuorum, qui non ſunt ſoluendo, diæta, quæ pane & aqua parciſſimis

Scholà ſobrietatis.

Iuſculum nigrum Regum Spartanorum.

conſtat. De qua vt querantur, nullo iure fieri poteſt. cum vel hoc victus genere Imperator ille Cyrus, nullo morbo ad id adactus, contentus degeret. Interrogatus enim ſemel à quodam ex ſuis domeſticis, quid ſibi in cœnam parari vellet: nihil præter panem, inquit, mox enim ad fontem cœnabimus.

Xenophon in Cyropædia.

Hæc igitur viuendi ratio perparca & ſobria, mirum in modum huic perturbationi animi conducit. Sine Cerere enim & Baccho friget Venus. ad quam exercendam proni ſunt, qui otio torpent, vnde illud,

Quæritur Ægiſthus, quare ſit factus adulter:
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat.

Hæc, inquam, arcta abſtinentia (famis germana comes) quam amantibus imperamus ex formulis remediorum Cratetis Thebani petita eſt. Eam enim illis indicebat, qui hoc morbi genere torquerentur. Tria quippe remedia proponebat, vt potiſſima & ſuprema, in huius mali curationem: λιμὸν, χρόνον, βρόχον, famem, tempus, & laqueũ. Nam cum luxus ſit præcipuũ amoris alimentũ, huic medetur fames & abſtinentia: Sin aliter, tempus omnia tollens, aut certè mitigans, illũ leuat: Quæ ſi nihil prodeſſent, Ethnici iſtius damnanda ſententia, ſupererat laqueus, vt morbus extremo remedio finiretur.

Laërtius lib. 6. cap. 5.

Tria amorum remedia.

Reſtat adhuc particulare quoddam, & vltimũ huiuſce perturbationis remedium: vt eiuſmodi ægri, exemplis doceantur, quibus infelici aliorum exitu propoſito, dedecus, & mẽtis perturbationẽ vitare diſcant. Magnoperè enim exẽpla

aliorum nos mouent, vt meritò dicatur à poëta,

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Quod ſi hæc apud eos carent aculeis remedia: alia via ſuppetit, vt exponamus torſiones, dolores, putredinem, fœtorem, luem veneream, cancrōs, vultum ac totum corpus virore ſuo depaſcentes, & id genus alia ſymptomata, quæ ſine funere perpetuum funus in dies minantur, ac cruciatus inauditos ipſa morte ferociores eiuſmodi ægris pariunt.

Denique proponenda ſunt eis horror, turpitudo, infamia, dedecus, ex tam fœtido naſcentia affectu, nihilque præter miſerandum ac calamitoſum ſtatum eiuſmodi hominibus promittentia: quicquid ſibi ſpecioſum & delectabile ſinguli imaginentur. Non alienum fuerit ab hoc propoſito, duo præclara experimenta & curationes, in gratiam quorundam amore inſano perditorum excogitata, hoc loco breuiter perſtringere.

Prius eſt Hypatiæ heroinæ, quæ præter corporis inſignem pulchritudinem tantis animi & ingenij dotibus ornabatur, vt eruditione ac doctrina, præclara ſui ſeculi ingenia ſuperaret, publiceque docendo magnam famam conſequeretur. Ea cum à quodam diſcipulo perditè adamaretur, eiuſque cruciatus agnoſceret, nolletque (ne in deſperationem iuuenis incideret) acriùs reluctari, & poſtulata acerbiùs repellere: excogitauit lene congruumque remedium, quo illum à ſuo faſcino liberaret: ſiquidem cum eum agnoſceret aliàs prudentem, & ratio- *Hypatiæ exemplum.*

ni facilè morem gerentem, hoc artificio vſa eſt, vt linteamina multa congeſta, menſtruis & ſanie ſordidata illi exhiberet: nec non ſublata veſte, prudenda tota ſanguine madentia oculis eius ſubijceret, quò turpitudinem ac fœditatem rei tantoperè amatæ auerſaretur ſuique ipſius puderet. Adiecit ſimul hæc verba: *Iſtud quidem* ›› *adamas Adoleſcens: nihil autem pulchrum.* Hinc fa- ›› ctum, vt præ pudore indecoræ demonſtrationis ille erubuerit, flammaſque remiſerit, ac modeſtior deinceps factus fuerit.

Suidas.

Raimundi, Lulli exẽplum.

Poſterius eſt Raimundi Lulli, qui cum adamaret elegantem mulierem, eiuſque amoris fructum decerpere magna importunitate contenderet: diem habuiſſe ab ea dictam memoratur, qua ipſam adiret. Acceſſit Lullus, cui illa cum ſiniſtram mammam explicaſſet, & fœdiſſimum vlcus cancroſum palàm exhibuiſſet, à quo propemodum tota pars illa depaſta erat: Hoc tam turpi & abominando ſpectaculo territus Lullus, præſens ſuæ inſaniæ remedium expertus eſt. Hac enim ratione factum, vt impudicus illius amor in caſtam amicitiam tranſierit, ſtudiumque ſuum totum in curationem vlceris Chriſtiana charitate ductus contulerit. Hinc occaſionem captauit peregrinandi, cum magnis ac doctis viris verſandi, ac philoſophiæ chymicæ ſedulam operam nauandi, vt medicinam vniuerſalem inueſtigaret: quam conſecutus mulierem illam integræ valetudini reſtituit.

Tempus eſt, vt huic venereę perturbationi finẽ imponamus: de cuius natura, origine, & cau-

ſis tum internis tum externis,ijſq; quę ad curationem eiuſdē pertinent,fuſè ſatis diſſeruimus.

Verùm antequam finem attingamus,monebimus, nos hanc effrænem libidinem iam pridem ad viuum expreſſiſſe in doricis noſtris cantionibus: vbi veri ſanctíque amoris diſcrimen ab adulterino fœdóque oſtendimus.

Expreſſi adhuc accuratiùs hunc ipſum amorem, imò furorem, primo magni ſpeculi mundi à me editi libro; per hanc antitheſin, quod Deus ſit benignus, manſuetus & amoris plenus, vbi amorem Deo proprium & genuinum, qui vnus, verus, & rectus eſt amor,à noſtro ſegrego, qui nullo moderamine fertur, in obiectum concupiſcentiæ, mutationum momenta, & interualla, contrarióſque motus ac diſcordes ſemper ſubiens, nulla certitudine ac conſtantia veræ charitatis nixus: cum vnum & idem in Deo ſint amor, conſtantia amoris, & charitas, vt dilucidè paucis verſibus perſcripſi. Noſtri eſt igitur officij petere à Deo, vt vera ipſius charitatis erga nos cognitione imbuamur,dictóque ardore ad ipſam totis animæ viribus feramur, vt Deum perinde amemus, prout ab illo viciſſim diligimur. Quod potiſſimum eſt aduerſus effrænem hanc affectionem remedium.

DE IRA AVT BILIOSA AFFECTIONE. CAP. VI.

INTER morales Philoſophos, qui animæ affectiones deſcripſerunt,non infimo loco Se-

neca & Plutarchus annumerantur: Qui quidem vterque videtur de induſtria recreaſſe & laxaſſe animum in deſcribenda & ad viuum efformanda ira, vt ex eius genuinis lineamentis hanc tàm portentoſam belluam omnes deteſtentur, quæ cornibus, dentibus, vngulis, aſpectu truculento, & immani ferocia, minax & terribilis eſt.

Effectus iræ. Nobis igitur illi, animæ iram repræſentant, tanquam alteram Megæram furioſiſſimam, truculentiſſimam, audaciſſimam, crudeliſſimam, ac ſummè omnibus terribilem: radices in ſe & ſcaturigines ſeditionum omnium, turbarum ac tumultuum continentem, litium, bellorum, homicidiorum, excidiorum, euerſionum, ac omnium malorum abyſſum: tempeſtatem, diluuium, ignem, machinam, tonitru ac peſtem, inundantem, ſubmergentem, vrentem, diruentem, fulminantem, inficientem, occidentem, ac omnia euertentem: homines quos inuaſit ad omne ſceleris genus præcipites agentem, è qua innumera mala ſtupendáque tùm in corpore tùm ſpiritu contrahuntur. Denique ſcelerata illa couſque improbitatis & nefandæ malitiæ procedit contagio, vt non tantum illos in belluas & tigrides immaniſſimas: ſed in dæmonas quodammodò transſmutet.

Hîc effecta Tigridis iſtius, ſiue calamitates, quas hæc furia in orbem immittit, non eſt noſtri inſtituti ſigillatim explicare: ſatis eſt, quod in genere proprietates eius, ídque

paucis & obiter attigerimus. Quæ tamen illa homini procreet incommoda, quod in illum ius & imperium habeat, quoſque effectus progeneret, paulò latiùs explicabimus, vt inueueſtigatis cauſis, effectis, vt par eſt, medeamur, prout præcipuæ noſtri officij partes poſtulant.

Atque vt imprimis hanc tam effrænem & teterrimam belluam ſuis delineamentis, tam intus quàm in cute depingamus, irati in compoſitum inceſſum & actiones obſeruemus. En quanto faſtu, & quàm truciore ſuperbáque corporis agitatione, modò hûc, modò illûc voluitur ac circumfertur: quàm variè modò erubeſcit, modò palleſcit: cubitis quicquid occurrit hinc indè propulſat atque diſiicit: En vt à ſua ipſius vmbra etiam exacuitur, quam ferre nequit placidè: vt voce tremula, modò alta, modò depreſſa ad bilis agitatæ motum aut quietem intonat? En vt labia commordeat, pectus pugnis verberat, crines indignabundus vellicat, in quos citrà rationem inuolat, inſtar canis in lapidem ruentis, quo ictus eſt? Si acriùs ac propiùs ira percitum intueri voles, & os eius circumſpicere, in quibus omnes iræ proprietates tanquam in ſpeculo eluceſcunt, omnis perturbationum generis notas in illo ſæuire videas: vt rubore & ferocia ſcintillet, vt ruffis maculis leopardi inſtar vbique ſcateat: vt igneis tedis micantes oculi truculentiam mi-

Deſcriptio iracundiæ.

nentur, vt capilli colore bouini in Maurorum ſpeciem arrigantur & criſpentur. Denique in ea ſæua perturbatione animi, nihil non horrendum & monſtroſum cernere licet. At forma illius, quam deſcripſimus, primis iræ motibus tantum congruit, videtúrque ſuauis ac benigna, ſi cum paroxyſmo illius impetúque comparetur.

Tunc enim illa infernalis Megæta, vinculis ſolutis rabiem totam exerit, non vno flagello ſimplici contenta: ſed cruentatum enſem vnâ, incenſam tedam alterâ manu intentat: illius brachia reducta veſte, nil niſi cædes & ſanguinem minantur: apertum pectus faſtuosè explicat: aures ictibus quaſi ſeriò prælians diuerberat, modò hûc modò illûc circumagitur: quin & horrenda voce, ad arma & cædes, ad ſanguinem & ignes furiis omnibus agitatur, ac ferro igníque ſe vaſtaturam omnia comminatur: vſque adeò inſolens illa rabies omnibus modis truculentam & atrocem belluam refert.

Altera eſt iræ ſpecies ſuperiori prorſus oppoſita, quæ laudabilis ac iuſta dici poteſt, ardentiſſima videlicet æmulatio, zelus, aut feruens ſtudium omnes in officio continendi, & in gyrum rationis reuocandi, qualis eſt acerba reprehenſio & minæ quibus paſtores gregem ſuum territant, vt in officio erga Deum, ipſum contineant, aut lapſum & deuium erigant, ac in rectam viam reducant. Sic pater iuſta commotione fertur in peruicacem filium, qui à ve-

ro tramite digreditur, dum peruicaciam eius caſtigat. Sic dominus ſeruum, & præceptor diſcipulum ſtomachosè increpant. Hac ira Philoſophus ille corripiebatur, qui cum in peccantem ſeruum excandeſceret, moderamine & fræno ſuum furorem coërcuit his verbis: *Ni*, inquit, *iratus eſſem, multis plagis vapulares.*

Eſt & tertia iræ ſpecies, quæ intermedia eſt, vera animi affectio paſſióque, quæ ſimul cum ſpiritu corpus diuexat, & variis modis conturbat.

Huius duo traduntur ſpecies, quarum altera nihil putidi perferens ſtatim erumpit, & virus conceptum euomit: vtcunque in iis laudabilis, qui fœtidas aquas corde includi & foueri diutius damnant. *Iræ duæ ſpecies.*

Altera ſimulata eſt & ficta, quam longo tempore clàm aſſeruari poſſe aiunt: interim tamen, quæ inſtar ignis cineribus ſepulti ſe habeat, quibus fouetur ac conſeruatur ſine vllo interitu aut imminutione.

Etſi autem irarum hæ ſpecies inter ſe differre videantur, ídque ſubiecti ratione, varium temperamentum ſubeuntis: vt in melancholico alia ſit iræ ſpecies: in phlegmatico & pituitoſo alia: alia in bilioſo temperamento: Harum tamen aliæ ſemper violentiùs animum perturbant: aliæ leniùs, vt dictum eſt. Hæc volatilem ignem, & Perſicum repræſentat: illa occulti cancri clàm & ſenſim rodentis ſpeciem exhibet: cuius idcircò cura difficillima eſt.

Hanc vtramque ſpeciem priuatim tractan-

dam ſuſcepimus, vtpote quæ veræ animi affectiones & ægritudines ſint, à quibus corporis noſtri functiones læduntur ac deprauantur: variáque morborum & ſymptomatum genera procreantur, in quibus curandis apprimè medici opera deſideratur, ac neceſſaria eſt. Duobus autem vtraque inſtrumentis vtitur: manu & lingua: ſiquidem præterquam, quod animus deſiderio nocendi exardeſcit: manus atrociter, non auras tantùm diuerberant: ſed quemlibet occurrentem feriunt; & propulſant: famam & nomen ſcriptis proſcindunt, ac omne conuitiorum genus infeſto calamo congerunt: vt aculeos iratæ pennæ vel remotiſſimi quique perſentiant, & ferre cogantur.

Iræ vlciſcẽdi inſtrumenta.

Linguæ vitium.

Lingua non minùs periculoſa & acerba, imò manu ipſa acerbior, omne veneni genus clàm exerit: quod vix vitare quis poſſit, cum occulta ſint vulnera, nec facilè perſpicua, à quibus caueri poſſit. Cuius ictus ſi minùs apertè corpus feriunt, lethalia tamen vulnera animo infligunt, conuitiis, maledictis, & horrendis execrationibus ipſum obruentes, vt iure parœmia inde nata ſit; *nocentius eſſe linguæ, quàm lanceæ vulnus.*

Ea enim ſi conuitiando, detrectando, ac maledicendo incumbat, tum præſertim cum bilis efferueſcit tonantiorem vocem reddit, quàm Colonienſis illius primarij & cathedra-

lis templi organicæ fiſtulæ emittunt, follibus concitatæ, etſi ad earum ſonum aures obſurdeſcant audientium.

Morales Philoſophi (inter alios Plutarchus & Seneca) ſatis ſupérque docent exemplis, quàm varia & infinita mala ex linguæ procacitate, & effræni licentia irati & furibundi hominis oriantur: ſicut ex aduerſo ſummam virtutem ad ſocietatem hominum tuendam in ſilentio & taciturnitate collocant: vt ſcilicet longa ſit aurium attentio, breuis linguæ reſponſio: ſicque nihil vel pauca reſpondeantur.

Hæc igitur duo præcipua iræ inſtrumenta, manus nempè & lingua, niſi fræno & moderamine aliquo retineantur, iratum hominem & furibundum in grauiſſimos affectus & perturbationes præcipitem agunt, quæ ſi, vt par eſt, ritè gubernentur, magno ſunt homini auxilio & vſui: nec minus quàm reliqua corporis membra ſint homini opportuniſſima & vtiliſſima. Hinc tritus ille verſus. *Manus & lingua, vtiliſſima hominis inſtrumenta.*

Nil melius linguâ, linguâ nil peius eâdem eſt.

Abſit igitur, vt animum perturbatum ſequamur, eíque obſecundemus, cum in benè compoſito animo lingua ſe canendis Dei laudibus voueat, ad quas deſtinata eſt. Manus verò iis deſcribendis, nec non piis omnibus operibus & charitati in proximum exercendis incumbat.

Præter illa duo ſuperiora inſtrumenta, quibus ira in acuendis ſuis effectis, & producendis vtitur, ac ſeſe patefacit: alia ſunt eiuſdem indicia, eáque feruentes motus irati hominis certò præſagientia & apertè teſtantia: ſiquidem eiuſmodi homines iracundi multo faſtu turgent, multa de ſe ſibi pollicentur: & pauonum inſtar, cum mira oblectatione ac ſuperbia ſeſe circumſpiciunt: ſibi nimium blandiuntur & indulgent, præcipites, acuti, & ſubtiles ſibi vidétur: parum tamen firmi, vt qui facilè ad leuiſſimum verbum, vel toruum intuitum & inopinatum, ſtomachentur & bilem moueant: quibus omnia diſplicent & faſtidium mouent, ad omnémque actionē & orationem exardeſcunt. Illis ne quidem omnes Luculli coqui gratum ferculum cōndirent: neminem loquentem ferunt, etſi cum ratione reprehendentem aut cōtradicentem: ſeſe ſolos celebrant reliquis omnibus abiectis: ad quamlibet auram, aut nihili rem armantur, & querelas concitant. Eorúmque animus vſque adeò delicatulus, leuis, ſenſilis, mobilis, & omnium impatiens eſt, vt ex ſolo aliorum habitu offendantur: ſimiléſque prorſus arthriticorum fiunt, qui ante chirurgi manum admotam, iam de dolore conqueri & inclamare ſolent. Denique nullus non iracundus inſculptas fronti trium charitum, loco gerit, impatientiam, inconſtantiam, & impietatem dyſcharites Eumenidas. Qui eiuſmodi comitibus ſtipatus incedit, nihil non impium, crudele, & truculentum admittit, omníque charitate ſpolia-

Iracundi hominis nota.

ſpoliatur:cumque manſuetudo, pietas, ceteræque virtutes hominem lenem,benignum,conſtantem,lepidum ac μακρόθυμον reddant,contrariæ bilis & iræ affectiones hiſce virtutibus ex diametro opponuntur. Vt autem impietas, & crudelitas charitati aduerſatur : ſic impatientia & inconſtantia ſuos motus habet admodum feroces,vt non minùs omnibus iniuriæ ſiat ac contumelioſæ,quàm ſuperiores.

Ex hac igitur furioſæ bilis commotione & continuis fluctibus , animus & ſpiritus primum agitantur, totum corpus concutitur,ſanguis aliique humores incaleſcunt & conturbantur , ac imprimis ipſa bilis inflammatur, quæ ſtomachoſis omnibus & iracundis imperat : cum enim tota ſit ſulphurea , reliquis omnibus citius inceriditur : Inde ardentes naſcuntur febres, & tertianæ bilioſæ, inde pleuritides, omnéſque aliæ inflammationes internæ, ab eodem humore à ſuo temperamento excidente excitantur : Inde varia porrò procreantur mala , cum interna , tùm externa: vt cholera ſeu cœliacus aut iliacus morbus, qui tanquam ſumpto antimonio per inferiora & ſuperiora expurgat: vt icterus croceo colore totum corpus inficiens : vt Eryſipelas, ignes perſici, ſerpigines, & nomica vlcera externas partes corporis , inſtar lepræ depaſcentia. *Iræ incommoda quot & quanta.*

Hæc idcircò in medium proferimus , vt conſpicuum fiat, quanta & quàm varia inde in corpus mala promanent,ex morbis ſpiritalibus

naſcentia, qui vt plurimum ad mortem vſque ægros ſuos deducunt, quod imprimis in hac furibunda affectione ex ſequẽtibus exemplis videre licet.

Nerua Imperator. Nerua Imperator valetudinarius ac ventriculi tanta debilitate laborans, vt crebrò aſſumptum cibum euomeret: cum ſemel in quendam nomine Regulum excandeſceret, tantum pectoris dolorem ſuſtinuit, vt confeſtim febre exitiali, deploratáque correptus ſit.

Valentinianus Imperator. *Cuſpianus.* Idem Valentiniano Imperatori contigit: qui cum aduerſus Sarmatas nonnunquam propter Illyriæ vaſtationem in prætorio ſæuus infremeret: & vniuerſæ genti excidium rigidus minaretur, ſanguine irrumpente animam exhalauit.

Venceſlaus Bohemiæ Rex. Simile quid de Venceſlao Bohemiæ rege hiſtoriæ ſuppeditant, qui ira in pocillatorem ſuum percitus, cum interficere eum propriis ſuis manibus vellet, paralyſi affectus concidit, & paucis pòſt diebus vita exceſſit. *Cromerus lib.18.* Quod vtique ſummè mirandum eſt, ab vna ſcilicet biliosa commotione, cuius natura feruentiſſima eſt, paralyſim poſſe generari, cuius efficientem ac materialem cauſam, ad frigidam pituitam medicorum vulgus reuocat; quæ quidem cauſa naturæ bilis prorſus contraria eſt.

Si ſaperent ſtomachoſi homines, & furibundi illi Aiaces, huiuſmodi exempla ſem-

per ſibi animo verſanda,& oculis perpetuò intuenda proponerēt, vt à tam infœlici exitu, & effectis crudeliſſimæ perturbationis ſibi metuerent atque cauerent.

Sed alia præſentiora ac opportuniora habemus remedia,quæ in huius affectionis præcautionem & curationem adferemus.

Atque vt à curatione ordiamur, primo notandum eſt, nequaquam ſpernendum eſſe malum at ſedulò promptéque medicandum.

Vbi igitur vel leuiſſima iræ commotio percipitur, quod ex pulſus eleuatione & leuibus quibuſdam feruoribus, qui temperamentum excedere, & à naturali ſuo ſtatu deflectere teſtantur,cognoſci poteſt, confeſtim, iuxtà illud Poëtæ,

Principiis obſta, ſerò medicina paratur,

eiuſmodi ignis aqua continentiæ à ratione ſublimata & elambicata extinguendus eſt. Ad id ſuppetit exemplum Socratis, qui ſimul ac in ſe primos bilis iſtius igniculos perſentiret, ad remedium conuolabat,quoque illa magis ad vehementiorem motum concitabatur, eò promptiùs fræna moderationis iniiciebat: quoque magis illa ad violentiam acacerbitatem erumperet, tanto moderatiorem, dociliorem, ac pacatiorem animum, corpúſque ſedatius ac compoſitius exhibebat: quod ore,oculis,geſtu corporis & omnib. tranquillæ animæ notis ſatis ſupérque teſtabatur, vt nihil

Summa cōtinentia Socratis.

Plutarch. in tract. de Ira.

deforme in ipſo conſpiceretur.

At quæret aliquis, quî in iracunda affectione aut irato homine eiuſmodi ſedatiuum ac illud contemperans papauer reperiatur? Si in cordis, linguæ, manuúmque hortis maturè tranſplantetur, colatur, foueatur, & ſedulò educetur. Quomodò enim tranſplantatione & cultu, cichorea natura amara hortulani artificio edulceſcunt: Ita ſi colamus & alamus in nobis hanc contemperantiam, hoc eſt, ſi docilitati, manſuetudini, moderationi aſſueſcamus naturam noſtram, alioqui agreſtiorem & ferociorem cicurabimus, ac ita moderabimur, vt contrarias facultates ac vires conciliet acquirátque.

Vt hanc moderationem & temperantiam conſuetudine ſibi compararet idem Socrates, ídque in omnibus affectionibus, quæ homini moleſtæ eſſe ſolent: cum acriori ſiti premebatur, non ſtatim ſe aquis ingurgitabat, ſed è puteo ipſe ſibi lentè hauriebat, quas ſuper oram putei morari ac quieſcere diu ſinebat: ne auidiùs quàm decebat ebiberet: qua ratione frænabat deſiderium, vt immoderatis cupiditatibus eluctandis ac domandis aſſueſceret, naturam dociliorem ſibi compararet, ſibíque tandem imperaret: conſuetudo enim (vt communi fertur prouerbio) altera eſt natura.

Atque hoc remedium ad prophylacticen huius affectionis partem pertinet & ſpectat.

Hæc eadem moderatio & abſtinentia tanta cura à Platone exculta fuit, tantáſque ac tam firmas in eo radices egit: vt nulla iniuria, conuitiis, crudelitate, quibus à Dionyſio Tyranno olim laceſſebatur, à ſtatu rationis vnquam dimotus fuerit, aut in excandeſcentiam, irámve quantumuis leuem eruperit. *Moderationis exemplū in Platone.*

Hæc eadem virtus in eodem ipſo Philoſopho confirmatur, ac teſtimonio Plutarchi declaratur. Qui de illo fidem facit in tractatu, *Cur diuina Iuſtitia ſcelerum pœnas differat*: Cum enim ipſe Plato ſemel ſeruum in culpa & graui flagitio deprehendiſſet, illicò commotus & ira percitus baculum arripuit, quaſi ſeruum eo cæſurus, ſed ipſo tamen momento ſeſe continuit, nec vllum eius puniendi dedit indicium. Id cum quidam eius amicus demiraretur, qui cuncta peruiderat, & ſciſcitaretur, cur baculum apprehendiſſet: reſpondit Plato ad iram propriam coërcendam, quæ extrà rationis limites euagabatur, id eſſe à ſe factum.

Eadem manſuetudo diuturna conſuetudine à nobis comparata, certiſſimum nobis præbet in huiuſce perturbationis prҫcautionē, auxilium, prout experientia veteres illi Philoſophi didicerunt, & certam nobis huius rei fidem fecerunt, ſuo exemplo docentes, quoſuis iracundos iiſdem aut ſimilibus in curationem ſui mali, vti poſſe præſidiis.

Trita eſt vulgaríſque illa medicorum ſententia, extremis morbis extrema eſſe adhibenda remedia. Huic igitur morbo inter alios grauiſſimo, iræ nempe & furioſo affectui, extremum hoc appono, nouum tamen ac præſens remedium, *Patientiam* videlicet, quæ ſit illius affectionis ſpecifica theriacalis aqua, quæque à tam lethifero veneno mortales eripiat liberétque.

Iræ remedium, patientia.

Eadem patientia cordis noſtri probitatem ac integritatem apertè teſtatur, monetámque noſtram nequaquam eſſe adulterinam indicat, dum citrà imminutionem aut immutationem ſui, tot iſtius paſſionis, eáque violentiſſima ſuſtinet incendia; nóſque auro in fornacibus excocto ſimiles reddit: quod quo pluribus ignibus probatur, eo purius, nitidius ac coruſcantiùs emicat, naturámque ſuam magis ac magis retinet. Sic patientia noſtra dum variis exercetur malorum procellis conſtantior & robuſtior redditur aduerſus huius perturbationis feroces motus; palmámque victoriæ magna cum gloria ex conflictu reportat. Siquidem palmæ ipſi planè reſpondet, quæ quò magis premitur, eò fortiùs attollitur, aut tympanum imitatur, quod fortioribus baculi ictibus percuſſum, reſonantiùs auditur.

Sed huius porrò patientiæ ab Ethnicis ipſis excultæ elegantes effectus conſpiciamus.

Ariſtippus Dionyſij tyranni vitia ſemel increpans, illum in tantum bilis feruorem compulit, vt boni illius Philoſophi faciem conſpuere non vereretur: qui hac vera patientia inſtructus & probè munitus tantum abeſt, vt in iram proruperit, vt contrà iniuriam ſibi illatam ioco exceperit his verbis: *Si Piſcatores*, inquit, *vt Piſciculum irretiant facilè imbres aquarum perferunt: moleſtum mihi eſſe non debet, ſi in piſcandor bombo parum humecter.*

Manſuetudinis exemplũ in Ariſtippo.

Laërtius li. 2. in vita Ariſtippi.

At ne eadem virtus aliis denegetur, & ſolis Philoſophis aſſeruetur, qui omni vindictæ telo carebant: fuerunt & magni Principes non pauci, qui Philoſophos imitati ſunt, nec mediocri modeſtia & patientia armati fuerunt. In his prælucet Antigonus, qui cum tempore hyberno caſtra tranſtuliſſet in locum vbi non erat rerum neceſſariarum copia, atque hac de cauſa milites quidam in regem maledicta congererent, ignari ipſum eſſe in proximo, virga tentorij vela diduxit. *Flebitis*, inquit, *ni longiùs ſemoti de me malè loquamini.* Quid hac facetia clementius? aut quid hac clementia facetius? ſimulabat ſe non indignari, quod malè de ipſo loquerentur, ſed quod tam vicini, vt exaudiri poſſent ab eo, cui maledicebant.

Modeſtia Antigoni Plutarch.

Idem Rex cum nocte quadam quoſdam è militibus ſuis audiſſet omnia mala ipſi imprecantes à quo in iter præceps & inexplicabile lutum inducti fuiſſent: acceſſit ad eos, qui maximè

laborabant,eoſque inſcios à quo adiuuarentur, explicuiſſet: *Nunc*, inquit, *maledicite Antigono, cuius vitio in has miſerias incidiſtis: ſed ei benè optate, qui vos ex ea voragine eduxit.* Hanc ille ſolam vltionem repetiit ab inferioribus,quos extremis poterat meritò ſuppliciis afficere, vnde magna eius eluceſcit patientia, clementia, ac μακροθυμία, magnitudoque animi.

Cælius lib. 21. cap. 28.

Quid porro de tam inſigni patientiæ & clementiæ virtute commemorabimus, qua Philippus Macedonum Rex fortiter aduerſus multas grauiſſimas iniurias, conuitia, & calumnias præualuiſſe dicitur? quas mirum in modum patienter ac conſtanter pertulit, variis in locis & temporibus,vt hiſtoriæ ipſæ teſtantur. Luculentum huiuſce veritatis teſtimonium fortaſſe requirimus? Peloponnenſes, qui multa magnaque beneficia à Rege Macedonum Philippo acceperant, nihilominus in Olympicis ludis illum dicteriis proſciderant, & acriter in ſuis tragœdiis & comœdiis confoderant. Philippus re cognita, cum à quodam ex ſuis aulicis, ad pœnas exigendas incitaretur, hoc conſilium reiecit, & hæc verba addidit, Si tam prauo homines iſti ſunt ingenio, vt eos irrideant, qui de ipſis bene merentur, quid tum fiet, ſi quid mali ab iiſdem accipiant? Sic Rex patientiſſimus ac clementiſſimus,prudens inijt conſilium, cœteroſque docuit maledicos non eſſe prouocandos, ne forte magis maledicant.

Plutarch. in Apophț.

Philippi Regis Macedonū clementia.

At quis non mirabitur ſimile eiuſdem regis reſponſum datum cuidam è ſuis aulicis Smicytho, Nicanorem vtique de regia majeſtate detrahentem ac calumniantem accuſanti: *Nicanor*, inquit Rex, *non habetur inter Macedoniæ peſſimos: Expendēdum eſt igitur, num mea ſit culpa, nec ne.* Expendit Philippus negotium & animaduertit illum ſumma obrui inopia, ſpretumque ac obliuioni traditum, licet egregiam in bellis ante ſuſceptis nauaſſet operam: iuſſit ergò ad eum ſplendidum munus comportari: vnde nactus occaſionem Nicanor, mutatâ ſententiâ, Regis laudes vbique ſuis præconijs celebrauit: Hanc repentinā prædicationē idem Smicythus cum ad Regem detuliſſet, hoc alterum reſponſum clementiſſimum accepit: *Nunquid vides* (inquit Rex) *in nobis eſſe ſitum, vt benè aut malè audiamus:* Quo ſatis dicto declarauit, Regum & primatum beneficijs, omnes homines ad benedicendum de ipſis obligari, & contrà injuriis ad detrahendum prouocari.

Simile quid legimus de huiuſdem Regis ergà Arcadem clementia, qui de illo vbique detrahebat, quem cum Rex ſemel excepiſſet clementiùs, & blandis verbis eum compellaſſet, additis ſimul exquiſitis muneribus, Arcadem habuit ſuarum laudum per totam Græciam promptiſſimum & ſtudioſiſſimum præconem. Qua in re Rex & patientiam inſignem, & admirandam clementiam omnibus patefecit, ſimulque peſſimos Arcadis mores hoc artificio correxit: qui ſcelere ſuo mortem promeruerat. *Plut. in tract. de Ira.*

Hac patientia & clementia doctiorem ſe medicum præſtitit, & ſalubriorem ijs, qui capitis pœna hominem mulctandum, & de medio tollendum cenſuerant.

Ceteris tamen præſtat illud, quod de eodem rege apud antiquos legitur, quo ſingularem ſuam in Democharem declarauit manſuetudinem, qui ob nimiam linguæ procacitatem cognominabatur Therſites. Is cum ex numero legatorum ab Athenienſibus ad Philippum miſſorum eſſet: Ipſique iam dimittendi à Rege audirent: ſi quid poſſet in Reipub. Athenienſis gratiam, ſe ſtudioſè facturum: ſtatim inſulſo reſponſo, & nimium audaci ac temerario Regis verba excepit Demochares. *Tu*, inquit, *Rex rem ciuitati noſtræ gratiſſimam feceris, ſi teipſum ſuſpendio præfocâris*: Quod tam indignum & atrox reſponſum, peſſimè audijt apud alios legatos, qui non ſine graui murmure ac indignatione hanc contumeliam Regi factam pertulerunt. Hos tamen blandiſſimè, & citrà vllam commotionem Rex compellans: *Nunciate*, inquit, *Athenienſibus, multò ſuperbiores videri, qui ob animi impotentiam eiuſmodi dicterijs & ſarcaſmis non abſtinent, quàm eos qui impunè dici permittant, ac inſolentiam talem facilè concoquant.*

Patientiæ exemplum in Pericle. Plutarch.

Tam illuſtribus Philippi regis exemplis adiicietur Pericles, qui cum per integrum diem ab imbrobo & impudente quodam calumniatore vſque adeò conuitiis laceſſeretur, vt ne in aperto quidem foro, vbi Pericles de rebus ſeriis ad rempub. ſpectantibus tractabat, in-

iurias & calumnias aduerſus eum remitteret: ſed publicè in eum ſine fronte debaccharetur. Id tamen citrà omnem bilem patientiſſimè & conſtantiſſimè tulit. Deindè verò cum impurus ille & ſceleratus conuitiator, ipſum Periclem ſub veſperam continuatis calumniis domum vſque comitaretur & deduceret, Pericles lares ingreſſus, iuſſit nocte ingruente, tædam accendi, & à ſeruo detrectatorem tutò ad ſuos reduci: tantum hîc abeſt, vt ſtomachoſus in illum proruperit.

Quanta hæc ſit & patientia & moderatio animi, omnibus notum eſt. Ab hiſtoriographis Pericles tanquam clementiæ, temperantiæ & moderationis ſpeculũ proponitur, quod vel in ipſo extremo vitæ anhelitu teſtatus eſt. Cum enim tunc temporis, qui ad illum accedebant amici, omnes egregia illius facta ſigillatim enarrarent & celebrarent, Obſeruaſtis, inquit ille, totum vitæ meæ curriculum, & probè examinaſtis: At quod præcipuum & laudabile de quo glorior, hoc eſt, quod nemo atratus de me vnquam expoſtulârit. quibus verbis innuebat, neminem à ſe vnquam interfectum, cæſum, vel aliquo modo læſum, quem atrati amici defleuerint, quam diu Reipub. Athenienſis gubernacula ſit moderatus: Proindeque nulla vnquam bile commotum, in aliquem inuolaſſe: ſed patientiam, moderationem & clementiam ſemper exercuiſſe: quæ magnum vtique principem decent & exornant.

Has ſi Ethnici tàm ſtudioſè virtutes exco-

luerunt: Nos qui Chriſtianorum nomen profitemur, ſi illorum veſtigia non ſequamur, & ab illis ſuperari patiamur, quantum dedecus & ignominiam merebimur, quos deceat longè majore in perferendis calamitatibus conſtantia, & in iniuriis vindicandis clementia, tanquam θεοδιδάκτους præ illis ἀθεογνωμόνεσι eſſe inſtructos atque munitos? At cum ſecus faciamus, in eoque gloriæ noſtræ caput poſitum falſò cenſeamus, vt nullam impunè feramus iniuriam, vel ipſa voce tenus illatam, per cædeſque mutuas credamus honorem noſtrum conſeruari: qualem Chriſtianiſmum iactabimus, qui Ethnicarum virtutum gloria ſuperetur?

Valerius Maximus lib.5.c.1. Brusonius lib.1.c.16. Plutarch. tractat. de Ira. Eraſmus in Apopht.

Plura hanc in rem à me proferrentur exempla, ni præſtantiores quique hiſtorici memoriæ prodidiſſent, quãta Artaxerxes, Piſiſtratus, Leontychidas, & alij principes in frænanda & coërcenda aduerſus iniurias ſibi illatas ira, virtute præſtiterunt. Quibus omnibus Chriſtiana authoritate confirmatis, iterum atque iterum moneor, vt inpoſterum omnes maleuolorum & inuidorum voces, in me oblatrantiũ floccifaciam, cum præſertim illorum ſemper iudicauerim contemnendam maledicentiam, quod non à iudicio, ſed ab animi morbo, inuidia nempè virtutis ſemper inimica proficiſcatur.

Vltimum ſequitur iræ remedium, cuius authorem & præceptorem laudo Athenodorum: quod idcircò à me profertur in medium, ne

quid indictum in curationem tam exitialis affectus deſideretur.

Hoc præſcripſit Philoſophus ille Imperatori Auguſto, cum ab eo eſſet diſceſſurus ob ætatis & ſenij grauitatem, ad feliciter & ſapienter imperij gubernacula moderanda. Tale autem fuit illud, ne quid cum ira & animi acerbitate vnquam gereret: In quam tamen ſi quacunque graui occaſione incideret, caueret quicquam præcipere, quin prius numerum viginti quatuor literarum Græcarum digitis attentè ſubduxiſſet, innuens meditanda eſſe otiosè, nec præcipiti momento decernenda, quæ plus temeritatis, quàm ſapientiæ in Imperatore arguant.

Athenodori conſilium Imperatori datum.

Atque hoc remedium non ad latentes illas iras, inuidias, & clandeſtina odia ſpectat: at biliosis & feruentibus furoribus opportunum eſt: qui bombardici pulueris inſtar vno momẽto incandeſcunt, & violentiſſimo impetu feriunt. Si quidem hoc temporis interuallò, quod alphabeticarum literarum enumeratio interponit, vt ad mentem redeatur, feruores huiuſmodi iræ momentanei retineri ac coërceri poſſunt. Rationi enim conceditur tempus, quo omnia prudenter moderetur: & aquâ clementiæ & temperantiæ tanquam ſpecifico auxilio flammas illas & incenſos motus extinguat atque cohibeat.

DE GAVDIO.

CAP. VII.

QVOD Galli, *Ioye ou eſiouïſſance* dicere ſolent, illud gaudium Latini vocant. Græci verò in ſignificantioribus vocibus feliciores, χαρὰν quaſi κέαρ ῥέων, quod hilaritate cor diffluat, & dilatatis meatibus Spiritus effundat ac expiret, vnde repentina oritur ſæpenumerò exanimatio : Hoc quidem gaudium vel internum eſt, nullis notis extrinſecus ſe prodens & dicitur tacitum & occultum : vel externum, quod riſu aut beneuolo ac hilari vultu, grataque ac jucunda congratulatione, teſtimonia de ſe profert.

Cauſæ gaudij. Naſcitur autem gaudium diuerſis ex cauſis: aut ex commoditate & vtilitate, quæ nobis contigit, aut ex ea quam futuram ſperamus, quæ propriè χαρὰ & gaudium dicitur : aut ex ea felicitate exoritur, quâ fruuntur vel quam morantur, qui nobis ſunt amici, quæ quidem ἐπιχαιρεαγαθία dicitur, id eſt gaudium ex rebus aliorum ſecundis: prout alia gaudij ſpecies eſt, quæ naſcitur in nobis ex infauſtis inimicorum ſucceſſibus & infortuniis: atque hæc ἐπιχαιρεκακίας apud Græcos nomen habet.

Huius gaudij apud Suetonium leguntur affectus, quo populus Romanus audita Tiberij Neronis aliorumque imperatorum morte, per-

fuſus eſt, quorum tyrannidem diuturnam expertus fuerat. *Gaudium ex morte tyrannorũ.*

Apud eundem ſcribitur, quanto gaudio ſenatus Romanus ex Imperatoris Domitiani cæde affectus fuerit: cuius hæc ſunt verba: *Senatus*, inquit, *adeò lætatus eſt, vt repleta ſtatim curia, non temperaret, quin mortuum contumelioſiſſimè atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret, &c.* Quin & Cuſpinianus admirandum huius ſpeciei gaudij affectum, per totam Italiam circumiacenteſque regiones diffuſum deſcribit, poſt interfectum in Sicilia Conſtantem Secundum Imperatorem: *Adeò extulerunt*, inquit, *animos lætitia, vt Italiæ Exarchus & copiarum duces in Publico gaudio nec minimum triſtitiæ ſignum oſtendere auſi ſint, vſque adeò iſtius Imperatoris odium capitale, omnibus inſederat, ob ſpoliatam Romam, & tributum ab Italia tota exactum.*

Huiuſmodi autem affectio adeò interdum exuberat, vt vno momento hominem perimat. Cor enim violenta & ſubitanea dilatatione à gaudio explicatum, omnes ſpiritus repentè exhalat & effundit, caloremque natiuum efflat, vnde ſubſequitur mors. Sic Chryſippus ridendo mortuus eſt, dum aſinum veſcentem ficubus conſpiceret. *Chryſippus ob nimium gaudium mortuus.*

Zeuxis quoque inſignis ille pictor, qui nullam non induſtriam, ingenium ac artificium ad perfectè depingendam Helenæ pulchritudinem appulerat: cum vetulæ cuiuſdam deformitatem ſuo artificio perfectè delineaſſet, eamque attentè intueretur, vſque adeò in ef- *Cœlius lib. 1. cap. 18.*

fuſum prorupiſſe riſum legitur ob expreſſam χαφικῶς anus deformitatem ac turpitudinem, vt animam ipſam inter ridendum efflauerit.

Prioribus alia quædam ſubiungemus exempla eorum, qui, quod proſpera vſi fuerint fortuna, amicoſque habuerint & agnatos fœlices atq; florẽtes, gaudio ſoluti è vita emigrauerint.

Sophocles. Diodorus. Valer. Max.

Sophocles inſignis ille Poëta tragicus, qui toties palmam ex tragœdiis victor reportarat: ex vltima ſua tragœdia denuò relata victoria, tantâ animorum ab omnibus congratulatione ac applauſu exceptus eſt, vt nimiâ lætitiâ diffuſus ſpiritum momento emiſerit.

Cæl lib.3. cap.15.

Philippides Athenienſis Comicus iam ætate prouectus, cum in Poëtarum certamine præter ſpẽ viciſſet, coronaq. potitus fuiſſet, prę nimio gaudio anima deficiens, repentè mortuus eſt.

Eodem mortis genere, ex inſolenti lætitia conflatæ, vno momento ſpiritibus diſſipatis, quidam Ænetus diem obijt extremum.

Pauſanias in Laconi: & Ælianus lib. 9. de var. hiſt.

Inſignem porrò hiſtoriam adijciemus, de quodam parente nimia lætitia correpto, ob honores inopinatos liberis præſtitos, in quorum amplexibus expirauit. Parenti illi nomen erat, Rhodius Diagoras, qui tres filios iuuenes habuit, bonæ omnes indolis & frugi, atque inter aliòs ejuſdem ſecum artis facilè primos. Vnus illorum pugillatum exercuit: alter Pancratiaſtes: tertius verò luctator. Hos eadem Olympiade vidit ſimul triumphantes, & corona inſignitos: cum autem illi patris capiti coronas imponerent, quas adepti fuerant, & ſua-

Gellius.

uiſſimè

uiſſimè amplecterentur, præ nimio gaudio commotus pater inſpectantibus ſingulis inter manus filiorum animam exhalauit. Eandem narrat hiſtoriam Cicero 1. Tuſcul. Veruntamen duorum tantum filiorum coronis præcinctorum mentionem facit.

Hæc proponimus exempla, vt innoteſcat omnibus, quantis viribus eiuſmodi affectiones polleant, & ad nocendum potentes ſint, cum terminos excedunt, quæ alioqui, ſi modum ſeruent, ſanitati maximè conducunt: Siquidem Iouiales omnes complexiones, vt loquuntur, quales ſunt lætæ & hilares inter reliquas, ſummè ſunt ſalutares: alioqui vſque adeò corpori humano exitioſæ, vt vita ipſum tandem, idque momento ſpolient.

Hinc igitur monemur, vt eiuſmodi affectionum alieni ſimus, omniaque ita temperatè & moderatè à Dei manibus excipiamus, vt in neutram partem excurramus, ſed medium ſeruare perpetuò ſtudeamus, iuxtà illud:

-Medium tenuere beati.

Ex his etiam à nobis propoſitis exemplis, medicus hunc fructum priuatim referet, vt inprimis caueat, ne nuncium, quod ægris vehementius gaudium inducat, repentè deferatur, ſed vt ſingula, quæ ad hoc faciunt, ſigillatim & variis momentis diſtribuantur, vt motibus illius affectionis, etſi hilaris, paulatim tangatur, nec vno impetu abripiatur & ſoluatur. Præcipiti enim & immoderato gaudio, vt exemplis adhûc pluribus, ni breues eſſe vellemus, docere-

tur, pleroſque repentè concidiſſe & exanimatos fuiſſe, certo certius eſt.

DE TIMORE.

CAP. VIII.

Metus, perpetuus eſt comes auaritiæ & ambitionis.

INTER alias animi perturbationes ſæpius timor nos adoritur, aliaſque affectiones, vt plurimum tanquàm vmbra corpus comitatur. Etenim auatum ſequitur comes ille perpetuus, à quo ſemper egeſtas ac pauperies reformidatur. Ambitioni adjungitur, quæ probra & vituperia metuit. Quin & amor eo ſtipatur, qui nocte dieque à re amata repulſam pati veretur: perturbatio ſanè ceteris pertinacior, qua vix vllus carere poſſit, aut eam à ſe auertere. Imò verò reliquis affectionibus prior: Aliæ ſiquidem malæ aut noxiæ eſſe non poſſunt, niſi quatenus perſtat earum cauſa, qua ſublata, tollitur etiam effectus. At timor citrà vllam cauſam coniunctam ſæpè naſci poteſt, vt qui non tantum præſentia reformidet, ſed etiam futura, imò quæ nunquam fortè euentura ſunt, cum tremore præſagiat.

Vnde timor.

Malum igitur hoc, quod opinione ſola mali ſæpè ſubit ſpeciem, nos perpetuò laceſſit, ac omni quiete non tantum nos priuat: ſed vſque adeò perterret, vt nobis mentem & rationem eripiat, ſenſus omnes noſtros implicet ac confundat, lethargicoſque ac prorſus ſtupidos &

immobiles reddat. Quin etiam metus vel minimus, omni prorſus virtute & robore cor noſtrum ſpoliat, tantoque ipſum conſtringit frigore, vt omnes febriles horrores ac rigores facilè ſuperet. Hinc ſenſim naſcuntur terrores vani, vel incautus etiam ille metus, qui animos percellit, vt veriſſimum ſit poëtæ dictum:

Pedibus timor addidit alas:

Tantaque ſit animi ex ea imaginatione perturbatio, vt ab hoſtibus nos ſæpè opprimi, alioqui longè diſſitis aut nullis, falsò nobis perſuadeamus. Hinc terror ille qui dicitur Panicus: quo perculſus eſt aliquando Brennus Gallorum in Græciam traijciendorum ductor & imperator. Tota hæc hiſtoria de artificio, conatuque, quo in conſeruando ſuo Delphico templo vſus eſt Dæmon impius aduerſus hoſtiles Brenni copias, & de origine & cauſis ingentis illius terroris, habetur apud Iuſtinũ ſub finem 24. libri. *Terror Panicus.*

Quin & Pauſanias diſertè de ijſdem terroribus Panicis mentionem facit lib. 10. quibus nonnunquam & equi & homines ſubitò, nulla apparente cauſa cõſternantur & profligãtur.

Scriptum reliquit Sigebertus, quo modo anno 900 per leporem capta ſit Roma. Cum enim Arnulphi Imperatoris, à Pontifice Formoſo propter ſeditionem ciuium euocati, milites lepuſculum verſus vrbem fugientem inſectarentur cum clamore: Romani timore exanimati, ſeſe de muro dejecerunt, & hoſtibus per factos aceruos murum aſcendendi locum dederunt. *Roma per leporem capta.*

Ex quibus apparet hos Panicos terrores fieri nulla vrgente cauſa, omnium propè animis vno momento conſternatis. At magis particulares ſunt timores, in quos facilè nonnulli ſolent incidere, qui varias ob cauſas oriuntur, ſæpiùs occultas, & quarum nulla haberi poteſt cognitio. Sunt enim quidam, qui vel ſolo audito hoſtis ſtrenuiſſimi nomine, repentè expaueſcunt: quemadmodum Ioannis Huniadis ducis apud Turcas fortiſſimi nomen formidabile omnibus vſque adeò fuit, & terrificum, vt nutrices ad comprimendos infantulorum vagitus, Huniadem adeſſe confingerent. Multos ego vidi pueros, iudicio adhuc carentes, laruatum hominem aut nigredine infectum citrà terrorem oculis ſuſtinere non potuiſſe: imò vt coërcerentur eorum eiulatus, qui verberibus compeſci non poterant: audito ſolo horridi cuiuſdam aut ſquallidi hominis nomine, & ſimulata ipſius appellatione, ſtatim obmutuiſſe, & clamores continuiſſe, vſque adeò naturali imaginatione, citrà rationem terrores eiuſmodi ab illis concipiebantur.

At non ſolis infantibus hoc terroris genus accidit, & pueris: verùm etiam magnis ac præſtantibus viris: nec non ipſis philoſophis Stoicis, qui inter alios temperantiæ, continentiæ, patientiæ, aliiſque id genus virtutibus incumbentes, ſe ab hac perturbatione animi deſtitutos aſſerere non potuerunt. Omnibus enim cuiuſcunque ordinis ſexus, ætatis hominibus, eſt adeò communis hęc perturbatio, vt nemo ſe ab

ea liberare queat nequidē cōſtantiſſimi, fortiſſimi, ac ſapientiſſimi quique.

Huius rei exemplum nobis ſuppeditatur in vita Alexandri, in qua refertur, Caſſandrum Antipatri filium, ob inſidiarum ſuſpicionem aliquando ab Alexandro malè exceptum, & poſt Alexandri mortem in regem Macedoniæ, totiuſque Græciæ creatum: cum ſemel Delphis inambularet: & inter alias ſtatuas ſimulachrum Alexandri inſpiceret, tanto terrore perculſum fuiſſe, vt ſubitò totò corpore contremuerit, & ad illius imaginis conſpectum æſtuans ægrè ſe collegerit. *Plutarch.* *Caſſandri terror maximus vnde?*

Huiuſmodi pauor ſiuè terror, non tantum accidit ex conſpectu aut recordatione eorum, qui nobis infeſti ſunt, quos ob iniurias nobis illatas, vltionem meditari ſuſpicemur: at diuerſas alias ob cauſas aliundè etiam naſcitur.

Neque enim leones, tigrides, aliaque id genus ferocia animalia ob ſolum metum mortis reformidantur, etſi iuſtum ſuppeditent terroris argumentum. Nec ſerpentes etiam, buffones, araneæ idcircò timentur, quòd venenis ſuis nos poſſint perimere. At naturæ ſunt quædam & peculiares hominum proprietates, quæ *ἀντιπάθειαι* dicuntur, quibus hoc vèl illud citrà apertam cauſam odimus & metuimus, & ſi ab eo nihil incommodi pati poſſimus. Atque huiuſmodi naturales affectiones nullam curationem ſui admittunt.

Memini magni cuiuſdam principis, qui me inter domeſticos vſus eſt medico adhûc iuuene:

retur,& ſubterraneas latebras amenti ſimilis percontaretur.

Noui ſtrenuos & bellicoſos milites ac duces, qui ad aſpectum phlebotomiæ deficiebant animo, licet illi in prælio enſes, hoſtium cruore audacter inficerent, nec vlla mortis formidine tenerentur.

Iſtud quidem timoris genus aduentitium eſt, & occultis quibuſdam cauſis implicatum: aliud verò inſitum & naturale, à quo vix, ac ne vix quidem, homo ſe ipſum poteſt temperare. Atque id eſt quod Zeno reſpondebat apud Laërtium cuidam interroganti, cur canem ſibi allatrantem timuiſſet: *Perdifficile eſt*, inquit, *Prorſus hominem exuere.* quibus verbis licet inferre, hominem nunquam eſſe tam fortem, quin aliquando oſtendat ſe hominem eſſe, & affectibus obnoxium.

De Ariſtippo referunt etiam hiſtoriæ, dum naui veheretur, ob exortam ſubitò vehementem tempeſtatem, quæ naufragium minaretur, timore expalluiſſe: quod miles quidam animaduertens ridendo dixit, illum parum philoſophicè ſe geſſiſſe, cum ipſe nihil metueret, cui Ariſtippus reſpondit: *Non eadem cauſa tibi atque mihi fuit metuendi: Tu pro anima nebulonis ſollicitus non fuiſti: Ego autem pro anima Philoſophi: ex quibus intelligi poteſt, phantaſiâ quidem mali, Stoicos philoſophos moueri potuiſſe tanquàm homines: at συγκατάθεσιν non addidiſſe.*

Gellius lib. 19. cap. 1.

Elegans reſponſum Ariſtippi.

Certiſſimum quidem eſt, nonnullos reperiri vſque adeò forti, conſtanti ac pacato animo,

timorem ſæpè accidit, vt etſi cornucopia rerum nobis affluat, integráque valetudine fruamur: vt tamen inopiam rerum & ſanitatis iacturam, temerè reformidemus. Quid autem hoc eſt aliud quàm venturis miſeriis, iiſque incertis torqueri, quiete noſtra, qua recreari debemus, cum opportunè occurrit, ſpoliari, & ante tempus diuexari? Nec id ſolum ab hac conflatur affectione, quin imò tyrannica iſta perturbatio, malum, quod bonum reuera dici meretur, nobis obiicit metuendum: bonúmque aliena mali ſpecie laruatum nobis fugiendum repræſentat. Huius generis ſpecimen in tribulationibus videre licet, quas velis remiſque omnes diffugiunt, & auerſantur: cum tamen illæ ſint nobis imprimis ſalutares, & ianuam beatitudinis aperiant. Etenim vt docet Apoſtolus, *per multas tribulationes introire neceſſe eſt in regnum cœlorum*: Siquidem eæ nos ad Deum cognoſcendum, timendum & orandum excitant, noſtríſque naturæ corruptionem oculis ſubiiciunt, ac mortem ex peccato ortam perpetuò commonefaciunt.

Quæ vtilitas ex morbis.

Si Ethnici pridem, eo nomine deplorandi, quod Deum non nouerunt, eiuſmodi meditationibus, calamitatum temporibus, animum exercuerint: quid de Chriſtianis cognitione Dei imbutis colligendum & inferendum eſt? Nónne illos deberet pudere Antigoni, qui ex grauiſſima ægritudine ſanitati reſtitutus, *Hodie*, „ inquit, *didici* (compellans quendam ex dome- „ ſticis) *ex morbo meo, me eſſe mortalem. Anteà enim* „

Antigonus per morbũ ſapere diſcit

ta humana, vt eam in bonorum numerum nequaquàm recenſeat, ſed meliorem quærat, ad quam illa nos introducit?

Quos pleuritis acriter & ſine intermiſſione lancinat, quorúmque pectus magna anguſtia premitur: Qui colicis, nephriticis, & arthriticis nocte diéque doloribus conflictātur, mortémque in auxilium ſæpius inuocant: nunquid iure ſubſidium illud implorant, quod è tantis malis eos eripiat? nunquid illi, qui ex miſerrimo & calamitoſiſſimo hoc mundo egreſſum optāt, laudatis votis commendabuntur, præſertim cum in beata vita, perpetuam quietem expectent, eámque certò ſibi polliceantur.

Sed cum certiſſimo Dei decreto fixum & ratum ſit, vt neceſſariò ſit moriendum, & naturæ tributum perſoluendum, proindéque deſerendæ huius mundi, quæ putantur, deliciæ, vt alacriores ad exitum paremur: Deus optimus melli deliciarum fellis nonnihil intermiſcet admodum acris amarique quo nos ab illis ablactet, ne ſemper ijs immoremur: inſtarque nutricis amaris rebus mammillam oblinentis erga nos ſe gerit, quæ alumnum ſuum à lacte ſeuocat vt firmiori & conſtātiori cibo aſſueſcat: Sic Deus mundanis delicijs mœrores intermiſcet, vt ad certiorem tranquilliorem que vitā, in qua nihil ſtomachū perturbet, nec animū moueat, nos prouocet, & adducat. Atq; hùc ſpectāt morbi & ægritudines tùm corporis, tū animi, vt ſuauiorē regni cœleſtis ſedē meditemur: ad quā euecti beatè ac feliciter in æternū quieſcamus. *Elegans ſimile.*

DE TRISTITIA.

CAP. IX.

PHILOSOPHICA medicáque methodo ad amuſſim excutiemus,quicquid ad hanc ſpectat affectionem, è grauiſſimis animi corporíſque perturbationibus non minimam. Si igitur aliquantulum in illius explicatione immorabimur, veniam eò præſertim nomine merebimur, quod ad faciliorem tantæ ægritudinis, exactâque cognitionem conatus noſtros dirigamus.

Hæc ergò paſſio,vt ab illius deſcriptione accuratum ſumatur exordium, nihil aliud eſſe deprehenditur præter mœrorem ac lãguorem quendam ex apprehenſione alicuius mali præſentis,aut certè proximè ingruentis metu contractum.Qui quidem metus animo conceptus cor confeſtim exagitat, mentem obnubilat, omnes animales facultates perturbat,omnibus ſenſibus, tàm externis, quàm internis ruinam minatur præſentiſſimam: ac demum (vt paucis multa complectar) adeò omnes noſtras vitiat & inficit actiones,vt illius malignitate vis imaginaria de ſuo ſtatu deturbetur: cerebrũm debilitetur, & æger mirum in modum diſcrucietur. *Deſcriptio triſtitiæ.*

Quicunque huiuſmodi ſymptomatis afficitur, hũc ſæpenumero licet videre omnis pror-

ſus quietis expertem, dies ac noctes inſomnes tranſigentem: lentis greſſibus incedentem, obſtipo capite humum transfigentem, circa ſepulchra & deſerta loca errantem, vberes lachrymas ex oculis emittentem, aures cuilibet paſſim conſolationi occludentem, nilque niſi ſuſpiria ore effundentem: Manibus is pectus liuidum pertundit, lucem refugit, & latebras quæritat remotiores, ſeſéque ab humano ſecernens cōſortio, ſola gaudet ſolitudine: cum vultu ſereno frontéque priùs exporrecta vigeret, nunc ijſdem liuet & corrugatur: Si habitu corporis præſtabat anteà validiſſimo, tabeſcit ſenſim atque liqueſcit.

Hæc porrò iniqua animi paſſio vſque adeò ægrum fatigat, & in illum ſæuit, vt rubigine ingenium illius conficiat, aciem mentis & vires obtundat: è forti meticuloſum, è viuido ſomniculoſum, éque diligenti torpidum & ſegnem prorſus reddat. Denique vt ſtomachus malè affectus & nauſeabūdus, in probum chylum cibos ingeſtos minus poteſt trāſmutare, ſic confecti mœſtitia, facultatum animaliū nullam probè norūt exerere functionem, nullum miniſterium. Quin imò ſi aliquando per incuriam accidat, vt gliſcenti huiuſce morbo non occurratur, mēs ſæpius de ſua naturali ſede & imperio dimouetur: nunc homo ſtupidus, & velut ſaxea quædam Niobe redditur, nunc furore maniáque corripitur. Atque hæc ſint quæ de natura & effectis morbi iſtius perniciosi dici poſſunt, cuius innumeræ ſeſe offe-

runt differentiæ à diuerſa imaginationum cohgerie petitæ, prout ſequentibus exemplis clarius illuceſcet.

Iſthæc rurſus affectio diuiditur in veram & naturalem, cuius internæ ſunt cauſæ: & in adulterinam, cuius externæ ſunt radices: quæque à naturali & vera toto, quod aiunt, cœlo diſtinguitur: cum iſta nil aliud cenſeri debeat, quàm mera inducta perturbatio, verus animi lãguor, & germano Triſtitia vocabulo: cuius id eſt proprium & peculiare, vt locis incultis immoretur æger, ſéque ab hominum luce & oculis mœrẽdi lugendique gratia ſponte ſubducat. Hoc triſtitiæ genere vexatum Bellerophontem accepimus, de quo poëta. *Duplex triſtitia vera nimirum & adulterina.*

Qui ſolus miſer in campis errabat Aleis,
Ipſe ſuum cor edens, hominum veſtigia vitans.

Infiniti propemodum homines hac olim fuerè ægritudine peſſundati: prout ſuo loco opportune à nobis demonſtrabitur.

Altera triſtitiæ ſpecies hanc reuera nuncupationem ſortiri non debet, eò quod ſit adulterina, & præcedenti minùs conſentanea, quapropter luctus potiùs ab emunctioribus nuncupatur.

Verùm luctus iſte dolorem nequaquam naturalem ſapit, imò totus eſt fictitius: pigmentis obductus, ceremoniis ritibuſque circundatus, qui certè palã & in propatulo ingens videtur, genuinam quãdam mœroris naturalis ſpeciem repræſentans, attamen qui longè à corde & intimis abeſt diſſidétque præcordiis. *Luctus.*

oues bouéſque mactabantur, vtque in omnem formam luctus concederetur, equi viríque tõdebantur, propugnacula è mœnibus diruebantur, aræ ſubuertebantur, lares conuitiis traducebantur, igniſque extinguebatur.

Romani à Græca ſuperſtitione nõnullas huius generis ceremonias in hanc rem deduxerũt; & alias quàm plurimas ſuperinduxerunt. Poſteaquam enim defunctum deploraſſent, & in rogum deportaſſent, ſupremum eidem *Salue & Vale* tanquam nunquam viſuri, impendebant: poſteaque *ILICET* omnes clamabant, qua voce miſſum populum faciebant: huius ſupremi *Vale* Virg. meminit:

— Salue æternum mihi maxime Palla
Æternúmque vale.

Et de Polydoro: *Virg. 3. Æneid.*

-- Animámque ſepulchro
Credimus & magnâ ſupremum voce ciemus.

Ad hæc quæ modò retulimus, rurſus accedit, quod certis quibuſdam perſonis, ære cõductis, ad lugendos mortuos vterentur, quæ modò ingentes gemitus ore edebant: modò verò næniąs funebres alta voce reſonabant: & aliquando ad maiorem pompam, organa muſica & lituos pro varia ſitorum dignitate aſciſcebant: ferri enim mortuos olim ſolitos ad tubam, indicat Virg. in Æneid.

— It clamor cœlo, clangórque tubarum.

Et Perſius poëta Satyricus:

Hic tuba, candelæ, tandémque beatulus alto
Compoſitus lecto:

G

Alexãder lib.3.c.7. & Cœlius lib.16.lect. antiq. harum muliercularum ad condendos mortuos emptitiarum, meminerunt, eáſque Carinas & Præficas appellari tradiderunt: eò quod luctui præeſſent, quæque cantu flebili carmineq; funebri mortuos in funeribus lamentarentur, vitámque & præclara eorum geſta non ſine commiſeratione celebrarent: nec non, qui facta dictáque repræſentarent, adhibebant.

Carinæ & Præficæ.

Inſuper receptior in luctu indumenti ſpecies, & ab omnibus penè gentibus celebrata, coloris fuit candidi atque pullati. Quem ritum hodiernus adhûc viduarum luctus, nõ tantum in regnis exteris, ſed etiam noſtro obſeruat, in quo Reginę poſt obitum Regũ coniugum ſuorum, candido velamine circũteguntur: vnde fit vt albæ veſtis gratia Reginæ cãdidæ toto viduitatis curriculo vocentur. Quòd ſi quis altiùs cauſam voluerit inueſtigare, cur hæc duo colorum genera in luctib. publicis fuerint introducta, nihil moror, videtur tamẽ hæc notio communis, & à natura parente menti humanæ inſita ità quidem, vt albedo animi à corporis ergaſtulo ſoluti ſplendorem denotet, nigredo verò nota ſit corporeæ corruptionis.

Veſtimenta in luctu, qualia.

Cur Reginæ candidæ vocentur.

En fucos, en pigmenta, en falſa huiuſce triſtitiæ lineamenta: Hinc Carinas & Præficas vidiſſes; inde mancipia, & huiuſmodi plebis fæces, mercede cõductas, vt publicum luctum ad eos deplorandos aſſumerent, quos nunquam, vel dè ſolo nomine cognouiſſent, vt lachrymas, inquam, pretio extorquerent, ipſo citiùs aſpectu

deficientes. Adde planctus, vlulatus, comarum direptiones & capillorũ, immolationẽ victimarum, & alia huius farinæ commenta exteriora, ad fingendam triſtitiam exoticam atque ſpuriã, quæ ſola nititur aura populari, quæque ſola opinione moréque communi, talis doloris ingenioſo artifice, aut potiùs ridiculo, ſuſtentatur.

Quocirca mirum videri non debet, ſi tam vana conſuetudo à cunctis ferè populis, minùs fuerit approbata: Thraces quippe, Sapientiæ titulum ea præſertim de cauſa ſibi meritò conciliarunt, quod infantum ſuorum natiuitatem luctibus, funus verò gaudio plauſibúſque proſequerentur: inde nimirum genus humanum edocentes, cum naſcimur nos vitam ingredi ærumnoſam, miſerrimam, & infinitis vexationibus obnoxiam: à qua cum decedimus, tot & tantis periculis extricamur, vt huius beneficij ratione, nemo non lætitia perfundi debeat, & ſummè delectari.

Solin. cap. 17. Val. Max. lib. 2. c. 1. de inſt. ant.

Thraces, cur ſapientes habiti.

Inter ſeptem Græciæ ſapientes non infimus Solō hos luctus commentitios, à communi vſu planè cenſebat amandandos, vt in illius vita Plutarchus commemorat, qui lacerationes plangentium, ceteráque ploratum excitantia, & eiulatum in alienorum funeribus ſuſtulit.

Solō luctus abuſum reprehendit.

Ex ſuperioribus tamen hoc nequaquam inferri velim, non licere ſcilicet luctum facere, nec condolere in obitu parentum noſtrorum, affinium & amicorum, nec dolorem aliquem

ex eorum abſentia teſtari. aliter enim ferinam naturam proderemus, & quaſi ſub Caucaſea rupe à feris educati videremur. Hac quippe de cauſa Sapiens ille, de quo nuper, Solon funeris luctum à ſuis expetiit, vt elogium illius apud Ciceronem in Catone maiore apertè teſtatur.

Solon verũ vſum luctus laudat.

Ne mî illugubris veniat mors, ſed mihi charis
Mœrorem potiùs adferat & gemitus.

Quod ſi in hãc rem, ſacrarum facit paginarum auctoritatem aſciſcere, plurimis ſanè locis cõſtabit, luctum & lachrymas in mortuorum poſtremum honorem atque gratiam religioſiſſimè ab omni prorſus hominum memoria approbatas.

Luctus Iacobi Patriarchæ.

Cum filij ſui Ioſeph dilectiſſimi veſtem Patriarcha Iacob conſpexiſſet, ſanguine delibutam, illúmque à fera deuoratũ credidiſſet, ſciſſis veſtimentis, & ſuccinctis Sindone lateribus, filium luxit: diu conſolationem omnem reſpuens, quinimo adeò grauis & vehemens fuit illius afflictio, vt in inferum vſque ad natum ſuum deflendum cupierit deſcendere.

Gen. 37.

Dauid.

Dauid non ſiccis oculis ſed feruidioribus lachrymis filij ſui Abſalon mortẽ lamentatus eſt.

2. Paralyp. cap. 33.

Magnus olim planctus totam occupauit Iudæam in obitu regis Ioſiæ; in cuius luctum Ieremias Propheta næniam conſcripſit: omnéſque cantores in luctu Ioſiæ vno concentu eam in næniis canere, vt tanti Regis & memoria, & mentio foueretur, iuſſi ſunt.

1. Mach. 9.

Vniuerſus Iudæorum populus magnis gemitibus Iudę Machabæi mortem legitur hiſce

verbis proſecutus: *Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat Iſraël.*

Poſteaquam D. Stephanus lapidib. obrutus eſt, primúſque ſuo ſanguine martyrij ſemitam aperuiſſet, quidam Chriſtianæ pietatis aſſertores, illius corpus curandum à Iudæis impetrarunt, & magnum planctum (inquiunt diuina monumenta) ſuper eum fecerunt. 1. *Actor.*

Hiſcè & ſimilibus exemplis innoteſcit, non omnium luctuum genera damnari. At quædam decenter Chriſtianis etiam eſſe cōceſſa, quod confirmauit ſuo exemplo Chriſtus, Lazari obitum gemitu proſequens: ea tamen lege, vt verus ſit planctus, vt moderatus, vt à fuco penitus abſit, vt certis quibuſdam cancellis contineatur, nec vllam mœrentibus inferat perniciem. Iſraëlitis in funere corpora lacerare & ſinciput decaluare nefas erat, quod *Deut.* 14. infidelium luctus eſſet, reſurrectionem ignorantium.

Vt luctum moderatum meis aſſero ſuffragijs: ſic etiam pias Chriſtianorum exequias me ipſum comprobare profiteor, tanquã veræ pietatis indices, & ſcripturæ ſacræ cōſentaneas.

Sepultura patribus olim honorifica.

Abrahamo non mediocri fuit curæ, vt corpus coniugis ſuę Sarę honorifico tumulo mandaretur.

Pari ſollicitudine Iſaac & Iſmaël patrẽ ſuum Abrahamum, corporis vinculis exolutum, curauerunt: cuius corpus in duplici cauerna agri ſepelierunt, quem ab Ephrone Hettæo viuus emerat.

Iacob Patriarcha,qui diem ſuum in Ægypto clauſit:extremum filiis ſuis id muneris demandauit, vt in terra Canan ſepeliretur, in ſepulchro patrum ſuorum. Nec quid diſſimile paulò pòſt præſtitit Ioſeph illius filius,eadem in regione è viuis excedens: ſuos quippè iureiurando obſtrinxit, vt cum ipſis eorúmque poſteris Deus ſubueniſſet, & ex Ægypto eduxiſſet, oſſa ſua illinc deportarent.

Dauid non parum etiam fuit ſollicitus exequiarum regis Saul, Ionathæ, & aliorum eiuſdem Principis filiorum.In terram enim Paleſtinorum & Galaaditarum huiuſce muneris obeundi gratia ingreſſus eſt.

Reg.2.cap.21.

Tobias iam iam ſpiritũ Deo redditurus, vnicum præ ceteris id filio imperium reliquit, vt ſe mortuum ſepeliret, honorificé, matrem honoraret, memor dolorum, quos eius cauſa pertuliſſet,cámque vitâ functam, in eodem ſepulchro honeſtè ſepeliret.

Tob.4.

Prætereà in ſcriptis vetuſtiſſimorum authorũ,ex hiſtoriis eccleſiaſticis cernere licet, quantoperè exequiæ à Chriſtianis commendatę fuerint,& accuratè celebratæ.Moderatione igitur, cum naturali affectu tẽperata,ritus iſte non niſi laudabilis,& magna gloria dignus habẽdus eſt.

Id nos doctos eſſe voluit magnum illud Eccleſiæ ornamẽtum D.Chryſoſtomus homel.16. vbi ſic ſcriptum reliquit,*Honorem mortuorum non eſſe fletum,non eiulatum, ſed hymnos, & pſalmos, & optimam vitam:perditum,ſi in funere vniuerſam etiam habuerit ciuitatem, nihil tamen inde lucraturum.*

Honor mortuorũ qualis eſſe debeat.

Hæc eſt genuina inter ſanctum, verum, legitimúmque planctum, nec non inter falſum, fictum, & illegitimum differentia.

Ad inſtitutam ergo de vera triſtitia diſputationem, à qua nimium fortè digreſſi ſumus, iterum redeamus. Huic enim præſertim enucleãdæ magis nobis eſt incumbendum, cum ſit mera & ex naturæ fontibus deducta perturbatio: quæque talis dignoſcitur pluribus ſignis & indiciis exactè à Celſo Medicorum Latinorum Anteſignano explicatis. lib.2. de re medica c.7.

Suis eã ſatis colorib. antea expreſſimus & lineamẽtis: præcipuè autem pertinacis iſtius mali notæ ſunt, continua quæ affectos ſollicitudo metuſque comitatur, & omnis penitus quietis carentia: vultus illis ſubeſt liuidus, facies conſternata, oculi cõcaui, errabũdi, caliginoſi, ſemper cogitabundi, illi ſunt nunquã nõ ex pectore ſuſpicioſi, & locorũ deſertorũ cultores, omnia ſuſpecta habentes. Pulſum habent inſtar tabeſcentiũ vermiculatũ, lienem turgidum, ventrem variis ſubinde flatibus diſtentũ, & crepitantem, ſtomachũ humorib. acidis & vitriolatis redundantẽ, faméq; ſępius canina eos diuexari videas. Intereà, quod ait Aëtius tetra.3. ſer.2.c.17. nigra lotia excernunt, aliquãdo autẽ & per interualla ipſorum corpora torpeſcunt: ſtercora verò calchanti colorem referunt, atq; aluus his vt plurimùm reſiccatur. Quod ſi demũ caput habeãt ſiccũ, fuliginoſum, modicũque, id pro certò ratũ ſtatuas, huiuſcemodi homines omninò in hãc atrã & malignam procliues eſſe affectio-

Cauſæ triſtitiæ. ne. Quod ad cauſas attinet, exteriores illæ ſunt, aut certè interiores: illæ à variis petuntur doloribus & ærumnis, quibus non vna ſtirps aut origo vna eſt. Parentes quippè filiorum anguntur interitu, filij parentum occaſu diſcruciantur, feminæ coniugum, coniuges fæminarum ſuarum fato vexantur, amicíque viciſſim ſuorum neceſſariorum orbitate affliċtantur.

Alios tangit bonorum iaċtura, angit honorum diſpendium, aliis demum tale quid incommodum, maláque ſors fortunæ triſtitiæ anſas ſuggerit & occaſiones. His adde vſum ciborum craſſæ melancholicæque ſubſtantię, qui ſanguinem procreant hac infeċtum contagione: zizaniorum præterea ſemen, quod pluribus in locis reperitur inter frumenta & hordeaceas fruges adoleſcens: ni fiat in panis & zythorum cōfeċtione eius ſecretio, vapores proculdubio generat non parum pernicioſos, mentémque perturbantes, ac edentem inebriantes.

Cauſæ internæ quæque in ipſis noſtris reſident corporibus, humores ſunt atrabilarij, vel ſanguis melancholicus aduſtus, qui vel in cerebro minus calido & ſicco continetur: vel per omnes venas, totiúſq; corporis molem diſpargitur: aut certè in hypochondriis ſplene & meſenterio deliteſcit, è quo fumi, & nigrę eleuātur exhalationes, quæ tenebras menti offundūt, cerebrumque obnubilant, & tenebris ſimile reddunt. Haud aliter enim atri illi fumi mentē afficere vidētur, quàm noċturnæ tenebræ animos hominū in iis verſantium terrentes & pertur-

bantes. Hinc ratio cæcutit, & id genus nubib. circumſepta luce ſua priuatur, totaque paſſim in ſuis diſcurſibus hallucinatur & errat.

Secundùm igitur diuerſam harum explicationum qualitatem, à diuerſo ſanguinis ortam temperamento: diuerſi ſurgunt fumi, fuligines atque vapores multiplices occurrunt, vnde Triſtitiæ ſiue melancholiæ diuerſæ ſpecies progrediuntur, quæ facultatem lædunt præſertim imaginatricem, eámque præ ceteris vitiant atque corrumpunt. Ex hac humorum mutatione corruptelâque, quæ in melancholicis affectibus percipitur, oriuntur abſurdæ multæ & inopinatæ imaginationes & phantaſiæ, quibus nulla alia cauſa ſubeſt, præter fumos iſtos diuerſos atráſque fuligines ex ſuprà dicto humore procedentes. *Diuerſæ triſtitiæ ſeu melancholiæ ſpecies.*

Quoſdam inuenias, inquit Galenus, qui ſe putent figlinum vas: quamobrem contactum hominum & omninò propinquitatem expaueſcunt, ne eo modo comminuantur, decurrenturue. *3. De loci Affectis.*

E primoribus quidā ſe vitreum opinabatur, quocircà amicis ſupplicabat, ne ad ſe propius accederent, cum tamen ceteris in rebus perſpicaci frueretur maturóque ingenio.

Sunt quos perpetuò timor percellat, ne mundum fulciens Atlas ſeruánſque laſſeſcat: iſque feratur in præceps & omnes vna pereant ruina. Proinde fugam ſemper meditantur, vt (ſi fieri poſſit) ſeſe extrà mundana clauſtra proripiant. *Cælius l. 17 cap. 2. Ant. lect.*

Alij in nouam ſpeciem transformatos ſe exiſtimant : vnde alij cuculorum, alij gallorum, aut aliorum animalium voces geſtuſque imitantur.

Alij vates ſe augurantes, de rebus futuris multa pollicentur : nonnulli potentes ſe putant, qualis Hyppocomus ille, de quo Muretus, qui ſe Pontificem ſummum imaginabatur, certiſque hebdomadæ diebus, Venetijs in domo heri ſui, hac de cauſa conſiſtorium Cardinalium in charta depictorum, quos alloqueretur, ſtatuebat.

Alij ſe capite, nonnulli cruribus, brachiiſque truncatos putant. Ætius refert quendam in id erroris prolapſum, vt ſe capite minutum crederet, idque paſſim lamentaretur, donec pileo ingentis ponderis ferreo, illius vertici ſuper addito, ab hac phantaſia dimoueretur.

Adoleſcens quidam naſum ſuum adeò increuiſſe ſibi perſuaſerat, vt vix è loco in locum transmearet, ne fortè alicubi impingeret.

Alij quamuis mortem pertimeſcant, hanc tamen exoptant, & aliquando ſibi conſciſcunt, vt nimis multis claret exemplis.

Alij ſunt, qui ſe fame confici putant, ſeque propterea continuis eſcis ingurgitant. Nonnulli cibum recuſant, nihil vitæ ſupereſſe exiſtimantes.

Trallianus ſcribit, ſe mulierem vidiſſe, quæ ſe à ſerpente exedi pertinaciter aſſeueraret: hanc autem pharmacis vomitoriis, & ſuppoſito in peluin æneam clanculum ſerpente cu-

rauiſſe.

Demophon Alexandri Magni Oeconomus, ſe ad æſtum Solis infrigidari, & in opacis nemorum vmbris æſtuare credebat.

Ardron Argiuus feruentiſſimam Lybiæ eremum ad frigus captandum decurrebat.

Multi inter dormiendum deambulant: ſicut & alij plurimi, qui ad os etiam puteorum dormientes ſpatiantur: Vnde forſan tritum illud prouerbium, Deum ſingulari ſua prouidentia, & ſtultis & pueris pariter conſulere, eoſque à periculis, quæ incurrunt, vindicare.

Sunt prætereà qui ſe à latronibus continuò putant circumueniri & ſpoliari: alij verò qui à lictoribus ſe colligari, & mox in carcerem coniiciendos credunt.

Alij ſe viuos à terra abſorberi & deglutiri iam tremuli exclamant: alij aliis imaginationibus, prout vitæ fuit inſtitutum perturbantur.

Denique alij aut contentionibus, aut ſtudiis, aut precationibus, aliis vè inſtitutis, quibus addicti fuerunt, toti occupati ſunt, iiſque vigilantibus hoc accidit, quod ſanis ſæpe dormientibus contingere ſolet.

Hæ ſunt innumeræ & incredibiles penè phantaſiæ & deliria, in quæ tetra hæc animi perturbatio ſyderatos ſemel flatu ſuo ægros præcipites agit atque deducit: quæ ſæpius etiam tantam exercet tyrannidem, vt non tantum ſpiritus obſidendi & cruciandi vires habeat,

omnibus iis modis, quos modò diximus: ſed corpus etiam tot inſultibus impetit, vt planè ipſum obruat, & prorſùs ſuis functionibus ineptum reddat ac inutile: Quin & tantam interdum ferociam exercet, vt mortem eius acceleret & præcipitet.

Huius rei certiſſimam nobis facit fidem Octauię ſororis Imperatoris Auguſti hiſtoria, quæ vſque adeò triſtitia, mœrore & dolore ex morte filij ſui Marcelli, maximæ ſpei principis oppreſſa eſt, vt omnem conſanguineorum ſuorum ac agnatorum reſpuerit acceſſum: quod nullas ab illis adhortationes aut conſolationes vellet admittere, ad illorum ſuaues voces aures obſtruens, quin potiùs omnium conſpectum fugiens, latebras ſeorſim queritaret, vt mœrori ſolitaria liberiùs indulgeret, & nati mortem abunde citra impedimentum defleret: quem toto reliquæ vitæ curriculo pergemuit, tantiſque poſteà & languoribus & mœroribus, ac animi anguſtiis conflictata eſt, vt millies moriendo mori non poſſet. *Seneca tract. de cõſol.*

At oſtendamus quàmplurimos etiam ex eiuſmodi liberorum iacturis, quas conſtanter ferre non potuerunt, non niſi morte ſolatium ſibi comparare potuiſſe, vſque adeò vrgens & tenax eſt iſta animi perturbatio. *Mors ſubitanea, ex nimia triſtitia.*

Adraſtus cum exercitum à Thebarum expugnatione domum reduceret, audito Megaræ de morte filij ſui Ægyalei nuntio, extremo repentè mœrore correptus, exanimis conſidit, ac ſepulchro illîc conditus eſt. *Paul. in Act.*

Digitized by Google

Eduardus tertius Anglorũ Rex, amiſſo Eduardo filio ſuo, principe iam illuſtriſſimo, & multis virtutibus clariſſimo, maioraque adhuc in poſterum de ſe promittente, ex grauiſſimo animi dolore luctuque exanimatus eſt. *Polyd. lib. 19.*

At quot videre eſt exanimatas coniuges, ex maritorum morte audita, quarum luctus non niſi morte finire potuerunt? Ex earum numero habentur Iulia C. Iulij Cæſaris filia, Pompeij vxor: item Imperatrix Irene, Imperatoris Philippi vxor: quæ audito de morte mariti nuntio grauiſſimo mœrore percita, grauida intempeſtiuum fœtum excluſit, & paulo poſt obiit. *Cuſpian. in Philip.*

Hæc portentoſa vtrique & implacabilis animi perturbatio, non tantùm mulieres adoritur: at fortiſſimorum etiam virorum regumque ipſorum corda, non inuadit modò, ſed edomat etiam: qualis fuit Rex Antigonus Epiphanes, qui licet ſtrenuiſſimus, fortiſſimus ac potentiſſimus, tantâ tamen animi triſtitiâ obrutus eſt, vt vi ab hoſte repulſus, ignominioſam hanc fugam ferre non potuerit. Is enim & hac ignominia ſuffuſus & auditâ Lyſiæ fugâ, à Iudæis hoſtibus, profligati, adeò dolorem ingeminauit, vt coactus ſit ſuis amicis fateri ſe prorſus animo eſſe conſternatum, tantoque mœrore obrutum, vt prorſus langueret, ac cócideret viribus animi, vnde propediem interitum ſibi extremum præſagiuit: qui & paulò poſt ſecutus eſt. *Machab. c. 6. Ios. l. 12. c. 13.*

Cuſpianus narrat Iuſtinum minorem vſque adeó graui ex clade apud Perſas accepta, mœ-

rore correptum,vt rationem & iudicium prorſus amiſerit, demenſque tandem in lethalem phreneſin inciderit.

Simili vitæ exitu Vrſatus quidam Iuſtinianus naualis belli Venetiorum Dux, vſus eſt, ob infortunium quoddam & detrimentum, quod inopinatò accepit in bello.

Exempla triſtitiæ alia. Fuerunt,qui elato ac ſublimi animo præditi, cùm ad optatum finem conſilia ſua perducere non poſſent, tanto mœrore aut indignatione idcircò laceſſiti fuerunt,vt vno momento mortem oppetierint.

Giral. 1. tom. hiſt. ponti. Philetas Cous inſignis quidam Creticus, cùm ſophiſma quoddam ſoluere non poſſet, præ mœrore contabuit.

Quid non etiam de magno illo Philoſophorum principe Ariſtotele Stagirita ſcribitur; Is cùm in Chalcidem appuliſſet,& in Euripi freto,crebras euntis & redeuntis maris fluctuum reciprocationes admiraretur quæ die nocteque ſepties iterabantur: cùm huius rei altius animo agitatæ & perueſtigatæ rationem aſſequi non poſſet: tantum inde mœrorem concepit, vt in eum prolapſus ſit morbum, è quo nunquam conualuerit. *L. 29. Cap. 8.* Celius progreditur vlteriùs: narrat enim tanta illum indignatione ac deſperatione agitatum fuiſſe,vt ſe in mare præcipitem dederit: Inde natum prouerbium: *Quoniam Ariſtoteles non cepit Eurippum, Eurippus cepit Ariſtotelem.*

Hinc videre licet ab hac feriſſima bellua nemini cuiuſcunque generis ſit & ſortis:parci:ab

eademque non tantùm animum variis modis obſideri, ſed corpus etiam eouſque adigi, vt ſæpiſſimè ſibi mortem vltrò conſciſcat.

Noſtræ igitur ſunt partes, tam graui perturbationi ſuccurrere, ac ſingularia queque laudabiliaque remedia in medium adferre, quæ ferociſſimum illud malum cohibeant & eneruent.

Quemadmodum autem varias horum morborum differentias attulimus, eorumq; diuerſiſſimas cauſas oſtendimus: ſic varia, in curam, remediorum genera poſtulari certiſſimum eſt.

Curatio igitur primò in generalem & particularem diuidetur. Generalis omnibus mœrorum ſiuè genuinorum & exquiſitorum, ſiuè ſpuriorum ſpeciebus & differentiis adaptabitur.

Præcipua autem huius curationis vniuerſalis remedia ex duobus fontibus haurientur, nempè ex plauſibilibus ac fidem etiam facientibus rationibus, quæ vagum alioqui iudicium & inconſtantem animum ſiſtant & roborent triſtis ac melancholici hominis, quæque certiſſimis documentis auertant & leniant eiuſmodi perturbationem. *Curatio generalis triſtitiæ.*

Alter fons remediorum eſt, qui variis redundat & ſcaturit exemplis, quę eiuſmodi triſtitia affectorum oculis ſubiicienda ſunt: vt in temperatum ac firmiorem ſtatum animus eorum perturbatus reuocetur: Si quidem iis exemplis doceri poteſt, quãta commoda ex eiuſmodi curis feliciter id genus morbis exhibitis,

orta ſint. Cum enim animus huiuſmodi malis præcipuè ac priuatim torqueatur, ad eum præcipuè etiam, ac priuatim reſtituendum, tota noſtra ferri debet intentio ac ſedulitas. Iuxtà porrò malorum varietatem, variæ etiam rationes ac diuerſa exempla accommodanda ſunt: ſingulaque ad ſingulas cauſas reuocanda. Sublata enim cauſa facilè tollitur effectus.

Diuiſimus autem horum morborum cauſas in externas & internas. Etſi autem medicus in ægritudinibus corporeis, ex cauſis externis nullam curationis intentionem mutuetur, niſi quatenus eæ ſunt præſentes, vt vult Galenus methodi quarto: non ita res habet de animi morbis. Et enim eiuſmodi cauſæ licet abſentes aut jam pridem aduentitiæ ſint, ſemper tamen ſeſe animo tanquam præſentes exhibent, quarum idcircò perpetua habenda eſt ratio.

Octauia. Octauia de qua ſupra diximus, triſti huiuſmodi perturbatione, ab externa cauſa, ex morte nempe filij obſeſſa: nunquam ea triſtitia expediri potuit, quin ſibi perpetuò morbi cauſam, etſi abſentem oculis ſubijceret: Ita vt ad vitæ vſque exitum perpetuò cauſæ ſui mœroris intenta, mœrens ac deflens filij ſui funera, perſtiterit.

Sed excipiet aliquis, cùm Octauia tanti Imperatoris ſoror, nulla ratione Romæ, vbi celeberrimi ac doctiſſimi totius orbis viri tum degebant, nullum auxilium percipere potuerit: quorſum igitur huic morbo nunc præſcribantur remedia? at non ſequitur, ſi quibuſdam non

non proſint ſemper remedia, quin alijs auxilio non ſint futura. Vt enim omnes corporei morbi non omnium ergò ſemper curationem admittunt: ſic & ſpirituales ægritudines non vbique perſanantur.

Liuia eiuſdem Imperatoris Auguſti vxor, eodem tempore, eaſdem ob cauſas, & ipſi ſimili perturbatione tentata, ex morte Druſi filij ſui, Imperij ſucceſſoris futuri, ſalutaribus remedijs, ac ſummè animum ſolantibus, quibus eam adhortatus eſt Philoſophus Arius, ſic reuocata eſt, vt tandem patienter ac conſtanter, ſapienterque filij obitum tulerit: ſicque lethali illa ægritudine liberata fuerit. *Liuia ob filij mortem nimis luctuoſa, per Arium Philoſophũ reſtituitur.*

Marcia ad mortem vſque eadem ægritudine ex jactura filij ſui Metelli, eximiæ ſpei nobilis, omnique virtutum genere clariſſimi conflictata, tandem & ipſa ad mentem reuocata eſt, ac ſapientiſſimis magni Senecæ exhortationibus ac conſolationibus, ſanitati reſtituta. *Marcia ex filij morte quanta triſtitia.*

Mutuanda igitur ſunt nobis à magnis illis & præclaris viris remedia, quibus in curam huiuſmodi malorum ex ſimilibus cauſis procreatorum vſi ſunt: quorum formulas quaſdam hîc præſcribemus ſummatim: quas quiuis latiùs diffundere poterit, certa induſtria & methodo, prout ſingulis viderit expedire.

Prima remedij formula fuerit, communem totius generis humani conditionem oculis ſubijcere: quæ quidem huiuſmodi eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant: ita vt homines, cuiuſcunque ſortis ſint, vix nati, ad *Vera animi afflicti ſolamina.*

interitum properent. Docendum præterea fuerit à Deo præſcriptos eſſe nobis vitæ noſtræ limites, quos pertranſire non liceat: ipſumque noſſe, quid nobis expediat: atque omnia ab eo in ſalutem noſtram deriuari: ita vt vitæ noſtræ fila regat, quæ producit, prout nobis expediat, vel corripit, prout è re noſtra eſſe cognouerit: ad hæc ſapientiſſimè omnia ab eo gubernari, nec quicquam citrà eius voluntatem contingere, cui nos ſubiici æquum ſit, omniaque ab illo pendere, qui nobis ſit pater, de cuius beneuolentia dubitare filijs ſit nefas: alioqui fruſtrà illius imperio refragemur, qui nos homunciones parùm moretur, & quos habitu ſolo poſſit in nihilum prorſus redigere. Cum igitur neceſſariò nobis ſit moriendum, vitæ tamen noſtræ exitus incerta ſit hora, quæ vèl acceleratur, vèl differtur, prout bene placitum diuinæ fert voluntatis: quorſum tot triſtitiæ, mœrores & continui fletus; cum nihil de ſententia Dei immutare valeant: cum vitæ terminus hac ratione produci nequeat: cum mors à morſu ſuo ne latum quidem vnguem vanis iſtis luctibus recedat? Quid mortalibus & mortuis proſint noſtri planctus, niſi vt nobis ipſis mortem conſciſcamus, ne dum vt alios in vitam reuocemus?

Cum porrò multis fletibus deſiderentur, qui ex his mundi miſerijs ac calamitatibus egreſſi, in fœlicem portũ, tranquillum, ac ab omnibus procellis mundanis liberum, tutò recepti ſunt, & æternâ vitâ, loco caducæ fruuntur? Quor-

Quorſum animæ immortali inuideatur, ſi ex ergaſtulo corporis, quo captiua includitur, perpetuò ad libertatem anhelet? Et cœlum ſummis votis adeat, vnde duxit originem, ibique proprium domicilium quærat?

Si quis excipiat notiſſimam eſſe omnibus generalem moriendi legem: attamen inopinas eiuſmodi mortes, non poſſe non defleri, florentiſque ætatis ac ſummæ ſpei juuenes, immaturo obitu ſublatos, non poſſe etiam non deſiderari ac lugeri. Illi reſponſum ſit, voluntate Dei rerum omnium legem ſtabiliri, magnique delirij ac inſaniæ eſſe, ſi quis cuiuſcunque ordinis, ætatis & ſexus fuerit, ſtultè crediderit vitam prærogatiua quadam ad extremam vſque ſenectam deberi. Quod cum Imperatorum, Regum & principum liberi, nullo jure priuato, arrogare ſibi audeant: vt ſcilicet vitam vltrà Dei voluntatem producant: ſed in cunabulis etiam ipſis cogantur animam exhalare: quid alij gregarij homines auſint ſibi promittere? Hinc canebat Poëta: *Mors æquo pede pulſat pauperum tabernas, Regumque turres.*

Sed quæ lugendi aut ſeſe mœrore conficiendi ob defunctos, ſiue breui ſiue diu, inter nos commorati fuerint, juſta ſeſe offert occaſio? Si enim omnibus vitijs inquinati fuerint, aut nullius in Repub. humana vſus, quorſum iſti lugeantur, quos jam pridem ex hominum conſortio ſublatos oportuerit, & vtile fuerit? Si gloria & virtutibus claruerint,

quare glorioſum exitum illis inuideamus, cum fortè ſi diutiùs in hac vita permanſiſſent, næuis gloriam ſuam aſpergere, & fæditate huius vitæ, quæ plena eſt ſordibus, famam, (vt procliues ſunt homines ad vitium) magno dedecore conſpurcare potuerint? Nunquid ſatius fama celebres, & gloria præclaros occidere, cum in huiuſmodi exitu, immortalem apud homines vitam ſibi comparent, æternaque gloria in cœlis fruantur.

Addemus in poſtrema huius claſſis remedia; in gregariorum eſſe & infimæ notæ hominum, parumq; cordatorum numero, qui vltrà rationis cancellos, vltraque modum ſeſe torqueant: In grauiſſimis etiam perturbationibus conſtantem nos oportere animum gerere: omnia temporis edacitate abſorberi, nullumque non dolorem tandem extingui: A natura ipſa nos doceri, vèl in grauiſſimis luctibus modum eſſe tenendum: à qua arguimur majoris, quàm in brutis animantibus ſocordiæ ac deſipientiæ: ſi quidem ſiue pecudes aut animantes terreſtres, ſiue volucres fuerint, vbi ex antris ſuis aut nidis pullos, aut genituram abreptam perceperint, eo quidem ipſo momento, ex ſuorum jactura conturbantur: at paulò pòſt perpetua obliuione damnum ſuum ſepeliunt, hoc habentes à natura partum remedium.

Quot rationum momenta ſuperiùs allata ſunt, tot ſunt tuta remedia præparandæ conſtantiæ ad perferendam triſtitiam idonea, quæ

ex eiuſmodi cauſa, quam diximus, genita eſt. Vt autem eam prorſus euellamus & extirpemus, exemplis id præſtandum eſt à nobis commemoratis: eorum aut illarum, quæ ſtrenuè & conſtanter, magnaque cum admiratione ac fortitudine animi, eiuſmodi perturbationes perpeſſæ ſint: indeque ſibi immortalem gloriam, perpetuumque nomen pepererunt. His enim ratione præditi homines facilè mouebuntur, & ad ſanam mentem reuocabuntur.

Dauidis aliorumque triſtitiæ exempla.

At ſi qui, tanta obruantur triſtitia, ex liberorum morte, quibus opera noſtra ſit impendenda, vt eos à tanta perturbatione dimoueamus: primo loco Dauidis exemplum eorum oculis fuerit ſubijciendum, qui filium ſuum ex Bethaſabea conceptum videns in extremis vitæ anguſtijs verſantem, quem ex eo ipſo morbo moriturum à Propheta Nathan audiuerat: toto morbi filij tempore in jeiunijs & precibus perſtitit, ſeſe in puluere volutans, & perpetuis lachrymis ac planctibus coràm Deo, noctéſque dieſque ſeſe excrucians, quem juſta ira percitum ſatis ſciebat. eo conſilio vt irati Dei fortè animum pacaret. At defuncto ſeptimo die filio, reſurrexit à luctu, corpus inunxit, atrata veſtimenta in regia permutauit, cibumque tandem ſumſit. Quod mirati domeſtici, huiuſque rei cauſæ intelligendæ cupidi: quod à luctu deſtitiſſet, quem mors auxiſſe debuerat, expoſuit Dauid, dum vita adhuc infans frueretur, ſe ingemuiſſe ſeſe-

que ieiuniis & precibus à Deo ſummè contendiſſe, vt ſi fieri poſſet, vitæ infantis miſereretur, eique parceret: quod cum ſecus acciderit, mortemque obierit infans, nullis ieiuniis, nec precibus Deum amplius eſſe ſollicitandum, vt qui ſecus de illo iam ſtatuiſſet: Deinde ſermonem ſuum concludens addit, ſe tandem ad filium iturum: at nunquàm filium ad patrem reuerſurum.

His paucis verbis tota remediorum à me propoſitorum eſſentia enucleatur: quæ inter conſolatoria primæ claſſis auxilia pluribus verbis ſuprà attulit: Qui Deum timent, certiſſimum tutiſſimumque præſidium luctibus ſuis comperient, ſi ad tanti Regis, tamque fidelis Dei ſerui illuſtre propoſitum, ſeſe componant.

His ſi Ethnicorum exempla adiiciamus, qui virtute quadam naturali, & philoſophia humana edocti, conſtantiam hanc adepti ſunt, & ſeſe omni conſolationum genere in perturbationibus ſuis recrearunt, citrà vllam Dei cognitionem: quàm pudibundum nobis fuerit, & ignominioſum, ſi nos qui Chriſtianum nomen profitemur, & aliam longè firmiorem eruditionem ex cœleſti ſchola hauſimus, ab illis nos vinci patientia & conſtantia patiamur.

Conſtantia & patientia Anaxagoræ.

Anaxagoras aliquando, inter amicos familiariter de natura & proprietate rerum diſſerens, inſuſurratam auribus ab amico filij mortem accepit: quo triſti nuntio ſtatim commotus, & momentum interpellata oratione, pau-

lò poſt curſum narrationis ſuæ repetiit, eumq; conſtanter ſecutus eſt, hoc tantùm nuntianti reſpondens: *Sciebam*, inquit, *me genuiſſe mortalem*. Haud ſecus Rochardus Polyænidæ filius audito de obitu filij ſui nuntio, mœrorem diſſimulans reſpondit, *Olim ſciebam illi eſſe moriendum.*

Pericles inter Athenienſes illuſtris princeps, intrà quatriduum duobus adoleſcentibus filiis, ornatis multis virtutibus præclaris, orbatus, his ipſis diebus, & vultu priſtinum habitum retinente, & oratione nulla ex parte infractiore concionatus eſt. *Valer. Max. lib. 5. c. 10.*

Si Romanorum exemplis in remedia vti velimus: quis non in id genus perturbationibus admirandam Quinti Fabij, Puluilli, Horatij, Pauli, Æmilij & Catonis Cenſoris, vt apud Plutarchum, Valer. Max. Pontarium, & alios authores videre licet, conſtantiam non ſuſpiciat? quorum virtute nulli non affecti permouebuntur, & ad mentem reuocabuntur. *Plut in vita Fabij, Æmilij, Caton. Val. l. 5. c. 19. 10.*

In concluſionem huius de conſtantia & patientia Romanorum orationis addam, quod Valer. Max. ſcribit de M. quodam Bibulo, magnæ authoritatis viro, ac multis præclaris ac honorificis muniis decorato, qui quo tempore in Syria moras ducebat, filios duos, eximiis virtutibus inſignes, crudeli & immani cæde à quibuſdam militibus Gabianis ſublatos amiſit. Quos Regina Cleopatra tantum ſcelus exoſa, corripi iuſſit, colligatoſque homicidas properè *L. 4. c. 10. M. Bibulus.*

ad Bibulum trāſmiſit,qui pro facinoris immanitate, dignas de illis pœnas ſumeret. At ille oblato beneficio, quod nullum maius lugenti tribui potuerat, dolorem moderationi cedere coëgit: carnificeſque ſanguinis ſui intactos é veſtigiò ad Cleopatram reduci iuſſit: dicendo, poteſtatem huius vindictæ non ſuam, ſed ſenatus eſſe debere.

Atque hæc ſunt tam præclara tantorum virorum exempla, quæ exiberi poſſunt hominibus, hoc morbi genere affectis ex filiorum ſuorum iactura. Quæ quidem vera ſunt antidota, diſcutiendis huiuſmodi doloribus idonea: Exempla inquam tum ex ſacris literis, tum ex profanis hiſtoriis deprompta.

Exempla quarundam mulierum. Atque hæc viris virilia exempla in conſolationem proponenda ſunt: ſi quæ verò mulieres, id genus perturbationibus tententur, habebunt & ipſa documenta, ab exemplis illuſtrium mulierum & magna conſtantia in aduerſis rebus præditarum, petita: quarum aliæ Chriſtianæ fuerunt, grauiſſima potiùs conſtantiſſimè martyria perpeſſæ, quàm quid indignum nomine Chriſtiano perpetrarent. Quin & liberos ad atroces cruciatus conſtantiſſimè perferendos adhortatæ ſunt potius, quàm vt eorum obitum crudeliſſimis ſuppliciis comitatum plangerent, & impatientiſſimè lugerēt. His nemo non Chriſtianus moueri poſſit, præſertim ſi perpendat, nihil non ſibi à Deo immiſſum, omniaque ex Dei voluntate fieri, cui reluctari ſit nefas.

Inter ea verò, quæ ex Eccleſiaſticis hiſtoriis peti poſſunt, opportunè citari queunt exempla, Blandinæ, Sophiæ & Felicitatæ: quæ incredibili conſtantia ac animi fortitudine liberos ſuos ad grauiſſima martyria comitatæ ſunt, & infinitis doloribus excruciari patientiſſimè viderunt. Inter has ſanctas vtique mulieres Felicitata, vidua Romana, quæ inter primos Chriſtum amplexa fuerat, eiúſque cognitione temporibus Imperatoris Antonini & Seueri, totam ſuam familiam cum ſeptem liberis quos pepererat, imbuerat: magna conſtantia intuita eſt, eorundem liberorum crudeliſſima martyria: quorum ſortem, tantum abeſt, vt defleret, vt contrà variis iíſque grauiſſimis adhortationib. non ſine magna animi fortitudine excitaret, & compelleret, vt ad vltimum vſque vitæ exitum in fide, quam profitebantur, ſtrenuè perſtarent, his verbis eos compellans: *Filij chariſſimi, in fide & confeſſione perſiſtite: vos iam ſpectat Chriſtus, cum ſanctis ſuis pugnate pro animabus veſtris, & fideles vos exhibete Chriſto.* Quos cum ſingulos ordine fortiter mori ſpectaſſet, illa & ipſa forti animo pòſt martyrium ſubiit, proprio ſanguine conſignans eruditionem, quã de Chriſto liberis tradiderat, & quã animo ſuo Dei gratiâ penitiſſimè infixerat. Atque hæc ſunt quæ Gregorius in eius laudem ſcriptis mandauit: *Felicitata credendo extitit ancilla Chriſti, prædicando verò mater Chriſti facta eſt: prædicando peperit filios Deo, quos carne pepererat mundo. Filios ſuos carnem eſſe nouerat: ſine dolore mo-*

Felicitata.

„ *rientes videre non poterat: ſed erat vis amoris interior,*
„ *quæ carnis amorem ſuperabat.* &c.

Præter hæc ſanctiſſima exempla, ex hiſtoriis profanis alia mutuari poſſumus, quibus admirandæ conſtantiæ virtutes nobis innoteſcent, mulierum etiam complurium, in morte liberorum ſuorum: quæque tuta remedia & ſalutaria exhibebunt, ſi attento animo recolentur, & in vſum reuocabuntur apud mulieres, aliosque homines, qui id genus perturbationibus conflictati fuerint.

Virtutes Laconicarum mulierum. Primo ordine matronarum Laconicarum virtutes recenſebimus in genere, quæ ſtatim poſt conflictus pro repub. ſuſceptos de more accurrebant, auditurae num filij ſui generosè viciſſent, aut fortiter occubuiſſent: quos cum fortiter id feciſſe intellexiſſent, magna animi alacritate vulnera, quibus interfecti fuerant, circumſpiciebant: quæ ſi aduerſa patebant, in perſequendis hoſtibus inflicta eſſe congratulabantur, magnoque ſepulchri honore euehebant. At ſi ea auerſa fuiſſent, cum teſtimoniũ fugæ exhiberent, pudore & ignominia ſuffuſæ, cum magna indignatione domum reuertebantur, indignaque ſepulchri honore cadauera iacere feris auibuſque prædam, permittebant.

Fuerunt & priuatæ quædam mulieres, quæ in huiuſmodi aduerſis rebus magnæ ſuæ conſtantiæ teſtimonia, eaq; non vulgaria exhibuerunt. His exemplis refertæ ſunt hiſtoriæ.

L. 5. c. 10. ſuæ hiſtor. Fulgoſius mentionem facit cuiuſdam Laconicæ mulieris quinq; filios habẽtis: qui omnes

in conflictum pro patria alacriter deſcenderăt: Illa vrbem egreſſa & ſciſcitata ex quodam quis ſtatus eſſet prælij: reſpondit talem fuiſſe, qui omnes eius liberos ſuſtulerit, & ſolo proſtrauerit: Illa ſatis acerbè reſpondens, *Malo*, inquit, *tuo fato, hoc à te non petij, ſed vt patriæ res ſe habeat, rogaui.* Cui cum alter iteraſſet, quod ad Rempub. attineret, rem bene habere: addidit & illa pulcherrima hæc verba magna animi conſtantia plena, nec muliebre quid redolentia. *Lugeant ergò miſeræ, ego victrice patria beatam me exiſtimo.*

Plutarchus in Lacon. apoph. & Diodorus libro ſuo 12. præclaram aliă & ſummè admirandam hiſtoriă deſcribunt de Archileonide Braſidæ illius generoſi ac ſtrenui Spartanarŭ Ducis matre: qui cum ſæpè fortitudinis animi & inuictæ ſtrenuitatis ſpecimen pro patriæ libertate edidiſſet, tădem ſignis collatis, cum Cleone Atheniĕſium duce, ad Amphipolim fortiſſimè ante omnes pugnans, inter ſtratos hoſtiŭ aceruos ſanguinem profudit: interfecto pariter inter dimicandŭ, altera ex parte Cleone. Huius tă crudelis conflictus, cùm nuntius Lacedæmona perueniſſet mortis etiă Braſidæ fidem faciens: Mater audito nuntio inter omnia ſciſcitata eſt, num Braſidas gloriosè & fortiter dimicans occubuiſſet: quæ cŭ reſciuiſſet, nullŭ illi in certamine fuiſſe virtute parĕ, nullumq; magis ſtrenuè in hoſtes irruiſſe: Hallucinamini, inquit, viri, video nŏ ſatis vobis cognitos eſſe Lacedęmonios. Vir quidĕ erat bonus, filius meus, verax &

ſtrenuus:ſed qui pleroſque alios longè ſe virtute præſtantiores habuerit anteà, & reliquerit conciues. His verbis paſſim per vrbem diuulgatis, Ephori publicis honoribus ac laudibus ornarunt Archileonidem, cui patriæ laudes & maieſtas publica, filij ſui gloria chariores extitiſſent. Quis vel extremâ triſtitiâ languens, his tàm eximiis & illuſtribus exemplis non permoueatur & recreetur?

A Spartanis ad Romanos tranſeamus, vt enim Roma iam nobis peperit illuſtrium virorũ inſignia exempla, qui tàm conſtanter huiuſmodi animi affectiones pertulerunt, non minùs celeberrimarum mulierum in hoc virtutis genere indiguit, quæ ſeſe generoſas ac fortes in huiuſmodi perturbationibus ferendis ac edomandis exhibuerunt.

Melania Conſtantia. Teſtis eſt inter Chriſtianas Melania quædam Romana, è nobili oriunda familia, & Marcelli Conſulis vxor: cuius meminit, D. Hieronymus in Epiſt. ad Paulam, ſuper obitum Bleſillæ. Atque hæc quidem Melania, poſtquam eodem tempore & maritum & duos filios amiſiſſet, ſtrenuè & conſtanter hanc iacturam ferens, deuoluta in pedes exclamans ad Deum, hæc dixit: „ *Expeditiùs tibi ſeruitura ſum Domine, quia tanto me onere liberaſti.* „

Inter Ethnicas Liuia quædam fuit (cuius iam mentionem fecimus) fuit & Rutilia, Arria, Cornelia Scipionis filia ac Gracchorum mater, quæ omnes in filiorum iactura eximia conſtantiæ ac patientiæ exempla, ſummâque admi-

tatione digna, in omnem hominum memoriam propagarunt.

Sed in Colophonem tam illuſtrium exemplorum liceat hoc admirabile Amatricianæ, gregariæ mulieris addere: quæ cùm audiiſſet filium ſuum, qui ad ſupplicium trahebatur, animo concidere, accurrit ipſa ad eum, hortans, vt temperaret à lachrymis, nec mortem formidaret: at ſurſum cor, & caput attolleret, vbi cœlũ & ſolem intueretur: Cui dicta materna audienti addit illa, *An*, inquit, *ignoras fili confeſtim te in arces illas emigraturum? ac vix vnius momenti dolorem, perpetuam tibi quietem & voluptatem pariturum?*

Notabile Amatricianæ exemplum.

Quis tantâ triſtitiâ, tàm atrâ bile inter Chriſtianos vexatus, ob amiſſos liberos, propinquiores agnatos, aut fideliſſimos amicos, his exemplis non moueatur & recreetur: quibus tantam animi conſtantiam ac generoſitatem, in perferendis rebus aduerſis, vel apud ipſos Ethnicos extitiſſe, perſpiciet? Quis, inquam Chriſtianorum, non tantum illos imitari, imò conſtantia ac fortitudine animi non conetur ſuperare: præſertim cum certum habeat (quod incognitum fuit Ethnicis) reſurrecturos eſſe mortuos, mortíque expenſo tributo, Dei filios vitâ beatâ in perpetuum eſſe potituros?

Si naſcatur triſtitia ex fortunarum iactura aut ſimili caſu: remedia quibus ratio vti debet hæc ſunt, vt ſcilicet doceatur ob rem nihili & nullius momenti, dolorem concipi: ſiquidem & bona hæc externa, & mundana gloria, ſi in

Quomodo triſtitia ſit arcenda.

ſeſe attentè ſpectentur titiuillitio ſunt viliora: etſi ab hominibus, iniquis æſtimatoribus magni fiant qui in hac ſententia plurimùm hallucinantur: præſertim cum ſatis notum ſit, hanc æſtimationem prorsùs eſſe naturæ contrariam, quæ paucis ſit contentá, nec quicquam ſuperfluum ambiat.

Intueamur ipſa hominis rudimenta. Cùm is in lucem editur, ſolo lacte contentus fouetur & recreatur: commodéque hoc vno veſci poteſt etiam toto vitæ curſu cum pane & aqua: quæ quidem regula à natura præſcribitur. At inexplebili appetitui & famelico abdomini, multa alia præter naturam deſiderantur: cùm huiuſmodi homines naturæ legem violantes, caninam famem ſibi ipſi vltrò contrahant, quæ nunquam expleri poſſit: at quo magis vorat; eò minùs exſáturetur. Sic qui bonis & fortunis inhiant, nunquam tot opes ſibi accumulare poſſunt, quibus acquieſcant, ſed aceruos aceruis, nulla nec corporis intermiſſione & quiete adhibita, cumulant & ſuperimponunt. Atque id genus homines cum nunquam ſibi ſatisfaciant in paupertate, quam fugere cupiunt, perpetuâ verſantur: nec fœlicem vnquam vitam degunt, etſi totum etiam mundum poſſederint: ſiquidem in eo poſita eſt bonorum fœlicitas, vt quiſque ſua ſorte ſit contentus.

Fœlix qui ſua ſorte cõtentus.

Præterea quî bonum illud dici poteſt, quod vno momento poteſt excidere & elabi? Deinde quam ſtultum & veſanum illud eſt, diuitem

iacturam bonorum ſuorum facientem, mœrore idcirco confici & triſtitia conflictari:cùm nihil è ſuis bonis perdiderit? Omnia enim mundi bona, ſic à Deo nobis concredita ſunt, vt quando iubeat eorum reddere rationẽ, & reſtituere, nuſquam liceat detrectare. Fruſtra igitur lugeat, aut deſperabundus indignetur, ſi commiſſi & depoſiti rationem Deus expoſtulet.

Hæc ſunt vtique remedia, quæ animi Medicus iis proponere debet, qui huiuſmodi perturbationibus ex honorum & bonorum iactura conflictari ſolent.

In documenta proponentur eorum exempla, qui ad ſummum fœlicitatis humanæ faſtigium euecti, in calamitatum & miſeriarum abyſſos tandem deuoluti, & præcipites acti ſunt, vt his documentis addiſcant, quàm varius & inconſtans ſit rerum humanarum ſtatus: nihilque in hoc mundo, ſtabile, vnde nos permoueri aut mœroribus confici oporteat.

Crœſus Lydorum Rex inter potẽtiſſimos ſui temporis principes relatus, eo nomine à Solone correptus eſt, quod ſuam beatitudinem in diuitiis & opibus conſtitueret: illud enim certo certius ſummus ille philoſophus ſibi perſuadebat, nullum, inter mortales, hominẽ exiſtere, qui ante obitum fœlix meritò nuncuparetur. Hæc tamen verba male apud Crœſum audierunt, propter quæ Solonem tanto eſt odio proſecutus, vt ſuo regno eiiceret & exulare cogeret, tanquam ſtultum hominem & omni iudicio carentem. At tãdem Crœſus à Cyro Perſarũ

Rege captus in bello, quod aduerſus eum iniquiùs ac audaciùs, quàm par erat ſuſceperat: tunc ſe hominem agnouit: cúmque ſe buſto proximum cremandum videret, tùm exclamauit, ô Solon, Solon: ſaluberrimi Solonis conſilij licet paulò ſeriùs recordatus. Cyrus Crœſo longè prudentior, & res humanas attentiùs peruidens, cum Solonis hanc vocem ex Crœſo audiuiſſet, Crœſum ab incendio liberauit, & apud ſe toto vitæ tempore honorificentiſſimè habuit: inſtabilitatis & inconſtantiæ, rerum mundanarum memor.

Quomodo Crœſus euaſerit ſupplicium.

Per me deinceps id genus ægris, nempè grauiore triſtitia ob bonorum iacturam ſeſe cruciantibus, opportunè obiicitur Polycratis exemplum, ab Herodoto deſcriptum: Is Samiorum fuit Tyrannus, qui toto vitæ tempore non tantùm Fortunæ alumnus dici poterat, at ipſemet fortunæ pullus, ab ea conceptus & editus, vſque adeò mundana omnia ex voto ſuccedebant & arridebant. Attamen cum mortem obiret infamem, probroſam & calamitoſam, quantæ infœlicitati tandem fuerit mancipatus, cui bonorum omnium ſuorum auxilio non potuit eripi, ſatis ſupérque patefecit. Licet enim innumeris opibus ſcateret, illæ tamen non impedierunt, quin ab Oronte Perſarum Satrapa captus, patibulo miſerè & ignominioſè ſuffigeretur.

Miſerabilis interitus Polycratis.

In vltimum exemplum afferemus M. Craſſum, qui ex inope diues factus, imò inter Romanos omnes opulentiſſimus, vt qui non vereretur iactare, ſibi neminem videri diuitem, qui

M. Craſſi exemplum.

per

per annum integri exercitus impenſas non ſuſtineret, miſerandum tamen fatum immenſis ſuis diuitiis non auertit, quin miſerè à Sureno Parthorum Duce caperetur, captus bonorum omnium iacturam pateretur: quin imò à victorib. trucidaretur, & trucidati caput truncatum & amputata dextera ad Hyrodem Armeniæ Regem in trophæum mitterentur.

Hæc & ſimilia exempla eorum oculis ſubiiciendа ſunt, qui huiuſmodi lethalibus ægritudinibus correpti ſunt ob amiſſos liberos, naufragia bonorum, honorum imminutionem, & aliquid aliud ſimile. Sic enim eorum fruſtrà agitatus ſpiritus ob res nihili, quæ vel potentiſſimis huius mundi principibus illuduntur, reuocabitur, & in ſedem ſuam poſtliminio reſtituetur.

In vltimum huius malorum curandorum ſcopum, reuulſio eſt ſpiritus à triſtibus cogitationibus facienda, quæ præſtabitur, ſi iucunda omnia, grata & voluptuoſa ægro exhibeantur: quod vtique remedium aptiſſimum eſt maximeque neceſſarium omni mœrori & triſtitiæ tàm ab externis, quàm internis cauſis ortæ.

Veri igitur medici in huiuſmodi malorum curam vocati officium fuerit: obiecta grata ac animum recreantia, omnibuſque modis ſpiritus exhilarantia proponere: ſiue verbis facetis & delectantibus id fiat, ſiue muſica vocali, aut inſtrumentorum harmonia, concentibuſque ſummè mentem reficientibus, quæ ſpi-

ritus & animum omni delectationum genere paſcunt & erigunt:iſta enim in huiuſmodi ægritudinibus ſummè conducunt,vnde ſic canebat Meander:

Sermo enim eſt triſtitiæ remedium ſolus:
Triſtitiam enim beneuolus ſcit mederi ſermo:
Sermo medicus eſt,qua eſt in animo,paſſionis:
Animi ægrotantis eſt medicina ſermo.

Quos equidem verſus in Gallica noſtra huius tractatus verſione, metris Gallicis reddidimus.

Præter orationem, quæ non mediocri cuiuis eſt ſolatio, diximus, & harmoniam muſicam, expreſſámque fidibus vocem, ſuis numeris concinnè adaptatis, & varietate rythmorum aures ac animum ſummè oblectantem, huiuſmodi morbis non parum ſuccurrere. Cùm enim ſimile ſimili plurimum afficiatur, animuſque noſter ex Pythagoræ ſententia, ſit natura quædam ex harmonia & numeris conſtans, non modicum certè illis recreatur & iuuatur in ſuis perturbationibus. Etenim in vocali muſica atque organica, tam exacta eſt numerorum, rythmorum hæc proportionum concordia (vt Plutarchus, Boëtius, Glareanus, compluresque recentiores muſici teſtantur, & ſcriptis ſuis docuerunt) vt nihil ſit, quod magis animam permoueat & recreet, nihil quod per externas aures ſuauiter diuerberatas, magis illam afficiat atque oblectet, quàm concentus, & exactæ proportiones: quas cum ingenti voluptate concipit, prout reipſa facilè comprobatur. Si aliquis

quippe, qui quatuor aut quinque vocum eleganter temperatarum harmoniam ac melos auribus hauriat: præcipuè ſi à vocibus optimè ſelectis, canoris, & ſuauibus, vt in hac aula regia videre licet, proficiſcatur: is proculdubio mecum fateatur neceſſe eſt, nihil vnquam elegantiùs aut ſuauius audiri poſſe, nec re vlla magis animos hominum permoueri ac recreari: cùm vel ipſa anima propemodum à corpore, præ nimia dulcedine abſtrahatur, abripique videatur. Idipſum in choreis, emuncti iudicij quilibet homo perſpiciet, in quibus mens delectatione rapta, tripudiare potiùs, quàm corpus aduertitur. Neque enim corpus ad modulos mouetur, quin ab ipſa anima agitetur, vt elegantibus motibus hûc & illûc impellatur. Accedat hoc ſuperioribus miraculum, quod vel ipſos infantes ratione carentes, in gremiis ſuarum nutricum ad ſuaues eiuſmodi cantus, & inſtrumentorum muſicorum harmoniam, ſuapte natura moueri, ſuoſq; eiulatus videas compeſcere. At nunquid ipſimet ruſtici, vel agreſtiores homines, prorſus rudes ac terreni, recreantur eiuſmodi inſtrumentorum ſuauitate? Quid de belluis & pecudibus dicemus, nunquid conſtat hac melodia omnes paſſim moueri: ſed præcipuè auiculas, quæ ad huiuſmodi cantus partes ſuas præſtare & ipſæ velint, cantibuſq; ſuis melodiam iſtam imitari, aut etiam ſuperare conētur? Quod ſatis inter alias philomelæ aut luſciniæ, ſerini, ac acanthides teſtantur, quæ quo magis intonat harmonia, eò *Quanta vis Muſicæ.*

ſpiritus intenſiores edunt, vel media etiam nocte, vt victoriam tantæ ſuauitatis ac melodiæ reportare obnixè contendant. Hinc factum, vt poëtæ, nec citrà rationem confinxerint, ab Orpheo illo Thracio ſuauiter lyrá modulante, arbores & rupes pellectas, & de ſuis motas ſedibus, arbores radicitus erutas, quæ tandem melos ſequerentur, belluas vel ferociſſimas cicuratas, & ad tactum lyræ abreptas atque leniſſimas redditas. Quæ vtique poëtarum fictio aliud nihil voluit, quàm admirandos harmoniæ muſicæ effectus repræſentare.

Orpheus Thracius.

Sed omiſſis fabulis ad rem ipſam veniamus, oſtendamuſque, quanta ſit potentia huiuſmodi rythmorum & concentuum in morbis animi leniendis: Ac primùm Saulem Iſraëlitarum regem intueamur: qui quotieſcunque humore quodam melancholico & furioſo ſpiritu agitabatur, ſola Dauidis lyra demulceri & recreari poterat.

Saul Rex Iſraëlitarũ, lyra Dauidis à melãcholia reſtitutus.

Quin & in ictis Tarentulæ venenoſæ morſu, miram melodiæ & concentuum virtutem animaduertimus. Etſi enim varia pro varietate humorum in homine gignantur ſymptomata, omnia tamen cuiuſcunque ſint, generis inſtrumentorum ſono, & Muſicæ harmonia reſtitui ſolent. Scaliger 185. ſuarum exercitationum aduerſus Cardanum: & Matheol. 57. cap. 2. lib. Dioſcoridis, mira de ea prædicant. De ea ipſa admiranda concentuum poteſtate ipſe diſſerui 4. lib. meorum poëmatum, quæ magnum mundi ſpeculum inſcribuntur.

Muſicæ harmonia curat Tarentulæ morſum.

Atque hæc ſunt, quæ melancholiæ, & triſtitiæ remedia exhiberi poſſunt poſtrema, ab externa cauſa ſuſcitatis: quin & harmonia muſica, aliis quoque mœroribus ex atro humore & melancholico in nobis dominante, procreatis aptabuntur, & opportunè ſuccurrent. De cuius humoris curatione hunc nobis dicendum, prout alter ille humor, variè ſuis exhalationibus ſpiritus noſtros afficit, ex diuerſo temperamento, quo quiſque præditus eſt: vnde varij producuntur effectus, quales ſunt ſtultæ cogitationes, & variæ in phantaſia impreſſiones: quibus cerebrum multis modis perturbatur. Siue enim morſus tarentulæ, alios ad riſum compellat facetum, iuxtà hominis temperamentum, ſiue ex melancholico humore triſtitiam & luctum, ictis progignat, ſiue ferociam, ſiue ſtupiditatem, ſiue mobilitatem, ſiue garrulitatem, ſiue furorem, aut quid aliud ſimile ex eodem temperamento ſuſcitet: quemadmodum ex ebrietatis effectis in vino repletis, varia vinorum ſymptomata progignuntur, diuerſaſque, homines ebrietate correpti iuxtà ſuum ſinguli temperamentum, proprietates, geſtus aut geſticulationes edunt: vt alij inde garruli & faceti, alij lugentes, alij ridentes, alij ſaltitantes, alij ſtupidi, alij cogitabundi, alij dormiturientes, alij perpetuò vigiles, alij tripudiantes, alij furibundi conſpiciantur: Sic in iis, qui à Tarentula feriuntur, res habet: quæ tamen omnia ſymptomata, vt diximus, harmoni-

Varij melancholiæ effectus.

co concentu compeſci ſolent, iuxtà tamen humoris melancholici ægrum poſſidentis, proprietatem.

Iam verò præter melodias, vt accuratè medicus ſuccurrat: perpendendum eſt, ex quo genere melancholiæ malum oriatur, vt aptum humori peccanti remedium adhibeat. Etenim alter ille humor, cum ſit præcipua & potiſſima huiuſmodi ægritudinum cauſa, danda eſt opera, vt præparantibus ac purgantibus medicamentis, iiſque melanagogis aptis & ſpecificis excludatur, cui rei opportunè adhibebuntur ſyrupus de pomis fragrantibus, violaceus, de bugloſſa, de epithymo, de coroneis, de fumaria, vt ſint præparantia remedia, eaque vulgaria: quibus ſuccedant, quæ ſequuntur, remedia, lapis lazuli, hellebori arte ſpagyrica præparati, vt decet, quæ non poſtremum virtutis locum occupant inter purgantia vegetabilia. Hiſce remediis exhibitis, ad reuulſiones, vt deriuatione, tranſeundum: quibus addantur poſteà, quæ leniunt & triſtitias demulcent, quæ huiuſmodi humore paſcuntur.

Sed nec tempus, nec locus, nec noſtra fert intentio, vt ſpecifica alia plura remedia, hîc attexamus, ſiue interna, ſiue externa, quæ tùm ex vegetabilium, tùm ex metallorum familia, infinita erui poſſunt. Ea enim abundè aliquando Pharmacopœa noſtra ſuppeditabit: ſuggeret etiam alia Diætetica ſeu optima viuendi ratio. Quin & Chirurgia, ſanguinis

miſſione & hæmorrhoidum apertione, aliiſque manuum operationibus, ſuas partes explebit.

Ceterum cum imaginatrix vis in huiuſmodi morbis potiſſimum deprauetur & lædatur: ad eam totum noſtræ curationis ſcopum dirigamus oportet: vt ſcilicet à falſis ſuis & illuſoriis conceptionibus auertatur, impreſſionibuſque phanaticis liberetur: Qua in re non parua deſideratur Medici ſolertis induſtria.

Diximus ſuprà, tres aut quatuor phantaſticæ imaginationis ægritudines nonnullis accidiſſe hominibus, quæ vt mox dicemus, ſagaci medici artificio curatæ ſunt: qualis fuit iſtius hominis deprauata imaginatio, qui naſum ſe credebat habere vrnæ magnitudinis inſtar, quem diximus luſoria illa impreſſione fuiſſe liberatum à medico, accommodato illius naſo bubulo hepate, ex quo magna fruſta reſcindebantur, nouacula inuerſa naſo admota, vt aliquid doloris naſo inferretur, qui teſtaretur exceſſum illum excindi, fruſtis hepatis vndique ſanguinem profundentibus, quo tota facies cruentata eſt: vt hinc ſibi naſum reſtitutum æger crediderit, & falſis ſtultiſque ſuis imaginationibus fuerit hac ratione explicatus.

Hiſtoria de quodā qui naſū ſe credebat habere vrnæ magnitudinis inſtar.

Similis fuit & ille, qui certò credebat ſe in ventriculo à ſerpente torqueri; cuius curatio fuit, vt impoſito polubro ſerpente viuo, & vomitorio ægro medicamento ingeſto, facilè

Alius credebat ſe in vētriculō à ſerpente torqueri.

ille perſuaſus fuerit, hunc ſerpentem vomitu ex ſtomacho expuliſſe: atque ſic ſe ſuo morbo expeditum crediderit.

Sic in aliis id genus morbis, vbi falſis ſtultiſque imaginationibus illuduntur ægri: magna dexteritate & ſolertia eorum curationi incumbendum eſt.

Hiſtoria notatu digna, de eadem melancholia phãtaſtica.

Vt tandem huic perturbationi finem imponam, hiſtoriam admirandam & narratu dignam, hoc poſtremo loco inſeram, inſignis curationis ſimilis, & id genus morbi, quæ à viro docto & magni nominis Medico, vetere meo amico D. Pena induſtriè & prudenter præſtita eſt.

Dominus Viel inſignis medicus, & hiſtoriographus regius agnatum quendam habuit virum doctum & celebrem, qui huiuſmodi morbo phantaſiam deprauante, & ſpiritum perturbante laborabat: is ſibi imaginatus fuerat, & credebat certò, ſibi à quodam amico ex Italia reuerſo, ingeſtos in corpus duos ſpiritus, qui in colloquium cum ipſo ſæpè veniebant: à quibus multa audiebat, ſed qui præſertim mortem ſæpè interminabantur, aut graue aliquod malum, quo torqueretur. Is cum Domino Viel rem patefeciſſet, & morbum ſuum expoſuiſſet, agnouit ille ſtatim phantaſiæ eluſæ eſſe morbum. Cumque iuuandi conſanguinei ſtudio teneretur, conſilium iniit, quî morbo illius mederi poſſet. Atque hi cum Lutetiam appuliſſent, rem cum D. Pena communicauerunt, qui malum confeſtim agnouit: fa-

cultatem videlicet imaginatricem eſſe vitiatam (quin imò æger ipſe fatebatur, ſpiritali ſe morbo conflictari) atque idcircò non niſi mentalibus remediis iuuari poſſe. Huic extemplò aſtipulatus eſt D. Pena, pollicituſque ſe idoneum excogitaturum remedium, quo reſtitueretur in priſtinam ſanitatem, & vindicaretur à ſpiritibus, qui ſingulis horis mortem aut grauiſſimum malum intentarent. Hîc multis ſtrophis vtendum fuit, variaque ſtratagemata excogitanda, quibus huiuſmodi impreſſiones à phantaſia excluderentur: quod eò difficiliùs videbatur, quo vir doctus & perſpicacis ingenij æger, volebat omnia ſibi communicari, quibus medici in curam vterentur: ſed tædioſum fortaſſe fuerit, ſi ſingula quæque fusè perſequi velim: præcipua tantum huius rei capita attingam. Sic igitur in curam proceſſum eſt.

Confingendi fuerunt in libello characteres, & ſpirituum nomina, nec non perſuadendum, committendos eſſe fortiores ſpiritus, cum iis qui corpus torquebant, vt in hac pugna potentiores ex corpore debiliores eiicerent. Arriſit hoc medicandi genus ægrotanti: Interim dum tempus opportunum expectabatur adminiſtrandi huius remedij, alia præſcribebantur remedia, quibus indies vtebatur æger ad atram bilem fugandam: atque id per aliquod tempus continuatum eſt, dum canicula occideret, & feliciores dies orirentur. Tandem medici vt rem ſuam peragerent, magnam aulam quan-

dam ſelegerunt, vt illîc & caracteribus ſuis & inuocatione ſpirituum, ac aliorum coniuratione confictis phantaſticam illam imaginationem exploderent. Ad hoc inſtitutum delectus eſt honeſtus & prudens quidam Chirurgus, qui inuocati ſpiritus perſonam ageret, quique optimè calleret quid ſibi dicendum & faciendum eſſet. In quo loco horaque electa delineatus tandem eſt quidam circulus, aliæq; adhibitæ ceremoniæ, quibus ſpirituum coniuratores & Necromantici vti ſolent, quas attentè obſeruant. In medio circulo collocatus eſt æger, monitus ne quid reformidaret. Deindè poſt inſuſurrationes quaſdam & cæca murmura: conuocatus eſt primò orientalis ſpiritus, vt accederet: eadem & meridionali ſpiritui facta eſt coniuratio, ſed fruſtra. Tertio demùm loco, conuocatus ille ſpiritus, qui opportunus videbatur, aſſurgit tunc prudens ille Chirurgus, latitans in quodam obſcuro illius aulæ loco: qui ſeſe in laruam ſpiritus dat conſpiciendum. Monetur rurſus æger ne quid metuat, qui ob ſpem & expectationē valetudinis, quam ex huiuſmodi præſtigiis certò præſagiebat futuram, reſpondit, nihil ſe reformidare. Tandem res ita peracta eſt, tamque dextrè, ac artificiosè ducta, vt ſibi prorſus æger perſuaſerit, à ſe ſuos ſpiritus prorſus excluſos & integræ valetudini ſe reſtitutum. Atque hac ratione & induſtria imaginatrix eius facultas prorſus deprauata ad ſanam mentem reuocata eſt. Nec tamen deſiit doctus Pena pro-

mouere confirmationem valetudinis ægri, remediis atram bilem purgantibus, vt reliquias omnes morbi excuteret. Tandem poſt menſem, prorſus expurgato huiuſmodi humore: & reſtitutus ęger, cum doceretur ab atra illa bile falſam illam de ſpiritibus intra corpus opinionem temerè concepiſſe, erubuit, quod tam parum firma mente fuiſſet, & ingenio adeò debili lubricoque.

Hæc recitata à me hiſtoria eſt vt prudentes medici, abſtruſorum huiuſmodi morborũ remedia venentur, & artificioſis modis, ratione morbi ſedulò explorata, ſi quæ ſint eiuſdem generis, curationes aggrediantur.

Digitized by Google

SECTIO SECVNDA

DIÆTETICI POLY-HISTORICI,

DE AERE. Cap. I.

Vnde vera medicinæ ſcientia ſit haurienda.

FRVSTRA celebrium ac verorum Medicorum nomen ſibi arrogant, qui in ſcriptis tantum Hippocratis & Galeni exercitatiſſimos & verſatiſſimos ſeſe opinantur: quaſi cetera omnia, quæ in immenſa Natura diffuſa, nec hactenus cuiuis obuia, inueſtigatione digna non ſint: credaturque medicinæ caput, diligenter medicorum libros euoluiſſe. At cum medici ſit naturæ commentarios & lucem intueri & ſectari, juxtaque eius leges ac methodum medicinam facere, fruſtrà ſe medicum jactitet, quicunque ab illius ſemita aberrarit. Etenim quorſum tot illa nobis produxit aſtra, ſydera, planetas, mediocres minoreſque ſtel-

las, cum tot motibus, aſpectibus, mutationibus, varijſque influxibus, corpori humano tàm ſalutaribus, quàm ad morbos gignendos efficaciſſimis? quorſum cæli conuerſiones & auerſiones, ſerenitates, procellarum turbas, ſi earum rerum cognitio, à medico, ſolis chartis vèl Hippocratis, vel Galeni, ſeu aliorum affixo, laborem tam præclararum rerum detrectante, contemnatur? Nunquid vbique ac paſſim, vel à medicaſtris vulgaribus, morbi ſubinde varij, in humanum genus graſſantes non obſeruantur, & experientia comprobantur?

Omninò harum rerum cognitionem callere, nec immorari vanis humanarum opinionum bullis, apprimè medico & vtile & neceſſarium eſt. Quin & meteororum idem, ex frigidis & humidis vaporibus procreatorum, qualia ſunt nubes, pluuiæ, nimbi, niues, gelu, & id genus alia, rationem adjunget, ne in eis hæſitet: nec non & eorum, quæ ex ſiccis & calidis progignuntur, exhalationibus: quales ſunt coruſcationes, tonitrua, fulgura, fulmina. Ex horum enim exacta cognitione humani quoque corporis frigida humida, calida ſicca, meteora notabit, & facilè deprehendet eorum veram originem, formationem, & differentias. Indè cognoſcet rheumata ſeu fluxiones, tinnitus aurium, paralyſes, apoplexias, in aërea microcoſmi regione: quæ veræ ſunt illius pluuię, venti, nubes, niues, & gelu, vaſtis illis macrocoſmi meteoris analogia omninò reſpondere. Quæque fiunt in majore mundo meteo-

Meteororum cognitio medico neceſſaria. Differentia eorum.

Meteororũ macrocoſmi, cum homine microcoſmo magnam eſſe ſimilitudinem.

rà calida, vt tonitrua, fulgura, varij cometæ, & id genus alia, quæ nihil quàm phrenitides, Epilepſiæ, vertigines, maniæ variæ minoris mundi cenſenda ſunt.

Quod ſi aëris, & quæ ex eo aut in eo, cognitione imbutum eſſe medicum oportet: non ſegniùs, quæ ex elemento aquæ producuntur, inueſtigabit, & eorum effecta attentè perſcrutabitur, ex quò tot ac tam varij fructus exoriuntur, vt eorum neceſſariò virtutes ac proprietates, diligentem medicum, nequaquam latere poſſint. Sic tota terra illi intus, & in imo quàm maximè peruia & notiſſima eſſe debet: in qua tot ornamenta, tot flores, tot herbarum ſucci, tot radices, tot arborum diuerſa genera, tot ſemina, tot animalia; tot mineræ, tot metallicæ fodinæ, quas ſinu ſuo fouet, ex elemento aquæ exceptas, & id genus innumera, creſcunt, quæ cum in vſum hominis creata ſint, ſiuè ad vitam ſuſtentandam, ſiuè ad morbos propulſandos: quomodo quis medicum ſe profitebitur; quem tanta rerum ſeges & ſeries ſubterfugiet?

Sed hoc argumentum fuſiùs in hoc tractatulo non perſequar, qui decreuerim per totum illud ſubiectum in libro meo de recondita Natura, liberius expatiari.

Peregrinatio medico, ratione officii ſui imprimis neceſſaria.

Porrò præter hanc generalem totius orbis cognitionem, ſingulas etiam mundi partes, ſi fieri poſſit, aut ſaltem varia illiùs climata perueſtigabit: ac in ſingulis, quæ rara ſunt & notatu digna obſeruabit, memoriæque mandabit, quæ maximè neceſſaria, præſertim in vegeta-

bilibus,mineralibus,ac metallicis:prout in ſingulis ſingulares fructus ex proprietate regionis naſcuntur: nec non quæ morborum genera in ſingulis ſingularia graſſentur: quibuſuè remedijs ijs occurrendum. Quæ omnia non ſolis voluminibus, ſed longis peregrinationibus: nec tam priuatis collegijs, quàm in caſtris & Noſocomijs potius diſcuntur.

Ad medicum etiam pertinet,obſeruare ſitum loci,num planus,num montoſus,num paluſtris,num ſiccus: quibus ventis perfletur, quibus fluminibus, aut maritimis auris, quibus cœli influxibus obnoxius: an arenoſus, an lutoſus: & id genus alia,quotidiana obſeruatione,ab eius loci medico diſcentur. *Quid Medicus de loci conditione obſeruare debeat.*

Perinde vt & aquarum, vinorum,aliorumq; fructuum natura: ratio victus incolarum, cum moribus,ſtudiis,& id genus aliis.

Deniq; nihil non prætereundum, quod accuratiſſimè non notet,niſi vanus & bullatus, bulla inanior & ieiunior medicus haberi velit, quorum magna vbique turba. Hi falsò ſeſe Hippocraticos & Galenicos eſſe iactitant, qui *μαμμόθρεπτοι* vix limen domeſticum egreſſi, vt aliquid ex naturæ luce diſcerent, laborum impatientes, loquentiæ librorum ſeſe totos vltrò addixerunt,& garrulitate potiùs, quàm medicinæ veritate praxin ſuam abſoluunt, & modò loculos ſuos impleant, mortuorum ægrorum loculos non horrent.

Galeni certè variæ peregrinationes, terra marique diſcendi causâ ſuſceptæ,eos prorſus futi- *Galeni variæ peregrinationes.*

litatis arguent. Celebris ſatis eius in inueſtigando ſolertia, memorabile ab omnibus etiam ruſticis & aniculis diſcendi ſtudium, quod tamen eius purpurati hoc ſeculo ſua majeſtate indignum judicarent. At ne erremus,

Ipſe etiam eſt olitor ſæpè opportuna locutus.
Sæpe & in attrita latuit ſapientia veſte.

Et ruſticus nuper inglorius (vt paucis attingam) in curanda vertigine contumaciſſima cuiuſdam ampliſſimi & magni nominis viri, ſolo ſtercore pauonis plus præſtitit, quàm variæ noſtræ conſultationes.

Et peregrinando ſanè multa nobis obſeruari, de quibus domi ocioſi ne ſomniaſſemus quidem, tantum abeſt, vt in aliorum voluminibus ea reperirentur, nemo eſt, qui eat inficias: in morbis præſertim, quorum hac ætate noui ſubinde, Galeno & Hippocrati nunquam audi- *Sudor Anglicus noua morbi ſpecies.* ti. Exemplo ſit Sudor ille Anglicus ſub Henrico VII. anno 1486. primum manifeſtus, cuius reliquiæ quædam certis adhûc temporibus ibi efflorefcunt. Sudor hic tam funeſtus & lethalis fuit, repentè inuadens, cum grauiſſimo capitis ardore & ventriculi incendio: vt antequam à medicis inueſtigando de eo aliquid coniiceretur, ęgros anima exueret. Qui ſi ægros interdiu veſtitos occupabat, veſtimenta penitus abiicere: ſi in lecto quieſcentes, ſtrata omnia ob nimium æſtum & ſudorem cum inexhauſta ſiti deiicere cogebat, nullo tamen fructu: ſiquidẽ ſuppreſſo venenato & euacuando ſudore illo, mors certa ſubſecuta eſt in iis, qui non hîc fuiſ-

ſent

ſent cautiores. Remedium igitur inuentum, vt qui interdiu corripiebantur mox ita vt induti erant, lectum peterent: Qui verò noctu aut in ſtratis deprehenſi, ſine vllo motu (nullâ vel minimâ iactatione) ad vitandum frigus, quod ſudorem ſenſim & leniter diſtillaturum impediret, lecto affixi perſeuerarent: donec ſic ſudando quietè, & 24. horis à cibo & potu omninò abſtinendo, priſtinæ valetudini reſtituerentur.

Remedium ſudoris Anglici.

Scorbutum, eiuſque malignos à liene vapores, vnde vlcera oris & pedum cancroſa, gingiuarum putredo, dentium pernicies, non opus eſt inculcare: Cui ſpecificum non autores & volumina veterum, ſed diligens inueſtigatio, & experientia ſubminiſtrarit remedium, vt librá vna decoctionis hordei, vini albi onc. VI. raphani agreſtis minutim cōciſi onc. II. Cochleariæ quæ Naſturtij eſt ſpecies M. III. contuſæ & expreſſæ ſine coctione, in ſuccum quotidie mane & veſperi bibendum concinnentur, præmiſſis purgationibus. De quibus plura apud Reuſnerum.

Scorbutum & eius ſymptomata.

Remedium contrà ſcorbutum.

Cochleariá Naſturtij ſpecies.

Taceo colicam in Alſatia, Morauia, Tyrolenſi ducatu frequentem ab acetoſis ſpiritibus: quæ remediis depromptis ex tractatibus de tartaro à Paracelſo editis curari ſolent: nec non & aliis à Schenckio in obſeruationibus propoſitis.

Colicá in Alſatia, Auſtriaque &c.

Non inculco febrim Vngaricam ardentē, cum nigredine linguæ, quod ſymptoma prunellam vocant, cui remedium ex ſale nitro

Febris Vngarica, prunella vulgò dicta.

Sal nitrum petra & ſulphur calida, caloris accenſi remedia.

præparato cum ſulphure, *Sal prunella* deſtinatum. Sal & ſulphur incendium illud extinguunt, quicquid intereà mirentur multi medici, qui hæc duo ex communi & trita ſententia naturæ igneæ eſſe clamant, ideoque remedium aut mirantur, aut omninò abijciunt, quod ſcilicet nihil ſimile Hippocratis aut Galeni ſuppeditet ſolennis autoritas. Hi ſi in Vngariam aliquando ſe contuliſſent, & illinc naturæ libros euoluiſſent, didiciſſentque ex colloquiis doctorum virorum, quis, vnde, & quomodo morbus ex ſua natura eſſet curandus: jam pridem mirari diſinerent: Sed benè eſt: Admirationis mater ignorantia.

Plicá polonica.

Plica quoque nouum morbi genus Polonis familiare: eſt morbus contagioſus, lui venereæ affinis, cuius ſignum pathognomonicum eſt pilorum contorſio, & complicatio capillorum: adſunt & quædam variolæ, & alia ſymptomata luem veneream ſimulantia, quæ tam ſæuè vigent, vt vèl diæteticis remedijs, vel vnctionibus Mercurij, alijſque vulgaribus ſubſidijs vix curari poſſint: ſed ſolum quibuſdam particularibus alexipharmacis: de quo vberrimè Hercules Soxonia.

Scrophulis Hiſpani obnoxij. Alijſque alij plures.

Scrophulis Hiſpanos obnoxios videbit, qui eos adierit: Qui Ferrariam, ibi tibiarum vlcera curatu difficillima: Patauij innumeros reperiet cæcos. In Gallia Narbonenſi vulnera capitis ægrè ſanabilia: Maltæ omnia ferè, vel minima etiam lethalia. Propè Narbonam anthraces eſſe admodum frequentes ac familiares: vt &

apud Sabaudos Tarentenſes & Morianenſes montanoſque in illa plaga, tumores illos gutturis immenſos, bronchocelen. In Carinthia plures ſimul, nec vnam tantum ſtrumam frequenter ſub mento, & fœminæ quàm viri frequentius, geſtant. Imò ipſi quoque equi ab aquis eius ſtrumoſi fiunt. In eadem etiam videas plurimos ipſo ortu & natiuitate fatuos, & mentis omninò impotes.

At vnde Medicus ratiocinetur hanc vel illam regionem id genus morbis vexari, eorumque cauſas afferat, cui natura loci, hoc eſt terrarum, fructuum, aquarum & ſimilium ignota? Vnde bronchocelen Sabaudorum oriri affirmauerit, ſi aquas non habuerit perſpicuas: quæ cum vt plurimum ex niuibus perturbentur, aut ſcateant, nil mirum, ſi gutturoſum illum tumorem, fæminis præſertim excitent abſtemijs, quàm viris vino potiùs, quàm aqua vtentibus. Remedium igitur ad præſeruationem huius mali eſt, aut abſtinere à potu, aut ſolo vti vino. At tumor deformis, ſi guttur jam inuaſerit, vt ſenſim tabeſcat & abſumatur, fruſtrà incidentia & reſoluentia admoueantur auxilia: peregrinatione ab ipſa gente tanquam domeſticum diſcitur medicamẽtum, vt ſcilicet ſpongia marina, vel ex paliuris nata, accipiatur, ea in cinerem redigatur, qui quidem cinis in lagena vini albi plena macerandus reponatur, de quo à plenilunio ad nouilunium onc. III. aut duæ propinentur, vt ſic ſenſim tumor iſte contabeſcat, dum prorſus fuerit abſumptus.

Remedium ſpecificum contrà brõchocelem.

Colici dolores Limoxenſibus familiares. In Galliæ noſtræ tractu Limoxenſi,cum ante triennium colicos dolores & contracturas frequentiſſimas obſeruaſſem, examinato diligentius loci illius cœlo ac ſolo, nullas ibi ferè alias arbores, quàm caſtaneas obſeruari, arua filicibus obſita. Filix autem acutiſſimum ſalem alcali continet,ex cuius cineribus vitrum fit. Alimentis igitur,quæ hoc ſale abundant, cauſam morbi adſcribendam facilè liquet. Eodem fundamento, morbo remedia oppoſita, abſtinentia, ciborumque conſuetorum, imo ſi opus ſit, etiam loci mutatio.

Contracturæ in Miſnia. In Miſnia Germaniæ prouincia ſimiles quoq; cõtracturæ,quarum cauſam vino alij,alij etiam aquæ, ex qua cereuiſia conficitur, imputant. A ſale in iis contento hæc orta quis dubitet?

Sed ad excutiendam veteranorum ſocordiam hæc ſufficiant. Meliora enim ſperamus de iuniorum ingeniis docilibus,quàm de tritis illis & rigidis errorum mancipiis. Frangas citius hîc aliquid,quàm corrigas.

Hæc igitur accuratè à vero medico obſeruanda ſunt, ſi in officio bona fide & fideliter verſari velit,peragranda illi ſunt maria,& variæ regiones,ſi quid certi,rari & præclari in rerum natura cognoſcere,& tutò medicari cupiat.

De mirabili poteſtate antri cuiuſdã & lacus, ipſi vicini. Qui Româ Neapolim iter confecerunt,duo quædam admiratione digna obſeruare potuerunt,quæ hûc referre non abs re fuerit. Alterum eſt ad oppidulum Puteoli dictum:vbi duo aut tria circiter milliaria trans Neapolim,Siciliam verſus, occurrit antrum paruo lacui vici-

num: ex quo exhalat vſque adeò pernicioſus ac venenoſus vapor, vt ſi vel in limen ipſius aliquod animal intrudatur, ſtatim ſuffocetur & pereat: nullaque vitæ ſpes relinquatur, niſi promptè in lacum proximum immergatur, vnde reſpiret. Immerſum enim illuc ſtatim ad ſe redit, alioqui mox periturum, vt multis experimentis in ſexcentis ac mille ſeruis, aliiſque capite damnatis facta eſt fides: nec aliud vitæ ſubſidium aliundè ſperari poteſt, quàm ex ipſo lacu: ſi quidem qui ex antro educti in lacum demergebantur, confeſtim reſurgebant: Quibus verò hoc auxilium denegabatur, illis eſſet prorſus intereundum, vſque adeò ſagax Natura ſuis alumnis proſpicit: vt vbi cauſa aliqua morbi aut mortis, ibidem quoque remedium domeſticum & familiare ſemper, modò illud noris, reperire poſſis: Ea ipſa, quæ nobis thoram exhibuit, anthithoram etiam illius remedium ſuggeſſit.

Alterum eſt, quod à menſe Iunio, ad exitum vſque æſtatis, imò etiam ad bonam autumni partem, æſtu non amplius vrgente, ſed & pluuiarum copia prius contemperato, nemo hominum auſit citrà vitæ diſpendiũ Roma Neapolim proficiſci: vnde etiam omnibus tum temporis via illa interdicta, ne quis ſponte, vel inſcius pereat: feliciter quidem ſuccedit iter: ſi trans Neapolim, Siciliam aut Milten etiã verſus iter protrahitur. At mox aut cum aliqua mora Romam redituro, nulla vitæ prorſus ſeruandæ ſpes affulget, rarique periculum hoc tē-

tantes,mortis diſcrimen effugiunt. Inter alia mala viatores febri ardentiſſima,caput potiſſimum infeſtante ac contorquẽte. cum vehemẽtiſſimo incendio infeſtantur,ſuccedentibus ſæuiſſimis deliriis.Quorum remedium tanquam præſentiſſimum, exiguæ tamen ſpei hoc ægris offertur,vt nempe,caput eorum crebris inciſuris ſcalpatur,cauteriis,iiſque tum potẽtialibus, tum actualibus aperiatur, omnibuſq; rationibus cutis,ad vapores illos ardentes & incenſos è capite exhalatione diſſipãdos pateat. Sed fruſtrà ferè ſemper omnia: cum vix vnus aut alter ex centum aliis,ne ſic quidẽ periculo eripi poſſit,quin omnes miſerè vitam finiant.Hoc periculum complures nobiles Galli ampliſſimarũ familiarum,Italiam luſtrantes, dum pertinaciores,ac parum conſiliis ſeniorum amicorum obtemperantes,tentare auſi eſſent, noctis frigiditati fidentes, quam ad iter faciendum potiùs,quàm diem eligebant, vt temperatiorem & minùs noxium aërem experirentur: dum aſpernati omne conſilium,ſeſe Româ Neapolim in viam dederunt: & ea luſtrata reditum Romam aggreſſi, vitæ ſuæ diſpendio experti ſunt, quàm parum tutum fuerit pertinaciæ indulgere. Idem paſſi ſunt non ita pridem etiã huius vrbis generoſi quidam iuuenes cum ſatellibus & ſeruis. Hinc quàm neceſſarium ſit, medico, rerum experientias callere, regiones perluſtrare, & obſeruationibus ſeriis diligenter incumbere,eluceſcit.Cauſa autem tam præcipitis & neceſſariò ſuccedentis interitus ſubi-

tæ aëris mutationi adſcribitur. Cum enim Romanus aër craſſior ſit: Neapolitanus verò ſubtilior: ſi à tenui & ſubtili aëre in craſſum reuoluimur, facilè corpus noſtrum offenditur: patentibus enim tunc omnibus corporis meatibus, per quos craſſior aër ingreditur, fit reuerberatio quædam incenſorum ſpirituum intro caput compulſorum, qui exagitati craſſos illos vapores tandem inflammant ac incendium augent. At à craſſo in ſubtilem progreſſus, craſſitiem denſioris aëris corrigit, efficitque ne noceat, niſi fortè maligna quadam ſyderum qualitate, vterque aër pugnet, fortiorque victoria potiatur.

Ille igitur medicus, qui ipſis oculis iſta viderit, de iis cum doctis regni viris communicârit, & rationes illorum audierit: nunquid longè eruditior reuertetur, & peritior illis, qui ex librorum commentariis hiſtoriam tantum legerint, aut eandem ex relatione aliorũ exhauſerint? Vnde cauſas tam ſtupendarum rerum ex libris ceteri educant, quarum veritatem ſolis αὐτοψίαις licet certiſſimam deprehendere.

DE AERE. CAP. II.

NON alienum eſt à ratione, inter ſex illas res non naturales, aërem à medicis primo loco recenſeri, vt qui ſit inter omnia ſummè ad vitæ humanæ conſeruationem neceſſarius, cuiuſque perpetua inſpiratione, ne ad momen-

tum quidem carere poſſumus.

Aër ſpiritualis ſubiectus eſt varijs mutationibus.

Vt autem aër eſt tenuis & ſpiritalis vapor, ſic varijs mutationibus ſua mobilitate & inſtabilitate obnoxius eſt, ſiquidẽ modò has, modò illas qualitates facilè excipit, vt ex calido repẽtè frigeſcat, ex frigido prõptè etiã recaleſcat, ex humido ſicceſcat, ex ſicco humeſcat, prout ab elemẽtis, cœlo terraque, variè in ipſum agentibus, exercetur. Hunc cũ aſſiduè hauriamus, fit vt tẽperamentũ noſtrum variè immutetur ſecundũ varias eius qualitates. Hoc ipſum eſt, quod docent Aëtius & Ægineta in hæc verba: *Verùm ambiens nos aër, temperamenta mutat atque peruertit, dum aut immodicè calidior, aut frigidior, aut ſiccior, aut humidior euadit. Nam reliquis cauſis non omnes ſimul obnoxij ſumus, neq; per totam diem occurſamur: Aër autem nos ambiens forinſecus omnibus nobis circumfuſus eſt, & per inſpirationem trahitur. Neceſſe igitur, vt ad mutationes eius, iuxtà temperamentum ipſius cosfficiantur, etiam animalium corpora &c.*

Varia corporis diſpoſitio pendet ab aeris varijs mutationibus.

Nec difficile eſt diuerſas eius mutationes dignoſcere, ſi quidem ad quatuor anni tempora, prout curſus ſolis, aut ſyderum influxus eum exceperit, mutari ſolet. Verno enim tempore, cùm ſol ad naturam aëris accedat calidam & humidam mediocriter, benè temperantur omnia ob optimè temperato. Aeſtiuis verò diebus cum acrius ex ſole incaleſcit, ardentior etiam & ſiccior, quam bona ferat tẽperies, euadit: Sic autumno frigidior & ſiccior eſt quàm fert eius natura: hyeme verò totus refrigeſcit ac humeſcit.

Nec verò Sol ipſe in eum vires exercet, ſed Luna quoq; proprietates omnes ſuas, eaſq; varias imprimit, iuxta quaternam illam formam, quam creſcendo & decreſcendo aſſumit: ita vt in quouis quaternione ſui curſus, quatuor modis aërem etiam diuerſimodè afficiat, vt ſcribit Gal. & poſt eum Aëtius, primus enim ſeptenarius à nouilunio vſq; ad ſeptimum diem ſimilis eſt veri, calidus & humidus: ſecundus verò ſeptenarius vſque ad plenilunium, æſtati: tertius ſeptenarius decreſcente luna, Autumno: Quartus & vltimus, hyemi.

Diuerſæ lunæ proprietates iuxtà quatuor ipſius ſeptenarios.

tetr. 1. ſerm. 1. cap. 162.

At eiuſmodi mutationes non tantum in ſingulis quatuor anni vel menſis temporum quaternionibus, iuxtà ſolares & lunares periodos agnoſcuntur: verum etiam ſingulis diebus quadripartitè etiam dimenſis obſeruantur, vt iidem authores ſcripſerunt: ſiquidem cum matutinum tempus calidum ſit & humidum, reſpondet veri: idcircò corpora etiam tùm ſanorum, tùm ægrorum melius habent, & febrientibus hoc tempus benignius. Medium diei æſtati confertur, vt crepuſculum autumno, & veſpera hyemi.

Quin & in ipſa nocte, quatuor iſta diſcrimina notantur, primaque illius pars Veri, ſecunda Æſtati: tertia Autũno, & quarta hyemi aſſimilari poteſt. Vnde medicis de morbis iudicandi magna occaſio.

Quin & vlterius progrediendum eſt: ſiquidem ortus & occaſus quorundam ſyderum ac ſtellarum, cum heliacè oriuntur, vel chronicè

Virtutes aſtrorum & ſtellarum.

occidunt, iuxtà præſcriptam ipſis à Creatore legem, magnas pariter ſubitaſque mutationes inducunt: quibus aër afficitur, vt contingat etiã vẽtos inde contrà naturam ſuam, varias alterationes ſubire, aliter quàm pro more ſpirare: ac præternaturales qualitates inferre. Nonne id magni intereſt obſeruari à medico & ſtudiosè diſci? Cùm ſanorum corpora, multoque magis ægrotorum, iuxtà aëris ſtatum alterentur, vt ſuprà diximus. Atque hinc liquet, cœli, hoc eſt, aſtrologię cognitionem, vſque adeò neceſſariam eſſe medico, vt eius ignarus medici nomine ſit planè indignus.

Aſtronomia medico neceſſaria.

Et vt potiſſima attingam, exempli loco hîc aſtrorum præcipuorum effectus proponam: cùm hæc contemplatio etiam vulgo, nautis, ipſiſque quoque agricolis, vt medicos non attingam amplius, ſolennis ſit & frequentiſſima.

Varij aſtrorũ effectus in inferiora.

Cõſtat enim circà xxj. aut xxij. Martij diem, quo tempore Sol arietem ingreditur, & Pegaſus equus manè exoritur, exiſtente tum verno æquinoctio, magnas mutationes in aëre, & perturbationes, incaleſcente tum aëre, fieri, vnde tellus antea ſterilis imprægnatur, ſinus ſuos reſerat, ſuccos exprimit, & germina quæque cum floribus explicat: vt longè quid diſſimile à priore aëre, magna cum voluptate intueri liceat. Nec minus alterationem iſtam aëris perſentit aqua, ex coniunctione & concurſu ſtellarum & aſtrorum: ſiquidem maria, tum temporis magis turgent, quin & vina ſyderum vires experiuntur, dum doliis ſuis incluſa infer-

ueſcunt,turbantur, nec non etiam vappeſcunt, & aliquando corrumpuntur. Non dubium eſt igitur, etiam corporis noſtri perinde commoueri humores, & vnà plurimos morbos inde procreari.

Proprietates Pleiadum.

A xviij, xix, & xx. die menſis Aprilis, atque aliquot poſt diebus, Pleiades ad tauri oculum ſitæ, exoriuntur cum Sole: quæ cum ſydus ſint frigidum, vſque adeò calorem Solis illicò coërcent & refrigerant, vt longè frigidior aër reddatur, quàm menſe Martio: tunc temporis certi quidam dies dicuntur vulgari prouerbio, vindemiatores, qui vindemias anni, tunc temporis expediant, quos vocant Georgetum, Marquetum, & Creuſetum, quod ſcilicet tunc temporis nonnunquam vitium germina congelarint, & omnem vuarum ſuo tempore colligendarum ſpem præciderint.

Proprietates Orionis, & hyadum, in ipſorum coniunctione.

Vigeſimo octauo eiuſdem menſis, Orion cum Sole aut propemodum æquè citò occidit: hyades verò circà primum Maij, heliacè oriuntur: quæ quidem ſydera nihil præter tempeſtates, pluuias & magnas id genus mutationes, cum propè Solem conſiſtunt, minantur & ſuſcitant. Hinc aëris rigores & congelationes, hybernis æquales menſe Maio ſæpè deprehenduntur.

Septimo Maij Pleiades incipiunt manè exurgere, à quibus Sol recedere indicatur, paulatim Tauri domum deſerens, vt ad Geminos tranſeat Amyclæos: quo tempore aër temperari in-

cipit omniſque tollitur vehementioris frigoris metus.

Ad ſextum Iunij ſtatim poſt occaſum Solis Arcturus occidit: nono verò die Delphinus ante Solis exortum emergit: tertioque aut quarto & vigeſimo Orion pariter mane oriri incipit, quo tempore Sol cancrum ingreditur, Solſtitiumque æſtiuum fit, vbi per aliquot ante & poſt dies, aër miras alterationes ſubit, quibus idcircò corpora noſtra acutis & periculoſis morbis afficiuntur.

Mutatio temporis in Solſtitio æſtiuo.

Tertio Iulij die, totum Orionis aſtrum ad Orientem conſpicitur, cuius præter tres illas ſtellas inſigniores & primæ magnitudinis, eundem ordinem retinentes, quas idcircò Galli lituum aut Muſicam fiſtulam vocant: nec non & reges tres illos Orientis, ſeu Magos, triginta & quinque aliæ tùm ſecundæ, tùm tertiæ magnitudinis extant, quæ non ita citò nec æquo greſſu apparent, quod aliæ aliis longiùs diſtent. Vnde diximus ſuprà xxiiij. Iunij Orionem illum cœpiſſe manè: tertio vero Iulij totum & integrum exoriri.

Caniculæ virtus.

Decimo quarto eiuſdem menſis Procyon aut canicula manè exoritur. xix. canis, ſtella ardens & ignea manè quoque ſurgere incipit, cum Sol Leonem ingreſſurus eſt, quæ eſt domus exaltationis Solis, qui ad canem accedens ab eo ardentiùs irradiatur: totuſque aër inde acrius incenditur: vnde tum temporis inſignes quoque aëris mutationes & perturbationes maximæ excitantur: atque hi dicuntur canicu-

lares dies, qui corpora noſtra valdè incendunt. vt non immeritò præceperit venerandus Hippocrates, ante canem, & pòſt canem difficiles eſſe medicationes.

Obſeruauimus ante aliquot annos, nec ita pridem, dies iſtos caniculares, non ita fuiſſe in Gallia impenſe calidos, quod ex Planeta Saturni accidiſſe certũ eſt: qui cum curſum & ſphæram ſuam non niſi triginta annis abſoluat, tunc temporis in ſigno Leonis & virginis diuertebat, cuius frigore Solis & caniculæ ardor temperabatur. Hinc fit vt verum ſit, quod vulgo dicitur, nullam eſſe regulam, quæ exceptionem aliquam non admittat. Nec inferendum eſt, etſi Saturnus à nobis recedat, futuros tamen poſthac ardentiſſimos caniculares dies: aliter enim ex diuerſis Planetarum aſpectibus & ſtellis hyemalibus, quæ tum temporis etiam vigere poſſunt, abſente etiam Saturni Planeta contingere poteſt: ad quod aduertere debet animum Medicus. *Obſeruatio de canicula ſcitu digna.*

Decimo ſeptimo Septembris Arcturus exoritur, qui ortu ſuo magnas turbas & mutationes excitat in aëre. *Arcturus aerem turbat.*

Decimo nono aſſurgit ſpica manè pariter: quæ aërem paulò ante & poſt exortum per aliquot dies exagitat quoque & perturbat: illicò poſt, Sol libram ingreditur, vbi æquinoctium fit autumnale: quo etiam tempore magnæ aëris turbæ & commotiones ſuſcitantur: nec non aquæ & terræ ſimile quid patiuntur, quemadmodum verno Æquinoctio, vt ſuprà docui-

mus, affici ſolent: Vnde & tum temporis corpora noſtra variis morbis ex humorum perturbatione laceſſuntur. Eam ob cauſam cauendum, vt monebat Aëtius, ne venam ſecemus, neque purgemus, neque alias corpus vehementi motu exerceamus à decima quinta Septembris vſque ad vigeſimam quartam eiuſdem menſis.

Periculoſum, medicari ſub æquinoctio verno.

Vigeſimo tertio Octobris, quo tempore Sol oritur, Pleiades eodem occidunt: quo momento magna aëris perturbatio.

Orionis proprietates.

Circà finem Octobris & Nouembris initiũ, perſpicitur Orion veſperi, in oriente exurgere, cum Sol occidit & adhuc moratur in Scorpione, Orionis capitali hoſte: Vnde magnæ tempeſtates in aëre, qui variis turbinibus & horrendis procellis exagitatur. Cuius rei memini quarto mei magni mundi ſpeculi libro: Vbi cum de cœlo tractarem, varias aſtrorum influentias, & diuerſos eorum effectus deſcripſi: inter quæ hæc ſunt, quæ de Orione cecini:

Vous qui les vents eſmeus oyez bourſouffler d'ire
Aſprement tempeſter, ſiffler, gronder, & bruire,
Accuſez Orion ce chaſſeur nuageux,
Aquatique, cruel, paſle, triſte, orageux,
La terreur des Nochers, qui craignans le naufrage,
Anchrent leur nef au port de quelque ſeur riuage.
Soudain que de leur œil ils vont apperceuant,
Que cet aſtre reluit en Octobre au Leuant.
Que d'vn traiſtre ennemy le venin il euite,
Quand recors de ſa mort il s'en rend oppoſite. &c.

Primo Decembris canis occidit matutinis horis, quæ dies, vt ſcribit Aëtius lib. & cap. iam citatis, ſi tempeſtuoſa (vt à multis obſeruatum eſt) perſeuerat, plerumque aëris turbatio ad dies xxxvij. Si verò ſerena fuerit, per totidem dies ſerenitatem promittit. *Temporū obſeruatio à ſtellis petita.*

Caper aut Capra mane etiam occidit, aliquot diebus ante hybernum Solſtitium: quo tempore Sol ad Capricornum diuertit, hyemſque glacies ſuas in regione aëris inchoat: vnde corpora noſtra rheumatis & defluxionibus opportuna fiunt, ſcribit Ægineta lib. 1. de re med. cap. 100. *Solſtitium hybernum*, inquit, *auget in humoribus defluxionem ac humiditatem vſque ad æquinoctium vernum.*

Has ſi tempeſtates in aëre, & in corporibus noſtris commouent eiuſmodi ſydera: quid de vtroque illo magno luminari dicemus, quorum effectus tam dilucidè nobis, reuolutione, motu, curſu & recurſu, varias ac inſignes aëris mutationes inducentibus patefiunt. Cùm enim Sol annuo ſuo curriculo, quatuor tempora conſtituat, vires ſuas apertè teſtatur, & rerum omnium ortus, incrementa, ſtatum & earundem decrementum ac interitum tandem efficit. *Solis vis & efficacia.*

Siquidem à nobis eo recedente conglaciatur aër, rigeſcunt omnia, frigore conſtringuntur meatus, calor vitalis prorſus ſuffocatur: plantæ areſcunt & virore ſuo ſpoliantur, arbores ipſæ quoque fructuum ſteriles veluti moribundæ langueſcunt. Tunc præſens rebus ferè cunctis *Vnde plantarum & arborum mors.*

incumbit interitus; quod humore deſtitutæ caloreque priuatæ, & ſubinde frigore nimio exſiccatæ, virtute radicali & humiditate prorſus exhauriantur.

Eodem ad nos redeunte & domicilium Arietis ingreſſo, incipit frigus illud miteſcere, tepidiſque eius radiis ac ſummè vitalibus aër, ac terra recreatur: quæ ſenſim incaleſcens & ſinum ſuum reſerans, humorem radicalem in animantes omnes diſpergit, quo eædem reuireſcunt, repullulant, nec non tandem fructus ad maturitatem perducũt: prout ea, variis Naturæ ignis gradibus, à magno illo luminari irradiata promouetur & ad operandum excitatur: qui ignes vt diuerſis illis anni temporibus, verno ſcilicet, æſtiuo & autumnali variantur: ſic varia producuntur fructuum genera. Nec tantum iſtius luminaris effectus & vires in plantis conſpicuæ ſunt: ſed in animalibus etiam omnibus, præcipueque in homine eluceſcunt. *Nam, ſcribit Actuarius, Noſtrum omnem in imo ſibi familiari cognatoque deliteſcentem loco, calorem ad cutem prolicit: atque ob eiuſmodi impetum ex inſidente etiam materia, multa variaque circà totius corporis ſummam cutem iam effloreſcunt: quippe exanthemata, papulæque ac ſudamina ſeu ſudores erumpunt.* Quemadmodum enim terra toto vere amori indulgere videtur, quo incipit fœtus ſuos, id eſt germina efformare, fouere & excludere: Sic animalia ad eam temporis mutationem, tota amoribus & libidine rapiuntur: tùnc auiculæ ouis incubant, omniaque ſpeciei ſibi ſimili producendæ

Vnde multorum morborum cauſæ.

cendæ incumbunt. Naturalis quoque noſter calor, anteà intrò à frigore compulſus, incipit per totum corpus liberè expatiari, & membra noſtra ſenſim concalfacere, vnde tandem ſanguis noſter feruere & turbari, vt vina in cellis excandeſcere cernuntur. Hinc variæ papulæ, pruritus, ſcabies & ſudamina circà corporis ſummam cutem effloreſcunt, hinc varia exanthemata erumpunt. Hinc præ nimia ſanguinis aliorumque humorum commotione paroxyſmi morborum à parentibus contractorum, vt arthriticorum, & id genus aliorum, alioqui deliteſcentes & quieti, excitantur.

Atque hæ ſunt ingentes & admirandæ aſpectuum diuerſorum ſummi illius luminaris in omnia naturalia virtutes, quibus permotus Actuarius, libro & capite iam citatis addidit, quę ſequuntur: *Porrò iam pridem tum animalium, tum plantarum eſſentia marcore tabuiſſet, niſi demirandas has anni tempeſtatum mutationes ſol eſſet molitus. Nunc verò cum alia aliis præparet & diſpenſet, rerum ortus interitus opifici ceu inſtrumentum eſt effectus. Terra enim, mare, omniaque eius facultate referta ſunt: adeò Sol in omnibus, quæ mutantur corporibus, mirandum eſt opifici inſtrumentum. Adhæc Luna, ſuis incrementis, decrementiſque tempeſtatum viciſſitudines imitatur.*

Huius autem ſecundi luminaris, vtpote terræ citimi, vires & effectus vſque adeò omnibus patent, vt plura de his dicere hîc ſuperuacaneum videatur. Hoc tamen poſſumus addere, quatuor eius periodorum ſeptenarias mutatio-

nes, non parum ad dierum decretoriorũ cognitionem conferre: Quod à medico cognoſci, & optimè intelligi ſummè neceſſarium eſt. Sed huius rei tractatio alium locum ſibi opportuniorem poſtulat.

Coronidis loco addere lubet huc de aëre peſtilenti & venenato paucula, doctis notiora, vulgo tamen, cui non minus hoc ſcripto prodeſſe voluimus, ignota & rariora. De quo argu-

Tetr. 2. ſect. 1. c. 49.

mento ſic olim Aetius: *De popularibus & paſſim vagantibus ac peſtilentibus morbis: ſed & regionis natura ſæpe communes morbos inuexit, aëre quem inſpiramus à putredinoſa euaporatione inquinato: cauſa verò talis putredinoſæ euaporationis, aut mortuorum multitudo eſt, velut in bellis contingere ſolet: aut ſtagna, aut barathrum aliquod profundum, aut paludes quædam in propinquo, quæ venenoſam ac prauam exhalationem emittant.*

Sic Aegineta lib. 2. de re med. cap. 3. de popularibus morbis inſcripto, eadem propè docuit his verbis: *Sed & locorum naturæ communes*, inquit, *morbos ſæpe inuexerunt, quandoque paluſtrium, quandoque barathrum vicinum habentium, quod exhalationem venenoſam ac prauam emittit. Atque hæc frequenter contingere ſolent. Verùm ambiens nos aër mutat temperamenta ſiue immoderatè calidior, ſiue frigidior, aut ſiccior, aut humidior fiat.*

DE VENTIS.

CAP. III.

DE inſignibus ventorum mutationibus iam tractatum eſt: poſtulat argumenti ſeries, proinde de variis aeris qualitatibus aliquid nobis dicendum. Ventus enim aliud nihil eſt, quàm aer in aliquam partem fluens, aut aeris commotio, vi ſeſe quadam inſinuans, & quo collineat, recta tendens: Aut curſus aeris paulò vehementior ſolito. Aer enim fluit quidem & mouetur: ſed quàm leuiſſimè & ſubtiliſſimè, vt ſenſum omnem fugiat. At ventus flatus eſt vehementior. Hinc diſci poteſt diſcrimen inter aerem & ventum, vt ſcribit Seneca, apud quem, quæ ſit ventorum materia, quæ cauſa eorum præcipua, aliaque multa huius argumenti præclariſſima legi poſſunt, quo idcircò lectorem relego, ne videar prolixior. Hoc ergo ſolum in medium afferam, ventorum inde magnam naſci pugnam atque cõmotionem, quando vapores tenuiores, qui è terra exurgunt, & ad frigidam illam ac glacialem aeris regionem attolluntur, progredi vlterius nequeunt, ſed remeare coguntur, vbi in receſſu ſulphureis quibuſdam exhalationibus, aer vndequaque cõſtringitur ac cõprimitur, liberumq; exitum, captiuitatis impatiens quærit,

Definitio venti.

L. 3. quaſtionum naturalium.

regrediendo cum impetu, omnia confringit & diſiicit, magnaque vi conſpirat, vt ex anguſtiis iſtis emergat. Inde fit, vt ventus oriatur pro materiæ copia & moderatione, modò lenis, modò vehemens, modò magnis boatibus aërem replens, modò blandius ſpirans. Eiuſmodi effectus indicat aqua globulo ferreo vel æneo incluſa, qui foramen ſeu cubulum admodum anguſtum habeat, aciculis ligulæ non diſſimilem, nec ampliorem. Is, inquam, globus, ſi variis ignibus admoueatur, qui aquam expirare cogant, quæ tamen liberè ob foraminis anguſtiam exhalare nequeat: videre licet quãto ſtrepitu ventum globus ille producat, vt huiuſmodi inſtrumentum flabellum aquæ inde à Philoſophis vocatum ſit, quod etiam ſua flatus violentia, vim idoneam habeat metallum liquandi. Qui huius demonſtrationis ſedulò expendẽdæ fuerit ſtudioſus, illius indicio facilè ventorum origines ſiue lenium, ſiue violentorum percipiet. Quod iam antea pridem, abundè in 3. magni mei ſpeculi mundi libro pertractaui, vbi fuſè de natura, differentiis, cauſis tum materialibus, tum formalibus ventorum diſſerui: nec non de eorum ſitu, nominibus, numero, tùm ex antiquorum, tùm recentiorum ſententia.

Vnde ventus oriatur.

Vulgare exemplum, quo venti generatio demonſtratur.

Flabellum aquæ.

Idcircò hîc tantum repetam nomina, numerum, & ſitum eorum: quorum cognitio apprimè vtilis & neceſſaria medico eſt, ob varias mutationes, motus & affectiones, quas ſinguli ex ſua proprietate, certis temporibus in corpori-

Nomina, numerus, & ſitus ventorum.

bus noſtris excitant.

Motum autem ſuum venti inchoant à ſuperioribus aëris partibus, obliquumque eum habent, ad latera ſcilicet & partes ſibi oppoſitas ſpirando. Eandem illi originem, naturam & qualitatem obtinent: at quæ ex variis locis vbi naſcuntur, aut per quæ tranſpirant, nouas proprietates & mutationes acquirunt. Auſter in Lybia calidus eſt & ſiccus: at cum per mare tranſit mediterraneum, magnam ex eo humiditatem contrahit, vnde redditur calidus & humidus, atque hinc putridus & corruptus, qualis in Gallia Narbonenſi deprehenditur. Boreas maximam ſuæ frigiditatis partem ex niuibus & rigoribus Scythiæ, per quam tranſit, contrahit. Atque ſic de aliis.

Auſter, vnde humiditatem ſuam acquirat.

Boreas vnde frigidus.

Communes aut quotidiani venti, frequentiùs vere & autumno ſpirant, quam æſtate & hyeme: idque quod temporibus illis copioſiores vapores & exhalationes in aëre generentur: quæ æſtate, Solis ardore, ſtatim abſumuntur: hyeme verò in penetralibus terræ ventos procreari, horum rationes & cauſas videbis apud Senecam.

Cur venti frequentius ſpirent vere & Autũno quam reliquis anni temporibus.

Quod ad numerum, nomina, & ſitum, ventorum, quatuor ſunt præcipui, qui cardinales vocantur, quorum ſedes ſunt orientalis plaga, occidentalis, meridionalis, & ſeptentrionalis, qui ſinguli ad vnum, quodque latus ſingulos alios habent ventos collaterales, vnde numerus conſurgit duodecim ventorum.

Nomina ventorum. Præcipuus orientalis plagæ ventus ſubſolanus dicitur: à nautis Eſt vocatur: qui recta ſub Æquatore ſpirat verſus auroram. Eurus qui nautis ſubEſt dicitur, illi adſtat à parte ſolſtitij hyberni: Cæcias verò dictus Nord Eſt à parte ea cœli, vbi in longiſſimis diebus Sol ortum ſuum habet, quod ſolſtitium æſtiuum eſt. Inter illos ſubſolanus omnium ſaluberrimus eſt & temperatiſſimus, in quam partem ſpectare deberent ædificiorum feneſtræ. Eurus alter eius collateranorum cum ſtrepitu & vehementia ſpirat, multaſque denſas & aquoſas caligines ſuſcitat: Cœcias verò ſeu Nord Eſt alter collateranus, inſtabilis eſt, & inconſtans, ac propemodum ſemper nubilus.

Qui verò ventus ex diametro ſubſolano opponitur, Fauonius eſt, Græcis Zephyrus, & nautis Sou Eſt qui occidentalis eſt ventus, Gallis *Ponant* dictus, blandus ac lenis frugumque nutritor, quod ſub eodem æquatore perſpirat ab occidentali plaga cuius ex ſocijs vnus à parte ſolſtitij æſtiui, Corus vocatur, vel Nord Eſt nautis, qui plerunque nobis grandines ſuſcitat ac nubibus orientem caligat: Qui verò à parte eſt hyberni ſolſtitij vocatur Lybs, aut nautis Sou Eſt, qui Auſtri vicini ſui naturam participat. Qui quidem Auſter aut Notus, nautis Su, recta linea à meridionali parte ſpirat ad axem ſeu polum Antarcticum. Comes illi à parte orientis aſtans, Euro auſter dicitur. Qui verò ab occidente eum ſtipat Auſter Aphricus,

Digitized by Google

Hi omnes venti, calidi humidi, pluuioſi & procelloſi ſunt.

Qui huic auſtro meridionali vento è directo opponitur, Boreas dicitur, Gallis Byze, Tramontanus aut Nord nautis: ventus vtique frigidus & ſiccus, nubeſque fugans, ſolemque reducens, vt canebat Virgilius: comitem habet ab orientali parte Circium: ab occidentali vero Aquilonem, ventum ſanè violentum, rigidum & aſperum, ac omniũ vehementiſſimum.

Ceterum hîc notandum eſt, ventos, qui è directo inter ſe opponuntur, vt auſter & boreas, ſubſolanus & fauonius: nunquam eodem tempore ſimul ſub eodem ſpirare horizonte: at qui obliquè ſeſe intuentur, ſimul conſpirant vt plurimum: ac quo obliquiores ſunt, eò majores concitant tempeſtates. *Obſeruatio de ventis ſimul ſpirantibus.*

Inter eos, Orientales, vt diximus, alijs ſunt ſalubriores: ſecundum locum obtinent ſeptentrionales: tertio ſalubritatis loco cenſentur occidentales; At auſtrales & meridionales ſanitati corporis humani ſunt infeſtiſſimi. In hoc argumentum conſuli poteſt, quod ſcribit Ariſtoteles lib. 2. meteor. cap. 5. & 6. Item Plinius lib. 2. cap. 22. In ventorum autem virtutibus ac effectis licet ſeriò Diuinam prouidentiam demirari, quæ ob diuerſas rationes vtiles & neceſſarias, ſic de illis conſtituit, vt in aëre varias ac diuerſiſſimas operationes exercerent, modò aërem, ne torpeat & putreſcat otio, commouentes & exagitantes, vt quicquid putredinis habet, ſuo perflatu excutiant: *Qui venti ſint ſalubriores* *De vſu & vtilitate ventorum.*

quo animantibus omnibus reddatur vtilior: modò cœli terræque temperiem fouentes, qua interdum nimius Solis ardor refrigeretur, ne quæ ab eo reguntur rerum ſemina, oblædantur, & vitali ſuo humore exſiccentur. Interdum verò venti præſtant, vt calidior aer non mediocri cum commodo frigidiuſculus reddatur, & hoc auxilio terræ producta matureſcant, & ad iuſtam perfectionem promoueantur. Calidiore enim aere opportunè reddito & ventis idoneis agitato, radicum ſucci ad fructus ſuos pertrahuntur, frigoriſque meatus terræ conſtringentis vis infringitur, ne quod amplius ad fructuum plenam maturationem impedimentum accedere poſſit. Interdum illorum flatibus terra humectatur, vnde capit alimentum, quod pluuiis fit hìc illìc cadentibus. Solent enim agitatione ſua venti pluuios nimbos huc & illuc diſpergere, ne quid in terra cœli benignitate deſtituatur. Aquilo nubes à ſeptentrione fugat ad meridiem: Auſter meridionalis ad ſeptentrionem. Sic de reliquis autumandum in genere. At priuatim in ſingulis regionibus, quantæ ſint eorum vtilitates apertè eluceſcit, vt qui aliundè ex variis locis exceſſus, & impedimenta afferuntur, de medio tollant: aut quæ ingruunt procellæ & tempeſtates frænent auertantque. Quid porrò de ventis dicemus, nunquid illos omnium ſordium, putrefactionum ac infectionum eſſe repurgatores ac emundatores agnoſcimus? nunquid ipſorum opera, ipſa frumentorum grana, ſpicæq; ſua lanugine & immundi-

tie expurgantur,& ſordibus excutiuntur?

Prætereà quantus alius ſit ventorum vſus, hinc liquet, quod maria alioqui inuia, ex Dei prouidentia traijci, & permeari poſſint jmo ex ſententia Senecæ lib.citato vt indè negotiationes & commercia inter homines, admodum natura & moribus inter ſe alienos, exerceantur, & familiaritates amicitiæque contrahantur,atque vt *Homo, quæ procul à ſe diſtant, cognita* ,, *habeat: Etenim* inquit *mera pecus fuiſſet omni expe-* ,, *rientia carens, ſi concluſus manſiſſet natalis ſui ſoli* ,, *cancellis*.Hîc arrigant aures quidam medicorum, qui tantum ſibi arrogant, vt alios perfricta fronte,(cum ipſi nihil norint ſed in perpetuis cineribus ad focum ſuum volutentur) cenſuris ſubiicere conētur: Diſcant ex Seneca,quàm aptè illis congruat hæc lectio.

Ad inſtitutum redeamus, & oſtendamus porrò de ventis, quæ perindè ac aër præſagia portendant. Docti ac in experientia rerum verſati medici,prudenteſque agricolæ, gubernatores nauium in arte ſua peritiſſimi ac inſtructiſſimi: Sagaces Duces ac milites opportunè mutationes iſtas obſeruāt,earumque vſum aptè vſurpāt. Illud ipſum animalia norunt:quorum viuax & acutus ſenſus eximiè mutationes iſtas ſubodoratur.

Animalia à temporum mutatione prognoſtica ſumunt: nec non & ipſi homines.

Quin permultos vidi homines, qui ex dolore capitis temporum mutationem certo certius prǽſagiebant. Qui herniis aut rupturis obnoxij ſunt,illud ipſum facilè percipiunt: Auſtrum enim mox perflaturum prænuntiant.

Boreali vento ſpirante & ſerenitatem aëris afferente, qui auditus grauitate laborant, aut ſubſurdeſcunt, tunc faciliùs audire incipiunt, qui alioqui cum denſus, nubilus, ac pluuius eſt aër, Auſterque furit, omni propemodum audiendi facultate priuantur: quo etiam tempore increſcunt defluxiones, & omnia catarrhorũ genera. Vnde ſatis ſuperque conſtat ex diuerſis ventorum mutationibus & proprietatibus, varias in corpore noſtro, eiuſque humoribus alterationes ſuſcitari.

Thraces craſſi cerebri & labilis memoriæ.

Sunt quidam venti, qui peculiariter in quædam corpora & nonnullas regiones effectus admirandos edunt. Thraces enim ob craſſum regionis, quam incolunt, aërem, craſſum itidem habent cerebrum. Obliuioſi enim planè ſunt, deſides, & torpeſcentes; ita vt vltrà quatuor vnitatum numerum, dum ſubducunt rationes, progredi non poſſint, quin priora obliuioni tradantur, ſi plurium vnitatum numeri adiiciãtur. Guido Bituric. ex Herod.

Bœoti ſimiles Thracibus.

Bœoti ob aëris impuritatem craſſis ingeniis præditi fuerunt, vnde Horat.

Bœotum craſſo iurares in aëre natum

In Lesbo apud Mytilenẽ Auſtro flante ægrotant homines: Coro tuſſiunt: à Septentrione in integrum facilè reſtituuntur.

Cæl. L. 2. c. 18. antiq. Lection.

Quin & obſeruatur certis annis, menſes quoſdam vſque adeò incaleſcere interdum, vt fruges omnes terræ hoc caloris exceſſu prorſus exardeſcãnt, prout menſe Iunio anni 1113. accidit, quo ſpe omni ſuarum frugum,

quam conceperant maximam agricolæ, ex illius menſis aduſtione prorſus caſſi fuerint. Illo etiam anno menſeque accidit, vt ſiluæ aëris incendio prorſus abſumptæ fuerint. Ex qua tanta intemperie paulò poſt graues & diuturni morbi, variè in corpora humana graſſata ſunt, quos lethales peſtes ſecutæ ſunt. *Vincentius.*

Circius ventus. Circius ventus tanto furit impetu, ac vehementia in occidentalibus Noruegiæ ripis, vt ſi quis ipſo flante iter ſuſcipiat, ac ſuſceptum perficere tentauerit, id citrà ſuffocationis & vitæ periculum non præſtet. Is porrò ventus in illis regionibus, vſque adeò intenſè frigidus eſt, vt nec arborem, neque fruticem germinare permittat. Quo fit, vt ob eorum defectum in ignibus ſtruendis, cibiſque coquendis, oſſibus magnorum piſſium vtantur, vt ſcribit Olaus Magnus. *L.1.cap.10.*

De inſolenti anni 1605. conſtitutione. Sed ne aliunde ex longinquis regionibus aëris mutationes arceſſamus, en quid hoc anno 1605. inter nos accidit. Scriptæ ſunt ex Hiſpania, Italia, Narbonenſi Gallia, aliiſque calidis regionibus literæ, quibus certa ſit fides, vſque adeò intenſum frigus fuiſſe (vbi tamen aliis annis ob ſitum earum, leuiſſimũ & breuiſſimnm eſſe ſolet) vt vel maxima flumina, glaciei aliâs impatientiſſima concreuerint: hoc verò clyma noſtrũ Pariſiẽſe, natura illis lõgè frigidius, vix glaciolã vnius noctis, aut niuis globulũ ſuſtinuerit. Tãta hæc tãquã inſignis & inuſitata mutatio, nihil aliud quâm hûc & illûd

varios graſſaturos eſſe morbos, arguit. Atq; hęc ſufficiant de magnis in genere ac variis mutationibus, quibus aër eſt obnoxius: qui etſi vulgo creditur (quatenus purum elementum) natura calidus & humidus: Inſtar tamen Protei, aut Chamæleontis variatur, & diuerſas formas qualitatum induit.

Aer ſalubris vel inſalubris.

Præter eas porrò mutationes, quas ex aſtrorum planetarumque motibus ſubit: alias ex varietate regionum, & locorum ſitu diuerſo acquirit. Si enim alicuius loci aër ſit craſſus, nubilus, pluuius, aquoſus, corruptus & malignus: aliquando ex locorum ſtagnis, paludibus, mortuis & infectis aquis deprauatur, aut etiam cloacis, gurgitibus, & putidis exalationibus è terra ſurgentibus, nec non animalium cadaueribus, aliiſque id genus corruptionibus inquinatur: vnde hominum habitationes inficiantur, ibi homines hærere nequeunt citrà valetudinis detrimentum: quod aër quem ſingulis momentis hauriunt prorſum illis ſit aduerſus & exitialis, aſſiduamque mortem minetur. At vbi ædes hominum aëri ſereno, claro, puro, & malignis omnibus exhalationibus carenti expoſitæ fuerint? ibi vita hominum diu conſeruatur: ac eiuſmodi diuerſoria, iis qui vitam diu ſartam tectam, & integram ſanitatem, quantum natura patitur, tueri volunt, quærenda ſunt.

Aerem aliũ corrigi poſſe alium non.

Veruntamen notandum eſt, inter varias illas aëris qualitates, nonnullas eſſe, quæ vitari nequeant, aliæ verò poſſint. Cum enim aër

ex cadauerum putredine, excrementorum, lutorum, ac ſordium infectarum prauis qualitatibus inficitur, iis ſublatis facilè reſtitui poteſt. Nec abſurdè hoc adferam, quæ in vrbe Tholoſana aliquando obſeruaui (vbi marinus ventus non ſecus ac in tota Narbonenſi Gallia putidis humiditatibus, quas ſecum perflando mediterraneum mare conuehit inquinatus ſæpe vigere ſolet) eam ſcilicet vrbem, ſæpè peſte tentari, quam ſecum aduehat peſtifer ille ventus: At tandem dilatatis vrbis vicis & compitis, purgatis diligenter ſtercoribus, liberioreq; aëre captato, libero gaudens ventorum tranſitu vrbs ab iſta contagione liberata eſt, aut non ita frequenter eâdem viſa eſt infeſtari amplius, vt ſolebat. Hinc docentur præfecti vrbium, vigiles eſſe debere, in repurgandis vicorum & compidorum ſordibus & infectionibus: Qui quidem ordo in hac vrbe Pariſienſi præſertim, ſummoperè eſſet inſtituendus, & diligenter obſeruandus, quæ tot ſcatet ſordibus vſque adeò fætidis, vt æſtate præſertim vicorum fætor citrà nauſeam & animi diliquium ferri non poſſit. *Tholoſana ciuitas benè conſtituta.*

At alius eſt aër, qui facilè emendari non poteſt, is nempè qui in locis ſtagnoſis & paluſtribus perpetuò ſitus eſt: & montibus vndiquaque cinctus, vbi vix maximis etiam æſtatis diebus, ſol per horam vnam aut alteram affulget: qui cum non poſſit corrigi, eius incolas, vt valetudini ſuæ conſulant, in meliorem migrare neceſſe eſt. *Qualis ſit aer, qui emendari nequit.*

Qualitates aeris calida vel frigida corrigi poſſunt.

Quod verò ad eius caliditatem, frigiditatem & humiditatem attinet, quas ex locorum, temporum, aſtrorumque varietate contrahit, his nullo negotio ars proſpicere & mederi poteſt: quæ aerem ad morbos etiam accommodare poteſt. Si enim æſtiuis diebus aer impenſius incaleſcat, qui ardentem ægrotantis febrem foueat, imò adaugeat: poteſt aliò traduci æger, in aulam videlicet aliquam inferiorem, quæ minus aeris caloribus ferueat: idem etiam perfuſionibus cubiculorum & irrigationibus ex aqua frigida, & herbis refrigerantibus factis, temperari poteſt. Quin etſi præter refrigerium deſideratur aliquod corroborans, quod corpus recreet, vt in febribus hecticis: aër etiam iſtis perfundi poteſt: & iuxta Tralliani conſilium (in huiuſmodi morbis) conſternenda ſunt, vitium folijs, pauimenta: nec non ſalicis, lentiſci, ſemperuiui, roſarum, & ſimilium: quæ refrigerandi, & ſimul corroborandi vires habent.

Quomodò aër calidior corrigi & refrigerari debeat.

Trall. l. 12. c. 9.

Huiuſmodi quidem aër, inquit Trall. omnibus hecticis conducit: maximè verò, quibus pulmo, vel cor, igneum ardorem primariò ſenſerit. Etenim à cibo & potu refrigerante, non tantum juuantur illæ vitales partes, quantum ab aëris inſpiratu: Contrà majùs à cibo ſentiunt commodum, quàm ab aëre, partes nutritioni famulantes: vt ſunt ventriculus, iecur, inteſtina, &c.

Si verò hyberno tempore, morbo alicui frigido, accommodandus eſt aër calidus, eligendus

locus optimè circumſeptus & vndiquaque circummunitus, vt nulli auræ pateat: quin & luculentus ignis in eo excitandus eſt, quo aër, vt ſatis eſt incaleſcat. Si verò natura morbi poſtulat, vt cum calefacientibus corroborantia miſceamus, vt plerunque pectoris morbi id exigunt: ignes ſuſcitabimus ex lignis, laurino, iuniperino, medicarum arborum ſeu Arantiorum, Roſmarini, lentiſci, & id genus aliorum. Quin imò & in quibuſdam morbis, opportunum fuerit, cubicula ſuffire ſuauibus odoribus, vt caryophyllorum, auicularum Cypriarum, aut ſuffumigio aliquo alio ex fragrantibus rebus ſuauiſſimi odoris concinnato. Huius generis ſimplicia ſunt, grana iuniperi, myrti, benioïni, caryophyllorum, galliæ muſcatæ, & ſimilium. *Quomodo aer frigibus calefaciendus ſit.*

Germani ſuis hypocauſtis ad temperandum frigus aëris vtuntur, vt illis hyems vernum tempus, nec non æſtiuum referat: Neque id tantum in hypocauſtis & domicilijs: ſed plenis campis moliuntur, vt acrimoniam frigoris multis fructibus noxiam moderentur. Hoc ego Heidelbergæ & Caſſelli in hortis principum vidi, vbi magna fit lignorum ſtrues, quæ in hypocauſtis quatuor angulorum horti, vt aër illius loci temperetur, opportunè incenditur, vt hybernis etiam diebus & mala medica, granata aut punica cum limonibus atque ficubus conſpiciantur florere & matureſcere, vſque adeò vt ne hyeme quidem nati fructus, à Galliæ Narbonenſis fructibus bonitate vincantur. Atque

hoc dictum ſit, vt conſtet, aërem artificio & induſtria immutari poſſe, prout decreuerit artifex. Sed hîc de aëre dictum ſit ſatis. Ad cibum igitur & potum, ex rebus nõ naturalibus vnam tranſeamus, quæ ſecundum acrem, altera eſt conſeruationi vitæ maximè neceſſaria.

DE CIBO ET POTV.

CAP. 4.

CApiti de aëre proximè annectenda ſequitur de cibo & potu tractatio, quæ non minus videntur neceſſaria ad vitæ humanæ conſeruationem, quàm ipſe aer, licet is vtilitate & ſubtilitate præcedat. Cibo enim & potu quicquid nectaris noſtri & vitalis humoris, calore, laboribus vel inedia exhauſtum eſt, reſtituitur, priſtinaſque vires corpus cibo recreatũ, recuperat: languoremque ſuum ex recepta ſimili ſui ſubſtantia, vitalique balſamo deponit, & nouas vires reperit. Iiſdem enim nutrimur, quibus conſtamus. Opportunus quidem hîc eſſet locus difficillimæ quæſtionis enodandæ; *An ſcilicet perſtare quis diu poſſit & viuere citrà alimenti, aut potus cibique aſſumptionem?* Cuius ſolutionem rationeſque aliò reiicimus. Afferam hûc tantum, quæ mihi Conſtani videſſe contigit ante annos ſex, & quæ de re noua & parum vſitata breuiter dici poſſunt, explicabo. Illic enim, ſuſcepto in illos tractus itinere, vidi puel-

Nũm homo diu citrà cibi potuſque vſum viuere poſſit.

Hiſtoria de puella quadam Cõſtanenſi.

puellam tres aut quatuor annos natã, quæ iam ſine cibo ac potu per ſeſquiannum perſtiterat. Mirabantur omnes tam ſtupendum caſum, multique ſibi perſuadebant, aliter fieri non poſſe, quin alimentis clam paſceretur. Vbi verò ego ventriculum, hypochondria, meſenterij, & inferioris abdominis regionem attrectaui, dimoui illos à ſiniſtra opinione, apertè docens in illo abdomine vſque adeò depreſſo, & inſtar marmorei lapidis indutato, nihil colligi poſſe; cum nihil in illas partes traijci, nec influere queat: Subijt me quoque non leuis tam nouæ ac ſtupendæ rei admiratio, quî vita perſtare poſſet, in organis illis naturalibus, omnibus facultatibus ac functionibus deſtitutis. Tandem meditatus iſtius rei cauſas, intuli coagulatas illas partes & prorſus exſiccatas, non minùs ſubſiſtere ac à corruptione ſe tueri poſſe, quàm infans ille, qui in vtero materno in lapidem conuerſus, ibi per multos annos citra ſui, matriſque corruptionem perſtitit, prout omnibus huius rei nota eſt hiſtoria. Quod autem puella illa frueretur vita citrà alimenti aut cibi vſum: ratio eſt: quod potiſſimę corporis partes, in quibus vita potiſſimam ſuam ſedem habet, cor videlicet, pectus & caput, admodum viuidæ & vitales perſtarent: quæ cum vt alia ignobiliora membra craſſum alimentum non deſiderent, quale ventriculus, hepar & lien, vt in quotidiana liborũ concoctione animaduertitur: quibus vt vita conſeruetur, nec non cor, pectus ſeu pulmones, & caput, neceſſe eſt, vt in aëream

Ratio cur homo viuere poſſit citrà alimenti aut cibi vſum.

& ſpiritualem ſubſtantiam à ventriculo & hepate præparentur: Alioqui ſi craſſior eſſet ciborum ſubſtantia, ab illis ſpiritualibus partibus non reciperetur, quæ ſimilibus, non alijs oblectari ſolent. Cum, inquam, eæ partes ſint ſpiritualiores, & magis aëreæ, ſpiritu etiam & aëre eaſdem foueri, certo certiùs inferre licet. Hinc fit vt cor ſtatim præfocetur, ſi ad momentum aëris ad cor meantis per pulmones aditus intercipiatur. Hinc docent etiam medici cerebrum odoribus foueri & partes pectoris & cordis aëreo ſpiritu recreari: quæ quidē partes cũ vita fruuntur, eam non ſibi tantũ retinent, ſed in totũ corpus, ſi pateant meatus diffundũt. At cum in illa puella, ſolæ illæ partes in tota capacitate abdominis ſitæ, extinctæ & demortuæ prorſus eſſent, & omnibus ſuis functionibus deſtitutæ, quæ neceſſariæ etiam non videntur ad cibi, cerebri, pulmonum & cordis, hoc eſt ad aërei & ſpirituoſi attractionem & concoctionem, niſi de cibo craſſiore agatur, qui in ſpiritum & aërem præparari debet: mirum amplius eſſe non debuit, ſi præcipuæ illæ & nobiliſſimæ totius corporis partes, vita fruantur, cum illis organis carere poſſint ad vitam ſuam tuendam. Verùm quidem eſt eas boni ſui nutrimenti parte deſtitui, quæ ex cibo à ventriculo, hepate, liene præparato, ad ipſas transfertur: ſatis tamen alimenti ab exteriore aëre, & odoribus percipiunt quo viuant ad aliquot annos. Reſtat adhuc & hic diſſoluendus nodus: cur extinctis tam nobilibus partibus, & toti corpori ſummè

neceſſariis, quales ſunt ventriculus, hepar, lien, meſenterium, inteſtina, reliquum corpus non corrumpatur. Diximus ad alimenti aërei diſtributionem nobiliſſimas illas tres partes, facilè carere functionibus, & præſentia ventriculi & reliquorum: At quod demortuis his partibus reliquæ non intereant, ratio eſt, quia nullam aliis corruptionem inferunt, qua inficiantur ac depereant: imò tantum abeſt, vt corrumpant, vt contrà balſamo ſuo eas potiùs foueant. Cùm enim mors iſtarum partium nihil aliud ſit, quam facta, ſenſim carneæ eſſentiæ in ſalinam aut lapidoſam ſubſtantiam conuerſio, quæ quidem ſalina ſubſtantia (vt ſalis proprium eſt) non corrumpit, ſed à corruptione conſeruat: nihil mirum, ſi lapidoſæ eiuſmodi partes ſeſe ipſas in corpore tueantur, & aliis nullam noxam inferant. Fatebimur tamen, vt par eſt, cum hoc duplici medio vita corporis humani foueatur, aëre videlicet externo, & cibo ingeſto, tum integram & perfectiſſimam in nobis vitam vigere, & corpus in omnes ſuas dimenſiones extendi: cum vtroque hoc medio homo vti poteſt. Hic rurſus curioſus aliquis quærat, quomodo eæ partes in marmoream ſubſtantiam verti poſſint. Sed cum omnia non ſint vnius loci propria, differemus aliò huius quæſtionis ſolutionem: de qua tamen hîc obiter dicemus, in microcoſmo minerales etiam aquas contineri, quæ in ſalem & lapides, carneas ſubſtantias cōmutent: prout in macrocoſmo multas ſimiles videre licet, quæ quicquid in eas iniicitur ſiue

In quo vita corporis humani perſiſtat.

Num internæ corporis partes lapideſcere poſſint.

ſint herbæ ſiue ligna, congelant, & in marmora, ſaxa, lapides vel metallicam ſubſtantiam, pro ſua natura conuertunt.

Eandem puellam aliquor poſt menſes, cum per eandem vrbem tranſirem, in eodem ſtatu comperi, ita vt per integrum annum, me aliquando præſente & inuiſente talis perſtiterit. Referebat illa melancholicum temperamentum, taciturna admodum, vt ne verbum quidem vnquam vel vix hiſceret: pendente ſemper capite, reliquis membris, vt brachiis & cruribus moueri neſciis: quòd ſcilicet aëreo tantum & ſpiritali cibo fruens, non craſſiore, quo craſſiores & ſolidiores partes firmantur, ad motum corporis eſſet impotens. At (quod me magis in admirationem rapuit) ab eo tempore, quo mihi viſa eſt, intellexi: illam creuiſſe, incedere etiam & tandem naturalem edendi ac bibendi appetitum recepiſſe. Hinc conſtat non prorſus in lapideam ſubſtantiam cōuerſas fuiſſe illius puellæ partes, quemadmodum fœtus ille in vtero totus in lapidem commutatus eſt, quod tamen fieri potuit, quodque ex inſigni duritie coniiciebam: ſed tantum tartareis fæcibus, iiſque denſis ac ſpiſſis circumquaque inuolutas ad tēpus: quæ vel natura, vel arte in liquorem ſolu[illegible] ſenſim euanuerunt, & ex partib. excl[illegible] vnde repurgata membra ad pri[illegible] tes, & deſtinatas functio[illegible]

Alia opinio de eadē hiſtoria.

Agitur iam quoq[illegible] nus, ex quo aliar[illegible] nos aut circi[illegible]

Alia hiſtoria de quadam alia puella, ab

melancholico, quæ citrà cibum & potum ſu-prà triennium vixerat. *omni ciborum potusque vſu abſtinentis.*

Illa ſenſim primò panis, deinde ciborum aliorum omnium appetitum, vel fructuum etiã amiſerat. Ad aliquod tempus iuſculis nutrita, paulatim etiam vſum illorum remiſit: Tandem aliquot cochlearia vini, aqua diluti, ei oblata ſunt, donec & vſum illius prorſus etiam reſpuens, non ferente potum ſtomacho, ex dolore & cruciatu, quem illic præferebat: ita vt ad extremum ἄπθος citra vllius rei ingeſtionẽ; hac inedia aliquot dies durauerit, dein & hebdomadas, ac tandem integrum annum, quo citrà vllius alimenti vſum, quàm aëre viuebat valetudine integrâ.

Puella hæc (quæ Apollonia Chrier nuncupabatur) nata erat in quodam pago ſeu oppidulo Galz dicto ditionis Bernenſis, inter reliquas Helueticas potentiſſimæ. Senatus Bernenſis ſumma prudentia ac ſapientia præditus, accepta inaudita fama, iuſſit Bernam & matrem & filiam adduci: quas in Xen[illegible] o vrbis collocari, & ibi obſeruari à [illegible] voluit, num mater fi[illegible] uid c[illegible] et, ne quid fraud[illegible] Cu[illegible] aliquot dies acc[illegible] atu[illegible] itum tandem ve[illegible] tiſſi[illegible] à vllam alimẽ[illegible] viu[illegible] culi rumor [illegible] elu[illegible] que peruaſit [illegible] ri[illegible] ac Sapien[illegible] [illegible] ocancell[illegible] qu[illegible] um col[illegible]

M

illùc eram pro ea, qua me ampleꝺitur amicitia comitatus, in ea legatione ex regis mandato ſuſcepta, ad inita inter Regẽ & Helueticas reſpublicas renouanda ac confirmanda fœdera: quam quidem vſque adeò ſapienter & fœliciter obiit: prout in omnibus grauiſſimis regni muniis ſibi demandatis verſari ſolet ſapientiſſimè, vt non hîc tantum, ſed nec vbique gẽtium eius virtus & gloria ſatis abundè prædicetur. Hic igitur Illuſtr. dominus adeò ſtupendæ rei fama perculſus, optauit, vt Bernam quinque tantum miliaribus Soloduro diſtantem me conferrem, vt ex teſte oculato rei veritatem certius cognoſceret.

Cùm & puella ſuperior & hæc poſterior dicantur primò ſenſim appetitum amiſiſſe, quàm abolitus prorſus eſſet cibi vſus: Rationemque ſuprà non pereuntis ſenſim appetitus, & tandem prorſus extincti: ſed vitæ tantum citrà vſum alimenti permanentis breuiter explicauerimus: hîc viſum eſt anneꝺere cauſas, vnde nobis appetitus vel paulatim imminuatur, vel tandem totus proſternatur.

Vnde appetitus proſternetur.

Referunt Doꝺores eximij in ſuis Academiis, appetitus deſtruꝺionem oriri, vel ex nimio calore ventriculum & Spiritus eſuriei deſeruientes, in eoque habitantes exiſccante, vel à nimia frigiditate, eoſdem ſpiritus congelante, vel ab obſtruꝺione partium, qua ſpiritus illi per ſuam ſphæram vagari prohibentur, & munus ſuum obire. Has cauſas iure merito cenſemus admittendas, ſiquidem experientia quotidiana doce-

Cur homo æſtate plus bibat, quàm edat.

mur,in extremis caloribus appetitum languere, vt ſitibundos in hepate ſpiritus ad potum exacui:Sic nimio frigore internas partes congelaſcere,eaſque tartareis fæcibus ac lapidoſis, quas illi pituitoſas vocant,interdum inuolui & obſtrui. Quæ cum vera ſint, cauſarum tamen iſtarum veritas,ad externas intemperies ſimpliciter non eſt referenda; ſed ad internas potiùs corporis humani, ſuorum tunc aſtrorum intemperiem,& influentias ſuſtinentis. Quin & obſtructiones,quibus eæ partes ſcatent, modò ſenſim, modò vno momento genitæ (vt in infantibus vix natis, iam grandiores veſicæ lapides ferentibus,videre licet)à ſpiritibus tartareis aut mineralibus: vel ſenſim (vt cum paulatim creſcente frigore tandem aqua congelatur) vel vno momento (vt cum ad gelidiſſimum vnius noctis aſtrum,flumina conglaciantur)procreātur,& motum partium illarum, fluxumque ſpirituum cohibent: quo fit vt appetitus vel ſenſim,vel vno momento pereat.

Vbi igitur non eſt appetitus, ibi neque attractio: vbi nulla attractio, inanis eſt quoque retentio: retentione verò vitiatâ, digeſtionis quoque vanus & irritus erit conatus, ſicut & ſimiliter excretionis. Hæc eſt aurea illa Homeri catena, continuis vinculorum annexionibus abſoluta, ex qua colligi poteſt,quòd, ſi facultatum vna aberret, alteram quoque ſtatim vitiari ac peruerti,neceſſe ſit. *Cur appetitus lāgueat, vel prorſus pereat.*

Inſtrumentum autem ſiuè motor primarius omnium harum facultatum, hoc ſeſe ordine

ſubſequentium, eſt ipſe appetitus, excitatus ab humore acido ſiue melancholico, qui per meatum ſplenicum, à medicis vas breue & venoſum appellatum, tranſmittitur in ventriculum, vt vulgaris medicorum fert opinio: Vbi potiùs hîc ſtatuendi ſint ſpiritus famelici ſiue famem inducentes, acidi & vitriolati, qui exhauſtis & conſumptis alimentis, adeò vt nulla amplius reſidua ſit materia, in quam ipſi actionem ſuã, id eſt roſionis ac mordacitatis vim exerere queant: ſuperius ventriculi orificium (quæ pars corporis exquiſitiſſimo ſenſu prędita eſt, vt in quam implantati ſint duo rami, è ſexto neruorum pari ſeu conjugatione deriuati) adoriũtur, idq; ſpirituali ſua aciditate ſtimulant, vellicãt ac pungũt. Ex qua vellicatione ſeu lancinatione excitatur ſenſus, ex ſenſu appetitus, ex appetitu fames, quæ ex ijſdẽ famelicis ſpiritibus prouocata ac producta exiſtit. Hi enim ſunt ipſi, qui eſuriunt & ſitiunt, & qui poſt abſumptã alimenti ac ciborum materiam, confeſtim aliam nouam appetunt, quam attractam acidâ ſuâ & mordaci diſſoluendi ac conterendi facultate confringunt, quæ diſſolutio ac contritio, poſteà à medicis appellatur concoctio ſiuè digeſtio. Hac diſſolutione ſiue digeſtione peractâ, quæ quinque aut ſex potiſſimum horis abſoluitur, alimentoſæ ſubſtantiæ fit conuerſio in chylum, idque mediantibus famelicis iſtis ſpiritibus, aut igni naturæ potiùs formali, quàm materiali: Quam concoctionem ad hunc modum factam, nullus alius calor externus ſiuę

Vnde appetitus edendi oriatur.

Digitized by Google

igneus, quantumuis vehementiſſimus ac feruentiſſimus, vel per plurium etiam dierum ac ſeptimanarum durans ſpatium, perficere vnquam poſſet. Cum verò hi Spiritus eſurientes à ſuarum functionum officio impediuntur, ſicut id fieri facilè poteſt à cauſis ſuprà dictis, vbi videlicet appetitus fuerit deprauatus, vel prorſus etiam abolitus, fit tandem, vt licèt omni manducandi deſiderio ſublato, fame prorſus nulla vrgeatur homo: tamen ſine vlla ciborum ingeſtione viuere poſſit: nec aliunde accipiat vitæ producendæ fomentum, niſi à ſolo iſto viuifici nectaris fonte, & vera aqua vitæ, remanente ac reſidente in ſanguine, jam in ipſis venis & arterijs contento: Quæ aqua vitæ, cum ſit ſpiritualis aëreæque ſubſtantiæ, ab aëre quoque, quem quotidie haurimus & inſpiramus, fouetur & alitur: ab eoque à ſuffocationis & extinctionis periculo cuſtoditur: vnde illa, velut ignis ſuauiter accenſus, ad tempus etiam diuturnum, vitalem calorem benignè fouet ac ſuſtentat, & ita conſequenter vitam prorogando conſeruat: in tantum temporis ſpatium, quo major aut minor illius fuerit copia, in quantita & qualitate. Vbi neceſſariò quoque requiritur, vt vaſa illa, (quæ aquam hanc diuinam continent,) ſint optimo & Hermetico ſigillo occluſa: hoc eſt, vt venæ, arteriæ, & ipſa corporis ſubſtantia, ne ſit plus iuſta denſa aut rara, aperta & perſpirabilis: aliâs enim inde ſequeretur aut tardior, aut celerior ſpirituum attractorum, expiratio & diſſipatio.

Cur homo diu perſiſtat ſine ciborum vſu.

Videor mihi hîc audire, tonitruoſum quendam aliquorum Cenſorum ſtrepitum, ac magnum boatum, qui à vano contradicendi ſtudio inflammati, mihi obijcere haud verentur, me contra medicorum theoremata, diuturnis hactenus artis operibus ſtabilita, & tanquam infallibilia & irrefragabilia, audere quid noui inferre, ac præſertim hanc inuictiſſimam, vti opinantur, artis legem infringere velle, qua paſſim declamatur, calorem naturalem & humorem radicalem, continuo fluxu indies exhauſtum & diſſipatum, debere rurſus reſarciri ac reparari, beneficio cibi aut potus, ſeu alimentorum ingeſtorum ſuffectione. Sed quomodo quæſo, ô Anatomici, ſtabit hæc veſtra diſtinctio ac diſtributio partium nobilium & principum, cerebri ſcilicet, cordis & hepatis, ſine quorum functionibus animal viuere, non poſſe indubitanter aſtruitis: ſic nec citrà functiones reliquarum partium, non minus, vti putatis, ad vitæ conſeruationem vtilium ac maximè neceſſariarum, vt ſunt ventriculus, ſplen, inteſtina, pulmones, renes, veſica, quibus ſecundum dignitatis ordinem, in vitæ œconomia attribuitis. Cum tamen ex his duobus exemplis, ſuprà à nobis allatis, certiùs certo affirmari poſſit, adeò, vt id vel digitis palpitare, & niſi voluntaria caligine offundi velitis, oculis ipſis intueri poſſitis: quod vita ſubſiſtere & perſtare nihilominus queat, nec adhuc extinguatur, licet tum functiones jecinoris, ventriculi, lienis, renum & veſicæ ſint vel deprauatæ &

Duplices corporis partes iuxtà Anatomicorum doctrinam.

Digitized by Google

corruptæ, vel omninò etiam deſtructæ & ablatæ. Hæc duo raritatis, vèl potius mirabilitatis exempla, confirmari adhûc poſſunt aliorum plurium exemplorum authoritatibus.

Plinius lib. 2. hiſt. natural. & poſt ipſum Cœl. lib. 24. Cap. 21. ant. lect. ſcribunt, quod in extremis Indiæ finibus, ab oriente verſus fontem & ſcaturiginem Ganges, populi quidam ſint, Aſtomi dicti, qui ſolummodò ex odoribus & ſubtilibus exhalationibus quarundam radicũ, florum & fructuum, per narium inſpirationem attractis viuant.

Populi quidam ex ſolo radicum florumque odore viuẽtes.

Olympidorus Platonicus, interpres Ariſtotelis ſcripſit, quod homo quidam fuerit, qui toto ætatis ac vitæ ſuæ decurſu, nihil vnquam manducarit, ſed in ſole ſemper verſatus, ex eo ſpirituale ſibi nutrimentum attraxerit. Plato in phædone ſimile quid habet.

Vitæ nutrimentum à Sole extractum.

Sed vt noſtri ſeculi hiſtorias & exempla, tanquam recentiora, tandem adducamus: Albertus Magnus lib. de animalib. ſcriptum reliquit, quod fuerit fæmina quædam Coloniæ in Germania, tempore Imperatoris Friderici vndecimi, quæ interdum per viginti, ſæpenumerò etiam per triginta dierum ſpatium, ab omni eſculentorum & potulentorum vſu, abſtinuerit.

Mulier quædam, vixit citrà cibum & potum.

Gerardus Bucoldianus, alijque complures authores grauiſſimi narrant, quod anno Chriſti 1539. inter Spirenſium ſubditos, in pago quodam Rhodo, inuenta ſit puella quædam, nomine Margarita, filia Suffridi Vveis & Barbaræ, quæ annum circiter decimum agens, le-

Alia hiſtoria.

& ſpiritualem ſubſtantiam à ventriculo & hepate præparentur: Alioqui ſi craſſior eſſet ciborum ſubſtantia, ab illis ſpiritualibus partibus non reciperetur, quæ ſimilibus, non alijs oblectari ſolent. Cum, inquam, eæ partes ſint ſpiritualiores, & magis aëreæ, ſpiritu etiam & aëre eaſdem foueri, certo certiùs inferre licet. Hinc fit vt cor ſtatim præfocetur, ſi ad momentum aëris ad cor meantis per pulmones aditus intercipiatur. Hinc docent etiam medici cerebrum odoribus foueri & partes pectoris & cordis aëreo ſpiritu recreari: quæ quidē partes cū vita fruuntur, eam non ſibi tantū retinent, ſed in totū corpus, ſi pateant meatus diffundūt. At cum in illa puella, ſolæ illæ partes in tota capacitate abdominis ſitæ, extinctæ & demortuæ prorſus eſſent, & omnibus ſuis functionibus deſtitutæ, quæ neceſſariæ etiam non videntur ad cibi, cerebri, pulmonum & cordis, hoc eſt ad aërei & ſpirituoſi attractionem & concoctionem, niſi de cibo craſſiore agatur, qui in ſpiritum & aërem præparari debet: mirum amplius eſſe non debuit, ſi præcipuæ illæ & nobiliſſimæ totius corporis partes, vita fruantur, cum illis organis carere poſſint ad vitam ſuam tuendam. Verùm quidem eſt eas boni ſui nutrimenti parte deſtitui, quæ ex cibo à ventriculo, hepate, liene præparato, ad ipſas transfertur: ſatis tamen alimenti ab exteriore aëre, & odoribus percipiunt quo viuant ad aliquot annos. Reſtat adhuc & hic diſſoluendus nodus: cur extinctis tam nobilibus partibus, & toti corpori ſummè

neceſſariis,quales ſunt ventriculus,hepar,lien, meſenterium, inteſtina, reliquum corpus non corrumpatur. Diximus ad alimenti aërei diſtributionem nobiliſſimas illas tres partes, facilè carere functionibus,& præſentia ventriculi & reliquorum: At quod demortuis his partibus reliquæ non intereant, ratio eſt,quia nullam aliis corruptionem inferunt, qua inficiantur ac depereant:imò tantum abeſt,vt corrumpant,vt contrà balſamo ſuo eas potiùs foueant. Cùm enim mors iſtarum partium nihil aliud ſit,quam facta,ſenſim carneæ eſſentiæ in ſalinam aut lapidoſam ſubſtantiam conuerſio, quæ quidem ſalina ſubſtantia(vt ſalis proprium eſt)non corrumpit, ſed à corruptione conſeruat: nihil mirum, ſi lapidoſæ eiuſmodi partes ſeſe ipſas in corpore tueantur, & aliis nullam noxam inferant. Fatebimur tamen,vt par eſt,cum hoc duplici medio vita corporis humani foueatur,aëre videlicet externo, & cibo ingeſto,tum integram & perfectiſſimam in nobis vitam vigere, & corpus in omnes ſuas dimenſiones extendi: cum vtroque hoc medio homo vti poteſt. Hic rurſus curioſus aliquis quærat, quomodo eæ partes in marmoream ſubſtantiam verti poſſint. Sed cum omnia non ſint vnius loci propria, differemus aliò huius quæſtionis ſolutionem:de qua tamen hîc obiter dicemus, in microcoſmo minerales etiam aquas contineri, quæ in ſalem & lapides, carneas ſubſtantias cōmutent: prout in macrocoſmo multas ſimiles videre licet, quæ quicquid in eas iniicitur ſiue

In quo vita corporis humani perſiſtat.

Num internæ corporis partes lapideſcere poſſint.

ſint herbæ ſiue ligna, congelant, & in marmora, ſaxa, lapides vel metallicam ſubſtantiam, pro ſua natura conuertunt.

Eandem puellam aliquot poſt menſes, cum per eandem vrbem tranſirem, in eodem ſtatu comperi, ita vt per integrum annum, me aliquando præſente & inuiſente talis perſtiterit. Referebat illa melancholicum temperamentum, taciturna admodum, vt ne verbum quidem vnquam vel vix hiſceret: pendente ſemper capite, reliquis membris, vt brachiis & cruribus moueri neſciis: quòd ſcilicet aëreo tantum & ſpiritali cibo fruens, non craſſiore, quo craſſiores & ſolidiores partes firmantur, ad motum corporis eſſet impotens. At (quod me magis in admirationem rapuit) ab eo tempore, quo mihi viſa eſt, intellexi: illam creuiſſe, incedere etiam & tandem naturalem edendi ac bibendi appetitum recepiſſe. Hinc conſtat non prorſus in lapideam ſubſtantiam cõuerſas fuiſſe illius puellæ partes, quemadmodum fœtus ille in vtero totus in lapidem commutatus eſt, quod tamen fieri potuit, quodque ex inſigni duritie coniiciebam: ſed tantum tartareis fæcibus, iiſque denſis ac ſpiſſis circumquaque inuolutas ad tẽpus: quæ vel natura, vel arte in liquorem ſolutæ, ſenſim euanuerunt, & ex partib. excluſæ ſunt: vnde repurgata membra ad priſtinas facultates, & deſtinatas functiones redierunt.

Alia opinio de eadẽ hiſtoria.

Alia hiſtoria de quadam alia puella, ab

Agitur iam quoque tertius aut quartus annus, ex quo aliam vidi puellam, octodecim annos aut circiter natam, temperamento quoque

melancholico, quæ citrà cibum & potum ſuprà triennium vixerat.

omni ciborum potusque vſu abſtinentis.

Illa ſenſim primò panis, deinde ciborum aliorum omnium appetitum, vel fructuum etiã amiſerat. Ad aliquod tempus iuſculis nutrita, paulatim etiam vſum illorum remiſit: Tandem aliquot cochlearia vini, aqua diluti, ei oblata ſunt, donec & vſum illius prorſus etiam reſpuens, non ferente potum ſtomacho, ex dolore & cruciatu, quem illic præferebat: ita vt ad extremum ἄπαθος citra vllius rei ingeſtionẽ; hac inedia aliquot dies durauerit, dein & hebdomadas, ac tandem integrum annum, quo citrà vllius alimenti vſum, quàm aëre viuebat valetudine integrâ.

Puella hæc (quæ Apollonia Chrier nuncupabatur) nata erat in quodam pago ſeu oppidulo Galz dicto ditionis Bernenſis, inter reliquas Helueticas potentiſſimæ. Senatus Bernenſis ſumma prudentia ac ſapientia præditus, accepta inaudita fama, iuſſit Bernam & matrem & filiam adduci: quas in Xenodochio vrbis collocari, & ibi obſeruari à cuſtodibus voluit, num mater filiæ aliquid clàm porrigeret, ne quid fraudis ſubeſſet. Cui rei cum per aliquot dies accuratè inuigilatum eſſet, cognitum tandem verè fuit, & certiſſimè, illam citrà vllam aliméti ingeſtionem viuere. Tanti miraculi rumor ſtatim totam Heluetiam, longiuſque peruaſit. Tũc ego Soloduri erã cũ illuſtriſſ. ac Sapientiſſimo viro D. de Sillery Galliæ Procancellario (domino, inquam, mihi plurimum colendo) quem

illùc eram pro ea,qua me amplectitur amicitia comitatus, in ea legatione ex regis mandato ſuſcepta, ad inita inter Regẽ & Helueticas reſpublicas renouanda ac confirmanda fœdera: quam quidem vſque adeò ſapienter & fœliciter obiit:prout in omnibus grauiſſimis regni muniis ſibi demandatis verſari ſolet ſapientiſſimè, vt non hîc tantum,ſed nec vbique gẽtium eius virtus & gloria ſatis abundè prædicetur. Hic igitur Illuſtr. dominus adeò ſtupendæ rei fama perculſus,optauit, vt Bernam quinque tantum miliaribus Soloduro diſtantem me conferrem, vt ex teſte oculato rei veritatem certius cognoſceret.

Cùm & puella ſuperior & hæc poſterior dicantur primò ſenſim appetitum amiſiſſe, quàm abolitus prorſus eſſet cibi vſus: Rationemque ſuprà non pereuntis ſenſim appetitus, & tandem prorſus extincti : ſed vitæ tantum citrà vſum alimenti permanentis breuiter explicauerimus:hîc viſum eſt annectere cauſas, vnde nobis appetitus vel paulatim imminuatur, vel tandem totus proſternatur.

Vnde appetitus proſternetur.

Referunt Doctores eximij in ſuis Academiis, appetitus deſtructionem oriri,vel ex nimio calore ventriculum & Spiritus eſuriei deſeruientes,in eoque habitantes exiſccante,vel à nimia frigiditate,eoſdem ſpiritus congelante, vel ab obſtructione partium,qua ſpiritus illi per ſuam ſphæram vagari prohibentur, & munus ſuum obire. Has cauſas iure merito cenſemus admittendas,ſiquidem experientia quotidiana doce-

Cur homo æſtate plus bibat,quàm edat.

mur,in extremis caloribus appetitum languere, vt ſitibundos in hepate ſpiritus ad potum exacui:Sic nimio frigore internas partes congelaſcere,eaſque tartareis fæcibus ac lapidoſis, quas illi pituitoſas vocant,interdum inuolui & obſtrui. Quæ cum vera ſint, cauſarum tamen iſtarum veritas,ad externas intemperies ſimpliciter non eſt referenda; ſed ad internas potiùs corporis humani, ſuorum tunc aſtrorum intemperiem,& influentias ſuſtinentis. Quin & obſtructiones,quibus eæ partes ſcatent, modò ſenſim, modò vno momento genitæ (vt in infantibus vix natis, iam grandiores veſicæ lapides ferentibus,videre licet)à ſpiritibus tartareis aut mineralibus: vel ſenſim (vt cum paulatim creſcente frigore tandem aqua congelatur) vel vno momento (vt cum ad gelidiſſimum vnius noctis aſtrum,flumina conglaciantur)procreātur,& motum partium illarum, fluxumque ſpirituum cohibent: quo fit vt appetitus vel ſenſim,vel vno momento pereat.

Vbi igitur non eſt appetitus, ibi neque attractio: vbi nulla attractio, inanis eſt quoque retentio: retentione verò vitiatâ, digeſtionis quoque vanus & irritus erit conatus, ſicut & ſimiliter excretionis. Hæc eſt aurea illa Homeri catena, continuis vinculorum annexionibus abſoluta, ex qua colligi poteſt,quòd, ſi facultatum vna aberret, alteram quoque ſtatim vitiari ac peruerti,neceſſe ſit. *Cur appetitus lāgueat, vel prorſus pereat.*

Inſtrumentum autem ſiuè motor primarius omnium harum facultatum, hoc ſeſe ordine

ſubſequentium, eſt ipſe appetitus, excitatus ab humore acido ſiue melancholico, qui per meatum ſplenicum, à medicis vas breue & venoſum appellatum, tranſmittitur in ventriculum, vt vulgaris medicorum fert opinio: Vbi potiùs hîc ſtatuendi ſint ſpiritus famelici ſiue famem inducentes, acidi & vitriolati, qui exhauſtis & conſumptis alimentis, adeò vt nulla amplius reſidua ſit materia, in quam ipſi actionem ſuã, id eſt roſionis ac mordacitatis vim exercere queant: ſuperius ventriculi orificium (quæ pars corporis exquiſitiſſimo ſenſu prędita eſt, vt in quam implantati ſint duo rami, è ſexto neruorum pari ſeu conjugatione deriuati) adoriũtur, idq; ſpirituali ſua aciditate ſtimulant, vellicãt ac pungũt. Ex qua vellicatione ſeu lancinatione excitatur ſenſus, ex ſenſu appetitus, ex appetitu fames, quæ ex ijſdẽ famelicis ſpiritibus prouocata ac producta exiſtit. Hi enim ſunt ipſi, qui eſuriunt & ſitiunt, & qui poſt abſumptã alimenti ac ciborum materiam, confeſtim aliam nouam appetunt, quam attractam acidâ ſuâ & mordaci diſſoluendi ac conterendi facultate confringunt, quæ diſſolutio ac contritio, poſteà à medicis appellatur concoctio ſiuè digeſtio. Hac diſſolutione ſiue digeſtione peractâ, quæ quinque aut ſex potiſſimum horis abſoluitur, alimentoſæ ſubſtantiæ fit conuerſio in chylum, idque mediantibus famelicis iſtis ſpiritibus, aut igni naturæ potiùs formali, quàm materiali: Quam concoctionem ad hunc modum factam, nullus alius calor externus ſiuę

Vnde appetitus edendi oriatur.

igneus, quantumuis vehementiſſimus ac feruentiſſimus, vel per plurium etiam dierum ac ſeptimanarum durans ſpatium, perficere vnquam poſſet. Cum verò hi Spiritus eſurientes à ſuarum functionum officio impediuntur, ſicut id fieri facilè poteſt à cauſis ſuprà dictis, vbi videlicet appetitus fuerit deprauatus, vel prorſus etiam abolitus, fit tandem, vt licèt omni manducandi deſiderio ſublato, fame prorſus nulla vrgeatur homo: tamen ſine vlla ciborum ingeſtione viuere poſſit: nec aliunde accipiat vitæ producendæ fomentum, niſi à ſolo iſto viuifici nectaris fonte, & vera aqua vitæ, remanente ac reſidente in ſanguine, jam in ipſis venis & arterijs contento: Quæ aqua vitæ, cum ſit ſpiritualis aëreæque ſubſtantiæ, ab aëre quoque, quem quotidie haurimus & inſpiramus, fouetur & alitur: ab eoque à ſuffocationis & extinctionis periculo cuſtoditur: vnde illa, velut ignis ſuauiter accenſus, ad tempus etiam diuturnum, vitalem calorem benignè fouet ac ſuſtentat, & ita conſequenter vitam prorogando conſeruat: in tantum temporis ſpatium, quo major aut minor illius fuerit copia, in quantita & qualitate. Vbi neceſſariò quoque requiritur, vt vaſa illa, (quæ aquam hanc diuinam continent,) ſint optimo & Hermetico ſigillo occluſa: hoc eſt, vt venæ, arteriæ, & ipſa corporis ſubſtantia, ne ſit plus juſta denſa aut rara, aperta & perſpirabilis: aliàs enim inde ſequeretur aut tardior, aut celerior ſpirituum attractorum, expiratio & diſſipatio.

Cur homo diu perſiſtat ſine ciborum vſu.

Videor mihi hîc audire, tonitruoſum quendam aliquorum Cenſorum ſtrepitum, ac magnum boatum, qui à vano contradicendi ſtudio inflammati, mihi obijcere haud verentur, me contra medicorum theoremata, diuturnis hactenus artis operibus ſtabilita, & tanquam infallibilia & irrefragabilia, audere quid noui inferre, ac præſertim hanc inuictiſſimam, vti opinantur, artis legem infringere velle, qua paſſim declamatur, calorem naturalem & humorem radicalem, continuo fluxu indies exhauſtum & diſſipatum, debere rurſus reſarciri ac reparari, beneficio cibi aut potus, ſeu alimentorum ingeſtorum ſuffectione. Sed quomodo quæſo, ô Anatomici, ſtabit hæc veſtra diſtinctio ac diſtributio partium nobilium & principum, cerebri ſcilicet, cordis & hepatis, ſine quorum functionibus animal viuere, non poſſe indubitanter aſtruitis: ſic nec citrà functiones reliquarum partium, non minus, vti putatis, ad vitæ conſeruationem vtilium ac maximè neceſſariarum, vt ſunt ventriculus, ſplen, inteſtina, pulmones, renes, veſica, quibus ſecundum dignitatis ordinem, in vitæ œconomia attribuitis. Cum tamen ex his duobus exemplis, ſuprà à nobis allatis, certiùs certo affirmari poſſit, adeò, vt id vel digitis palpitare, & niſi voluntaria caligine offundi velitis, oculis ipſis intueri poſſitis: quod vita ſubſiſtere & perſtare nihilominus queat, nec adhuc extinguatur, licet tum functiones jecinoris, ventriculi, lienis, renum & veſicæ ſint vel deprauatæ &

Duplices corporis partes iuxtà Anatomicorum doctrinam.

corruptæ, vel omninò etiam deſtructæ & ablatæ. Hæc duo raritatis, vèl potius mirabilitatis exempla, confirmari adhûc poſſunt aliorum plurium exemplorum authoritatibus.

Plinius lib. 2. hiſt. natural. & poſt ipſum Cœl. lib. 24. Cap. 21. ant. lect. ſcribunt, quod in extremis Indiæ finibus, ab oriente verſus fontem & ſcaturiginem Ganges, populi quidam ſint, Aſtomi dicti, qui ſolummodò ex odoribus & ſubtilibus exhalationibus quarundam radicũ, florum & fructuum, per narium inſpirationem attractis viuant. *Populi quidam ex ſolo radicum florumque odore viuẽtes.*

Olympidorus Platonicus, interpres Ariſtotelis ſcripſit, quod homo quidam fuerit, qui toto ætatis ac vitæ ſuæ decurſu, nihil vnquam manducarit, ſed in ſole ſemper verſatus, ex eo ſpirituale ſibi nutrimentum attraxerit. Plato in phædone ſimile quid habet. *Vitæ nutrimentum à Sole extractum.*

Sed vt noſtri ſeculi hiſtorias & exempla, tanquam recentiora, tandem adducamus: Albertus Magnus lib. de animalib. ſcriptum reliquit, quod fuerit fæmina quædam Coloniæ in Germania, tempore Imperatoris Friderici vndecimi, quæ interdum per viginti, ſæpenumerò etiam per triginta dierum ſpatium, ab omni eſculentorum & potulentorum vſu, abſtinuerit. *Mulier quædam, vixit citrà cibum & potum.*

Gerardus Bucoldianus, alijque complures authores grauiſſimi narrant, quod anno Chriſti 1539. inter Spirenſium ſubditos, in pago quodam Rhodo, inuenta ſit puella quædam, nomine Margarita, filia Suffridi Vveis & Barbaræ, quæ annum circiter decimum agens, le- *Alia hiſtoria.*

ui quodam capitis ventriſque dolore tentata, ipſo die feſto S. Michaelis, cibum capere, & manducare non abhorruit vſque ad feſtũ nati Saluatoris noſtri: à quo die ciborum vſum cepit faſtidire & prorſus abdicare, ceſſantibus ſimul alui excretionibus. Eadem poſt dies paſchales, recuſauit quoque poculentorum vſum, nullamque amplius vrinam reddebat. Imperator Ferdinandus, obuiam ire volens tali impoſturæ, ſi qua eſſet, mandauit medicis ſuis, vt hanc rem diligenti inquiſitione, ac ſummâ induſtriâ, penitiùs cognoſcerent.

Hæc hiſtoria non abſimilis eſt illi alteri, ſuprà commemoratæ, quæ in ditione Dominorum Bernenſium in Heluetia accidit.

Hinc videmus, nullam eſſe theſin ſiuè regulam in Medicina tam probabilem, certam ac firmam, quæ non exceptionem aliquam admittat.

Potus æquè neceſſarius eſt ac cibus. Potus neceſſarius eſt ad cibũ, liquore aliquo imbuendum: vbi multos inueniri videmus, qui potiùs cibi quàm potus vſu, ad tempus carere poſſunt. Sic etiam nulli dubium eſt poſſe aliquẽ æquè ſiti perire, ac fame. Id ſi neceſſitas poſtularet, exẽplis in mediũ allatis, iiſq; quàm pluribus, facilè demõſtrare poſſemus. Præterea notũ eſt omnibus, famem ipſa ſiti tolerabiliorẽ eſſe: *Aliquos vixiſſe citrà potus vſum.* quamuis negari non poſſit, aliquos etiam repertos fuiſſe (quod etiam inter rara contingentia annumerandum eſt) vti Magonem Carthaginenſem, & Laſyrtam Laſionenſem, qui ſine vllo liquidorũ vſu, totam ætatem exegerint: aſ-

ſumptis nihilominus & comeſtis cibis ſalitis: vt Atheneus annotauit. *Athene. lib. 2. c. 2.*

Cœlius ſcribit, quod quidam Neapoli, natione Tomacellienſis, totius vitæ curriculum abſque potu abſoluerit.

Ariſtoteles quodam in loco mentionem facit cuiuſdam Andronis Argienſis, qui per omnem vitæ decurſum nunquam ſitierit aut biberit, vſus interim multis cibis ſale confectis ac exſiccatis.

Idem profectus Hammonium, licet in itinere nullis prorſus oblatis aquis, ipſe ſola farina ſicca viueret, ab omnibus tamen liquidis omninò abſtinebat, quod & reliquo ætatis curſu, continuò facere conſueuit.

Non hîc diutiùs in eiuſmodi cauſis ſitis tolerandæ inquirendis immorabimur, hoc ſaltem notandum voluimus, quod hac in re natura, & temperamentum humidum ac pituitoſum, & ſolita ac conſueta viuendi ratio, plurimum poſſint: Quod facilè demonſtrari poſſit exemplis, ab hydropicis ſumptis, qui per potus abſtinentiam (licet intolerabili & ingenti torqueantur ſiti) tamen curati fuerint. Verùm quidem eſt, illos ab initio extrema ſiti fuiſſe cruciatos: ſed paulatim, conſuetudine, facillimè à poculentis poſthâc abſtinere poterant. Imò fuerunt, qui ab hoc affectu liberati nunquam poſthâc, quãdiu viuerent, liquidis vti voluerunt, idque maximo quodam recidiuæ metu: vt in hiſtoriis paſſim legitur, tùm de Iulio Viatore Equite Romano, tum de aliis pluribus. *Cauſæ cur quis non vrgeatur ſiti.*

Sed quia hanc materiam fuſiùs ac pleniùs tractandam differimus in lib. noſtrum de recōdita rerum natura, hîc quieſcemus, contenti iis, quæ à nobis ſuperiùs obiter dicta ſunt, vbi aliis ſubtilioris ingenij hîc occaſionem & locum dabimus, qui inuentis melioribus rationibus, demonſtratione liquidiore explicare poterunt hanc quæſtionem, *Cur homò citrà omnem cibi potuſque vſum, ad tempus etiam diuturnum viuere poßit?*

Recurramus itaque ad tractationem noſtram de cibo ac potu, vbi in recitandis duabus hiſce hiſtoriolis, ſcitu digniſſimis, ſubſtitimus, ſummam nimirum ex his declaraturi *Dei Opt. Max.* qui omnia gubernat, poteſtatem elucere. Nec præterea eædem hiſtoriolæ alienæ ab inſtituto noſtro cuiquam videri debent, vt qui de cibi ac potus vſu, ac conditione multiplici hîc tractamus; ſine quibus alias homo ex ordinata & præſcripta Dei inſtitutione viuere nequit: cùm nihilominus tamen in his duabus puellis, & aliis ſingulare raritatis & admirationis ſpeculum nobis propoſitum ſit, ex quo infinita Dei Omnipotentis, gloria conſpicuè eluceſcit.

Continuatio tractatus de cibo & potu.

Primi noſtri parentes quibus vſi fuerint cibis.

Antequam antiquitas plenam habuerit multorum frumentorum, leguminum, granorumque aliorum varij generis cognitionem: plures glande veſcebantur: alij peculiariter eorum fructuum genere, quibus abundabant, quemadmodum de Argiuis ſcribitur, qui pyris paſcebantur; Athenienſes verò ficubus, quibus ita abundabant, vt illis pecora enutrirent. Medis

pro cibo erant amygdalæ: Æthiopibus arundinum fructus: cardamum Perſis: Palmulæ Babyloniis: Ægyptiis lotus, ex cuius ſemine quædam panis ſpecies conficiebatur, vt ſcribit Aëtius tetr. 1. Succeſſu temporis ariſtæ, hoc eſt, frumenti omne genus melioris nutritionis inuentum eſt, quod vtilius ceteris omnibus vegetabilibus & granis præbet alimentum. Ex eo hodie conficitur panis noſter, illorum granorum vſus vbique nunc familiariſſimus eſt: atq; inde baſis omnis nutritionis ſalubris & neceſſariæ ſtatuitur. *Alex. l. 3. cap. 11.*

Finxerunt Ethnici Poëtæ, olim Cererem primam frugum inuentricem fuiſſe, granorumq; colendorum, molendorum, nec non pinſendorum & in formam panis aptandorum ac coquendorum ſolertiam excogitaſſe: Hinc variis nominibus & titulis apud Poëtas legitur inſignita, vt modo fulua, rubra & frugifera vocetur: quę certè nomina ad varia meſſis tẽpora referenda ſunt, eo quod frumentum pro gradu maturitatis varios colores induat, vberemque frugum copiam exhibeat. Eadem ex alimento, quod accipimus πολύφορος nuncupatur, *σιτοδώεσς, καρποφόεσς, ζωόδωρος & βιοδώρος*, atque id genus aliis decoratur: vt inde, quàm magna ad Rempub. humanam ex agriculturæ inuẽtione acceſſerit vtilitas & compendium, innoteſcat. Harum inuentionum fidem facit Ouid. 3. Metam. his verſibus. *Varia Cereris epitheta.*

Prima Ceres vnco terram dimouit aratro:
Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris &c.

Nos qui certiorem habemus de Deo cognitionem, quàm Ethnici illi, qui idolum de Cerere conſtituerunt, artem agriculturæ granorumq; omnium cognitionem & vſum, quæ ad humanam vitam pertinent ad Adamum eiuſque poſteros opportuniùs reuocabimus, eiſque accepta feremus: ſacris quippè literis accepimus, poſt diluuium & longè antè quàm Chaldæi, Græci, Latini, eorumque idola Cybele, Ceres, & Bacchus extarent, edoctum Noë has artes reſtituiſſe, terram araſſe & vitem plantaſſe, vnde agricola & vinitor dictus eſt: eiuſque temporibus panis, vini, aliorumque fructuum optimæ nutritionis, fit mentio, vt non ſit fas aliò inuentum tanti boni referre citrà ſcripturæ ſanctæ contumeliam. Fatendum tamen earum rerum induſtriam, vbi cœpit orbis populis ſcaturire, auctiorem fuiſſe: extitiſſeque ſolertiores aliquos, & ſubtiliùs colendæ terræ, & ſolertiùs maturandarum frugum, atque præparandorum omnium in vſum hominis alimentorum, peritos, quos tamen non licet Ethnicorum more inter Deos recenſere, ſed vt inſtrumenta Dei ſummi opificis agnoſcere. Quare non niſi turpiſſimè & cum ſumma impietate lapſus eſt Ianus ille, Latij Rex (vbi conſtructa pòſt Roma fuit) qui cum agriculturæ & frugum ferendarum rationem vnà cum ſubditis ignoraret, artemque agrorum colendorum à Saturno profugo, regnoque à filio ſuo expulſo, didiciſſet, non tantùm illum ob inſignem vtilitatem, quā acceperat, in ſocietatem ſui regni aſciuit, ſed in Deo-

Cui acceptum ferendum ſit frugum inuentum.

Ianus in Deorum numerum relatus ob agriculturæ vſum quē à Saturno didicerat.

in Deorum quoque numerum retulit.

Quibus ex antecedentibus duos Ethnicorum errores agnoſcimus, prior eſt, quod illi panem & vinum reliquoſque fructus, nec non carnes & piſces à Deo ſummo creatore in vſum & vtilitatem hominis creata eſſe, ignorarint: poſterior verò, quod perperàm de alimentorum adeò ſalubrium præparatione ſenſerint, quæ ſingulari Dei Opt. Max. benignitate ſenſim hominibus fuit communicata: vnde neceſſariò conſequitur, quod ad diuinum numen & inuentionis frugum, & præparationis earum gloria vbique referenda ſit.

Antequam ciborum artificium ab omnibus gentibus cognitum fuiſſet: multæ earum diuerſis in conſeruationem vitæ ſuæ alimentis vſæ ſũnt: aliæ ſiquidem in hunc finem agreſtes feras venabantur, vt Getuli: aliæ piſces, vt Ichthiophagi: aliæ teſtitudines, qui Chelophagi dicebantur: alij locuſtas, vt Ægyptij. *Alex. lib. 3. cap. 1.*

Indorum victus qualis. Quin & hodiè Indorum victus longè alius à noſtro, imò longè barbarior, ac inhumaniſſimus perſpicitur, vt qui carnibus etiam humanis paſci non horreant quod teſtantur hiſtoriæ.

Sed barbaros iſtos homines, ac plus quàm ferinos cum crudeli viuendi genere relinquamus, tantùmque de illarum gentium victus ratione loquamur, quæ in Europa ſitæ ſunt: quæue cultiores ac politiores habentur, quàm in vllis aliis orbis partibus. Earum propè omniũ idem eſt alimentum, ratione tantum præparationis aliud ab alio differens.

Sed cum ego Gallus Gallis noſtris hæc potiſſimum & priuatim ſcribam,vt patriæ meæ vſui ſim:cumque de ea victus ratione, quæ ad vitam conſeruandam maximè confert, meum ſit propoſitum tractare, nec vſquã alibi melior, quàm in noſtra Francia occurrat, de notanda viuendi ratione apud prouincias Gallicas recepta, pauca quædam ſubiungentur.

DE VARIIS PANIS ET POTVS ARTIFICIIS, IN ALIMENTUM hominis.

CAP. V.

Panis nutritionis fũdamentum.

SVPRA diximus,ac repetimus iterum,in pane baſin & fundamentum nutrimenti præſertim eſſe poſitum, quod ex granis multo ſpiritu,aqua vitæ & balſamo fœcundis, quæ cum noſtris ſpiritibus & vitali nectare magnum habent conſenſum,eleganti artificio, & præparatione ſalubri concinnetur.Etſi autem plus ſpirituum,quàm panis, vinum contineat, eiuſque odor, vel ſolo olfactu ſpiritus noſtros confeſtim recreet, qui vtcunque in ſyncope diſperſi à corde, aut prorſus nulli in nobis eſſe videntur:cum tamen vinum glutine illo aut vinculo careat,quo diutius retineri neceſſe eſt, ne ſtatim à ſtomacho noſtro auolet, ſiquidem natura liquidum ac fluidum eſt: hinc fit vt minùs ſolidam ac firmam corpori nutritionem, quàm

Cur vinum à pane, nutriendi vi ſuperetur.

panis exhibeat: citra quem aut aliquid ſimile, quod conſtantis ſit corporis, commodè viui nõ poteſt: at ſine vino foueri vita facilè poteſt.

Differentiæ autem panum nunc nobis excutiendæ ſunt, quarum precipuas, & quæ in Francia noſtra vſitatæ ſunt deſcribemus. *Variæ panis & frugum ex quibus panis conficitur differentiæ.*

Fit panis multis in locis ex ſiligine, qui paulò acidior eſt, mediocre alimentum præbens, quique laxam aluum temperatè reddit. Non infrequens eius eſt vſus multis in locis, & in ipſis quidem Nobilium ædibus.

Ex hordeo quoque pinſitur panis varijs in prouincijs, cuius vis eſt refrigerans: at non ita hordeaceus gratus eſt palato, ac ſiligineus. Eo potiſſimum veſcuntur agricolæ, quod alio ſæpè frumento careant, præſertim meſſis tempore, quo citius hordea demetuntur, quàm reliqua farra. De hoc pane in hæc verba ſcribit Æt. *tetr. 1 ſerm. 10.* *Panes autem hordeacei omnes minùs nutriunt, quàm* " *triticei, & magis ventrem ſubducunt, quàm illi.* "

Conficitur etiam ex fabis, alijſque leguminibus panis, ſed grauis eſt, ponderoſus ac parum grati ſaporis.

Apud Bearnos, & in altioribus regionis Armigniacæ locis, panis ex milio familiariſſimus eſt: cuius triplex genus præ cœteris conficitur: vnum ex milio in farinam redacto à ſuo furfure mundatam: ex qua cum aqua, aliorum more ſubigitur panis, paſtaque ſalita ac fermentata, in clybano aut furno coquitur in panem: Hoc veſcuntur ruſtici, cuius guſtus ſubdulcaſter eſt: ſatis eſt boni alimenti: ſed qui diutiùs aſſum- *Triplex panis genus ex milio.*

ptus faſtidium parit.

Alterum ex milio panis genus in Vaſconia (Miques) vocatur, qui parui ſunt globi, ex eius farina ſubacti, magnitudine globos referentes, quibus palemario luſu colluditur. Hi coquuntur in aqua, & in ientaculum infantibus offeruntur: ſinguli globuli venduntur denario.

Tertium panis genus id eſt quod braſarium appellatur, cuius vſus in bellariis eſt: ſatis eſt delicata gratique ſaporis eſca, dicta idcircò braſarium, quod inter prunas ardentes, Gallis *braſier* dictas, quibus panis in foro vndique inuoluitur, coqui ſoleat. Is panis quadratæ eſt formæ, pedis longitudinem habens, & dimidij pedis aut circiter altitudinem. Obuoluitur autem ille panis braſſicæ folijs, cum inter prunas foci ſepeliendus eſt, vt coquatur, ne cineribus conſpurcetur. Atque hæ ſunt tres panis miliaris coctionis ſpecies, de quibus loquitur Actuar. atque alij veteres, vt paulò pòſt docebimus, in clybano nempè, in aqua, & inter prunas.

Triplex modus coquendi panem.

In Vaſconia ex farina eiuſdem milij, pulmenta fiunt aqua diluta, quæ ſale condiuntur, & ad conſiſtentiam coquuntur. Iſtorum pulmentorum nomen eſt Armotes, quæ deliciæ ſunt ruſticis, multis in locis. Diluitur etiam farina hæc lacte, ex qua mixtione, meliores redduntur pultes. Gal. lib. de Aliment. facult. cap. de milio & panico, hanc pultis ſpeciem ex milij farinæ factæ deſcribit: quæ ruſticis antiquitus in cibum

erat familiaris.

In regione Limoxenſi, & quibuſdam alijs locis circũ vicinis (vbi abundant caſtaneæ) ex caſtaneis fit panis, quo vulgus & ruſtici paſcuntur.

In caritate annonæ, & aliorum granorum inopia, fit etiam panis ex auena : quod equorum magis, quàm hominum proprium eſt alimentum.

Germani quodam juſculi aut pulmenti genere *Habermuſſ.* ab illis dicto, vtuntur, ex granis auenæ mundatis, & aqua conſtante : quod inſtar ordeati eſt: eiuſque cibum admodum ſalubrem autumant.

Inter autem omnia eiuſmodi panum genera, nullum bonitate, ſapore, ſalubritate ac nutritione ad panem noſtrum accedit, qui ex tritico aptè paratur & conficitur. *Panis optimus quis.*

Tritici autem tres aut quatuor ſunt ſpecies, quas diſtinguere expedit, vt melior ſeligatur, vnde optimus panis, ſaluberrimus & alimentoſus concinnetur.

Quod naſcitur in Turcia frumentum & Barbaria, grana craſſa producens, rufi coloris, non æquat bonitate illud, quod ſpelta vocatur, cuius color albus eſt, flauus & granorum minorum, ſed firmiorum ac ſolidiorũ dente judice: quodqué majorem reddit farinæ copiam, quàm alterum furfure abundans: Quod nobis ſedulò obſeruandum eſt, vt ſuadet Galenus primo lib. de aliment. facult. cap. de tritico : vbi videre licebit, omnia panum diſcrimina, ſiue bonæ ſiue malæ nutritionis: ſiue frumentorum varietas

ſpectetur, quorum alia alijs vel meliora vel deteriora ſunt, idque vel ex natura, vel ex varia præparatione, vel ex traiectione per cribrum exactiore, aut negligentiore: ſiue ex fermentationis & coctionis artificio. Quæ omnia in pane conficiendo, vt ſit ſalubris & ſapidus dilenter obſeruanda ſunt.

Sequuntur quæ de his ſcribebat Galenus eodem lib. & cap. vbi de diuerſa frumentorum natura cum diſſeruiſſet, de differentiis quoque panum, qui vel meliores, vel deteriores conficiuntur hæc ſubiicit: Cæterum medij inter mundiſſimos & ſordidiſſimos panes, longè lateque pro minoris maioriſue ratione inter ſe diſcrepant: Alij namque mundi: alii ſordidi nominantur, & reuera ſunt. Præter hoc tamen aliud eſt panis genus, plane in his medium, Græci nunc αὐτόπυρον vocant, eò quòd ex confuſanea farina, furfuréve, neutiquàm cretis conflatur. Illum panem antiqui medici ſyncomiſtum appellarunt: Verum, & inter iſtos ipſos, qui ad vnguem medii inter furfuraceos, & quàm nitidiſſimos panes eſſe videntur, non mediocre eſt pro varia tritici natura diſcrimen. Etenim ex denſo prægrauique ſemine, panis præſtantior, ex ſtolido leuique deterior fit. At panis quidem ſinceriſſimus, cum à Romanis tùm ab omnibus ferè, qui illorum ſubiacent imperio, ſiligineus vocitatur: huic proximus ſimilaceus: tertio medioque loco, is quem αὐτόπυρον, vèl ſyncomiſtum appellari diximus. Quartus ab his eſt ſordidus: poſtremus furfu-

Panes alij mundi, alij ſordidi.

Qualis fuerit panis Romanis optimus.

raceus, qui inter omnes imbecillimus eſt, quique quàm citiſſimè per aluum deſcendit. Ægin: lib.1. de re medica cap.73. Actuar. lib. 2. cap.3. de iiſdem differentiis ſecundum Galenum loquuntur, pronunciantque furfuraceum panem, omnium eſſe deterrimũ, & minimi alimenti. Cum enim is ſit omni farina ſpoliatus, quæ glutinoſa eſt, non poteſt nec in ſeſe cohærere, nec ventriculo firmiter adhærere, vnde minùs alit, ac minùs ſalubris eſt. Ex farina tenuiſſima & ſubtiliſſima gluten fit, vinciendis ac conglutinandis multis rebus perutile, quod furfur tamen præſtare nulla ratione queat.

Panis furfuraceus omnium deterrimus.

Sed hactenus dictum ſit ſatis de granorum differentiis, de farinarum & panum varietate, illud verò conſtet inprimis, eos pro optimis habendos, qui ex farina optima mediocriter à ſuo furfure ſeparata probè confecti ſunt.

In confectione autem magnum requiritur artificium. Nam etſi tales habentur farinæ, quæ deſiderantur: ſolertia tamen non leuis in ea, aqua diluenda, pinſenda, fermentanda, ſale condienda, dextreque panè apparando & coquendo requiritur.

Vt igitur bonus concinnetur panis, palato gratus, ſalubris, & boni nutrimenti, primò optimum frumentum, quale expreſſimus, deligẽdum eſt: quod cribro ſedulò à ſordibus emundetur: cui vt nihil deſit mundi tiei omni diligẽtia procuretur. Illud vt benè fiat, triticum aqua pura eluendum eſt, poſteà ad ſolẽ exſiccandũ: ſed lolium imprimis diligenter repurgetur,

In pane optimo conficiendo, quid obſeruandum.

veluti prorſus noxium, non tantum quòd inebriet: ſed quod firmiſſimum etiam quoduis cerebrum vertiginibus feriat, attonitos homines reddat atque poſternat.

Quod delectum eſt frumentum, mola aut piſtrino albo, vt vocant, exterendum eſt. Hoc enim piſtrino longè candidior farina, & meliùs à furfure ſuo repurgata redditur. Vidi in piſtrinis Caſſelli, quibus elegantiora à me nullibi conſpecta ſunt, tantum ac tam ſolers artificium, vt ea, qualem farinam, ſiue craſſiorem, ſiue tenuiorem deſiderent molitores, talem præparent, eamque ſimul à furfure ſecludunt, tantum furfuris detrahendo, quantum detrahi ad puriſſimam farinam reddendam (quam florem vocant) vel ſecùs viſum fuerit. Atque hoc obiter dictum ſit, vt diſcatur vbique ac præſertim in Francia noſtra, eadem inuentione & artificiis vti expedire, ad laborem & tempus redimendum, quod farinæ molendæ, poſteà ſeorſim à ſuo furfure ſeparandæ, idque minùs perfectè, nimium impenditur.

Piſtrina Caſſelli artificioſa.

Farina igitur delecta, ſolerter aqua diluenda, fermentanda, condienda ſale, pinſenda, & in paſtam panemque colligenda, qui porrò inutilis aut noxius futurus ſit, ni ritè coquatur. Ex panis enim congrua coctione, nec nõ eiuſdem fermẽtatione pręcipua vtilitas ac ſaporis ſuauitas exoritur. Quod idem Gal. exprimit eodem lib. ſuprà citato his verbis. „Panes autem ad concoctionem appoſitiſſimi ſunt, qui plurimũ „fermentati & approbè elaborati in Clybano,

Nota panis melioris & ſalubrioris.

igne moderato percoquuntur. Nam profu- „
ſior ignis, primo ſtatim occurſu adurens exte- „
riorem ſuperficiem, in teſtæ modum indurat: „
ex quo vtrobique ineptum, prauumque pané „
fieri contingit: vt pote qui cruda incoctaque „
interiora habeat: ambuſta, obarida & cruſta- „
cea exteriora. Ignis verò iuſto minoris vis, in „
totum panem nequit penetrare: ideoque illum „
non percoquit, ſed relinquit crudiorem, ma- „
ximeque intimas partes. Qui autem longio- „
re ſpatio, vndique æquabiliter peraſſatur, hic & „
probiſſimè in ventriculo concoquetur, atque „
ad ſequentes functiones erit accommodatiſſi- „
mus, &c. In Clybano igitur ſalubriùs, quàm „
inter prunas coquendus eſt panis.

Quod ad fermentationem attinet, quæ cum fermento fit accido, ea inter cœtera artificia, ſummè neceſſaria eſt. Hæc enim paſtam attollit, & leuitatem idcircò pani conciliat atque ſaporem: qui citrà eam grauis & inſalubris redderetur, atque idcircò noxius & inutilis. Prçtereà panis mediocriter ſalſus, melior ac ſalubrior eſt inſulſo, etſi multi aliter ſentiunt.

Fermentatio in pane concinnando neceſſaria.

In ſumma, panis eo modo, quem diximus, apparatus, magnum & elegans magiſterium exibet, in quo nobiliores & perfectiores Chymicæ operationes eluceſcunt. Primò puri ab impuro apparet ſeparatio, hoc eſt farinæ à furfure: Secundò puri cum ſua aqua coniunctio, quæ ibi trituranda, hoc eſt, pinſenda, malaxanda, fermentanda, digerenda, ac demũ perfectè coquẽda, ex qua mixtione ſic elaborata, pa-

Magiſterium Chymicum in panis confectione obſeruandum.

nis ſalubris, viuificus, hoc eſt, lapis philoſophicus, imméſæ virtutis progreditur. Deniq; longè aliquid præſtantius eſt panis quàm farina. Si quidem quæ nobis grana natura exhibet, niſi artificium hominis in præparationem accederet, longè noxiora, quàm vtiliora homini futura eſſent. Accuratè igitur, & præparandus, & coquendus eſt panis: alioqui frumentum, quod ſimpliciter ex aqua coquitur, quocunque modo velis, nunquam alimentum vtile ac ſalubre allaturum eſt. Quod teſtatur Gal. eodem lib. ſuprà citato hiſtoriam referens, cùm aliquando rus expatiatum animi laxandi gratia profectus eſſet, paulò ab vrbe remotiùs, vbi panis erat inopia: ſe vidiſſe duas ruſticas in ſuam cœnam triticum ex aqua & ſale coxiſſe: ad quod epulũ ipſe Galenus cum duobus aliis ſociis inuitatus, auidè acceſſit, appetitu ex itinere cõtracto, eoque cibo copioſè & ad ſatietatem, aliique ſimul cœnati ſunt: cuius epuli exitus qui fuerit ex Galeni ipſius verbis audiamus. *Verùm à cœna*, inquit, *grauitatem in ventre adinſtar incumbentis luti cœpimus ſentire: poſtridieque toto die crudi, cibum faſtidientes, languebamus, adeò vt nihil poſſemus omninò aſſumere. Præterea flatulento ſpiritu plenis, caput dolebat, oculique ceu per nebulam cernentibus caligebant.* Addit ſe ex ruſticis quæſiuiſſe, nũ alias eodé cibo vſi eſſent, & qui ex eo valuiſſent: qui reſponderunt, aliarum rerum inopia (prout ipſe Galenus tũc premebatur) frequenter ſe eiuſmodi cibum in vſum aſſumpſiſſe, qui ſemper grauis ſtomacho fuiſſet, potiuſq; noxius quàm

Quid Galeno acciderit ex vſu panis haud probe cocti.

vtilis,quod facilè citra experientiam colligi, & iudicari poterat. Farina enim frumenti iſtiuſmodi, etſi purior eſt frumenti ſubſtantia, cum ſit concoctioni rebellis, noxam parit, niſi (inquit idem Gal.)per ſalem,fermentum,conſperſionem, triturationem, furnumque edometur ac perficiatur. Quis hinc non intelligat (addit) rude & illaboratum triticum, firmiſſimum ac pertinaciſſimum eſſe:contra ſi congruè præparetur, vt ſuprà diximus, optimum eſſe nutrimentum, ac corpori humano ſummè neceſſarium,vtiliſſimumque. *Frumentum crudum inſalubre.*

Si triticum inter vegetabilia omnia nutritioni imprimis,ac vitæ hominis conſeruandæ congruentiſſimum,ex aqua tantum,& citra vllam aliam præparationem coctum, tantas noxas & incommoda infert, vt verè ſcribit Galenus: quid de ſexcentis aliis granis dicemus, ſeminibus, radicibus, herbis, floribus, ex quibus varia concinnantur remedia:nunquid grauiora corpori noſtro incommoda paritura ſunt, cum iis tantum ex aqua coctis craſſiſſimo modo,vulgus pharmacopœorum in medicamenta, quæ apozemata, ſyrupos, iulepos, &c. vocant, vtatur,& ægris ſic parata,hoc eſt,venenoſa potius, quàm ſalubria exhibeat.

Si Cenſores noſtri iſta ſeriò meditarentur, non vſque adeo latratibus ſuis veras medicamentorum præparationes, ex quibus (ſumma Dei gratia)in dies inſignes effectus & virtutes prodeunt, laceſſerent.Cum enim illæ iuxtà cõditiones ab Hippocrate deſideratas, tutò, citò

& iucundè operentur: quorſum ignari iſti putidas ſuas decoctiones, & faſtidioſas ſtomachoque inuiſas, inſcitè & impudenter præferre auſint.

Redeamus ad panem, quem vt ſit bonus & ſalubris, Galenus vult ex optimo tritico, & à ſuo furfure ſeparato fieri, mediocriter candidum, optimè piſtum, fermentatum, ſale conditum, &, vt par eſt, coctum.

Ad panem conficiendũ neceſſaria ſunt fermẽtum & Sol.

Oribaſius lib. collect. medic. cap. S. de panibus triticeis loquens, idem ſentit cum Galeno his verbis. Optimus panis & ſaluberrimus, inquit, eſt, qui plurimum fermenti, plurimumque ſalis habeat, quique plurimum ſit ſubactus, & elaboratus, ac in clybano moderatè calido ſit aſſatus: Hoc verò, quod dixi, plurimum fermenti atque ſalis in guſtu diiudicari debet atque diſcerni. Quod enim in copioſiore horum miſtura eſt, iam moleſtum id, & noxium eſt.

Ex his apparet Galeni & Oribaſij aliorumque multorum authoritatibus, quàm ſalubris ſit panis mediocriter ſalitus, quamq; inter alios laudabilis: cum tamen ſint medici quidam, qui ſalem in pane prohibeant: qui planè error eſt popularis.

Placentæ piſtorũ abſque fermẽto coctæ, noxiæ.

Ex his, quæ ſuprà diximus, liquere poteſt, quæ apud piſtores placentæ, paſtilli, & id genus cruſtaceorum panum, qui omni fermento carent: prorſus eſſe inſalubres & noxios, tum ægris, tũ etiam ſanis. Eiuſmodi enim paſtæ fermento deſtitutæ, dum ſubiguntur, & manibus elaboran-

tur,aqua ſubinde dilutæ, tandem in gluten & collam vertuntur, & ichthiocollam, qua fabri lignarij vtuntur in conglutinandis ſuis aſſeribus, duritie adæquant: quin etiam vſque adeò ſolida ac dura euadunt hæc condimentorum & liborum genera, vt duritie lapidem vincant. Quod minimè fermentatæ paſtæ accidit. Hinc fit, vt ex infermẽtatis id genus paſtis variæ obſtructiones in corporibus noſtris naſcantur, cauſæque materiales calculorum, aliorumque id genus morborum,ad hunc fontem iure merito reuocentur.

Excuſſis ſingulatim ac fusè omnibus iis, quæ de pane dictu neceſſaria nobis viſa ſunt, deque granis aliis, quæ in cibum noſtrum accommodantur,& quæ in farinam ac paſtam ſubigi poſſunt: de reliquis alimentis, ne quid ſilentio ſupprimatur, opportunè conſequentur dicendum eſſet: ac imprimis de carnibus tot tamque variorum animalium, quæ partim in terra gradiuntur, partim in aëre volitant, & partim in aquis tum marinis, tum fluuialibus natitant, quibus omnibus veſci ſolemus. Quin & hic aptè de variis terræ fructibus diſſeretur, tùm æſtiuis, tùm hybernis, qui ſuis temporibus nobis enaſcuntur in vſum quotidianum ad voluptatem potius & delicias, quàm ad firmum & ſolidum alimentum: quorum tamen aliqui in medicamentum etiam nobis cedant. Sed cum tractatus noſter breuis, tantam rerum copiam non ferat, quæ magnum & prolixum volumen impleant: cumque apud authores vbiq; abun-

dè de iis diſſeratur, ab eorum fuſiore examine ſuperſedebimus, breuiter tamen de iis in ſectione tertia huius tractatus diſceptaturi, cùm, qui nobis ſint vtiles cibi, & quæ alimenta noxia, oſtendemus.

Hîc ſubiiciemus de vino, præcipua altera alimenti noſtri parte, & vſitatioribus aliis potibus explicationem cui caput proximè ſequens aſſignauimus, ad quod beneuolus lector, cum opus fuerit, poterit diuertere.

DE VINO, ALIISQVE POTIBVS tùm in alimentum corporis noſtri, & vitæ conſeruationem, tùm in morborum curationem neceſſariis.

CAP. VI.

SI verum eſt quod aſſerunt philoſophi, in frigore mortem, in calore vitam eſſe repoſitam, nonnullorum opinionem, ignorationis aut pertinaciæ ſpiritu magis, quàm amore veritatis contendentium, apertè erroneam demonſtrabimus, dum axioma hoc ſuum tueri volunt, frigidam aquam vſui hominis in alimentum, & vitæ conſeruationem, vino eſſe aptiorem & vtiliorem. Cum enim vinum calidæ ſit eſſentiæ, ſpiritibus vitalibus abundet, & à Deo Opt. Max. nobis datum ſit in recreationē cordis: ſicut panis in hominis alimentum, id regio Propheta differente, quis ibit inficias, ap-

Error quorundam de vino confutatur.

Pſal. 104.

primè noſtræ naturæ eſſe amicum atque conſentaneum. Faceſſant igitur iſti homines, qui iudicant vinum in hominis detrimentum potiùs, quàm commodum fuiſſe à Deo cōceſſum: ſuam alibi pertinaciam oſtentent, ignorātiamque patefaciant, qui non vereantur, tàm falſam tueri opinionem, quam neque ratione, neque authoritate vlla fulcire poſſint. E contrà verò nulli non conſtat, vno conſenſu omnes philoſophos ac medicos ſcribere de ſingularibus vini virtutibus: imò etiam vinum inter optima ac maximè ſubſtantialia ac ſuccoſa alimenta recenſere; vt Gal. de eo ſentit lib. 3. de alimentorū facultatibus, vbi nonnullorum medicorum ſententiam impugnat, qui aſſerunt, alimentum quod & cibum, edulium, & eſca dicitur, contrarium potus ſeu potionis quid eſſe, ea de cauſa vinum alimentum vocari nolunt.

Plato imprimis, in id genus homines inſurgit, qui tantum de vini bonitate & virtute detrahunt, in eoſque hæc ſcribit, *Vinum*, vt ferunt " nonnulli (inquit) ad vltionem hominibus datum eſt, vt inſaniant. Vt autem ſermo habet noſter, remedium & medicina in contrarium, vt anima quidem pudorem: corpus autem ſanitatem & vires adipiſcatur. " "

2. dialog. de leg.

Quæ ſint vini proprietates ac virtutes.

Quin & in Timæo idem Plato, vt naturam & qualitates vini propriè diffiniret, ſcribit in hæc verba: Quod animam ſimul cum corpore calefacit, vinum dicitur.

Denique ea eſt omnium medicorum ſententia, vinum eſſe calidæ facultatis, ad generandū

ſanguinem aptiſſimum, in cuius naturam facilè tranſit: Vnde inter præcipua alimenta ſecundũ panem connumerandum eſt, primumque noſtrorum ſpirituum inſtauratiuum. Quam etiam opinionem ſequitur Gal. lib. 3. de Aliment. facult. in quo de vino priuatim caput ſcripſit, vbi ſententia eorum quæ ſuprà dicta ſunt, continetur: nec in eodem libro, de aqua vſpiam tanquam de alimento tractatur, vt quæ inter alimenta non cenſeatur.

Galeni ſequitur ſententiam Oribaſius, eaſdem qualitates ac facultates vino tribuens in lib. ſuo εὐπορίστων cap. 12. his verbis: *Vinum* igitur recreat, ac calorem ſuſcitat noſtrum: atq; ideò concoctiones meliores fiunt, & ſanguis probus gignitur, alimentumque in omnem corporis partem à vino, quia vim habet permeandi, diducitur. Quocircà eos, qui tenues ex morbis fiunt, habitiores reddit, & ſimul etiam appetitum alimentorum affert, pituitam attenuat, bilem vrinis expurgat, iucunditateque & alacritate perfundit animum, & robur addit. Vinum ergò moderatè potum (inquit) eſt horum bonorum cauſa, immodicè verò contrariorum.

Hinc conſtat ex vſu, non abuſu vini, magnas eius eſſe facultates ac vires, tum ad alendum, quod copioſum gignat ſanguinem, tum ad virtutem cordis corroborandam, tum etiam ad inſtaurandos languentes aut deficientes noſtros ſpiritus, tum ad multa alia præſtanda, quæ corpori humano maximè vtilia ſunt, ſiue confer-

conſeruanda ſit ſanitas, ſiue morbi profligandi, quorum curationi conducit, vt paulò pòſt ſuo loco dicemus, poſtquàm de differentiis eius diſſeruerimus.

Galenus tertio commentario quem in librum de ratione victus in morbis acutis Hippocratis edidit. Aët tetr.1. ſer.1. tr. de vino, & de victus ratione in morbis acutis. Ægin. lib.1. de re medica cap.15. Actuar. de Spiri. ani nutr. cap.8. Hi, inquam, authores varias vinorum differentias conſtituerunt, quas in medium primo proferemus: deindè noſtras adiiciemus. *Variæ vinorum differentiæ.*

Prima vini differentia in colore ſtatuitur, quatenus aliud eſt album inſtar aquæ, aliud flauum & coloris paleæ aut ſtipulæ: aliud heluellum, & colorem rubini dilutioris ac viuacioris referens: aliud rubino vegetiori, aut coloratiori ſimile: aliud granato clariori: aliud granato rubicundiori & obſcuriori colore reſpondens.

Secunda in ſapore poſita eſt: alia enim vina dulcia ſunt: alia auſtera & pontica: alia gratiſſimi ſaporis: alia inſuauis guſtus: alia matura: alia non ſatis cocta.

Tertia vinorum differentia, conſiſtentiæ rationem habet, vt alia ſint admodum tenuia & ſpirituoſa, qualia ſunt vina Græca & Canariana, aut nullas aut paucas fæces gignentia: alia verò craſſa & admodum materialia, magnam tartari atque fæcum copiam deponentia: Alia inter vtramque hanc differentiam medium tenentia: qualia ſunt in Gallia noſtra, vina, quæ dicuntur de Graue, & quæ in aliis Vaſconiæ va-

riis locis creſcere ſolent. Huiuſmodi ſunt vina, quæ in Gallia Narbonenſi, *vin de Cante-perdrix*, dici ſolent, *vin de Beaulne* in Burgundia, & varia alia, quæ in multis Galliæ locis naſcuntur, vina, inquam, tenuia ſpiritnoſaque potiùs, quàm materialia & craſſa: quæque idcirco ſalubriora & præſtantiora ſunt, aliis longè terreſtrioribus & multas fæces ex ſe deturbantibus.

Quarta in odore ſita eſt, quem gratum & ſuauem bona omnia vina obtinent: reliqua ingratum. Hinc fit vt docti bibones, odore vini bonitatem vel prauitatem, priuſquàm deguſtent, experiri ſoleant, pronuncientque de vino ſententiam. Alia odore carent: quo arguuntur ſpiritu carere, ideoque bonitate: quod vini bonitas in ſpiritu eius poſita ſit.

Nec alienum fuerit à propoſito hoc loco narrare, quid in vinis tentandis fiat Burdegalæ, quod cum ſit veriſſimum, multi tamen in dubium vocaturi ſunt, niſi qui ibi rei periculum fieri (vt ego, qui primam illîc in ſtudijs ætatem triui) viderint. Omnia Vaſconiæ vina, quæ mari in varias prouincias auehenda, Burdegalam comportantur. Illûc conuecta, in cellas publicas immenſæ longitudinis ac latitudinis, vt forum vinarium verè dici poſſint, in hunc finem conſtructas, & ab vrbe pauliſper ſubductas, reponuntur: atque ita compreſſis ordinibus ſeriatim componuntur, vt inter ordines deſit ſpatium ad perforandum dolium, è quo vinum hauriatur. Quo fit, vt mercatores, vina empturientes, & in hac re verſatiſſimi, non ex

guſtu vini notent, quæ probant, vini dolia; ſed ſuper ſingulos ordines vaſorum gradientes, in ſingulis vaſis, greſſum prementes, facilè dignoſcant, quæ ſpirituoſiora ſunt & leuiora, atque idcircò vt meliora ſigillis ſuis ea notent. Leuiùs enim ac agiliùs ſuper meliora incedunt vina, quàm ſuper craſſiora ac terreſtriora, quæ grauiorem & tardiorem greſſum reddunt.

Aliæ porrò ſunt vini differentiæ ex tempore petitæ, vt cum vina alia aliis recentiora, aut vetuſtiora ſunt: ſiquidem pro varietate, & vetuſtate temporis, variam qualitatem contrahunt: Alia enim temporis ſpatio potentiora & calidiora redduntur: colore, ſapore & ſubſtantia variant: alia verò viribus imminuuntur, & breui temporis interuallo fugiunt.

Differentiæ aliæ vinorum petuntur ex regionibus & terræ varietate, vbi creſcunt: quod vt doceam, non excurram aliò, quàm in Galliam noſtram, vbi in hoc climate alia vina, in alio alia diuerſæ naturæ, ſiue ex ſoli qualitate, ſiue ex racemi natura id fiat, producuntur. Quicquid eſt, ſatis nobis conſtat, vina hîc, quàm illîc meliora: nec vbique æqualia bonitate naſci: imò in eodem vineto vineas alias aliis vini melioris eſſe feraciores, alias deterioris, quotidiana experientia confirmatur. Sic vinum *de Couſſy, d'Haï*, & ſimilia probata ſunt Aurelianis ſalubriora, atque idcircò Regibus noſtris congruentiora, quod non ita vaporibus & fumis ſuis caput feriant, vt alia. Hinc in Oeconomia Regis noſtri ſancitum eſt lege domeſtica, ne

Oeconomus cum ad hoc munus vocatur, Aurelianum vinum Regiæ Majeſtati auſit propinare: quod bona fide & iureiurando ſe præſtiturum promittit: Etſi Aureliana vina inter cœtera ſapore quàm ſuauiſſimo excellant.

Poſtrema vinorum differentia ex eorum facultatibus & proprietatibus deſumitur.

Sed hîc quæritur quid vtilitatis, iſtarum omnium differentiarum cognitio medico pariat? Maximam teſtatur Aëtius tetr. 1. ſerm. 1. his verbis. « Quandoquidem verò, inquit, plurimas in « vino differentias reperimus, diſtinguendum eſt « de ipſis, quàm breuiſſimè id fieri poteſt. Rubra « itaq; & craſſa ex omnibus ad generandum ſanguinem cõmodiſſima ſunt, vt quæ parua egeant « in ſanguinem trãſmutatione. Deindè nigra, ſimulque dulcia & craſſa: Deinde colore quidẽ « rufa aut nigra, compage vero craſſa & habentia « ſimul adſtringentem qualitatem. Hîc minùs « valent alba, ſimulq; craſſa & acerba ad nutritionem. « Minimè verò omnium alunt, colore alba, compage tenuia & quodammodò aquæ ſimilia. « Concoquuntur autem in ventriculo, « & magis diſtribuuntur dulcia, quàm auſtera, vtpote « calidiore vi prædita: ſed & ventrem magis « ſubducunt. Ceterum valdè craſſa & tardiùs « concoquuntur, & tardiùs in corpus diſtribuuntur. « Vbi autem ventriculum robubuſtum nacta fuerint, vt probè concoquantur, « ampliùs nutrimentum corpori præbent. « Manifeſtum eſt autem, quod & aluum ſiſtunt, « & vrinæ ciendæ incommoda exiſtunt:

in quibuſdam craſſum ſuccum generantes. ››
Quædam ex ipſis etiam iecur & lienem, ac renes obturant: atque inde aliqui in aquam intercutem incidunt: aliqui è calculo laborant ex nimio iſporum vſu & præſertim ſenes. Tandem Aëtius ſic concludit, *Optimum vinum eſt, & ſanis, & ex morbo ſe recolligentibus, commodiſſimum, quod colore rufum, compage tenue, & leuiter ſubaſtringens exiſtit.* ››

Ex his omnibus, ac ex iis quæ ab Hippocrate ſcripta ſunt lib. 3. de ratione victus in morbis acutis, nec non à Galeno in principio commentarij tertii eiuſdem libri, aliiſque locis, medicus diſcat, quæ vina meliora, ſalubriora, ac conſeruandæ ſanitati congruentiora ſunt, vt quæ in curam multorum morborum concedantur, tùm mera, tùm plùs aut minùs aqua diluta. *Lib. Meth. med. & ſanitatis tuendæ.*

Non enim tantùm alendo noſtro corpori aptum eſt vinum, aut cordi recreando, & inſtaurandis ac roborandis ſpiritibus noſtris: Quin & eius facultates ac virtutes ad medicandum curandumque protenduntur, vt non ſolùm ex Hippocratis teſtimonio probabimus libro iam citato, Galenoque eius interprete: ſed ex omnium celeberrimorum medicorum, Græcorum, Arabum, & Latinorum vno eodemq; conſenſu. Quod idcircò in medium proferimus: vt qui nituntur vini tanquam humanæ naturæ noxii vſum explodere, deſinant antiquorum, quos malè conſuluerunt, authoritate, errores ſuos tueri. Nec deſunt & noſtra ætate tales medici, cum non ita pridem mihi relatum ſit à no-

biliſſimo viro fide digno, & inter Galliæ quæſtores ærarios primario (mihique pro meritis colendo) quoſdā eſſe, qui tàm abſurda, & à veritate antiquorum aliena non erubeſcant docere, & aliis perſuadere velle. Quæ cum ille, dum hoc argumentum tractarem, mihi recitaſſet, promiſi, ex teſtimonio & conſenſu antiquorum omnium medicorum me errorem illum, quo imbutus fuerat facilè confutaturum. Vnde arripui occaſionem, horum fuſius explicandorum, quæ æqui bonique beneuolus quiuis lector conſulet.

Aret. lib. 1. de cur. acut. morb. cap. 1. de cura phrenit.

Hæc ſunt etiam quæ Aretæus inter antiquiſſimos Græcos, ab Hippocrate, cuius ſummus eſt imitator, teſtatur de vſu ac proprietate vini in phreneſi etiam, deliquio animi aut ſyncope ſtipata. Sed cum metus ſit ne in vaporem humiditatemque homo diſſoluatur, vnicum ſubſidium vinum eſt: celeriter enim ſubſtantiam alendo inſtaurat, & quoquo verſus ad extremitates vſq; permeat; tenori tenorem apponit, & ſpiritum torpentem expergefacit; frigiditatem calore temperat, laxantem madorem adſtringit extrorſum erumpentia ac diffluentia coërcet: olfactu ſuaui delectat: vires demum fulcire ad vitam prorogandam poteſt, atque in inſania ad animum demulcendum optimum eſt. Hæc omnia epotum vinum ſimul præſtat, iracundia enim molleſcente animus conquieſcit: atque ipſimet ad recreandas vires cibos accipiunt; quin etiam ſe ipſos ad voluptatem replent.

Hæc vna tanti viri authoritas ſatis eſſe debe-

ret ad errorem illum diluendum, quo iſti ſibi licere putant aliis imponere: veruntamen alias authoritates citabimus, quæ noſtram hanc ſententiam confirment.

Dum virtutes vini commendo, eiuſque proprietates enarro, nolim inde inferri, omnibus nullo diſcrimine adminiſtrandum eſſe, aut quibuſuis ægrotantibus, vt febricitantibus, inflãmatione interna laborantibus, & id genus aliis, vbi ptiſana, aut alius liquor humectans ac refrigerans congruentior ſit exhibendus. Idcircò medici prudentia requiritur, vt quibus morbis aptum ſit, vinum præſcribat, iuxtaque naturam ægrotantis, quam noſſe debet, naturam morbi & cauſarum illius, idoneos potus adminiſtret.

Sed vt oſtendam vinum ſine vlla exceptione longè inſigniùs ac vtiliùs, magiſque neceſſariũ alimentum, aqua: vtque diluam erroneam iſtorum hominum opinionem, proferam iterum aliud Tralliani teſtimonium, qui 12. lib. cap. 4. de hecticis loquens, iis vſum vini concedit, idque non ſine moderatione à prudente medico præſcripta, qualis ille fuit. Atque hęc ſunt, quæ ſcribit. » Vinum iis qui frigidam ſiccamq; intẽperiem in ſolidis particulis habent, & maraſmo ex morbo (vt vocant) detinentur, exhibere neceſſe eſt, vt quos calefacere ſimul & humectare oporteat: quæ omnia vinum moderatum præſtare ipſis poteſt. Qui vero cum febre marceſcunt, præſertim, qui macie torrentur: iis vinum dare cautio eſt, vt quod eis, ſi quid aliud, maximè aduerſetur.

Idem Trall. eodem libro, cap. 3. de ſyncope
" tractans hęc ſcribit. Vinum dare febris quidem
" cauſa non oportet: verum ob crudiorem mate-
" riam ſuperantem eorum, quæ ſenſim extenua-
" re & calefacere poſſunt, vſus exiſtit. Nihil ita-
" que abſurdi eſt, vinum tenue, quod in corpus
" facilè diſtribuitur; & nullam manifeſtam adſtri-
" ctionem, aut dulcedinem obtinet, exhibere. Æ-
" tate verò non nimium recens, neque vetus eſto,
" neque colore nigrum, ſed potiùs ſubfuluum, &
" album, & ſubſtantia tenue. Cupimus enim vt
" quam primùm in venas, totumque corpus di-
" ſtribuatur: præſertim cum vires collapſas, & in
" periculo interius conſtitutas, recreare feſtina-
" mus. Quin etiam, ſi ab igneis inflammationib.
" deliquia animi ſuſcitentur, vitæque periculum
" ſubeſſe cognoueris, vinum mox exhibebis, ma-
" ximè quod chondro incocto ſuperfuderis. &c.

Vt autem oſtendat, quanta virtute polleat vi-
num ad inſtaurandas corporis vires, vel etiam
imbecillimas & totas propè proſtratas, idem
" ſcribit, quæ ſequuntur: lib. 7. cap. 14. Sin autem
" vires vrgeant ex extremorum perfrictiones,
" conuulſioneſque, & animi defectio oriatur: ſa-
" lutare eſt etiam vinum decocto admiſcere. Nã
" vinum (addit) omnium maximè ſubitò & cele-
" riter vires collapſas refocillare poteſt: ac mul-
" tos noui ex ſola illius potione, præter ſpem,
" mortis periculum euaſiſſe.

Producendus adhuc nobis hîc eſt alius locus
ex eodem Tralliano, inſignis & elegans, Vbi,
qui in ſanitatem corporis & curationem mor-

borum præferunt aquam vino, ipſumque tam proteruè reſpuunt ac vituperant, quaſi exitiale quid potius, quàm ſalubre & vtile, erroris & falſitatis ſuæ damnationem audient. Hæc igitur verba ſunt Tralliani, dum agit de phrenitide curanda, quæ ad noſtrum iterum faciunt inſtitutum: Quin & vinum (inquit) quod ſitim » reſtinguat, dare phreniticis audendum eſt, in » quibus multæ vrgent vigiliæ & vires ſunt im- » becillæ: febres autem nondum vehementiam, » neque ardorem habent: ſed quædam concoctiō » vrinarum quoque in eis apparet. Præterea illis » cum fiducia dandũ eſt, qui per ſanitatem quo- » que vinum amare conſueuerunt, & os ventri- » culi imbecillum & natura frigidius obtinent. » In his enim tempeſtiua eſt vini potio, & omni- » bus mente alienatis, ſi modicè aſſumatur. Nam » ferociam ipſorum mutat, & ferinos mores ad » hilaritatem transfert, ſomnumque cōciliat, eò » quod cibum celeriter concoquat, & in totum » corpus diſtribuendum adiuuet. In quibus igi- » tur nulla feruens inflammatio aut magnus ad- » modum calor præcordia infeſtet, & vires infir- » mentur, audacter vinum ipſis exhibeto. Maius » enim ex eo commodum erit, quàm quæ noxa » fore putetur. Si enim vires recollectæ fuerint, » & non collabi permiſſæ, omnia tentare poſ- » ſumus, & multifariam ægro ſuccurrere. Col- » lapſis autem ipſis omnis medicorum curatio » deſperata erit. Quare metiri conuenit, & no- » xam quæ ex vino expectatur, & commodum: » atque ſi plus fuerint, quæ permittant, propina- »

„ re debes, minorem offenſionem contemnẽdo. „ Fieri enim haud poteſt, vt id quod iuuat, ali„ qua etiam parte non noceat. Medici autem „ eſt eiuſmodi tùm metiri, tùm iudicare. Nam „ ſi vniuerſa moderata quantitate, qualitate, or„ dine & tempore adhibeantur, totam artem ab„ ſoluunt, conſummantque, & finem bonum „ imponunt.

Atque hæc ſunt, quibus prudens Medicus intentus eſſe debet ex conſilio Tralliani, vt vſum vini in grauiſſimis etiam morbis vel concedat, vel detrahat, prout viderit expedire, non vt prorſus reiiciat ac damnet quaſi perniciosum quid potiùs, quàm vtile.

Pergamus ad aliarum vini facultatum expoſitionem, vt tandem finem huic orationi imponamus: Omnibus venenis contrarium eſt, vt „ vult Celſus, lib. 8. de re med. cap. 27. Quidam, in„ quit, pòſt rabioſi canis morſum, protinus in „ balneum mittunt, ibique patiuntur deſudare „ dum vires corporis ſinunt, vlcere adaperto, quo „ magis ex eo quoq; virus deſtillet: Deinde mul„ to meracoque vino excipiunt, quod omnibus „ venenis contrarium eſt.

Vinum porrò inter omnia alia præſidia, ſumma eſt ſenectutis medicina: quod docet Aët. tetr. 1. ſerm. 4. cap. 30. de ratione victus ſenum: „ Vinum verò, inquit, ſenibus vtiliſſimum eſt. Sit „ autem ex calidioribus natura, quale eſt quod „ ſubſtantia quidem tenue eſt, colore autem ful„ uum, aut flauum. Atq; vnum quidem hoc ma„ ximum bonum ſenibus accedit, quòd calefiunt

omnes eorum partes: deinde quod ſerum ſanguinis per vrinas purgatur.

Quid præterea de vino dicemus, quod non tantum nutriendo corpori, recreandis & corroborandis cordis viribus, & innumeris ægritudinibus curandis aptum eſt: ſed & mentis medicamentum optimum eſt ex Oribaſij ſententia? Sic enim Oribaſius lib. 3. Medic. collect. cap. 7. ſcribebat; Quin etiam vinum poterit a- »
nimum quodammodo afficere, quippè cum vi- »
num ſit mœroris medicamentum: Atque Hele- »
na quidem mihi videtur hoc crateri infudiſſe, »
vt mœrorem ſedaret. »

In hoc argumentum Plato quoque dicebat; *1. dialog de legib.*
Equidem, inquit, ſi infinita commemores, nunquã inuenies, in quo per iocũ ſine omni prorſus »
periculo ſpectare ingenia, ſicut in vino, licet. »

Satis ſuperq; de natura, differentiis, & ſingularib. vini proprietatib. ac facultatibus, ex ſpiritibus, quibus abundat, ei comparatis, dictum eſt. Similes ſecundum vinum tritico, ac omnib. frumentis, graniſq; ex quib. elicitur farina, inſunt: ex quibus ſola fermentatione, aquæ vitæ adurentis copia extillari poteſt, qualis ex vino prolicitur; ex fructibus quoque, ſed minore copia, eiuſdem fermentationis vi, aqua vitæ ſimilis extrahi poteſt. Quin & per eandem fermentationem duplex potus genus optimum ex pomis & pyris in Normandia conficitur, quibus potib. inebriantur etiam, qui immodicè iis vtuntur, perinde ac vino: nec non ex illis etiam ardentiſſima aqua, vt diximus, educi poteſt.

Iidem aut ſimiles ſpectantur effectus in variis cereuiſiarum generibus, quæ ex hordeo graniſque aliis concinnantur: quibus potantur Angli, Belgæ, & plerique Germani, vini loco, non minùs caput afficientes, quàm vinum ipſum: ex quibus etiam aqua vitæ ardentiſſima educitur, quæ vim in ipſis alimentoſam & roborãtem latere, ſatis arguit. Propria enim ſunt hæc ſpirituum officia, & effectus, qui idcircò non abſurdè (ſed inprimis virtus ex vino expreſſa) ſpiritus & aquæ vitæ à præclaris philoſophis vocantur: quibus cum aqua ſimplex careat, nullo modo alimentoſa, nec corroborans dici poteſt: nullumque eſt alimentum, qualecunque fuerit, ſiue vegetabile, ſiue animale, quod eiuſmodi ſpirituum nõ ſit particeps: vnde ingenioſus artifex, & verè philoſophus, aquam vitæ non extrahat, ea ratione & methodo, quam in pharmacopæa noſtra Dogmaticorum reſtituta, cap. de aquarum reſtitutione, ad educẽdos ex omnibus granis, ſeminibus, radicibus, foliis, floribus, ſpiritus, docuimus: Quod caput de aquis, cum initio eiuſdem meæ pharmacopææ me inſcio iam in lucem editum ſit, fiet inde, vt integram primò quoque tempore eam typis ſubiiciendam curem. Id iam pridem à me factum fuiſſet, niſi in conuitiis quorundam Cenſorum, tuendi honoris cauſâ, refellendis, tum infinitis diſtractus negociis tempus per integrum annum aliis inſeruiendo perdere, coactus fuiſſem. Illic videbitur, præſertim in tractatu de ſignaturis rerum internis, & de priſco-

rum philoſophorum medic. materiæ præparandæ modo, quanta qualiſque ſit vini cum ſanguine noſtro analogia & conſenſus, quem calorem, quemuè motum ex ſe vini ſpiritus producat: Quin & ibidem animaduertetur, eaſdem ex ſanguine operationes educi, quæ ex vino elaborantur. Quæ quidem operatio Lunaria maior à Lullio, dicitur: veraque eſt ac vitalis ſanguinis anatomia, qua verus philoſophus in eo longè quid maius deprehendit, quàm quatuor ſolas illas humorum ſpecies, vbique in ſcholis hactenus decantatas. Atque illæ ſunt tam elegantes operationes, quas citrà cauſæ cognitionem, nonnulli furiosè impetunt, quibus non ſecùs myſteria illa patent, quàm cæcis cognita eſt colorum varietas, de quibus iudicium ferant.

Præter eiuſmodi cereuiſias, pomaria, & pyraria vina, alioſque id genus potus, quos neceſſitas inuexit variis in locis, nec non vtilitas ad alendum corpus: plura alia ſunt potuum genera excogitata, quæ & alimenti & medicamēti vices ſuppleant. Huius generis ſunt hydromella, quę antiquis maximè familiaria fuerunt & vſitata. Variè autem concinnantur, quin & nonnulla etiam fiunt, vſque adeò vinoſa, vt maluatica vina bonitate & generoſitate æquent: quod immoderatè potum facilè inebriat, tantumque aut plus etiam, vel potentiſſimo vino calfaciat: Ex eo magna aquæ ardentis copia, eiuſque potentioris, quàm quæ eſt vini, prolicitur, quamuis ex ſola aqua & melle, debi- *Hydromel.*

ta proportione mixtis, debitè exhalatis, fermẽtatis, & ad ſolem aliquandiu, vel in cella vinaria, non vſque quaque humida decoctis, conſtet. Hoc idem Hydromel ſeparato ſpiritu, vſque adeò aceſcit, vt vini acetum quàm fortiſſimum ſuperet. Denique vires obtinet, ac qualitates admodum calfacientes, vt quod ex materia roris cœleſtis ac ſpiritualis, digeſtionem in animali, hoc eſt, apibus iam paſſæ, partim confectum ſit: Quæ quidem apum digeſtio longè potentior eſt, omni alia quæ per vegetabilia perficitur: cùm & vegetabilium digeſtio ſub animalis digeſtione, quod primò herbis paſcitur, contineatur: Sed de tàm eleganti Philoſophia, apertiùs in aliis meis operibus diſſerui, ad quæ lectorem relego, ne toties dicta repetantur.

Multæ ſunt aliæ hydromellum ſpecies, & ſimplices, & compoſitæ, tùm in alimentum, tùm in medicamentum vtiles, de quibus in Pharmacopœa noſtra reſtituta, omnibus ſatis ſuperque tractabimus.

Varia etiam ptiſanarum genera conficiũtur, quæ in morbis, loco vini vſurpantur, quas hîc non opus eſt, inſerere.

Vina medicata. Quin & medicata vina multorum generum concinnantur: Qua de re conſulendus eſt Myrepſus inter omnes, ſect. 37. cap. 29. Aët. tetr. 1. ſerm. 3. cap. 58. 60. & 61. Oribaſius lib. 5. medic. collect. cap. 25. Trall. lib. 1. cap. 15. Ægineta lib. 1. de re med. cap. 23. & lib. 7. cap. 9. Celſus lib. de re med. 4. cap. 5. De ſtomachi morbis eorumq;

curatione. Apud illos liceat videre, innumera vinorum genera, purgantia & alia, quorum iam aliquam in pharmacopœa noſtra deſcriptioné exhibuimus. Atq; hæ ſunt variæ vtilitates & proprietates vini, aliorumque potuum, è quibus facilè eſt perpendere, an ad potus aquarum accedant, & cum iis vllo modo conſerri queant.

DE AQVA.

CAP. VII.

COMMVNIS aqua (vtpote ad elementum aqueum proximè accedens) frigidæ eſt & humidæ qualitatis: non caret illa vitali principio, vt nec reliqua omnia creata, prout alibi docuimus: eius vſus admodum neceſſarius eſt, ac vtilis (ſi quid aliud eſt) ad vitæ conſeruationem. Terra enim eius irrigatione, germina, & fructus producit, quæ alioqui ſterilis, & infrugifera langueret. Ea aquantur animalia alia cum hominibus, vt ſitim extinguant, nec commodè alioqui citrà eius vſum viuerent. *Vſus aquæ.*

Hac diluitur farina, vt paſta fiat, & panis: nec citrà illam edulia in vſum hominis coquuntur: hæc pariter non paruo vſui eſt ad multos potus alimentoſos ac medicamentoſos conficiendos in ſalutem hominis. Denique ſi hûc congerere omnes illius vſus, ac commoditates propoſuerim, nullus vnquam fiet finis. Satis eſt mi-

hi illius proprietates indagare, quæ dietæ ſanitatique conſeruandæ congruæ ac neceſſariæ fuerint. In quem finem ſummè neceſſaria eſt medico facultatum illius cognitio. Atque id ipſum eſt, quod nos docet Ægineta lib. primo de re medica. cap. 50. De Aquis, inſcripto, quod
» ſic orditur: Oportet etiam (inquit) aquarum
» virtutis ac vitij peritum eſſe. Multi enim vſus
» ſunt aquæ, præ omnibus fere rebus aliis, ad om-
» nem victus rationem.

Variæ differentiæ aquarum. Aet. tetr. 1. ſerm. 3. 163.

Vt autem bonas ac laudabiles aquas à vitioſis diſtinguamus, differentiæ illarum primò nobis cognoſcendæ ſunt: quæ ex ſententia Aëtij in genere ſpectatæ, quintuplices numero ſunt: aqua pluuia, fontana, putealis, fluuialis, & ſtagnoſa vel lacunoſa: Quæ quidem generales differentiæ, in alias ſpecialiores diuidēdæ ſunt. Aquæ enim pluuiæ nomine intelligi poteſt, quicquid ab aëre in terram defluit, aquæ formam obtinens. Quod cum variè accidat, diuerſas quoque diſtinctiones, vt neceſſarias poſtulat.

Aliæ enim ſunt pluuiæ lenes ac ſuaues, quæ nulla aëris commotione decidunt: aliæ ſunt procelloſiores. Prætereà niualium quoque aquarum, à pluuiis diſtinctarum, nobis ſtatuendum eſt diſcrimen: quæ etſi inter leuiſſimas cenſentur, quòd ſublimatæ & diſtillatæ fuerint, ideoque putrefactæ aut digeſtæ: hoc nomine tamen inter optimas aquas non ſunt reponendæ, vt quæ febricitantibus & ictericis incommodæ & detrimentoſæ ſint, vt ſcribit Aëtius eodem

eodem loco: Verùm febrientibus, inquit, & iis qui bilem ſupernè ac infernè reddunt, & regio morbo, incommoda eſt. Subiungitque poſteà: Quare neque exterget, neque concoquit, neque madefacit, & excretiones impedit: diuturniorque, tardiùs item concoquitur ac digeritur: De aqua pluuia loquitur. Anteà enim dixerat, eam non niſi recentem eſſe vtilem, idque ſi traijceretur aut tranſcolaretur. Quæ magna eſt moleſtia & nimia ſeruitus, in potu aquæ. Nec dubium eſt tamen, quin ciſternarum aquæ in Italia vſitatiſſimæ, & quæ in Gallia nunc frequentes eſſe ſolent, liberent aquas hac traiectionis moleſtia. Si quidem eiuſmodi aqua per arenam transfuſa, atque ſic repurgata, leuiorq; reddita inter optimas cenſetur, ſiue guſtus, ſiue valetudinis habeatur ratio.

Quod ad fontanas aquas attinet, vſitatiſſimæ ſunt omnium, atque inter optimas connumerantur. Veruntamen aduertendum eſt accuratè, in quam partem fluat, & quo ſole ſpectentur. Si enim ab Oriente id fiat, ceteris præſtant, vt ait Oribaſius, humiditate, tenuitate, odoris ſuauitate, & moderatè refrigerando, moderateque calefaciendo. Aëtius loco præcitato in huiuſmodi aquis exigit, vt per meatum quendam, aut terram puram excolentur, calefiant ac refrigerent citiſſimè. Has ait inter alias eſſe optimas, niſi aliquod vitium ex cloacis contrahant. *Nota optimarū aquarum.*

Fontanæ verò aquæ (addit Aëtius) quarum fontes ad ſeptentrionem erumpunt ex petris ſtillantes, ſolem auerſum habent, incoctiles ac

tardi tranſitus ſunt, tardeque calefiunt & frigefiunt; idcircò aliis deteriores ſunt: Quæ ad Occidentem vergunt, vt ait Oribaſius, violentæ ſunt,& refrigeratione,& duritie. Quæ ad meridiem ſpectant,magis ſalſæ ſunt, & calidiores, & ad mejendum non idoneæ,ſed ad deſcendendum per inteſtina promptiores.

Aqua ex puteis viuas ſcaturigines habentibus, ex quibus in horas hauritur aqua, ſi nullum aliunde vitium accedat,inter bonas cenſetur, & quibuſdam hominum naturis congrua eſt. De ea ſic ſcribebat Aëtius eodem libro & capite: At puteana, inquit,frigida eſt,terra difficulter excernitur, ægrè digeritur: propterea æſtuoſo ſtomacho, aut ventri commodior eſt, quàm fontana.

In examen aquarum fluuialium & putealium,naturæ terrarum,& loca vnde ſcaturiunt, nobis imprimis obſeruanda ſunt: ſiue ſit locus planus & campeſtris: ſiue monticuloſus, aut etiam montanus: Nam qui fontes aut putei in planis locis ſiti, in ſuo natiuo ſolo ſcaturigines nacti ſunt,minus commodas ac ſalubres aquas producunt, quàm quæ ex altioribus & montanis locis decurrunt. Vt enim ſcribit Oribaſius lib. iam citato, colles & montes ad bonas aquas eructandas potiores ſunt humiliore & planiore ſolo. Nam & puriores & tenuiores, ac odoratione, dulcedineque ſuauiores aquas emittunt.

Diſtinguenda porrò ſunt eiuſmodi loca.Quędam enim ſunt plana quidẽ, ſed ſub quibus ru-

pes deliteſcũt;ex quibus aquæ frigidiores emergunt,quàm vbi nullæ ſunt. Quædam ſunt arenoſa,aut pinguia & opima arua, ex quibus quæ ſcaturiunt origines, ſemper meliores aliis habentur.

Quod verò ad eas aquas attinet, quæ ex montibus & collibus delabuntur, cum alij montes aut colles ſint terrei, (vt ibidem ſcribit Oribaſius)alij petroſi, pro varia natura diuerſas etiam aquas emittunt. Terrei ſiquidẽ ferunt præſtantiores,& mollitie,& minoris frigiditatis: Saxei aquas habent deteriores, tùm duritie, tùm frigore: Puriores tamen, quàm aliæ ſunt, minimumque habent ſubſiſtentiæ.

De fluuialibus verò & ſtagnoſis aquis Aëtius loquens, eodẽ ipſas ordine collocat, cũ ſic ſcri- „
bit: Fluuiales, inquit,aquæ & ſtagninæ, omnes „
malæ ſunt Nili aquâ exceptâ:hæc enim(addit) „
omnibus virtutibus exornata eſt. In ſumma, mirũ in modũ laudat fluminis illius aquã: à qua cũ procul diſtemus, parùm tot illius laudes nobis cõferunt.Hinc tamen inferre poſſumus, cũ iſtud flumen lutoſius ſit,quàm arenoſius, à quo tota Ægypti regio (vt ferunt hiſtoriæ) quotannis, cùm ab alueo ſuo excurrit, impinguatur: omnes fluuiorũ pingues aquas, pari modo,aliis ex torrente arenoſo profluẽtibus,eſſe præferẽdas.Hinc fit,vt Sequanæ lutoſa & pinguis, Ligerinã aquã ſabuloſam bonitate ſuperet: Non enim ex Ligeri exundãte impinguãtur arua,quę potius adeò arena conteguntur,vt inde ſterileſcãt:At cũ Sequana lutoſam aquam & pinguem,

per opima arua transfluens, obtineat, meliorem idcircò exhibet aquam, tùm quod onera ferat grauiora, quàm alij Galliæ fluuii, tùm quod equos impinguet, leguminaque citiùs, & meliùs coquat, quæ bonæ aquæ certiſſima ſunt indicia, vt paulò pòſt dicemus. Hinc concludimus inter optimas recēſendas eſſe Sequanæ aquas, præſertim ſi ab hypoſtaſi ſua repurgatæ fuerint, aut in ciſternas depurandę infundantur.

Lib.2.de re med.c. 18. Celſus fluuiorum aquas, nec ipſe eodem loco, quo ſtagninas ſtatuit, quemadmodum nec Aëtius: At ſecundo loco fontanas illas æſtimat, putealibus etiam eas præferens. De ſtagnoſis verò ac paluſtribus, quæ quieſcunt, nec mouentur, ita vt mortuæ videantur, cenſet inter peſſimas & ſummè noxias eſſe reponendas. Quare (vt inquit Aëtius) nunquam talis aqua, alia præſente debilibus exhibenda eſt.

Bonarum aquarum notæ. Hæ ſunt omnes aquarum differentiæ, & qua ratione vitioſæ à bonis ſecernendæ ſint: quarum conditiones & qualitates propriæ, vt verè bonæ dici poſſint, huiuſmodi eſſe debent, nempè vt bona aqua ſit leuis, pellucida, limpida, & oculis grata, vt omni ſapore & odore, aliaue id genus qualitate careat: quæ tamen palatum delectet: vt ſitim facilè ſedet: vt parum diu ventriculo immoretur: vt promptè incaleſcat, promptéque refrigeretur: quæ hyeme calida ſit, æſtate gelida: qua legumina facilè, & citò, nec non carnes, reliquaque edulia percoquantur. Ea etiam (inquit Aëtius) bona

eſt, quæ cibos in ventre bene concoquit. Hæ
omnes notæ, bonitatem aquæ ſignificant: quæ
tamen pro variis gradibus illarum conditio-
num, vel melior, vel deterior redditur.

Quæ bona vel mala inferat humano corpo-
ri aqua ſimplex & cruda, idem Aëtius eodem
libro abundè edocet: vbi tamen quæſtionem
reticet, *an aqua elementum ſit, nec ne: an nutriat,*
nec ne, num alimenti vehiculum ſit. Non eſt, inquit, ,,
propoſitum hîc quærere. Vt tamen magnam ,,
eius vtilitatem oſtendat, quam ſuprà expoſui- ,,
mus initio huius capitis, hęc addit: Quod verò
dicere neceſſarium eſt, hoc eſt, quod ſine aqua
alimentum concoqui non poteſt, ſicut neque
citrà aquam, quicquam cõmodè coqui poteſt. *Lib. 5. med.*

Oribaſius Hippocratis ſententiam referens, *collect. c. 1.*
quæſtionem ſoluit, quam Aëtius videtur de
induſtria ſubticuiſſe, aut in dubium vocaſſe. Sic ,,
enim ſcribit, Porrò aquam non alere, ſed vehi- *Aqua non*
culum tantummodò alimenti eſſe, & Hippo- *alit, ſed eſt*
crates & ceteri præſtantiſſimi medici dixerunt: *alimenti*
ob eamque cauſam non poteſt vitalem faculta- *tantùm vehiculum.*
tem roborare, & hoc fuit in cauſa, vt Hippo-
crates ab aquæ vſu in ægrotantibus abſtinens,
ad mulſam, oxymel & vinum ſe contulerit &c. ,,
Quæ Oribaſius ex Hippocrate, nec non etiam ,,
Galeno, in commentario de ratione victus in ,,
morbis acutis tranſcripſit. Sequuntur verba
Hippocratis, quæ poſtquam de vini vſu, etiam
oligophori, de hydromelite & oxymelite, vſita-
tis potibus, & in multis acutis morbis conceſ- ,,
ſis, diſſeruit, de aqua ſubiicit. Aquæ quæ in acu- ,,

„ tis bibitur,nullum ſanè aliud habeo,quod con-
„ cedam officium. Neque enim in peripneu-
„ monicis,tuſſim ſedat, neque ſputum educit:
„ imò ceteris minùs,ſi quis aquæ potione vtatur:
„ verum ſi inter oxymel & mulſam parùm aquæ
„ inſtiletur,ob qualitatis paſſionum tranſmuta-
„ tionem ſputum educit &c.

Galenus in ſuo commentario addit,quod ſequitur, quodque Oribaſius ex ipſo mutuatus eſt ad verbum,in eo textu, quem ſupra citauimus. Hęc igitur (de aqua optima verba faciens) quanquam optima ſit, multo tamen tempore in ventriculo manet, fluctuationeſq; plurimas parit: quo fit vt cum bilioſus ventriculus fuerit,corrumpatur & illa.Præterea cum

Quales aquæ pote proprietates

„ ex ventriculo ad ieiunum inteſtinum ægrè per-
„ ueniat,non facilè diſtribuitur, neque in hepar,
„ & minùs in renes, thoracem[1], & pulmonem:
„ Quo fit vt neque vrinas mouere poſſit, neque
„ ſputum educere:imò neque per totum corpus
„ molitur tranſpirationes: id namque ſubſtan-
„ tiæ, quæ tenuium ſit partium opus eſt, calidæ-
„ q;,non frigidæ,nec craſſarum partiũ.Neq; præ-
„ tereà ſitim ſedat,quod in amplis,tum ventris,
„ tum inteſtinorum animalis inſtrumentis, pluſ-
„ culo maneat tempore:neq; prorſus imas pene-
„ trat partes,neque ſiccitatem humectat. Quod
„ autem non alat,ante eſt dictum:quod fit vt ne-

Aqua vitali facultate caret.

q; vitalem facultatem roborare poſſit: Atq; ea eſt cauſa, propter quam Hippocrates, ad mulſam oxymeli & vinum ſe contulit, in ægris ab aqua ſimplici abſtinentibus. Illud ipſum eſt quod Hippocratis interpres Galenus,docuit,cũ

ſcripſit,aquam nullam habere alendi facultatē, his verbis. At quæ nullo pacto nutriūt(vt aqua) ea neq; virtuté habere,neq; imbecillitare,neq; ”
roborare quiſpiam veré dixerit, niſi id aliquā- ”
do per accidens cōtingat. Aqua ſcilicet non vt ”
alimentū vires recreat:ſed benè, vt medicamē- ”
tum ad temperamenti ſymmetriā,quæ propter ”
ipſius immoderationē imbecilla ſunt, reducēs. ”

Ex verbis Hippocratis & Galeni, primo ap- ”
pulſu,nullius vſus,nec effectus,aquā quis dixerit ad alendum;prout expreſſis verbis ſcriptum legitur:imò ne in medicamenti quidem vſum tranſire: veruntamē ſi attente expendātur ſententiæ & diſtingantur,vt par eſt,ſatis conſtabit, nec ab Hippocrate,nec Galeno vſum aquæ in medicamentum, explodi. Quin argumentum ipſius libri Hippocratis, & tota illius tractatio contrarium docet, præſertim cum hæc ſcribit. *Num aquæ vſus aliquis ſit in medicamentum.*
In quibus autem maximè vtendum ſit aqua, & ”
quando valde multa,& quando gelida & quando calida, partim quidem anteà dictum eſt: partim verò ſuo tempore dicetur. Quin & aliis locis idem Hippocrates cenſet aquam inter alia,ad vitam ſummè eſſe neceſſariam,etſi in curam morborū plures alias potiones cōmendet, cum ipſa cōpoſitas,vt ptiſanā, hydromeli,oxymeli: & quæ ab herbis viridibus, vuis paſſis,vinaceis,pyris,cnico,myrtis,panico,& aliis parātur:(vt eodē libro ſcribit) quas quidē ſimplicis aquę potui prępfert ob rationes ſuperius allatas. *Lib.de victus rat. in morbis acutis.* ”

Hoc ipſum hodiè adhûc inter nos in vſu eſt inter medicandum: vt ſcilicet in pleuritidi-

bus,febribus ardentibus, propinetur ægro citiùs,ptiſana,aut ſimilis alius potus,mediocriter detergens & humectans, quàm ſimplex aqua frigida: quam tamen ego,quicquid dicant alij, naturæ vitalis ac alimentoſæ eſſe participem

Cur aqua vitæ particeps eſſe dicatur.

cenſeo:vt quæ ad naturam elementi ſui proximè accedat: quæque benedictionis fructum ferat,quam Deus illi impertitus eſt, cum iuſſit, vt aquæ producerent reptile animæ viuentis, &c. quæ quidem benedictio permanet adhuc, & permanebit in finem ſeculorum. Huius aquæ vitalis fidem faciunt, quæ conſtruuntur priuata viuaria ad aſſeruandos piſces: qui licet voraces ſint,& ex præda aliorum piſcium victitent:qualis eſt Lucius,ingentes truttæ,& id genus alij, tamen diu in vita perſtant, citrà prædam vllam ſola aqua vitam fouentes: quæ illis foret inutilis, ſi vitali omni ſpiritu, & alimentoſa facultate,deſtituerentur.

Aqua minus vitalis ſpiritus poſſidet vino & aliis potibus.

Nolim tamen inferre aquam, vino aliiſque potibus, æquales nutriendi habere facultates: quos neceſſitas ad conſeruationem vitæ in vſum noſtrum excogitauit, quod & ſalubriores eſſent,& magis alerét,quàm potus aquæ: Quæ quamuis omnibus ſit communis,ea tamen non contenti homines, alios ſibi potus meliores, maioriſque alimenti indagare omni ingenio non deſierunt, prout neceſſitate adacti fuerũt. Sic Americani, aliæque barbaræ gentes, vineæ plantandæ ac colendæ imperiti, ex ſuccis fructuum quarundam arborum potiones concinnare in vſum compulſi ſunt:quemadmodum &

illi apud quos vina naſci nequeunt ob caloris defectum, & terræ repugnantiam, quales diximus eſſe cereuiſias, pomaria, pyraria, & id genus alia.

Atque hæc de aqua, pane & vino, nec non aliis alimentis, quæ præcipua ſunt cibi & potus fundamenta, ſatis ſuperque dicta ſint: Reſtat, vt quæ vel bona vel mala per temperatum, aut immoderatum eorum vſum homini accidant, exponamus.

DE VARIIS SOBRIETATIS, aç gulæ ebrietatíſve effectis.

CAP. VIII.

QVEMADMODVM ad conſeruandam ac prorogandam vitam, nihil vtilius magíſve neceſſarium, temperantiâ ac ſobrietate: Sic cõtrà intemperantia (quæ dicitur medicorum nutrix) aut ingluuie ac ebrietate nihil pernicioſius: quæ idcircò vitia nunquam ſatis ſunt hominibus execranda & deteſtanda. Vbi enim tãta ſpurcities vitiorum eiuſmodi, mundum ingreſſa eſt; ſtatim hominis deformitas & miſeria apparuit, qui cum inter creata omnia (vtpote creaturarum omnium deſignatus princeps) eſſet perfectiſſimus, ideoque inter omnia animalia temperatiſſimus ac integræ ſanitatis: intemperantia ſua ſucceſſu temporis, factus eſt animalium omnium miſerrimus: vt qui longè

Intemperantia eſt fons & origo plurimo-

pluribus ac grauioribus quàm reliquæ omnes ſimul creaturæ, ſit obnoxius.

Fuerunt certè patres noſtri priſci ſeculi, longè temperantiores, vt qui planè lacte, melle, fructibus, herbis contenti, luxum & delitias hodiernas reſpuerint, & deteſtati ſint. Hinc fit, vt ſalubriùs vixerint, & diutiùs.

Et quanta iſthæc luxuria eſt? quantus exceſſus, vt fercula ferculis, acetaria acetariis, fructus fructibus, cruda coctis, & in prima, & in ſecunda menſa, tertia etiam ſuperaddantur? Piſces, carnes, recentes, ſalſi variorum generum aſſa, elixa conchylia, turdi, ac (ne quid excidat) multa farciminum, minutalium, placentarum operis piſtorij genera, vno & eodem epulo iniurgitentur, aut ad multam ſatietatem vorentur? Quis ignorat ex tanta ciborum varietate in ventriculo promiſcuè congeſta infinitas turbas excitari, dum alia citiùs, alia tardiùs molleſcunt, & in corpus diuiduntur, (vt venerandus ſcribit Hippocrates?) Hanc ob cauſam ſcripſit Plinius, ſimplicem cibum homini eſſe vtiliſſimum, contra verò ingluuiem ac intemperantiam detrimentoſiſſimam ac pernicioſiſſimam. Hinc etiam Seneca dicebat, *Diuerſa cibaria inquinant, & non alunt.*

Cur ſimplex cibus ſaluberrimus.

Hæc vtique vitia, vel multis etiam barbaris innotuiſſe ſatis conſtat, qui cum perniciem huiuſmodi intemperantiæ, vitæ ſuæ & valetudini infeſtam agnoſcerét, ab eiuſmodi ingluuie ideò abſtinebant, vt ſanitati conſulerent: non vt Dei mandatis, quem nullum nouerant, obtem-

perarent. Tales fuerunt *Samanæi populi*, *Brackmanni*, *Eſſæi*, *ex Iudæorum ſtirpe oriundi*, vt ſcribit Ioſephus. *Lib. 2. de bel. Iud.*

Perſæ olim tanta moderatione & ſobrietate vſi ſunt in ſua victus ratione, vt (quemadmodũ ſcribit Xenophon) apud ipſos non ſolum expuere, & emungi, & flatus plenos videri turpe haberetur: ſed etiam vel meiendi, vel alterius alicuius eiuſmodi rei gratia, euntem aliquò conſpici: quod præſtare non poſſent, (vt addit idem Xenophon) niſi & modico nutrimento vterentur, & humorem laborando ita conſumerent, vt aliò quopiam ſecederet. *Lib. de Cyri.* *Honeſtatis ſtudiũ, quãtum in veteribus Perſis.*

Idem de Arabib. ſcribit Iouius, frugi, inquit, in conuictu ſunt homines: nulla cibi intemperie vires alunt: temperantia valetudinem tuentur, multaque exercitatione: ad inuictum robur habiles artus confirmant. *Arabum natura.*

Quæ inter Græcos emicuit magna ſobrietas, apparet ex legibus, quæ inter primos Athenienſes & Lacedæmonios ſeueræ in luxum & intemperantiam à Lycurgo & Solone ſancitæ fuerunt: quæ quidem longo ſatis temporis curriculo inter illos viguerunt: at vbi delitiæ in eorum Repub. irrepſerunt, aliorumque Græcorũ, vtpote Ionum (quos Valerius Max. primos ſecundorum ferculorum, hoc eſt ſecundæ mẽſæ & bellariorum inuentores fuiſſe narrant) exemplis corrupti, ſe reſque ſuas miſerè perdiderunt: ſic Spartana ciuitas (vt idẽ ſcribit Valerius) ſeueriſſimis Lycurgi legib. obtemperãs aliquandiu ciuiũ ſuorum oculos à contemplãda *Inuentores ſecundarum menſarum & bellariorum qui?*

Aſia retraxerat, ne illecebris Aſiaticis capta ad delicatius vitæ genus delaberentur, ceteri vero Græci pariter ad immodicos ſumptus, & omnia non neceſſaria voluptatis genera deflexerunt.

Sobrietas Romanorũ. lib.19.c.4. Priſci Romani inter alios populos apprimè erant ſobrij. Nam(vt ait Plinius)in agris hortos ſuos habebant,& ex hortis viuebant: damnantes pulmentaria, quæ alio egerent pulmentario. Horti maximè placebant,quia non egerent igni, parcerentque ligno, vnde & acetaria dicta. Tandem tamen (vt poſteà videbimus) ſic intemperantiæ & deliciis addicti fuerunt, vt planè eſſent illis enormis ac monſtroſus luxus, & immoderatæ commeſſationes occaſio interitus & excidij.

Satis in genere de ſobrietate ſcripſimus: videamus nunc, quàm præclaris multis ac celebribus viris priuatim ea cordi fuerit, vt eorum exemplis diſcamus eſſe frugi.

Exemplum ſobrietatis. Zeno Cetticeus,& Ariſtippus Cyrenæus,vſque adeò frugalitatem ac temperantiam coluerunt,vt ex illo natum ſit prouerbium, Zenone temperantior eſt:hic verò qui Socratis fuit diſcipulus non tantum abſtinens: ſed abſtinentia ipſa dictus. *Muſonius lib. de alim. Suidas Laërt. lib.2.*

Hæc ſunt quæ de Socrate ſcribit Laërtius, cùm ab amico admoneretur, quod excepturus hoſpites, tenuem admodum feciſſet apparatũ: „ Si boni ſunt, inquit, ſatis erit:ſi mali,plus ſatis: „ frugalitate certè, & temperantia ſua effecit, vt „cum Athenas peſtis ſæpenumero exagitaret,

ipſe nunquam ægrotarit.

Epaminondas, vt ſcribit Cœlius, inter huius ordinis frugi laudatos viros, ſobrietate & temperantia ſummè claruit: cuiuſmodi fuit etiam Cato & Cicero inter Romanos, vt ex eorum vita à Plutarcho deſcripta ſatis liquet. *Lib. 6. cap. 6. ant. lect.*

Vt tandem hominum frugi ac temperantiam colentium finiamus exempla: atque doceamus quàm vtilis & neceſſaria ſit in conſeruationem vitæ frugalitas ac ſobrietas: vtque porrò Ethnicorum exempla nobis præluceant: quæ nos, vt verum Deum cognoſcentes ac colentes, ad officium reuocent, nec patiantur hiſce virtutibus inferiores, imò ſuperiores, ſubiiciemus tandem illuſtrem, ſi quæ ſit, in hoc argumentum hiſtoriam, ab Adriano Berlando enarratam. *Hiſtoria in ſobrietatis laudem.*

Is de quo agitur, vocabatur Pyrrhiniculus Vaſco, qui peregrè iter faciens, cum ad meritoriam tabernam veniſſet, & appoſita eſſet cœna omni ex parte olitoria, cum vino dilutiſſimo: omniaque adminiſtrarentur quàm parciſſimè: finita cœna, iuſſit ad ſe vocari medicum, ad mercedem capiendam. Igitur Caupo cum reſpondiſſet; Ecquid malum? In viculo agreſti medicum requiris. Ibi ille. Num, ô bone, te ipſum ignoras? quò ſit igitur merces operæ ſuæ par, medici pretium accipe, non cauponis: Senſit autem (addit Adrianus) frugalitatem ſobrietatemque optimam hominis eſſe medicinam.

Iam verò oſtendamus, qui ſint in temperantię effectus: à qua præter valetudinis interitum, nihil aliud expectandum eſt. Hos autem effe-

Exempla intemperãtiæ. ctus patefaciemus contrariis guloſorum ac ebriorum exemplis, quæ in medium producemus: vt appareat quàm turpis, fœda ac ingloria illorum adhuc memoria fœteat, & proinde eiuſmodi tam horrenda vitia tanquam peſtilens venenum fugiamus ac deteſtemur.

Quanta iſthæc vecordia atque inſania eſt, nos in voluntarium interitum, quem nobis imminentem cernimus, præcipites dare. At quid aliud eſt, quàm in exitium voluntarium ruere, ingluuiei & ebrietati indulgere.

Intemperantia Cleomenis. Ælian. lib. 2. de par. hiſt. polyb. lib. 5. hiſt. Cleomenes intemperantia ſua enormi ac fœda ebrietate, quibus inter Scythas verſando (commeſſationibus ac compotationibus deditos) aſſueuerat, tandem varijs obrutus eſt morbis, immaturè ſeneſcens: arthriticis cruciatibus diſtortus, & omni ratione ſæpius deſtitutus, ac mente alienus. Gens enim illa Scythica vſque adeò intemperans ac vino addicta eſt, ſiue ſint viri, ſiue mulieres, vt non tantùm ad guttur vſque hauriant, & cùm voluptate reuomant: at veſtes etiam ſuas tam grato liquore perfundant, præclarum hoc ac beatæ vitæ genus exiſtimantes; vt ſcribit Cœlius. Hæc vini perfuſio κατασκεδάζειν dicebatur, quaſi aſpergere, vt vult Suidas.

Lib. 25. 6. ant. lect. Ex ſimili vitio Lacydes quidam, philoſophus, paralyſim incurrit, qua interijt. Quin & Q. Ennius ſeptuagenarius, pari vitio debitus cum magnis cruciatibus & arthriticis doloribus intemperantia & ebrietate contractis miſerè vi- *Lib. 28. c. 30. ant. lect.* tam finiuit: de quo ſic ſcribebat idem Cœlius;

Ennius ipſe pater dum pocula ſiccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruiſſe dolores.

Ariſtoteles in politicis mentionem facit immenſi Syracuſanorum luxus, addens Dionyſium minorem nonnunquam ad nonageſimũ vſque diem, ebrium perſeueraſſe, atque ob eam rem cęcutientibus ac vitioſis oculis fuiſſe. Atque hæc ſunt mala, quæ ingluuies & ebrietas corpori procreant.

Et vt animum quoque attingamus in prima acie illos collocabimus, qui monſtra potius quam homines dici debent: ac imprimis legamus apud Ælianum & Herodotum præclaram; ſcilicet Mycerini cuiuſdam Ægyptij, mortem: cui cum vaticinium Latonæ è Bute vrbe afferretur, breuitatem vitæ prædicens, oraculum eludere volens, tempus duplicando, noctes adiiciens diebus, vigiliaſque agens poculis indulgebat. *Æl. lib. 2. de Var. hiſt. Herod. li. 2 Exemplum ebrietatis punita.*

Quin & memoranda ac faceta duo Epitaphia in guloſorum ac ebriorum totius orbis principes conſcripta, Timocreontem Rhodium, & Bonoſum Hiſpanum, adiiciamus: prioris Epitaphium hoc ferebat.

Multa bibens,& multa vorans, mala multaque dicens
Ipſe viris, iaceo Timocreon Rhodius.

De poſterioris verò origine Valer. Aurelianus Imperator, ſolebat facetum hoc dictum proferre, *Non vt viuat natus eſt, ſed vt bibat.* Cuſpianus aliiq. de hoc guloſo mõſtro, has laudes prędicãt: *Quantum*, inquiunt, *bibit, tantum minxit: nec vnquam pectore, aut veſica grauatus eſt, veratro crapulam* *Extrema ebrietatis monſtrum.*

eiicere ſolitus: imperium in Gallos arripuit, victuſque à Probo, laqueo vitam finiuit. Tunc quidem iocus extitit, Amphoram pendere, non hominem.

Legere licet apud Ciceronem & Plutarchũ, quanta ignominia & dedecore exceptus Mutonius Triumuir, qui nimium potus, dum munus ſuum publicè obiret, coràm vniuerſo populo Romano, crapulam turpiſſimè, & maximo pudore euomuit: gremium ſuum totumque tribunal incoctæ cœnæ fruſtis, vinumque redolentibus repleuit.

Notus bibulis eſt Philoxenus Euricidis filius cum ſuo collo gruis, vt tradit Theophilus: & quidam Melanthus, vt ſcribit Athenæus: ipſeque Ariſtoteles in libris Ethicorum.

L.1.cap.3.

Alij fuerunt, qui terra marique has delicias quæſierunt: ſummum bonum in hac ſua voluptate collocantes. Talis fuit Archeſtratus quidam, de quo idem Atheneus lib.2. c.2. qui non minori ſtudio, vbi ſingula edulia optima naſcerentur, in gaſtrologia ſua expoſuit, quàm qui deſcriptiones orbis & nauigationes aggrediuntur. Hunc Chryſippus Philoſophus, ducem fuiſſe Epicuro, eiuſque diſcipulis, teſtatur.

Archeſtratus ſcribit lib. de arte coquinaria.

Huius farinæ fuit, quidam Suitrigalus, Lituaniæ dux, qui nullum vnquam iter peregrè ſuſcipiebat, quin diſpenſatorem percontaretur, an librum quem de arte coquinaria componi curauerat, ſecum ferret. Cœna ab illo in ſex horas ad minimum protrahebatur, ferculis non minùs cxxx. vtebatur, vt teſtatur Æneas Syl-

Monſtroſum gulæ & ingluuiei exemplum.

uius

uius lib.2.com. in Panormit. At hæc de guloſis, vinoque & ingluuiei deditis, egregia facinora ab authoribus, fide dignis, enarrantur: quorũ fama in æternũ illis dedecori futura eſt.

Apicij Romani ingluuies.

Sed duobus iſtis gulæ principibus huius generis comitem addamus, Apicium quendam Romanum: quem ſcribit Seneca Minturnam profectum, vt ſquillis veſceretur: Alexandriã vt aſtacis: in Africam tranſmittens ſquillarum cauſa, vbi nullas reperit, prouinciã execratum, atque ita regredi inſtituiſſe, ne vnquam terras illas attingeret. Atque hæc totius guloſi aliorumque ſimilium gloria, ſcilicet, percelebris eſt.

Conuiuia ſumptuoſa Imperatorum Vitellij & Antonini Heliogabali.

Omitto ſponte enormes apparatus, ac ſumptuoſiora, aut potiùs monſtroſiora Imperatorũ Vitellij, & Antonini Heliogabali conuiuia, ex ſacrorum piſcium iecinoribus, murænarum lacte, phaſianorum ac pauonum cerebellis, phœnicopterorum pauonum, & luſciniarum linguis, atque id genus inauditis ac inuſitatis, maximorumque ſumptuum eduliis parata atque confecta: quibus illorum menſæ replebantur, vt refert Suetonius, necnon Cœlius lib.28. c.4. ant.lect.

Hæc duo exempla duorum ſummè gulæ, ebrietati, ac intemperantiæ addictorum, ſuperaddidimus, ac tantò magis ab hoc vitio abhorreamus, vnde tot corporis animique mala progignũtur: frugalitatemque ac ſobrietatem amplectamur, quibus & vita, & honos hominum frugi conſeruatur.

DE VIGILIA ET SOMNO.

Cap. IX.

D. Bernardo familiare dictum erat, dormientem monachum Deo mortuum eſſe, neque ſibi neque vlli vtilem. Ex lege igitur cōtrariorum inferre poſſumus, vigilantem monachum Deo viuere, necnon & ſibi & aliis vſui eſſe. Quod vtique non tantum de iis, qui religionis voto in monaſteriis degunt, commodè dici ac pronunciari poteſt: ſed de reliquis etiam omnibus, cuiuſcunque ordinis & conditionis tandem homines ipſi fuerint. Potiſſimum enim in vigilias creata eſt lux diei: cui ſi ſuccedat nox in quietem, id in animalium potiùs gratiam à Deo factum eſt, quàm hominum, qui perpetuis vigiliis, in contemplandis admirandiſque operibus ſummi opificis, illiuſque maximis decantandis laudibus verſari debent: etſi quieti etiam hominis aliquot horas Deus conceſſerit ad refocillandam naturam, & actiones, quæ communis vitæ conſeruandæ gratiâ neceſſariò ſuſcipiuntur, commodiùs obeundas. Sic enim ſcriptum legitur:

Luce vigent operoſæ artes, it miles in arma
Luce, gemunt feſſi ſub iuga luce boues.
Delia non noctu venatur: nocte quieſcunt
Pulpita: ſed luce eſt docta Minerua vigil.
Luce minax Pallas: vigilata quot bona lucis

Corpora, dij, ſenſus, ingenium, arſque vigent.

Vnde liquidò conſtat, quàm longè vigilia ſit ſomno anteponenda, & quomodo horum alterum altero ſit magis appetédum, magiſque neceſſarium ac vtile, in quibuſuis ſcientiarum generibus. Idcircò poſthabito ordine illo medicorum, quo ſomnus præmittitur vigiliæ, nos contrà ſermonem inchoabimus à vigilia, eique priorem locum deſtinabimus.

Vt igitur demonſtremus, qua ratione præſtantiæ nobilitate vigilia ſomno præluceat, nos illum, vel etiam eximiæ maximæque dignitatis virum, vigilantem, attentum ac diligentem appellamus, quem ſingulari honoris laudiſve titulo ornatum cupimus: cum ſecùs, ſi parùm honorificè de aliquo ſentire volumus, & ſtupiditatis aliquod inertiæque exemplar introducere, ſegnem & ſomniculoſum eiuſmodi hominem nuncupamus. *Commendatio vigiliarum.*

Hoc enim nomine notamus humani ingenij extremam aliquam & deplorandam tarditatem, craſſitiemque: quandoquidem vigilantia ſemper præ ſe ferat laudem & gloriam, indiuiduamque comitem habeat ſingularem ingenij promptitudinem ac eminentiam. Homerus Iouem fingit continuò vigilantem: vt patet ex his verſibus: *Iliad. 2.*

Tum reliquos omnes diuoſque hominesſque tenebat
Pernox ſomnus: at inſomnis Saturnius vnus
Pectore ſollicito voluebat. &c.

Eodem elogio extollit Agamemnonem, quem, dum reliqui duces alto proflarent pectore ſom-

num:ſolum intereà indefeſſis vigiliis, noctem inſomnem, tranſegiſſe laudat. Quod idem Virgilius in ſuo Ænea imitatus eſt. Ideoque vigilantiæ laudem ſolis principibus viris competere, teſtatus eſt, idem Homerus, eo verſu, quem Eraſmus inter prouerbia eſſe voluit:

10. Iliad.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Turpe duci totam ſomno conſumere noctem.

Artaxerxes vigilans.

Artaxerxes magnus ne ocio tempus perderet, commentariis noctu conſcribendis rerum geſtarum inuigilaſſe, notum eſt.

Epaminondas ſobrius & vigilás. Lib. aduerſus ducem imperitum.

Epaminondas celeberrimus ille Thebarũ Dux, ac princeps magnanimus, intereà dum ciues Thebani petulantes, nimis genio ſuo ac luxui indulgerent: ſolus vigil (vt ſcribit Plutarchus) ac ſobrius arma & vrbis mœnia perluſtrabat. Rogatus verò, cur id faceret; Reſpondit: ſobriũ eſſe ſe, & vigilare, quo reliquis liceret temulentos eſſe ac dormire. Vnde ſummam exiſtimationem, & immortale nomen conſecutus eſt.

Lib. 30. c. 9. ant. lect. Platonis vigilantia.

Cuius & alij forti & generoſo animo viri imitati ſunt veſtigia: qualis fuit inter alios Philoſophos Plato, qui, vt ſcribit Cœlius, non plus dormire ſolebat, quàm quod ſatis eſſet ad euitandum ex nimia vigilia malam habitudinem. Ceteros etiam admonere ſolebat, vt nocte ſurgerent, ad res tum publicas, tum priuatas obeũdas. Somnum enim immodicum, & corpori, & animo obeſſe dicebat, parumque inter mortuum & dormientem intereſſe. Itaque vt quiſque viuere & ſentire cuperet, ſic vigilare

opportere, quantum ſalua corporis valetudine fieri poſſet.

Commoda vigiliarum moderatarum.

Propoſuimus breuiter vigilantiæ encomia & exempla: videamus ſi lubet, eius moderatæ in corpore humano commoda, & contrariò ex abuſu incommoda.

Mediocres enim & modicæ, ſpirituum diſtributionem per totius corporis partes adiuuant, ſenſibus ſtuporem torporemque excutiunt, quò ſingulæ corporis facultates, naturalis, vitalis, & animalis, promptiùs ſua obeant munia: eárumque beneficio legitima & naturalis alimentorum concoctio ac digeſtio perficiatur: ſuperfluitates autem & excrementa ex corpore tanquam noxia pellantur.

Sed de his plura apud Oribaſium lib. 6. Medic. Collect. c. 6. ex profeſſo de harum vſu ibi tractantem, ex quo ad ſtabilienda ea, quæ diximus, hîc annotare nonnulla placuit. Vigilia, in- »
quit ille, plenitudinem per halitum digerit, »
quæ in ventre ſunt, minuit, & vt per partes in- »
fernas exeant, præparat: languorem diſſoluit, »
grauitatem diſpenſat, reſoluta corrigit, & ro- »
bur naturæ atque animo adiungit, ſudores cohibet, &c: En præclara illa & inſignia proprietatum dona, quibus vigiliæ ad præſcriptam mediocritatis naturæque legem moderatæ inſigniuntur: vtpote per quas corpus noſtrum in conuenienti temperiei ſymmetria, bonaque valetudine perpetuò conſeruetur, quemadmodum id palam ex illarum effectis apparet. Verùm ſi immoderatæ, naturæ præſcriptos termi-

Incommoda vigilia-

rum immodicarum.

nos tranſgrediantur, à quacunque etiam cauſa accidentali id fiat, ſiue ea ſit interna, ſiue externa: ſtatim temperamentum hominis mutatur: facies palleſcere incipit, corpus macie contabeſcere: oculi in capite concaui cum auſtero & triſti vultu: frons vel ſereniſſima ac placidiſſima, deformes anileſque contrahit rugas: omnes facultates naturales deprauantur: vnde harum vitio mala & peruerſa concoctio procreat crudorum ac malignorum humorum copiam: Sic deinceps vitales attenuantur vires: nec hinc animales excipiuntur, ſed etiam læduntur adeò, ab impetuoſo illo & hoſtili humorum incurſu, vt corrupta vitiataque cerebri temperie, ſenſus tam interiores, quàm exteriores à naturali inſitaque agendi ratione deflectant ac aberrent, ac ſæpenumero actio illorum omninò peruertatur. Humores enim & ſpiritus nimium calefacti & inflammati, progignũt omnis generis febres ardentes, & ſiccas ægritudines: quæ in cerebro ſuſcitant phreneſin, maniam, deliria & id genus alia: Hinc non immeritò eius generis vigilias Plinius refert inter corporis mala. In qua re ad euitandos præcauendoſque huiuſmodi & ſimiles errores, medici induſtria & prudentia plurimum valet.

Cauſæ immodicarum vigiliarũ. Lib. 2. c. 12.

Opportet igitur medicũ, ad conſequendum ſcopum ſuum, imprimis indagare ac noſſe earũ cauſas quæ vt plurimum ſecundum Actuarium à nimia ſiccitate & caliditate oriuntur. Quandoquidem, inquit, quæ deſiccare conſueuerũt, hæc ſuapte natura vigilias indroducunt.

Aëtius eiuſdem opinionis tetr. 2. ſerm. 2. c. 23. de memoria amiſſa: Sola quidem ſcribit, » humiditas redundans, profundos ac longos » ſomnos facit, ſola verò ſiccitas vigilias. »

Quoniam igitur conſtat, huius affectus cauſam pendere à ſiccitate, petendum neceſſariò erit remedium ab humidis, tanquam ſiccitati contrariis. Vbi ad generalem curam, prout illa communiter inſtituitur, conducit balneum dulce & appropriatum, niſi aliud quid obſtet; Ad particularem autem proſunt, lotio pedum, frontalia, irrorationes cerebri, factæ ex floribus Camomillæ, ſambuci, nenupharis, capitibus papaueris, foliis mandragoræ, ſemine hyoſciami, lactuca, cum amome, anetho, camphora, croco & ſimilibus: ex his omnibus coctis in aqua cõmuni, aut maceratis in aquis conuenientibus, concinnari poſſunt Epithemata hypnotica ad cerebrum: quæ non tam ratione humidæ iſtius qualitatis, quam virtute ſulphuris narcotici, quod vt plurimum abũdat in illis ſimplicibus, ſomnum prouocant. Hæc, & huius generis ſimilia remedia conferunt propriè iis vigiliis, quæ natæ ſunt ex cauſis interioribus, vtpote morbis quibuſdam, qui corpus humanum diuexant: vt ſunt dolores, febres calidæ & ardentes, maniæ, melancholiæ & ſimiles.

Remedia ad ſomnũ.

At ſi fortè iſte vigiliarum affectus eos comprehendat, qui nulla corporis ægritudine conflictantur, illarumque cauſa extrinſecus accedat, vel à triſtitia, aut alia quadam animi paſſione: tunc neceſſe eſt, vt eiuſmodi triſtitiæ men-

riſque perturbationi imprimis, & quanto fieri poteſt ſtudio, conſulatur, propoſitis omnis generis rebus iucundis ac gratis, quæ mentem exhilarare, lætitiamque afferre queunt, vt ſunt luſus iocoſi & faceti, inſtrumenta muſica, & ſimilia. Ad quod inſtitutum etiam remedia accerſenda ſunt, ſuprà capite de triſtitia propoſita.

Adducemus hûc locum ex Æginetæ lib. de re med. c. 98. quo huic vigiliæ reprimendæ in hũc „ modum remedium præſcribitur: Verùm, in„ quit, nunc de ſanorum vigilia dicendum eſt: Si „ igitur aut ob triſtitiam, aut curam aut aliquam animalem affectionem vigilarint, primum quidem triſtitiam, & id quod moleſtum eſt, quantum eius fieri poteſt præcidemus: poſteà etiam „ iucundorum ſonorum auditu cogitationem ab „ illis abducemus: & quidam ſanè ſonum aquæ „ placidum, ad hoc machinantur, quo deliniti ad „ ſomnum deducuntur. Sed & balneis maximè „ veſpertinis, vbi probè cibum concoxerint vtâ„ tur. Et victu humectante velut lactucis & ſimi„ libus: & papaueris nigri, quandoque folia viri„ dia obſoniis admiſceant, & piſces concoctu fa„ ciles edant: vinoque vberiore, tenui, non vetu„ ſto vtantur. Vbi verò reclinari volunt, roſaceo „ caput vngant, aut oleo in quo papaueris capita „ aut mandragoras incocta ſint. Quin & anethi„ num oleum non vetuſtum ex ſomnificis eſt. „ Noui & poſt prægreſſam laſſitudinem, quietem „ de repentè ſuccedentem, ſomnum induxiſſe. „ Sed & coitus moderatus idem hoc efficit. Alij

Cauſæ auertẽtes nimias vigilias.

ſi aut caput, aut pedes perfrigerentur facilè in ſomnum delabuntur. Si verò ob multitudinem aut malitiam cibi ſtomacho grauati vigilarunt (nam & hoc factum nouimus: quemadmodum rurſus alij præter conſuetudinem à cibo abſtinentes aut modicum cibum capientes vigilarunt) conſiderare hoc & cauſam reſidere oportet. »

Hæ ſunt vigiliarum cauſæ & ſcaturigines, quæ hominem ſanum inuadere poſſunt, atque affligere, earumque opportuna remedia, de quibus (vti videtis) ſatis prolixè hîc ab Æginera tractatum fuit. Sunt præterea alia adhûc vigiliarum genera, quarum cauſa nimis occulta atque abdita eſt: propterea, quod illi, qui hoc affectu corripiuntur, tanto eam ſtudio celant, vt de illa inquirenda neminem patiantur quicquam dicere: Vbi prudenti Medici ſagacitate opus eſt, in eiuſmodi veris perueſtigandis cauſis, debitiſque ac ſalutaribus medicamentis inueniendis. Qua induſtria atque dexteritatis laude, claruerunt olim Hippocrates & Eraſiſtratus, quorum ille Perdicam: hic verò Antiochum reſtituit. *Vigiliæ alia ſpecies.*

Eiuſmodi laborioſa vigiliarũ moleſtia conflictabatur C. Mœcenas primarius quidã aulicorũ Cæſ. Auguſti, qui nimis moleſtè ferens amorem illicitũ Terentiæ vxoris ſuæ (quã Auguſtus, deperibat) & moroſæ vxoris repudia deflens, cum nec mero, nec aquarum fragoribus ſomnum allicere poſſet, toto triennio vigilauit, & vix tandem per ſymphoniarum cantum ex lon-

ginquo lene ſonantium ſopitus eſt, ſicut ſcribit Seneca lib. de prouidentia.

Ex qua hiſtoria videre licet, quanta vis ſit Zelotopiæ: quantaque efficacia ſit harmoniæ: ad ſedandos & conſopiendos ſpiritus, nimiâ vigiliâ perturbatos.

Sed de vigiliis, quibus pro noſtri inſtituti ratione ſatis à nobis inuigilatum huc vſque fuit, dictum ſit ſatis. Tempus nunc poſtulare videtur, vt ad optatæ quietis ſoporiſque portum nos conferamus: vbi in poſterum docebimus, quæ commoda vel incommoda proferat Somni moderati, vel immoderati vſus.

DE SOMNO.

CAP. X.

DIXIMVS ſuprà, ingentem eſſe neceſſitatem vtilitatemque vigiliarum, legitimarum ac modicarum: adeò vt in harum gratiam lux & tempus diurnum ſit datum ac inſtitutum: quo homo & omnia animalia, ad vitæ ſuſtentationem, omnium actionum, laborum negotiorumque curam vigilando ſuſtineant: animaque & ſpiritus, tanquam idonea vigiliarum organa, tunc diffuſi ac diſtributi, in ſingulas corporis partes: huic ſenſuum dona largiantur, & reliquas inducant facultates, vt ſunt audiendi, videndi, odorandi, guſtandi, tangendi, ambulandi, aliaſque functiones neceſſarias

adminiſtrandi: Poſteaquam itaq; corpus, diurno hoc vigiliarum labore ſatis fatigatum ac defeſſum, incipit ſenſim langueſcere, ſenſus item torpeſcere ac paulatim obtundi: ſpirituſque reſolui ac diſſipari: tunc ad horum omnium inſtaurationem ac refectionem, homo nactus eſt gratiſſimum illud nocturnæ quietis ſoporiſque beneficium: ex cuius debito legitimoque vſu percipit infinitas ac maximas vtilitates.

Etenim Somnus moderatus ſpirituum infirmitatibus medetur: perturbatæ mentis affectiones reprimit: cunctas facultates inſtaurat: corpus imbecillius redditum corroborat: alimentorum concoctionem & digeſtionem adiuuat: crudiores humores coquit: membra labore defatigata ac eneruata reficit: omnis generis defluxiones impedit, caloremque naturalem & humorem radicalem adauget. Præterea illum appellare licet refrigerium & ſolamen Spirituum, omniumque corporum ægrotorum morbidorumque. *Quanta ſomni vtilitates.*

Hîc nobis aſtipulatur Ægineta, qui dum tractat quæſtionem illam, quid ſit ſomnus, has poſteà ipſius eximias receſet vtilitates, his verbis: Somnus inquit, animalium facultatum quies eſt, bona humiditate cerebrum rigante contingens: Quod ſi rectè admittatur multa bona facere poteſt. Nam & cibos concoquit, & dolorem mitigat, laſſitudineſque lenit, & diſtentorum laxitatem efficit: ſed & animalium affectionum obliuionem inducere poteſt, & emotam mentis rationem corrigere. Non igi- *1. lib. de re med. cap. de Somno.*

Somni encomiũ iuxta Poetas. tur ſine cauſa factũ eſt, quod ab antiquis Poëtis appellatur pax & trãquillitas omnium rerum, necnon quies Spirituum: ita enim canit Ouidius his verſibus.

Somne quies rerum, placidiſſime, Somne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit, tu pectora duris
Feſſa miniſteriis mulces, reparaſque labori.

Et Seneca in Tragœdia Herculis furioſi definit ſomnum in hunc modum.

Tuque ô domitor ſomne malorum,
Requies animi, pars humanæ melior vitæ.

Hac ratione, Somnus, vt ſaniori & Chriſtiano more loquamur, eſt Dei donum eximium ac præſtantiſſimum, generi humano in quietis locum datum. Vnde primus homo, tempore adhûc ſuæ integritatis, ſenſit ex permiſſione & volũtate diuina, primas illas & ſingulares ſomni virtutes, dum Deus illum ſinebat labi in sõnum profundum, vt de illius corpore ſumeret *Gen.c.2.* coſtam, ex qua crearet ſociam: Res certè plena maximi & admirandi myſterij.

Eiuſmodi ſingularia cõmoda, & inſignes vtilitates, quæ ſomni beneficio in genus humanũ deriuantur, occaſioné olim dederant Ethnicis, vt illum in Deorum numerum retulerint. Hinc factum eſt, vt hymnorum Orphei (qui author illorum æſtimatur fuiſſe) vnus dicatus ſit Somno: quem Regem Deorum hominumque non veritus eſt nuncupare. Heſiodus in Theogonia ipſum nominat filium noctis. Hinc etiam ab Ouidio lib. Metam. relegatur ad Cymmerios Scythiæ populos, quæ regio eſt frigidiſſi-

ma, glacialis & tenebricoſa: quo innuere vult; quod tempore hyemis, brumaliſque ſolſtitij noctes ſint longiſſimæ, quib. vt plurimum homines tempus dormiendo inſumant. Virgilius & alij Poëtæ vocitant ipſum mortis filium. Nihil enim eſt, quod propriùs accedat ad ſimilitudinem mortis, quodque illam magis repræſentet, quàm ſomnus, cuius lectus ſepulchrum eſt. Hinc idem Ouidius, arcem ſeu palatium Somni definiens, in hæc verba erumpit:

Muta quies habitat ſaxo tamen exit ab imo
Riuus aquæ lethes.

Paulo poſt addit:

Ante fores antri fœcunda papauera florent.

Eò quòd omnia obliuioni tradantur tàm in inſomno, quàm in morte: Papauer namque inducit ſomnum & ſtupefacit. Hæc deprompta ex naturali philoſophia, ſub illis fabulis & allegoriis tacitè inſinuant proprietates ipſius immoderati & præternaturalis ſomni: in quo ſẽſuum functiones prorſus impeditæ ac proſtratæ iacent: adeò vt aures non audiant: oculi nõ videant: os nihil loquatur: manus tangendi poteſtate priuentur: pedeſque ambulare non poſſint. Prætereà, homo ſenſuum rationiſq; expers, vera & ipſiſſima mortis imago eſt, vt non malè ſomnus ἀδελφὸς θανάτου dictus ſit. *Papaueris proprietas.*

Porrò intemperatus eiuſmodi ſomnus non eſt, niſi via quædam & diſpoſitio ad lethargũ, carum, apoplexiam & ſimiles ſoporiferos affectus, qui ſorores germanæ ſunt ipſius mor-

tis,ipſorumque interuentu tandem in illam delabimur.

De ſomni vtilitate.

Redeamus ad ſomnum moderatum, ac oſtẽdamus,quonam tempore eo debeamus commodè vti: vbi vlteriùs diligenter conſideranda veniunt ipſius qualitas,quantitas ac aliç circũſtantiæ,quæ hîc occurrunt ſcitu digniſſimæ.

Iam anteà diximus, quod dies factus ſit in vſum vigiliarum, ex quo concluditur, noctis tempus eſſe conſtitutum ordinatumque pro quiete ſomnoque capeſſendo, qui tunc omniũ naturaliſſimus, & maximè tempeſtiuus iudicatur.

Quibus & quandò Sõnus diurnus ſit concedẽdus.

Quoniam autem nulla eſt regula tam communis,quæ non aliquam admittat exceptionẽ, ita & nos non omnino damnamus ſomnum diurnum in certis quibuſdam hominibus, qui, ſi conſueuerunt in multam vigilare noctem, tardiuſque ire cubitum, coguntur certè bonã diei partem quieti attribuere: Nolo autem hîc inferre,quaſi ad hoc propoſitum ſolummodo ſit requirendum tempus matutinum: neque occaſionem anſamque iis præbere,qui præſertim in aulis,vix ante horam decimam aut vndecimam antemeridianam à plumis ſtratiſque ſuis tandem ſolent exurgere: ſed poteſt in hanc rem eligi tempeſtiuius commodiuſque tempus vti eſt pomeridianum: hora ſcilicet vna atque altera à prandio. Quod tempus erit commodiſſimum iis,qui dolore aliquo corporis, aliaue quadam ægritudine impediti, nocturnam quietem capere nequeunt. Item ſi quis tanta

membrorum laſſitudine premitur, vt erecto corpore ſtare nequeat, huic etiã permiſſum eſt paululum conquieſcere, &, ſi poteſt, dormire. Similiter & iis, qui debili & imbecillo laborant ventriculo, ac in quibus alimentorum concoctio difficulter, magnoque negotio perficitur.

Sed neceſſe eſt, vt eiuſmodi homines in ſella erecto capite dormiant: neque ſomnus excedat ſpatium vnius aut duarum horarum, idque fiat prima aut ſecunda poſt prandium, vt dictum eſt.

Hîc enim ſummoperè ac diligenter circumſpiciendum eſt, vt & ſalubrior & tempeſtiuior deligatur ſomnus, qualis eſt nocturnus, tertia ad plurimum horâ poſt cœnam inceptus: propterea quod talis ſomnus potentiſſima ſit cauſa procreandorum benignorum ac ſalutarium vaporum, qui mediante alimentorum cõcoctione à ventriculo in cerebrum aſcendunt, cuius naturali refrigerio congelantur ac condenſantur, tandemque conuertuntur in rorem benignum vtilemque: quo ſuffundũtur meatus ſenſuum cerebri, aliarumque partium, vnde talis quædam oritur (ſi ita dicenda eſt) ſtupefactio, quam ſomnum appellamus. *Quæ ſit cauſa ſomni.*

Si igitur interpoſita aliqua mora eouſque vigilatur, donec vapores alimenti prorſus euaneſcant & conſumantur (id quod poſt illius concoctionem perfectam abſolutamque, quæ ſpatio quatuor, quinq; aut ſex horarum, prout ventriculus ſe meliùs peiúsve habet, perficitur,

fieri poteſt) ſomnus hoc modo vi quaſi coactus, nulla ratione bonus erit, nec naturæ conſentaneus. Id quod intelligi tantum velim de iis, qui bona temperataque ſunt corporis conſtitutione. Nam reperiuntur nonnulli, quorum cerebrum naturâ tam humidum eſt & nubiloſum, vt non indigeant eiuſmodi alimentoſorum vaporum ad ſomnum excitandum, ſed ſua ſponte omnibus horis ac momentis ſomnolenti dormituriunt: quibus potius interdicendus eſt ſomnus tàm diurnus quàm nocturnus, nec niſi parciſſimus concedendus.

Quibus interdicendus ſomnus.

Quod ad modum cubandi attinet, alij diuturna ſed mala conſuetudine reſupini ſolent iacere, oculis ſurſum verſis: alij verò in contrarium proni, ventre videlicet inferiùs verſus lectum demiſſo: Sunt & aliæ aliorum recubandi varietates, quæ neutiquam ſunt probandæ. Hæc ratio optima, vbi in principio ſomni cubatur in dextrum latus, poſteà poſt primum ſomnum in ſiniſtrum: Situs verò ſupinus, eſto paucus ac rarus, ad euitandam renum inflammationem.

De ſomni quantitate.

De quantitate, diuturnitate & breuitate ſomni diuerſæ ſunt conſiderandi viæ, pro variis nēpè differentiis, diuerſorum hominum temperamentorum, proque multiplici ætatum aliarumque circumſtantiarum diſcrimine. Nam ij, quorum ventriculus bene temperatus, promptè & facilè cibos coquit ac digerit, non tantum temporis dormiendi requirunt, quàm illi, qui imbecillioris ſunt ventriculi, quique ad promo-

promouendam digeſtionem auxilio aliquo externo indigent, quale eſt ſomnus, qui ad hoc inſtitutum plurimum confert. Vbi prioribus illis ſex aut ſeptem horæ ſufficiunt: hi verò plus temporis poſtulant. Iuuenibus ſanis ac robuſtis ſatis erunt ſex horæ: at plutes ſibi poſcunt ſenes.

Ex his apparet, quomodo ratione temperiei diuerſæ, & ætatis, quantitas, ac diuturnitas sõni varietur.

Exempla ſomnolentiæ addam animi gratiâ. Endymion quidã à Luna adamatus (vt fingunt Poëtæ) à Ioue impetrauit copiam perpetuò dormiendi in monte Atmiæ in Caria ſito: hæc inepta petitio omnique reprehenſione dina occaſionẽ poſteà dedit adagio iſti in homines ſomnolentos & deſides: Endymionis ſomniũ dormire. Vbi contrà in honorẽ & gratiam illorum, qui pro Reipub. commodo ac vtilitate per multas noctes, aſſiduo literarum ſtudio ac continuis vigiliis vacant, inuentum eſt iſtud alterũ: Scopeliano more inuigilare: proptereà quod Scopelianus celebris Philoſophus ac ſophiſta inter cæteros minimè deditus erat ſomno: qui ſingulis noctibus, abſoluto ſtudiorum penſo, inter ambulandum ſubinde hæc repetere ſolebat verba: ô Nox tu quidẽ ſapientiæ diuinæ obtines plurimum. Contra P. Scipio (magnæ alias authoritatis vir) ob nimiam ſomnolentiam à Pop. Rom. publicis opprobriis & contumeliis affectus eſt. Plutarch. lib. polit.

Sõnus Endymionis.

Cic. lib. 2. quæſt. Tuſc

Summa Scopeliani vigilantia.

Cel. lib. 20. cap. 11. antiq. lect.

Ariſtoteles ad fugiendam vitandamque e-

Ariſtoteles ſomnolentiæ oſor. iuſmodi ſomnolétiam, grues imitatus, Sphærulam manu tenebat, ſubiecto lebete æneo, quæ per ſomnum delapſa ſtrepitu ſuo dormientem excitaret: vt Laërtius in ipſius vita commemorat.

Lib.16. Alexander Magnus. Ammianus Marcellinus ſimile quid enarrat de Alexandro Magno, Ariſtotelis diſcipulo: qui cum dormitaret, brachio extra cubile protenſo, pilam tenuit argenteam ſuppoſita pelui, vt cum neruorum rigorem ſopor laxaſſet, pilæ elapſæ tinnitus ſomnum abrumperet. Vigilauit vterque tàm pro literis, quàm armis, diſpari fine, eodem tamen imitaturis exemplo.

Iulianus Auguſtus parum dormiuit. Iulianus Auguſtus tam extremè flagrabat amore & ſtudio philoſophiæ, vt arma gerens contra Perſas & Alemannos ſiue Teutones, à quibus licet variis ille modis, ac quàm plurimis impedimentis irretitus & diſtrictus tenebatur, nihilominus alacriter & ſumma cum dexteritate ſuo perfungeretur officio, humique iaceret dormiturus, totamque propemodum noctem, ſcribendo ac legendo conſumeret, dum interim reliqui ſomni beneficio fruentes, molliter conquieſcerent: Sicque noctem diuideret in tria tempora, quietis, reipub. & Muſarum, Alexandri magni exemplo. *Marcel lib. 16.*

Dormitatores. Cum contrà, & olim, & nunc, omnes dormitatores, qui ſimiles ſunt Smyndyridæ Sybaritano, & Pontico Hiſtiæo, qui ſe iactabant, viginti annis nec Orientem, neque Occidentem Solem vidiſſe (vox nec pecudis, nec hominis:) omnes, inquam, tales dormitatores & ſomno-

lenti glires viſi ſint, nihil aliud promeruiſſe, quàm ignominiæ ac vituperij opprobria: vt qui digni cenſendi ſint appellari turpiſſimo & ſordidiſſimo ſuum porcorumq; nomine, quorum voluptas deliciæque ſunt cœno noctes & dies volui.

Sapientiores Romani hanc olfacientes ſummam vtilitatem & nobilitatem vigiliæ, cuiuſque beneficio rerum omnium actiones perficiantur, Ciuilis diei initia à media nocte duxere: vt ſolis exortus eſſet quidem operis initium, tempus verò quod præcedit apparatui impenderetur. Quippè paratos inſtructoſque obire negotia oportet, non inter obeundum inſtrui appararive. *Quare Romani olim diei initia à media nocte duxerint.* *Cæl. lib. 11. cap. 1. antiq. lecti.*

Quod ad incredibiles illos & nimis diuturnos ſomnos attinet, quibus complures olim fuere correpti, ſi hiſtoriis credendum eſt, veluti eſt exemplū ſomni, Epimenidis Cretenſis, qui cum rus ablegaretur oues paſturus, & ob nimiū Solis meridiani ardorem æſtumque in antrum aliquod refrigerandi ſe cauſa, ingrederetur: ibi ſomno oppreſſus dormiuit per ſpatium quinquaginta ſeptem annorum, vt Plinius & Apollonius volunt, aut quadraginta iuxtà Pauſaniam: eius generis ſopores, quamuis ſcriptis hiſtoricorum tùm Græcorum, tùm Latinorum pro veris paſſim approbentur, nihilominus tamen pro incredibilibus potiùs & prodigioſis habendi videntur. *Epimenidis ſomnus.*

Sic etiam miraculoſa cenſenda eſt hiſtoria illa, cuius à Sigeberto in Chronicis, & ab aliis pro-

Hiſtoria de ſeptem dormientibus. batis hiſtoriogtaphis eccleſiaſticis, fit mentio de ſeptem illis dormientibus (vt vocantur) nempè Maximiano, Malcho, Martiniano, Dionyſio, Ioanne, Serapione, & Conſtantino, qui cùm ob immanem & crudelem Decij perſecutionem ex hominum conſpectu abire, ac, ne fortè proderentur, ſe in loco quodam remoto ac occulto abſcondere conſtituiſſent: in quandam tenebroſam ac inhoſpitam cauernam ingreſſi ſunt, vt videlicet ibi per tempus aliquod laterent: Tandem autem, deliberatione factâ, cibiſque ad corporis recreationem ſumptis, eam ſententiam vnanimiter omnes inierunt, multò videlicet ſatiùs ſibi videri, ſi relictâ iſtâ latibuli ſpeluncâ, in lucis propatulum prodirent, ſeſeque impauido ac conſtanti animo, atrociſſimo martyrij iſtius ſupplicio ſubiicerent: ſed cum jam exituri eſſent è cauerna, ſingulari Dei prouidentiâ ſubitò, tam diuturno ac profundo correpti ſunt ſomno, vt ibi commorantes dormirent per CXCVI. annorum ſpatium: ſicuti id ex temporum computatione facile, colligitur. Nam expergefacti & reſuſcitati ſunt à tanto ſomno, die paſchatis, anni XXX regni Theodoſii iunioris. Hæc & ſimilia, inquam, omninò ſunt miraculoſa, & captum ingenij noſtri, omnemque admirationem, imo & fidem excedunt.

Satis dictum eſt hactenus de his, quæ pertinent ad ſomni quantitatem: Tranſibimus nunc ad ipſius qualitatis conſiderationem vbi ſe offerent quædam ſcitu quoque non indigna.

In quolibet ſomno ſolent plerumque apparere inſomnia & nocturnæ viſiones, quæ ipſum non aliter ex accidente comitantur, quàm vmbra corpus. Vnde mirari ſubit, quid ſibi velit illud quod ſcriptum reperitur apud Plutarchũ de quodam Cleone, item apud alios de quodam Thraſymede: nec non id, quod Herodotus obſeruauit, & poſt illum Pratenſis, de Atlantibus videlicet, Aphricæ populis, quos affirmant nullis vnquam ſomniis aut viſionibus eſſe obnoxios. Quod vtique vix credibile eſt. Fieri autem poſſe non negamus illos eiuſmodi apparitionibus minùs ſubiectos, minuſue pronos ac procliues, idque peculiari quadam victus ratione, aut ſingulari natiui proprijque temperamenti cõplexione: vt qui ſint cerebro ſolidiore ac fortiore, à quo vapores illi & exhalationes, à quibus eiuſmodi inſomnia aliâs excitari ſolent, multò faciliùs citiuſque diſſipentur. *Somni accidentia ſunt inſõnia & nocturnæ viſiones lib. de oraculis.* *Homines quidam nullis obnoxÿ ſomnÿs.*

Poëtarum eſt, fabulis ſuis aliquid vtile innuere: inter quos Ouidius facilè princeps lib. metamorph. ſimiliter ſomno affinxit tres miniſtros, quorum primus ab eo appellatur Morpheus: qui in viſionibus nocturnis humanas repreſentet figuras, tàm maſculas, quàm fæmineas: ideoque ab authore etiam dicitur *Metam l. 11.* *Triplicia ſomnia.*

Artifex ſimulatorque figuræ.

Alterius autem nomen eſt Icelus ſiue Phobetor, qui in ſomniis & viſionibus refert animalium brutorum formas ac figuras: de quo idem author his verſibus,

Fit fera, fit volucris, fit longo corpore ſerpens:

Et; *Hunc Icelon ſuperi, mortale Phobetora vulgus Nominat.*

Et propterea, quod Phobetor in ſomniis repręſentat bruta animalia, quæ nobis terribiliora videntur ipſis hominibus, dictus eſt φοβήτωρ, qui Græcis ſignificat perterrefactorem.

Tertius Phãtaſus, qui in apparitionibus nocturnis repræſentat & exprimit omnis generis ſpecies ac formas illarum rerum, quæ animalis animæ ſunt expertes.

Tres ſomniorum differentiæ. *Lib. 10. cõmem. de diuinat.* Horum autem Somniorum ac viſionũ tres ſunt differentiæ; vel enim illa ſunt diuina, vel ſupernaturalia: vel naturalia. Peucetus ea diſtinguit in diuina, diabolica, allegorica, prędicentia, & naturalia: quæ omnia ad hanc trium differentiarum claſſem, haud incommodè reduci poſſunt.

Quid in ſomniis diuinis obſeruandum. Somniorum diuinorum, origo & inſpiratio pendet à ſolo Deo Opt. Max. qui horum adminiculo, tanquam idoneo medio & inſtrumento vſus, ad Prophetas, ſuoſque fideles ſeruos locutus eſt. De illorum autem veritate aut certitudine nemo ſanæ mentis dubitabit vnquam, modò ob oculos ſibi ponat authorẽ, qui ipſa veritas eſt. Miſit autem Deus ſpiritum ſuum vel etiam angelos in hominum miniſteriũ creatos, qui fidelib. per ſomnia reuelarent omnia ea, quæ diuina ipſius & bona voluntas decreuerat, ſiue id ſpectaret communem eccleſiæ ſalutem, ſiue priuatæ perſonæ conſolationem aliquam: quamuis definitum temporis terminum Deus ſibi ſoli reſeruarit. Eiuſmo-

di reuelationum viſiones, dormientibus noctu contingebāt, vt videre eſt ex ſomniis Danielis. Nonnunquam talia viſionum genera habebāt certas & peculiares euentuum ſignificationes, vt ex plerisque Patriarcharum, Prophetarum, item ex Sanctorum Petri Paulique, in nouo teſtamento ſomniis, colligitur. Voluit quoque Deus eiuſmodi apparitionum participes fieri nonnullos qui ab eccleſia ſeparati erant: idq; in hunc finem, vt vel populo ſuccurreretur, & mundanæ Reipub. conſuleretur: vel vt ſpecialiter domeſticorum vitæ ſeruandæ & incolumitati ſubueniretur, vt ſunt ſomnia Pharaonis, ipſiuſque duorum miniſtrorum. Horum enim principalis & præcipuus finis erat, vt Ioſeph ex diuturno & indigno carcere liberaretur, & in aulæ Pharaonis Principem eueheretur, atque ita totius Ægypti commodo & vtilitati proſpiceretur: tandem in ſpecie quoque vt inde domus & familia Iacobi Patriarchæ conſeruaretur. Sic nullum alium finem ſpectabat ſomnium Nebuchadnezaris, niſi ad emolumentum ac ſalutem Eccleſiæ Dei.

Diabolica ſomnia.

Diabolus igitur hoſtis & comtemtor maximus Dei & operum eius mirabilium dum ipſa conatur imitari, potius ea corrūpit, deprauat, & mentitur. Hinc in ſuam ſynagogā introduxit falſa & abominanda ſacrificia: ſic etiam ſua inuexit peruerſa iniquitatis ſomnia, quæ, quamuis ad decipiendos ſolummodo homines, veritatis quandam ſpeciem præ ſe ferant, non tamen niſi pura puta mendacia, & perniciosæ ac

calamitoſæ deprauationes exiſtunt: quod Deus fieri permittit in talium ſuperſtitioſorum idololatrarum iuſtiſſimam pœnam ac vindictam.

Duplicia ſunt ſomnia diabolica. Erant autem hæc diabolica ſomnia diuiſa in duo genera: primum requiſitorium vocabatur, vbi ab Ethnicis inquietudinis ſpiritu exagitatis, ſomnia illa requirebantur, & deteſtandis coniurationibus impetrabãtur: cui execrandæ actioni, certa quædam loca & templa deſtinata ac conſecrata erant: in quibus illos, peractis prius memoratis iſtis coniurationibus ac ceremoniis, dormire oportebat: & quicquid inter dormiendum ſomniabant oraculi loco habebatur.

Hæc autem ſunt primaria loca iſtis ſomniorum accerſendorum ritibus dicata: templum ſcilicet Amphiarei, & ara Ardalia in vrbe Trœzene: quò miſera Ethnicorum gens, turmatim ab omnibus mundi angulis conuolabant.

Præter hæc alia quoque erant: vt antrum Charonis in vrbe Tralles: & in Ægypto templum Iſidis, Deæque Melopidæ: necnon in Epidaurio templum Æſculapij, in quo, prout Ethnici certò ſibi perſuadebant, ægroti, qui illûc veniebant, certiſſima & aptiſſima remedia per ſomniorum viſiones inueniebant, ad curandos proprios morborum vel etiam deploratiſſimorum & immedicabilium languores & infirmitates. De cuius rei effectis portentoſis ac prodigioſis, paſſim literis proditum eſt in hiſtoriarum commentariis. *Satanæ aſtutia.* In eodem Æſculapij templo, vt refert Pauſanias, erectæ erãt

columnæ,quibus inſculpta cernebantur, cùm nomina eorum, qui ſanitatem recuperauerant, tùm etiam remedia,quibus ex conſilio Oraculi ac viſionum,ipſis dato,vſi fuerant.

Idem mos fuit apud Romanos vſque ad Antoninorum tempora, id quod ex tabella marmorea Romæ in Æſculapij templo in inſula Tiberina inuenta, & vſque ad hanc diem apud Maphæos conſeruata, intelligere licet. In qua tabula, teſte Hieronymo Mercuriali, medico doctiſſimo ac celeberrimo, ſcriptum reperitur (ſcriptura eſt tranſlata è Græco in Latinum) quomodo oraculum docuerit Caium & Valerium vtrumque cæcum, modum recuperandi viſum: idque factum eſt publicè coràm omni populo, & maximo cum applauſu. Item aliud remedium,pro cruenta ſanguinis ſpuitione reuelatum fuit per Oraculum Iuliano:& cuidam Lucio, qui grauiſſimo laterum dolore laborabat,adeò vt prorſus deſperatus ab omnibus relinqueretur,remedia illa,qualia fuerint, notata inuenies in ipſa tabula.

Alterum genus ſomniorũ diabolicorum.

Eſt adhùc,præter illa requiſitoria ſomnia, aliud ſomniorum diabolicorum genus, quod inopinatum dicitur; proptereà quod eiuſmodi ſomnia accidere ſolent ex improuiſo, præterq; omnẽ ſpem & expectationẽ, quæque neq; acceſita neq; poſtulata vnquã fuere: idq; ex ſolo diaboli inſtinctu & fraudulenta machinatione, dum modò hoc, modò illud ad prædicendum præſagiandumque ſeſe offert: ſolummodo in eum finem, vt imponat illis,quos inſidioſis ſuis

falſarum perſuaſionum,præſtigiarumque caſſibus irretitos ac captiuos tenet. Id quod abunde teſtantur ſomnia veneficorum,nigromanticorum & talium fanaticorum hominum,qui enthuſiaſmo,neſcio quo afflati creduntur.

Sed relictis his ſomniis & terriculamentis diabolicis,nos ad illas ſomniorum differentias, ſuprà à nobis conſtitutas, recurramus: vbi primo loco de diuinis egimus: ſequuntur nunc ordine ſupernaturalia, quæ medio loco ſe habent,inter diuina & naturalia: vtpote quorum cauſæ, neque ad ipſum Deum immediatè referendæ ſint, neque etiam ad prauorum humorum malignitatem, à quibus naturalium ſomniorum origo dependet. Sed ad animam noſtram, quæ dormiente etiam corpore, vigilat: quæque raptu quodam ſupernaturali excitata, præſertim bono genio inſpirãte, per ſomnium ac viſiones nobis repræſentat multa phantaſmata,quæ plerumque certi aliquid præſagiunt, quorum certitudo vt plurimum per rerum euentum cognoſcitur.

Somnia ſupernaturalia.

Solent autem eiuſmodi ſomnia plerumque matutino tempore contingere, quando nimirũ cerebrum eſt liberum,& à vaporoſis iſtis ciborum exhalationibus immune, quæ aliâs illud offuſcarent,& eius generis viſionibus obſtaculo eſſent.

Exempla eiuſmodi ſomniorum quam pluſima paſſim occurunt vbi ſomniantibus ſæpenumero viſum fuit, aut in morbum aliquẽ incidiſſe,aut ab eodem conualuiſſe: quibus viſio-

nibus poſteà reſpondit ſimiliter euentus ad omnia, quæ in ſomnis anteà prǫuiderant: quãuis illa non fuerint neque citata neque poſtulata, ſicut acciri ſolent diabolica ſomnia.

Ælius Ariſtides Rhetor Smyrneus, cũ quõdam peſte laboraret ſomniabat ſe Lyſin, poſteriorem fabulæ partem videre, ex quo ſomno conualuit.

Ælij Ariſtidis aliorumque plurium ſomnia, eorumque effectus.

Phayllus dux Phocenſium, ſub initia ſui imperij effigiei cuidam æreæ, (quæ Delphis inter donaria ſpectabatur, ab Hippocrate medico dedicata) hominis cui carne conſumpta ſola ſupereſſent oſſa ſimilẽ ſe ſomniabat: nec multis poſt diebus tabe periit.

Pauſan. lib. 10.

Quidam, vt refert Celius ex Galen. viſi ſunt in ſomnis, pedes in lapideam ſubſtantiam induruiſſe: non longè poſt paraliſi infeſtabatur ea pars pedis, vbi nulla mali ſuſpicio anteà à medicis deprehenſa fuerat.

Cæl. lib. 27. cap. 15. ant. lect.

Arnoldo de Villa noua inſigni medico, ſicut ſcribit Fulgoſi. lib. 1. cap. 5. noctu in ſomnis viſum fuit caro quodam nigri coloris in pede ſe ſauciatum: ſequenti ſtatim die erupit in eadem pedis regione, malignum & cancroſum vlcus.

Auenzoar, in ſomni viſione, inuenit medicamentum, quo oculi affectum curauit: in cuius diuturna inquiſitione, incaſſum antehac laborauerat: vt ſcribit idem Fulgoſius.

Artemidorus ſcribit lib. 5. quod aliquis in ſomnis ſibi viſus fuerit accepiſſe vulnus à Marte: cui ex tempore quoque prorupit vlcus in podice: quo ſecto apertoque lanceola quadã,

ſubitò reſtitutus fuit.

Ælian. in lib. var. hiſt. 12. illuſtris hiſtoria de Aſpaſia.

Extat apud Ælianum hiſtoria quædam memorãda de Aſpaſia, filia Hermotimi, quæ (poſtquam mater ob difficiliorem partum eiuſdẽ mortem oppetierat) à parente ſuo, ſingulari modeſtia diſciplinaque fuit enutrita ac educata. Hæc frequenter admodum, ſomniabat ſe nupſiſſe cuidam ſpecioſo, eleganti ac magno viro: ſed dum intereà temporis tardiùs labentis, mora aliqua introducitur: accidit, vt fortè in ipſius mento, tumor quidam ingens enaſceretur: qui ob eius inſignem magnitudinem & horribilẽ aſpectũ faciei priſtinam formã totam immutauit, eamque adeò deturpauit, vt ſine ſumma moleſtia ac animi ægritudine, id neque parens, neque ipſamet etiam ferre poſſet. Hinc motus parens, in conſilium, auxiliumque filiæ accerſiuit medicum: is vbi rem cognouit, continuò eam percurandam ſuſcepit, ſed ea lege, ſi tres ſibi ſtateres perſoluerentur. Cum autem pater tantum ſe non habere diceret, medicus puellam incuratam dimiſit, quæ ob id in acerbiſſimo luctu verſata eſt. Verùm poſteà cum præ dolore non cœnaſſet, planè opportunus eam ſomnus inuaſit. In ſomno autem viſio oblata, hæc verba protulit: Bono animo eſto: valeant medici cum ſuis pharmacis: Tu verò roſeam veneris cape, eamque contritam tuberi impone. Hæc vbi audiſſet & executa eſſet, tuber euanuit. Porrò Aſpaſia inter omnes puellas, adeò forma, vitæ honeſtate, incorruptiſque moribus emicuit, vt primùm Cyro Perſarum

Regi,eo autem interfecto Artaxerxi etiam nupſerit.

Plinius narrat hiſtoriam de matre militis,qui longiori loci diſtantiâ ab ea remotus erat: Hæc admonita fuit per viſionem, vt colligeret radicem roſæ ſylueſtris, quæ Cynorhodon alias dicitur:quam ipſa die præterito heſterno, in horto cum animi quadam delectatione ac voluptate aſpexiſſet: & vt eandem radicem illicò mitteret ad filium ſuum, quâ in lacte infuſâ macerataque, pro potione medica vteretur. Id quod mater fecit. Et hinc paulò pòſt accidit,vt miles iſte, vnà cum ipſo medicamento, matris acciperet literas, quibus filium ſummopere hortabatur, vt ſine mora exequeretur id, quod ſcriptum eſſet in literis. O quàm opportunum certè nuncium! Nam miſer ille tunc temporis læſus,canis rabioſi morſu,in tanto vitæ periculo verſabatur,vt ex huius veneni, profundiores radices agentis,nimiâ atrocitate, iam incidiſſet in hydrophobiam,quæ mortis certiſſimum indicium eſt: hoc autem matris vſurpato remedio,ab interitu ſe inopinatò præſeruauit: quod poſteà à multis aliis fœliciter quoque vſurpatum probatumque fuit.

Plin.lib.25. cap.2.

Herba contrà morſum rabioſi canis.

Hæc dicta ſint de morbis, deque horum curandi ratione, deſumpta ex ſomniorum viſionumque nocturnarum præſagiis ac prædictionibus.

Ex his iam intelligi poteſt, quanta ſit vis & efficacia ſomniorum, vt quorum beneficio ac interuentu quam plurimi, in vitę etiam diſ-

Digitized by Google

crimine conſtituti, euaſerint. Hæc tamen à nobis non dicuntur in eum finem, quaſi ad nimiam ſuperſtitioſamque ſomniorum obſeruādorum diligentiam quemuis pellicere velimus: cum ſomnia interdum fallere poſſint: ſed noſtrum eſt propoſitum ſolummodo indicare & commonefacere, non ſemper contemnendā eſſe eadem, legemque illam Catonis, *Somnia ne cures*, non ita generaliter de omnibus ſomniis, ſed cum certa quadam limitatione intelligendam eſſe.

Cic. lib. 1. de diuinat. Simonidis ſomnium.

Simonides per ſomnium admonitus, ne illo die quem conſtituerat, ſe committeret mari, ſalutariter obtemperauit: Nam reliqui omnes, qui tunc nauem conſcenderant fluctibus & procellis in conſpectu eius obruti ſunt: ipſe interim ſibi gratulatus eſt, quod vitam ſomnio, quam naui credere maluiſſet.

Plutarch. Aliud Themiſtoclis.

Themiſtocles etiam ex maximis inſidiis, quas ipſi ſtruxerat quidam Epixyes in pago, Leontocephalo (quod ſignificat Leonis caput) liber & incolumis euaſit: cum nimirum in ſōnio vidiſſet matrem, his illum verbis alloquētem: *Euita Themiſtocles Leonum caput, ne in leonem incurras.*

Cicero in eodem libro diuinationum: & Suetonius in vita Auguſti Octauii quoque referunt: cum copiæ Auguſti & Antonij ex vna parte, & ex altera Bruti & Caſſii iam inſtructæ eſſent ad prælium committendum in campis Philippicis: M. Artorium, Medicum Auguſti, oblata viſione, mandatum à Minerua acce-

Digitized by Google

piſſe, vt hortaretur Octauium tunc ægrum ne ſe contineret etiam per morbum, quin ipſemet in præſens iret prælium. Quod cum Cæſar audiuiſſet, lectica ſe in aciem ferri iuſſit: in qua cum ſuprà vires pro victoria laboraſſet, morbo liberatus eſt, & à Bruti militibus, de cæde eius cogitantibus, caſtraque diripientibus, & lecticam inanem iaculis & pilis traiicientibus, liberatus.

Quot regnorum ac imperiorum mutationes ac tranſlationes, per ſomnia ac viſiones, longo antè tempore, præuiſæ ac prædictæ ſunt à multis potentiſſimis ac ſummis viris; aut etiam ipſorum propinquis & cognatis, ad quos regna illa ac imperia poſteà peruenerunt?

Olympiæ matri Alexandri, viſum eſt in ſomnis prima nocte, qua legitimo ac matrimoniali thoro Philippo, marito ſuo, iungebatur: è viſceribus ſuis proſiliiſſe tonitru immenſum & fulgur: cuius flamma ſeſe in ampliſſima & remotiſſima quæque loca diffunderet. Philippus ſimiliter, ſomniabat eadem nocte, ſe in ventrem Olympiæ, vxoris ſuæ, impreſſiſſe fortiſſimum quendam leonem. Omnia hæc præſagiebant Alexandri filii ipſorum, ſummam imperii alicuius amplitudinem ac maximam poteſtatem. Hæc in vita Alexandri apud Plutarchum, & Sabellium. *Somnium Olympiæ & Philippi Regis Macedoniæ.* *Sabell. lib. 9. cap. 9.*

Antigonus ſomniauit, ſe à Mithridate, (quem cum filio ſuo Demetrio intimo amico, ſimul educabat ac ſuſtentabat) regno ſuo ſpoliatum & expulſum fuiſſe. Quod ſomnium Antigonus *Aliud ſomnium Antigoni.*

filio ſuo Demetrio reuelauit, ſed ea iuramenti lege, ne verbulum quidem referret ad Mithridatem, quem adeò amabat: quemque Antigonus conſtituerat, clàm interficere. Demetrius, licet ſilentii iuramentum præſtiterit, ægerrimè tamen ferens, hoc patris nefandum conſilium, in necem amici ſui fideliſſimi, ſuſceptum: cogitare cœpit de ratione præmonendi de hac re Mithridatem, & cum ambo ſoli eſſent, accepit telum ſuum, cuius acie, hæc in terram exarabat verba: *Fuge Mithridates*: Quod ſimul ac intellexerat Mithridates, ſtatim arrepta fugâ, ſequenti nocte traiecit in Capadociam vſque: Id ſomnium autem Antigoni, mox fatum cōprobauit: amplam enim & bonam regionem Mithridates regni Pontici occupauit: ſicut habetur apud Plutarchum in vita Demetrij.

Iulius Cæſar, antequam Dictatoris nomen & dignitatem geſſiſſet per ſomnium viſus cum matre ſua concubuiſſe: quod (vt ſomniorum coniectores interpretati ſunt) terrarum imperium illi promittebat: cum terra ſit omnium mater, quam ſubactam ſibi viderat per quietem.

Plutarch. in vita Cæſ.

Somnium Octauij & Actiæ parentum Augusti Cæſ.

Octauius & Actia parentes Auguſti Cæſaris videbant in ſomnio, filium ſuum magnum olim monarcham futurum: quod idem viderat Philippus & Olympias, vt ſuprà diximus. Nam Actia dormiens in Apollinis templo, viſa eſt cum dracone commiſceri, peperitque expletis ad pariendum menſibus. Ad hæc, antequam pareret, ſomniauit viſcera ſuo ſublime in celum

ferri,

ferri,& in totum terrarum orbem diffundi. Eadem nocte Octauius Solem ex vtero vxoris oriri in ſomnis vidit. Nigidius Figulus Senator ſtatim patri ſummum imperium prædixit. De his conſule Suetonium in vita Auguſti.

Traianus, Hadrianus & Marcus Antoninus philoſophus eadem ſomnia & viſiones habebant, priuſquàm ad imperij gubernacula acceſſerunt. Sicut ſcribunt Xiphilinus, & Dion Nicæus in illorum vita.

Sed, ne ſolummodo profanas hiſtorias, in mirabilibus eiuſmodi ſomniorum & viſionum effectis demonſtrandis, afferamus, loco concluſionis annectemus adhûc vnicum veriſſimum exemplum, quod literarum monumentis mandatum apud Theodoretum lib.5. c. 6. & 7. & alios eccleſiaſticos doctores: quod de verbo ad verbum tranſcriptum ita habet.

Somnium Theodoſij notatu dignum.

Theodoſius dux exercitus aduerſus barbaros à Gratiano imperatore conſtitutus, oblatam ſibi in ſomnis Meletii Antiocheni imaginem vidit, paludamentum ſibi Imperatorium inijcere & coronam capiti imponere: nec caruit euentu viſio. Nam bello fœliciter contrà barbaros confecto, à Gratiano paulò poſt imperator deſignatus eſt. Annoque ſui imperii tertio, Chriſti 383. ſynodum Conſtantinopolitanam pro fide Nicena confirmanda indixit. Cum Epiſcopi conueniſſent, Imperator Meletium ſibi indicari vetuit, facturus periculum, virum imagini per ſomnium conſpectæ, vera

eſſet Meletii facies reſponſura. Ingreſſus ad patres ad Meletium confeſtim agnitum accurrit, eumque complectens oſculatus eſt,& ſomnium coram omnibus expoſuit.

Satis dictum eſt de ſomniis ſupernaturalibus, quorum nonnulla diuinorum naturam nō obſcurè æmulantur. Reliquum eſt,vt nunc agamus de naturalibus, vt quæ ſpecialiter ad Medici conſiderationem pertinent. Somnia naturalia ſunt paſſionum animi & corporis indicia:proinde ſunt à Medico contemplanda, vt ait Ariſtoteles. De his etiam ſcripſerunt Hippocrates, Galenus pluresque alii medici, ſed pleniſſimè Artemidorus.

Autores qui de ſomniis ſcripſerunt.

Suſcitantur eiuſmodi ſomnia plerunque à cauſis cùm externis, tùm internis: Externæ ſunt, vſus ciborum, copioſos vapores excitantium, & eorum, qui gignunt ſanguinem torridum & melancholicum: Ex intempeſtiuo caulium vſu triſtia ſomnia ſuboriuntur: phaſeli turbulenta inſomnia inducunt: Cæpæ & allia terribilia. Ita etiam aliorum ciborum noxiorum inmoderatus vſus, poteſt dormientes eiuſmodi moleſtis & triſtibus viſionibus perturbare.Hæc omnia pendent à cauſa externa:ſicut & aliarum mirabilium viſionum cauſæ creduntur eſſe varia animalium corda, capita, & dormientium capitibus ſuppoſita, vt docet Albertus magnus. Ad eandem quoque cauſarum externarum familiam referre licet, id quod Olaus notauit in ſuo lib. 18. cap. 8. Hæc ſunt eius verba:In Suecia ſeptentrionali Gulo animal

Variæ ſomniorum cauſæ externæ.

voraciſſimum capitur: Pellis eius pretioſiſſima: dormientibus ſub harum pellium tegumentis euenire ſolent ſomnia, quaſi eius animalis vitæ naturæque conformia, & cum inſatiabili vorandi cupiditate,& beſtiis inſidiis faciendis & præcauendis.

Quod ad cauſas internas attinet: illæ ſunt humores maligni atque melancholici,qui tenebroſa ſua caligine, mentis lucem offuſcant, illique varia moleſtiarum genera imprimunt: vt manifeſtè conſpicitur in omnibus iis, qui melancholico temperamento ſunt præditi. *Interna.*

Sed, quod magis ſtupendum eſt, eiuſmodi ſomnia & viſiones, non tantum ſenſuum functiones, ſed ipſius etiam motus,afficiunt.

Teſtis eſt Theon Stoicus, qui inter dormiendum ambulabat: eiuſdem rei teſtimonium perhibet ſeruus Periclis, qui domus tectum dormiens conſcendebat.

Huius quoque teſtis extat ipſe Galenus de ſe ipſo ſcribens lib.2. de motu muſculorum cap.4: Qui noctu aliquando iter faciens obdormiuit inter eundum,& ſtadium fermè integrum dormiendo peregit, ſomnia videns, nec prius excitatus eſt; quàm in lapidem pede impegiſſet.

Remedia igitur, quæ ad præcauenda eiuſmodi ſomnia, bonam noctis quietem interturbantia,adhiberi debent, talia ſunto:vt videlicet ab initio imprimis cuiuis caueatur ab omnium ciborum vſu, qui illorum cauſam fouere poſſint: vtque præterea vſurpentur remedia, purgantia humores iſtos melancholicos, qui ta- *Remedia ad ſomnia moleſta & inquieta.*

Digitized by Google

lia in nobis ſomnia plerunque excitant: vt adhibeantur quoque corrigentia atque alterantia, antidoti & medicamenta alia appropriata: item reuulſiones ac deriuationes ad diſſipandã nimiam fumoſorum vaporum exhalationem, qui aſcendentes in cerebrum, talium moleſtiarum cauſæ exiſtunt: vt denique non omittantur etiam opportuno tempore & loco ſanguinis miſſio, cucurbitularum applicatio & alia remedia à Chirurgia mutuata.

Simplicia quædã medicamenta contra inſomnia.

Medicamina particularia ſunt, ſemina lactucæ in iuſculo ſumta: ſemina quinetiam portulacæ lecto impoſita, inſomnia arcent ſecundũ Amech. Albertus laudat puluerem cutis ſerpẽtis puluinari ſuppoſitum. Margaritæ ſuſpenſæ collo timorem in ſomno abigunt, ſecundum Auicennam. Aniſum inſomnia leuat ſuſpenſum in puluino, vt dormientes olfaciant, iuxtà Plinium. Galenus commendat anethum ſub ceruicali poſitum ad ſtertentes, & eos qui è lecto exiliunt. Et Raſis dicit, quod dentes equi poſiti ſub capite dormientis, eum continent. Coronidis loco, hoc quoque tibi ſomnum cõciliabit tutiſſimum, ad inſomnia, phantaſmata, & malos ſpiritus profligandos, Deo ſeſe commendare ab eoque cuſtodiam bonorum geniorum exorare.

DE EXERCITIO ET QVIETE.

CAP. XI.

INTER res alias maximè vtiles, ſummeque neceſſarias, ad humani corporis integram ſanamque conſtitutionem conſeruandam, plurimoſque eiuſdem lãguores & infirmitates præcauendas ac propulſandas, in quas aliâs homo ex nimio otio ac quiete facilè præcipitaretur, exercitium primum ſibi locum iure vendicat. Eſt enim illud noſtri caloris innati verum fomentum, & fuliginoſarum ſuperfluitatum in corporibus redundantium, aptum remedium: omnis plethoræ ſiue plenitudinis inducendæ obſtaculum ac impedimentum: agilitatis ac promptitudinis corporis comparandæ incitamentum: neruorum & iuncturarum corroborandarum idoneum & opportunum auxilium: necnon præcipua ac primaria cauſa apertionis pororum ac meatuum, per quos fuliginoſa illa & ſuperflua ſanguinis & ſpirituum, qui aliâs vitæ noſtræ fomites ac ſuſtentacula ſunt, materia foras propellitur ac diſſipatur. Vnde fit, vt ſingulæ corporis facultates corroborentur & inſtaurentur: omnium ſenſuum tàm interiorũ, quàm exteriorum actio promptiùs ac rectiùs perficiatur: liberior fiat pulmonũ inſpiratio ac reſpiratio: cordis robur ac vigor reſtituatur: partes quoque nutritioni inſeruientes meliùs

Effectus exercitij.

concoquant, digerant & aſſimilent alimenta, eorumque excretionem citiùs abſoluant. Hæc ſunt inſignia illa emolumenta, quæ legitimum moderatumque comitantur exercitium, in tẽpore ſcilicet, & loco, vt mox dicemus, inſtitutum. Paulus Ægineta de exercitio ſcribens, noſtram ſententiam his verbis confirmat: Exercitium eſt, inquit, motus vehemens: vehementiæ terminus eſt reſpirationis mutatio ad denſitudinem: Exercitia verò præparant partes inſtrumentales, vt ne facile offendi poſſint, & robuſtas ad actiones efficiunt. Faciunt etiam alimẽti attractionem fortiorem, & alterationem prõptiorem, & nutritionem meliorem, propter exorientem caliditatem: expurgant quoque meatus, & ſuperfluitates euacuant propter fortem ſpiritus motum, &c.

Lib. 1. de re med. cap. 16.

In eundem modum ferè ſcribit Oribaſius: Exercitatio, inquit, eſt vehemens motus. Terminus vehementiæ eſt anhelitus ad frequentiorem alteratio. Porrò laborioſæ exercitationes membra organica præparant, & robuſtiora ad actiones, & ad validiſſimam alimenti attractionem, promptiſſimamque alterationem, & meliorem appetitum propter calorem excitatum reddunt, meatus purgant, & vehementi ſpiritus impetu excrementa expellunt.

Lib. 1. ſynops. cap. 2.

Ex hac itaque definitione Oribaſij, illoque laborioſi vocabulo, quo vtitur, intelligere licet, plures eſſe exercitiorum differentias: quæ nos in tres ſpecies reduximus, eaque diſtinximus; 1. in laborioſa, vehementia ſeu violenta: 2. in me-

Variæ exercitiorũ differentia, diſtinctæ, in tres ſpecies.

diocria ſiue media: & 3.in parua ſeu leuia. Hæc eſt generalis exercitiorum diuiſio, quæ ſpecialius conſiderata, pro diuerſa ætatum ratione vlteriùs diſtinguitur: proutque alij aliis plus minúsve laborum ferre queunt.

Eſt prætereà aduertendum, qualia-nam exercitia vel in genere corpori conueniant: vel in ſpecie ſingulis eius partibus, vt capiti, collo, pectori, humeris, brachiis, manibus, renibus, coxendici, cruribus, & reliquis.

Ratio quoque non minima habenda eſt loci, quo inſtituuntur exercitia: Alij enim magis aſſueti ſunt ſe exercere, ſuper vel ſubter terram: alij verò in aquis, ſtagnis, fluuiis, mari aut ſimilibus locis aquaticis: circa hæc enim elementa duo homines operando cõmuniter verſantur.

Sic ſimiliter temporis conſideratio, hîc admodum eſt neceſſaria: Sciendũ enim eſt, quodnam exercitio tempus ſit maximè idoneum: matutinum ne, an veſpertinum: ante vel poſt paſtum. Quorum omnium vſus legitimè ac debitè adminiſtrandus erit, pro ratione varia corporis, aliarumque circumſtantiarum: interim tamen ingenij exercitia minimè debent negligi: quæ ſæpenumerò corporis exercitiis longè præualent.

Quoniam autem nunc conſtituimus, veterum, cum noſtri ſeculi exercitiis, paulò exquiſitiùs ac fuſiùs cõferre: vix aberit, quin Momus aliquis hîc ſibi calumniãdi anſam arripiat. Pergat ergò ille calumniari, quantum lubet. Tu verò, beneuole lector, æqui bonique conſule,

quicquid in tui gratiam & vtilitatem, hîc de exercitiis elucubrauerimus. Apud antiquos paſſim in vſu fuit ars illa Gymnaſtica, quæ ſucceſſu temporis, ſimul cum mundana luxuria ac intemperantia adeò increuit, vt quàm plurima eius veſtigia, hodierno adhûc ſeculo inter nos reperiantur, ſicuti paulò infrà ſuo demonſtrabimus loco.

Ars Gymnaſtica.

Extat de hac arte, ex neotericis Hieronymi Mercurialis celeberrimi medici, elegans ſanè & & doctus liber.

Hæc ars eſt primùm inuenta à Græcis, teſte Cicerone, qui Gymnaſia, delectationis & exercitationis gratia primùm à Græcis inuenta aſſerit. quod vocabulum Gymnaſij eſt deriuatũ à Græco γυμνάζειν quod exercere ſignificat. Accipitur quoque Gymnaſiũ pro quolibet exercitij loco, vt luctandi, currendi, diſputandi, literas tractãdi, vt Plautus teſtatur. Et Gymnaſiarchus ſiuè Gymnaſiarcha dicitur is, qui ſupremũ obtinet locum, in quodam horum exercitiorum ludo: ſicut refert idem Cicero.

L. de orat.

Quantum ad horum ludorum ſiue exercitiorum differentias attinet, illarum quidẽ plures recenſeri poſſunt: quas tamen in hæc duo præcipua capita reducimus: (pendent autem vtraque illa à motu naturali, accedente arte:) quorum alterum eſt ſimplex: alterum verò comitem habet æmulationem ac imitationem: Simplex ſeu antecedens erat, quando homo ſolus vel ſaliendo, vel currendo, vel ſine ſocio aliter ſe exercendo: ludebat: Hoc ſecutum eſt max

Duo exercitiorũ præcipua capita.

alterum illud æmulationis videlicet, qua ingenti quodã deſiderio ac omni conatu ſeſe attentabat luſor, vt vel idem exercitiũ ad vnguem imitaretur, vel etiam alterum colludendi ſociũ maiori induſtria ſua vinceret: vnde orta eſt primum inuidia: ex inuidia obtrectatio & maledicentia: ex maledicentia verò lucta, quæ non niſi inter duos ad minimum fieri poteſt: qua alter alterum ſupplantare conatur ſtudetque. Pro varia horum certaminũ conditione, varia quoque exercitiorum nomina inuenta, variaq; inter luctatores præmia, diuiſa fuerunt. Dicebantur enim digladiatores illi palæſtritæ, pugiles ſiue palæſtræ luſores. Athletæ verò dicti ſunt ἀπὸ τοῦ ἄθλου, hoc eſt, à præmio. *Luctæ cauſa.* *Athletæ vnde dicti.*

Luctarum autem harum ſiue exercitiorum quinque erant præcipuè genera: nempe curſus, lucta, pugilatus, ſaltus, iactus diſci, ſaxi, & iaculi. Hi qui palmam reportabant, pentathli appellabantur: Latinè Quinquertiones. *Pentathli. Scalig. lib. 1. poëm. cap. 22.*

De his quinque ludorum generibus, noſtro adhuc ſeculo vigentibus, ſermonem deinceps habebimus. Ordiemur autem à curſu, cui locus publicus deſtinatus erat, cuius longitudo erat ſpatiũ bis centum & viginti quinq; paſſuũ, aut ducentorum cubitaliũ: ac qui vincebant curſores in genere vocabãtur: in ſpecie verò eorũ alij dicebãtur ſtadiodromi, qui ſtadiũ ſemel tãtùm in longũ percurrebãt, & in limite quieſcebant. Virgilius mentionem facit ſeptem ſtadiodromorum, qui ludis illis intererant quos Æneas celebrari curauit, in Sicilia, in honorem *De curſu.* *Stadiodromi.* *L. Æneid. 7.*

ſepulchri Anchiſæ parentis ſui: ij verò qui peracta meta & decurſu eò demum, ſine intermiſſione reuertebantur, vnde curſum inierant, Diaulodroni dicebantur. Qui verò ſexies repetito curſu ſtadium obibant, perpetuoque impetu duodecim ſtadia decurrebāt Dolichodromi nuncupabantur: hi verò, qui ſine intermiſſione ac quiete, ſineque vlla reſpiratione per totum diem à diluculo vſque ad veſperam curſum continuabant, vocabantur Hemerodromi.

Diaulodromi.

Dolichodromi.

Hemerodromi.

Tale curſus exercitium vſitatum eſt adhuc in pluribus Galliæ locis. In noſtra enim Vaſconia vix reperies vllum pagum, in quo incolæ nō quotannis ſolenne aliquod feſtum celebrent, ſicut hoc quoque apud alios non inuſitatum eſt. Inſtāte verò tali aliquo feſtiuo die, vndique ex proximis adiacentibus pagis, conuolant & congregantur coloni: vbi iuuenes videas à prādio ſe exercere in variis ludorum generibus: hîc ludunt & ſe exercent ſclopetarij: illîc arcubaliſtarij, alteriúsve generis luſores: vbi ludorū varia conſtituta ſunt præmia illis, qui victoriæ palmam ludendo impetrant. Ex dictis exercitiis, curſus quoque familiaris eſt ipſis, confluētibus ſcilicet finitimorum locorum exercitatioribus curſoribus. Longitudo curſus æquat ad minimum dimidium miliare Vaſconicum, quod integrum facit Francicum. Huiuſmodi curſores numero interdum decem aut vndecim, plus minus, in vnum congregati, ſimul omnes à metæ ipſis præſcriptæ vno termino

Curſus ludus familiaris Vaſconibus.

curſum incipiunt: eumque continuant vſque ad alterum metæ terminum, cui alligatus eſt aut vitulus, aut veruex quidam pinguis, aut pileus corollis ornatus, aut quiddam aliud, quod in præmij locum offertur illi, qui definitam metam primus decurrendo attigerit. Vbi variis ipſi vtuntur ſtratagematibus, omnique ſtudio ac induſtria in id ſunt intenti, vt alter alterius greſſus anteuertat. Qui verò ſunt exercitatiſſimi, hi ſua currẽdi celeritate freti, ab initio tardiùs ſine magna paſſuum frequentandorum feſtinatione, ingrediuntur, idque ad comprimendum anhelitum: hoc verò continuant vſque ad metæ præſcriptæ medietatem ſolummodò, qua appropinquante, tanta pedum velocitate, reliquam metæ partem decurrunt, vt pedes alatos eos habere exiſtimes: Ac non longè poſt, ipſos quoque à tergo poſt ſe relinquunt, qui vltrà mille paſſus anteà præcurrebant, & quibus à ſpectatoribus, ex primo aſpectu, iam vota præmiorum & honorum curſus deſignata fuerant.

Palæſtra & Palæſtritæ.

Curſores in palæſtra, vel paleſtritæ, ſunt ipſi luſores palæſtræ, gallicè *des Barres*: Hic luſus ſpecialiter ad exercitium curſus pertinet, & valdè vſitatus eſt in Gallia, præcipueque in Vaſconia noſtra: in eo ſe plerumque exercent iuuenes literarum ſtudioſi, ad corporis fortitudinem ac robur explorandum. Nam contingit ſæpenumerò, vt ex huius ludi longiori continuatione, non ſolum ſudor prouocetur, ſed totum etiam corpus interdum, prorſus madore irrigetur.

Digitized by Google

[illegible] palæſtricæ artis. Pauſanias in Atticis huius palæſtricæ artis inuentorem ſtatuit Theſeum: quæ etiam pertinet ad luctatores, dictos palæſtritas vocabulo Latino, quod deriuatum eſt à Græco πάλη, id eſt, lucta, *luicte* Gallicè: Vnde παλαιστικὸς luctator, qui in ipſo luctæ impulſu tantum, & tractu, & preſſione, & ſupplantatione aduerſarium proſternere poteſt, ſed non cædere: vt ſcribit Scaliger in eodem libro & capite ſuprà citatis. Eius generis lucta hodie quoque adhûc conſpicitur in maximo vſu eſſe in Gallia, in eadem Vaſconia, necnon in aliis regionibus. Proponuntur preterea alia duo luctarum genera ab antiquis olim obſeruata: vbi videlicet aliquãdò luctatio illa fit amplexu mutuo ab ileis & humeris: interdum conſertis brachiis, manu apprehenſis.

Modus luctandi. Denique luctaturi olim, veſtimentis depoſitis, nudoque corpore in arenam deſcendebãt, ac ceromate inungebantur, hoc eſt, quodam linimento ex oleo & cera compoſito: & miniſtri, qui in eiuſmodi ceremoniarum ritus obſeruãdos conſtituti aderant, Ceromatiſtæ appellabãtur. Hinc Sta. palæſtram vocat pinguẽ; Claudi. liquidam: & Ouidius vnctam: aliique poëtæ illam nominant madidam ſordidamque palæſtram, vt annotauit Rauiſius.

Secundum Thucydidem, Lacedæmonij primùm in huiuſmodi ludis Gymnaſticis, modum inungendi & denudandi corpus introduxerunt: ob quam denudationem ars iſta præſertim nomen Gymnaſiæ accepit.

Cœlius & Alexander literis prodiderunt, quod & ipſæ filiæ Lacedæmoniorum nondum adultæ Palæſtra exercebantur nudæ. Quod ſtudium Plato nequaquam improbauit: cenſuit enim vt non modò puellæ, ſed & anus luctarentur cum viris, vt patientes laborum eò faciliùs res arduas ſubirent: quorum ſtudio in poſterum adeò infecti ſunt, vt pro fortibus militibus ſe bonos Palæſtras & Athletas dici potiùs exoptarint. *Cæl lib. 7. cap. 26. ant. lect. Alex. lib. 2. cap. 25. Lucta Lacedæmoniis familiariſſima.*

Sabellicus confirmat hoc ipſum de iiſdem puellis Lacedæmoniis, addens, nudationem illam nil turpis habuiſſe, aderat nempè verecundia, aberatque omnis petulantia. Sed quamuis ſint, qui honeſtatis quodam prætextu, huic ſtrumæ bitaphum quendam prætexere conantur: me tamen iudice, talia ludorum genera, verecundiæ modeſtiæque fines longè excedunt. Neque enim viros, neque fæminas aut puellas vnquam decent nudæ huiuſmodi exercitia. Fuit hæc conſuetudo ſimul etiam cum luxu accreſcente introducta, vt quæ nullibi antehac apud priſcos in vſu erat. Athletæ olim ferulatis campeſtribus certabant, vt ſcribit Thucydides; certabant tecti aut veſte, vel etiam armis, vt eſt apud Hippocratem. Hinc Auguſtus morem & conſuetudinem hanc inuerecundam ac turpem deprehendens, omninò prohibuit eiuſmodi ſpectaculis fæminas intereſſe. Vtimur eius generis exercitiis in Gallia, *Lib. 2. Ennead. 1. Hiſtor.*

ratione paulò modeſtiori ac decentiori: vbi & in lucta & in curſu Palæſtræ, interdum veſtiméta quidem detrahuntur vſque ad induſium, vt corpus horum onere ſubleuatum, expeditius ac habilius ad currendum reddatur: Sed nunquam exutis omnibus veſtimentis, planè nudo curritur corpore.

Tertium antiquorũ exercitium eſt pugilatus, vnde pugil dicitur, qui pugno plagas impingere poteſt, & aduerſarium ſolo percuſſu proſternere. Eſt illud genus pugnandi, quod Gallicè dicimus, *ſe battre à coups de poing*, id eſt, pugnos inuicem conſerere: Agreſte nimis & indecens exercitium, quo tamen nihil familiarius in Gallia ſeruis & pediſſequis, & eiuſmodi inferioris conditionis petulanti turbæ: quo de pluribus agendum non eſt, quia ſatiùs eſt illud dediſcere, quàm addiſcere.

Ex his duobus exercitiis pugni ſcilicet & luctæ, ſurrexit quoddam aliud certaminis genus, quod Pancratium apud priſcos nominabatur. Tales enim dicuntur, qui corporis totius conatu, etiam calcibus, etiam genubus, etiam dẽtibus, omnique virium contentione inſurgunt in pugnam, vt aduerſarium ſuperent. Cœlius huius inuentionem aſcribit Theſeo, quando in Creta abſque gladio Minotaurum aggreſſus eſt. Quod licet ita ſit, eſt tamen exercitium potiùs Sycophantarum & hominum nauci, quo hodie dicti iſti ſerui ac pediſſequi, & huius farinæ baiuli, ſe ſolent oblectare, vbi ipſi in tali pugna, pro ſui defenſione & obtinenda victo-

Lib. 13. ant. lect.

ria, contrà aduerſarios ſimul cum pugno, inferunt etiam dentes & pedes, & genua, & alia corporis membra. Egregius certè ludus, ſi diis placet, qui in 28. Olymp. primum inuectus eſt. Nihil ipſo communius eſt in hac Pariſienſi vrbe, ad quem videas, tanto concurſu ſe congregare, tot otioſos ſpectatores, *Badauts* Gallicè dictos, qui finito certamine, de eorum poſteà virilitate, ac heroicâ (ſcilicet) roboris præſtantia, quaſi re benè geſta, iudicium ferunt.

De quarto antiquorum exercitio, quod eſt ſaltus ſiue ſaltatio, abundè ſatis ſcripſerunt Atheneus, Alexander, Cœlius, Iul. Scaliger: quò lectorem relegatum volumus. Hoc tantùm obiter placet hîc monuiſſe, majores olim noſtros non minori ſtudio huic exercitio incubuiſſe, quàm adhûc noſtro ſeculo fieri ſolet nō ſolum in Francia noſtra, ſed propemodum vbiuis locorum, *Ath.l.14. Alex.l.2.c.25. Cœl.l.5.c.3.ant.lect. Scal. l.1. poët.cap.18*

Huius primi inuentores fuerunt Orpheus & Muſæus, tanquam ſuo tempore ſaltatoriæ artis coryphæi, qui & feſtiuitates & ceremonias omnes, vt & cętera omnia, vt honeſtiſſimum quiddam, legibus ſanxiſſe videntur initiati cum rythmo & ſaltatione. *Inuentores ſaltatoriæ artis. Luc.lib. de Saltatione.*

Prima omnium, antiquorum ſaltandi ratio, non erat, niſi ſimplex, leuiſquè corporis commotio, ſiue vnius ſolius, ſiue plurium, manibus catenatis inuicem cohærentium: Græci eam appellabant ὀρχηϛὺν: Latini ſaltationem: Galli Bal, ſeu *Danſe*: quæ ſine cantu & inſtrumento, muſico ſiebat: Idem ſaltandi modus, multis ad- *Antiquorū ſaltandi ratio quanāt*

hûc in locis, apud plures in vſu eſt. Poſteà verò acceſſit cantus vocalis, à quo ipſam ſaltationem χορεῖαν nuncupabant: cuius vſus frequentiſſimus exiſtit hiſce adhuc temporibus inter plebeios.

Tandem etiam omnis generis inſtrumenta muſica fuerunt adhibita: quorum tot tamque diuerſa hodie genera habentur, quibus etiam priſca illa tempora caruerunt. Progreſſu enim temporis, artium ac ſcientiarum fæcunda inuentio, magis magiſque accreſcit.

Principales ſaltationum differentiæ.

Idem Scaliger ſaltationem diuidit in duplicem potiſſimum ſpeciem: in ſtatariam nempè vnam: & in motoriam alteram: non quod alterutra citra motionis miniſterium perficiatur: alias enim ſaltationis nomen ſterile ac inane eſſet: cuius tamen proprius finis eſt corporis exercitatio quædam, ſiue ea ſit leuior, ſiue paulò vehementior: Sed quòd ſolummodo oſtendatur differentia, maioris aut minoris commotionis, omnium corporis membrorum. Cuius rei exempla ſe offerunt manifeſta, & omnibus nota in illis ſaltationum generibus, quibus tùm Galli, tùm aliæ nationes vtuntur: vt ſunt (nominibus ſimul cum re & populis ipſis natis, ignoſcite quæſo Latini) voltæ, Curantæ & Galliardæ: quæ maiorem corporis requirunt motum, ſicut oſtendit nominum illorum deriuatio: quàm ceterorum populorum, vt Germanorum aliorumque conſuetudo fert, qui inter ſaltandum primum leuiori, ac tandem in ſecunda ſaltatio-

nis

his parte, paulo maiori corporis impulſu commouentur.

Ex his duabus generalibus differentiis poſſunt aliæ plures deduci: idque vel ratione corporis, plus minuſue laſſitudine oppreſſi: vel honeſtatis, vbi ſaltatio alia modeſta, & laudabilis eſt, alia verò laſciua & inuerecunda: vel à loco ipſarum regionum, vbi primùm inuentæ fuerant: vel à ſingulari quadam & artificioſa membrorum diſpoſitione. Sic & aliæ ab imitatione & varietate melodiæ, muſicis inſtrumentis præcantatæ: & ab habitus ſiue indumẽti, tali exercitio deſtinati, qualitate.

Erant prætereà alia ſaltationum genera antiquis conſueta, quæ vel ipſorum authorum ac inuentorum, vel etiam aliorum, in quorum gratiam inſtituta fuerant, nominibus inſigniebantur: vt eſt pyrrhica ſaltatio, pro iuuentute in armis ſe exercenda, à Pyrrho inuenta ac celebrata: Et tripudium Caſtoris, cuius fit mentio à veteribus: in quo ſaltandi genere iuuenes, armis induti tripudiabant, & pedibus terram feriebant. Quæ ſaltandi ratio introducta fuit in gratiam & honorem Caſtoris à Lynceo interfecti. *Pyrrhica ſaltatio.* *Plin lib. 7.* *Luc. lib. de Saltat.*

Duæ quoque aliæ ſaltationum principales ſpecies erant, quæ vocabantur vulgares & Theatricæ: Vulgarium vſus erat in nuptiis & ſacrificiis. Antiquitùs enim nulla fiebant ſacra ſine ſaltatione & choro muſico. Proderãt enim (vt Cœlius memorat) puerorum Chori tibiis ac cythara præcinentibus: inter quos exerci- *Lib. 5. cap. 3. ant. lect.*

tatiores & peritiores ad ſaltandum eligebātur: & illorum cantiones ab huius ſaltationis vſu appellabantur hyporchemata, ita dicta, quod inter ſaltandum ferè generoſum quiddam ſeruarent & virile. Sed cantus ſolus ſine ſaltatione, ſtaſima ipſis dicebatur.

Hyporchemata. *Staſima.*

Theatricæ verò diſtinctæ erant, ratione argumenti ſiue materiæ ipſarum fabularum, quæ in theatris induci agique ſolebant. In tragædia enim, tanquam materia triſti, ſaltatio erat grauis, certis numerorum gradibus diſtincta, ac luctuoſa: quam appellabant ἐμμέλειαι. In comædia verò ſaltus erat liberior ac feſtiuior potiùs, quàm lugubris: qui nuncupabatur κόρδαξ. Satyrorum autem ſaltatio coniuncta erat cum ſumma leuitate, ac laſciuia quæ propterea dicebatur σικιρρης.

Theatricæ ſaltationis differentiæ.

Hæc ſunt præcipua antiquorum ſaltationum genera, è quibus plurimam partem tàm in Gallia noſtra, quàm in pluribus aliis regionibus adhûc hodiè vigere, cuiuis ſtudioſe inquirenti patebit.

Hæ ſaltationes ſiue choreæ, vocibus ac inſtrumentis muſicis adaptatæ, apud Ethnicos olim non ſolùm vſitatæ, magnique æſtimatæ fuerunt, ſed in ſacris quoque literis eaſdem approbatas fuiſſe, ex ſequentibus videre licet exēplis.

Dauid Regius ille propheta, lineo cingulo ſuccinctus totis viribus ſaltabat, & ſimul cum ipſo tota ipſius domus: dùm nimirum, cum magna iubilationis vociferatione, adhibitis ſi-

mul omnis generis muſicis inſtrumentis, vt cythara, buccina, tympano, decachordo, tuba & cymbalis beneſonantibus, arcam fœderis à Philiſtinis Hieruſolymam reducebat. *Sam. lib. 2. cap. 6.*

Sic quoque Iudith celebris illa heroina, Holoferni capite abſciſſo & detruncato, hacq; ratione copiis Aſſyriorum nimio terrore perturbatis ac proſtratis, vrbeque ab obſidione eorum ſic liberata, à cunctis mulieribus Iſraëliticis, laudis & gloriæ benedictione ac plauſibus excepta, oleæque ramo præcincta, thyrſum geſtans, & chorum mulierum præcedens, cum omni populo Iſraëlitico, hymnum triumphalem Deo æterno ac maximo, ſaltando decantabat, eique immenſas ac immortales, pro tam admiranda ac incredibili victoria, gratias referebat.

Hoc exercitii genere, non ſolummodo homines plebeii ac iuuenes olim vſi, eoque delectati ſunt: ſed fuerunt etiam magni quidam reges, ac philoſophi ſapientiſſimi, qui eandem artem in ſummis deliciis habuerunt, didicerunt atque exercuerunt.

De Socrate legimus, quòd artem ſaltatoriam, non ſolùm ſummis proſecutus ſit laudibus: ſed & ipſam quoque addidiceri, nec veritus ſit in prouecta etiam ætate ſaltare, eamque ſimul cum aliis grauiſſimis ſcientiis coniungere: multùm tribuens venuſtæ concinnitati & elegantiæ, tum apto motui, neque non mouentis affirmationi. Hinc videmus adhûc hodie in vſu eſſe, dum pueros noſtros aut puellas, hac in ar- *Socrates ſaltandi arte delitus.*

tatiores & peritiores ad ſaltandum eligebãtur: & illorum cantiones ab huius ſaltationis vſu appellabantur hyporchemata, ita dicta, quod inter ſaltandum ferè generoſum quiddam ſeruarent & virile. Sed cantus ſolus ſine ſaltatione, ſtaſima ipſis dicebatur.

Hyporchemata.
Staſima.

Theatricæ ſaltationis differentiæ.

Theatricæ verò diſtinctæ erant, ratione argumenti ſiue materiæ ipſarum fabularum, quæ in theatris induci agique ſolebant. In tragædia enim, tanquam materia triſti, ſaltatio erat grauis, certis numerorum gradibus diſtincta, ac luctuoſa: quam appellabant ἐμμέλειαι. In comædia verò ſaltus erat liberior ac feſtiuior potiùs, quàm lugubris: qui nuncupabatur κόρδαξ. Satyrorum autem ſaltatio coniuncta erat cum ſumma leuitate, ac laſciuia quæ propterea dicebatur σικίννις.

Hæc ſunt præcipua antiquorum ſaltationum genera, è quibus plurimam partem tàm in Gallia noſtra, quàm in pluribus aliis regionibus adhûc hodiè vigere, cuiuis ſtudioſe inquirenti patebit.

Hæ ſaltationes ſiue choreæ, vocibus ac inſtrumentis muſicis adaptatæ, apud Ethnicos olim non ſolùm vſitatæ, magnique æſtimatæ fuerunt, ſed in ſacris quoque literis eaſdem approbatas fuiſſe, ex ſequentibus videre licet exẽplis.

Dauid Regius ille propheta, lineo cingulo ſuccinctus totis viribus ſaltabat, & ſimul cum ipſo tota ipſius domus: dùm nimirum, cum magna iubilationis vociferatione, adhibitis ſi-

mul omnis generis muſicis inſtrumentis, vt cythara, buccina, tympano, decachordo, tuba & cymbalis beneſonantibus, arcam fœderis à Philiſtinis Hieruſolymam reducebat.

Sic quoque Iudith celebris illa heroina, Holoferni capite abſciſſo & detruncato, hacq; ratione copiis Aſſyriorum nimio terrore perturbatis ac proſtratis, vrbeque ab obſidione eorum ſic liberata, à cunctis mulieribus Iſraëliticis, laudis & gloriæ benedictione ac plauſibus excepta, oleæque ramo præcincta, thyrſum geſtans, & chorum mulierum præcedens, cum omni populo Iſraëlitico, hymnum triumphalem Deo æterno ac maximo, ſaltando decantabat, eique immenſas ac immortales, pro tam admiranda ac incredibili victoria, gratias referebat. *Sam. lib. 2. cap 6.*

Hoc exercitii genere, non ſolummodo homines plebeii ac iuuenes olim vſi, eoque delectati ſunt: ſed fuerunt etiam magni quidam reges, ac philoſophi ſapientiſſimi, qui eandem artem in ſummis deliciis habuerunt, didicerunt atque exercuerunt.

De Socrate legimus, quòd artem ſaltatoriam, non ſolùm ſummis proſecutus ſit laudibus: ſed & ipſam quoque addidicerit, nec veritus ſit in prouecta etiam ætate ſaltare, eamque ſimul cum aliis grauiſſimis ſcientiis coniungere: multùm tribuens venuſtæ concinnitati & elegantiæ, tum apto motui, neque non mouentis affirmationi. Hinc videmus adhûc hodie in vſu eſſe, dum pueros noſtros aut puellas, hac in ar- *Socrates ſaltandi arte deditus.*

te erudiri volumus, potiſſimùm id fieri, ob morum elegantiam, concinnamque corporis compoſitionem comparandam. Magnum enim diſcrimen apparet inter illos, qui huius artis periti aut imperiti ſint, quique illam addidicerint, vel non addidicerint.

Athen. lib. 1. cap. 16.

Lucian. lib. de ſalt.

Adeò magni faciebat Socrates hanc artem, vt familiariter cum amicis loquendo, illam membrorum ac totius corporis exercitium vtiliſſimum eſſe, prædicaret: & ſubindè diceret, ſcitè tripudiantes maximè eſſe idoneos rebus bellicis. De quo hi verſus extant:

Qui rectè ſciuere choris decorare deos, hi
Optimi & in bello.

Inter Reges olim eodem ſaltationis exercitio ſummoperè delectabatur Antiochus magnus, necnon & alij plures. Poëtæ quoque in Deorum laudes vſi ſunt ſaltatoris titulo. Pindarus & Homerus Phœbum Orcheſten ſaltatorem appellant. Idem nomen & Ioui attribuitur. Homerus prætereà dicit, ſaltationem certis temporum interuallis, & muſicis rythmis menſuratam, eſſe donum cœleſte potiùs, quàm mundanum aut terreſtre. Sic igitur diuino hoc munere donatus homo, à ceteris diſtinguitur animantibus eo deſtitutis: vt qui non ſit merum animal, ſed Deus mortalis.

Ath. l. 1. c. 16. Cæl. l. 5. c. 3.

Encomium ſaltationis.

Dum autem hîc generalem ſaltationum commendationem inſtituo, non propter eà in ſpecie & illas approbare conſilium eſt, quæ

indecoræ & laſciuæ ſunt, fineſque honeſtatis tranſiliunt: Neque etiam illas, in quibus tot tantæque ridiculæ geſticulationes, indecentes quoque ac nimis impetuoſæ corporis hinc inde dimotiones atque agitationes, aliæque ſexcentæ eiuſmodi fatuitatum ineptiæ conſpiciuntur: quæ ſaltandi ratio deteſtanda, potiùs conuenit circulatoribus, quàm hominibus liberali ingenio natis & educatis: quæque ab omnibus rebuspub. benè conſtitutis quondam damnata, & tanquam ſordida, vilis & abiecta, maximeque infamis, repudiata fuit: quam & ego ipſe ſummoperè abhorreo & deteſtor, (necnon quoſdam alios ludos gymnaſticos) quemadmodum & eadem, non ſolum in verbo Dei, ſed à compluribus etiam ſanctorum Patrum, aliiſque grauiſſimis authoribus, tanquam res deteſtanda, & homine verè Chriſtiano, Deumque timente indigniſſima, damnatur ac improbatur. Quamobrem ſciendum eſt, noſtrum eſſe inſtitutum, de licitis tantùm ſaltationibus, honeſtis & laude dignis verba facere: quibus Deus ipſe non offenditur, quæque ciuilitatis & vrbanitatis ſtudium promouent & prouehunt, quò homines negotia ſua, cum decentiori corporis, eiuſque membrorum commoderatione expedire queant: & hoc pacto ipſius quoque corporis habitus ac conſtitutio bona, non ſolùm ſarta tecta conſeruetur, ſed vegetior etiam, agilior & promptior reddatur ad quoſuis

labores ſuſtinendos: vtque hinc otium, turpiſſimum ſatanæ puluinar, deuitetur.

Tales ſaltationes ſunt, quas Socrates, Plato, Sophocles & alij ſapientes comprobarunt, & addiſcere ſcireque in votis habuerunt, vti diximus: quæ, ſi temporum iniuriâ, hominumque improba deprauatione in abuſum quendam deuenerunt: non propterea tamen ars ipſa reprehendenda eſt: poſſent enim pari modo omnes etiam reliquæ artes damnari ac vituperari quod iis vt plurimum abutantur homines: Veteres autem ſapientes abuſum illum, qui tunc illorũ temporibus iam irrepſerat, neque recipere, neque vllo modo tolerare conſueuerunt.

Exemplum Platonis.

Plato enim, cum mandatum accepiſſet à Dionyſio Tyranno (quod idem mandatum & aliis) pluribus datum erat) vt in quodam conuiuio, togâ longâ purpureâ, qualem Reges tunc temporis geſtare ſolebant, indutus ſaltaret: id ille fieri recuſauit, hoſque Euripidis verſus recitauit:

Muliebri ego haudquaquam indui queam ſtola
Vir natus ipſe, & ex virili germine.

Quo indicare voluit, tale ſaltandi genus, cum habitu muliebri, arguere ſummam quandam leuitatem, & potiùs circulatorem, quàm Philoſophum decere. Et Demades Orator facundiſſimus, cum quodam die conſpexiſſet Philippũ Macedoniæ regem, vino obrutum ſaltare in media perditorum hominum, ac captiuorum turba, coràm quibus detexit turpitudinem ac miſeriam ſuam: illum ſic compellauit ipſique

Elegans admonitio Demadis ad

Philippo erubeſcenti, vitæ emendandæ occaſionem dedit: Cum, ô Rex, inquit, fortuna tibi Agamemnonis perſonam impoſuerit, non pudet te factis agere Therſiten.

Philippum Regem Macedoniæ. Eraſ. in apopht.

Ex quibus palam fit, multos viros egregios ac præclaros, tùm philoſophos, tùm etiam alios (de quorum authoritate ſuprà dictum) comprobaſſe, commendaſſe, necnõ exercuiſſe quoque artem hanc ſaltatoriam, tanquam vtilem & neceſſariam, tam ad corporis ſanitatem conſeruandam, quàm ad bonos mores comparandos: contrà verò improbaſſe & deteſtatos fuiſſe, ſicut & nos ſimul cum ipſis deteſtamur, omnis generis alias ſaltationes illicitas ad faſtum natas, & exitioſas tàm corpori, quàm animæ.

Sciens volenſque hîc ſilentio pertranſeo exercitia illa ſaliendi in altum, & in aërem quaſi volandi: quæ etiamſi quodammodo ad ſaltationum ſpeciem aliquam referri queant, ob motum illorum violentum & vehementiſſimum, propter quem etiam non omni carent periculo: ipſa tamen potiùs circulatoribus relinquenda ſunt, qui iis vtuntur in theatris ad ſpectatorum oculos paſcendos: non enim magni alicuid momenti afferre poſſunt ad vitæ communis commodum, & ſanitatis ſtudium.

Nec miror amplius, cur Plato, Hippocrates & Galenus tantoperè auerſati fuerint, adeoque damnarint ſaltatoria nonnulla exercitia, necnõ gymnaſticos ludos. Surrexerat enim tunc illorum temporibus; tantus illorum abuſus, tantaque confuſio, vt mutatâ rerum facie, vſus illo-

rum bonus ac laudabilis, prorſus deprauatus atque corruptus eſſet.

Hæc de variis exercitiorum differentiis & conditionibus tractatio, fuſior fortaſſis & prolixior quibuſdam videbitur nimiſq; vereor ne me hîc critici cuiuſdam iniqua vexet cenſura, mihique his obſtrepat: me nil niſi actum agere, & eandem canere cantilenam, toties ab aliis prius decantatam: Quod quidem, quamuis non ignoro vulgatiſſimum illud, nihil dici poſſe, quod non dictum ſit prius: nequaquàm tamen id adeò alienum eſſe puto ab hoc noſtro inſtituto, vt forſan iſte ſomniare poſſit. Nam, poſteaquam exercitii, quod vnum è ſex rebus non naturalibus à medicis conſtituitur, generalem quandam tractationem propoſueramus: non intempeſtiuè hîc varia ſimul ſaltationum genera, tàm antiquorum, quàm noſtri ſeculi introduximus, idque ideò, quòd hoc exercitii genus Gallis noſtris ſit familiariſſimum: Sic quoque reliquorum exercitiorum gymnaſticorum, ab antiquis olim vſurpatorum, comparatione cum noſtris factâ, horum præcipuas differentias, quibus ratione honeſtatis & turpitudinis: laudis ac vituperij: celebritatis & infamiæ: commodi & incommodi, diſtinguebantur, breuiter perſtrinximus. Quæ omnia pro inſtituti noſtri ratione raptim congeſta, ac ordine debito diſpoſita, beneuolis lectoribus lubenter obtulimus: quibus labor noſter, vt ſpero, haud ingratus futurus eſt: ſiquidem inde fructus iucundos ſimul, & vtiles percepturi

ſunt: vtpote, quos ex collatione quadam facta, apibus non immeritò aſſimilare liceat quæ omnia illa, quibus paſcuntur, in dulciſſimum mel conuertunt: cùm contrà reliqui mei Cenſores non iniquè comparandi ſint cum bruchis, qui vel ſaluberrimos quoſque floſculos ac herbas in venenum tranſmutant.

Quintum exercitationis genus, quod adhuc tractandum reſtat, eſt iactus, vel diſci, hoc eſt, lapidis rotundi, & in medio perforati: vel iaculi. *Iactus vel diſci vel iaculi.*

Huius ludi inuentum aſcribunt Perſeo, Eiuſmodi exercitii genus, in quo lapis admodum ponderoſus, fortiſſimo luſoris impulſu, propellitur, vſitatum adhuc eſt in pluribus locis Vaſconiæ. Iactus item iaculi in Biſcaia familiariſſimus.

Sed ſolebant olim iaculum manu tantum torquere, quod & hodiè multi, multis in locis ſolent: cuius loco ingenioſa & apta nunc habentur inſtrumenta, veluti arcus & arcubaliſtæ, quibus ad antiquorum imitationem maiori cum violentia, ſagittas ac tela noſtra, quæ iaculi nimis longi vicem gerunt, iaculamur: quod idem exercitium Vaſconibus admodum familiare eſt, qui præ ceteris nationibus, maiorem veterum exercitiorum, & monimentorum partem retinuiſſe videntur.

Qui verò tela illa aut iacula moliebantur, iaculatores olim nuncupabantur.

Qui populi peritiores iaculandi ſagittas.

Sarmatæ & Parthi olim, quemadmodum hodie Scythæ & Tartari, ſingulari dexteritate, hoc exercitio vtebantur: veluti mira de ipſis ſcripta legimus. Nam non aliis armis, quàm his ipſis telis atque ſagittis in bello, equis inſidentes vtebantur: vt etiam fugientes à tergo iaculari, auerſique ſequentes hoſtes læderent perindè ac aduerſi:

Sarmaticæ maior Geticaque frequentia gentis
Per medi.u in equis itque reditque vias.
In quibus eſt nemo qui non Coryton & arcum,
Telaque viperea Lurida felle gerat.

Eiuſdem exercitij peritiſſimi quoque fuerunt Ithuræi, vnde Poëtæ cecinerunt arcum Ithuræum; ſagittas Parthicas: neruos Geticos: Pharetras Sarmaticas.

Cretenſes item fuerunt balliſtæ & ſagittandi peritiſſimi, atque inter alios celebriores, pagi Cydonij coloni: Vnde Virgilius;

Ire libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc ſit noſtri medicina doloris.

Romani dabant operam, vt ſua iuuentus plerumque imbueretur atque inſtitueretur omnibus iſtis diſciplinis, quæ ad bellicam artem ſpectabant: præcipuè tamen curabant, vt iaculandi peritiâ excellerent, eiuſque rei inter arma peritiam non vulgarem haberent.

Alexan. li. 1.c.20.

Hæc ars olim adeò fuit honorifica atque ſpectabilis, vt Ethnici inde honoris titulos ac nomina mutuati ſint: quibus Deos ſuos, & fortiſſimos ſui ſeculi heroës affecerunt. Poëtæ Apol-

linem vocant Sagittiferum.

Mars clypeo melior: Phœbus præſtantior arcu.

Et Hercules, qui à Rege quodam Oechaliæ, nomine Euryto didicerat, ſagittandi induſtriam: Centaurum Neſſum, quamuis in vlteriore Acheloi ripa remotum, & ceruam æripedem, certo traiecit ictu, Harpyaſque volucres in medio aëre confecit.

Arcuballiſtæ præſtātiſſimi.

Fuerunt ſimiliter multi potentes monarchæ, Principes, duces, aliique magnates, qui ſummæ ſibi laudi & gloriæ duxerunt, ſi in huiuſmodi exercitiis eminere, & primas præ aliis partes obtinere potuerunt.

Cyrus Rex Perſarum: Teridates, Dux & Princeps Parthorum excellens, à Nerone tandem ſuperatus: Conſtantius ac Gratianus, Imperatores Romani: hi omnes, inquam, eximiè in hiſtoriis celebrantur, ob ſingularem induſtriam, qua in telis & ſagittis iaculandis excellebant: qua etiam in arte incredibilia & admiranda peritiæ ſuæ ediderunt ſpecimina.

Quid dicemus de Commodo (etſi is ſit, qui à parentis ſui ſingulari probitate ac pietate prorſus degenerarit) cuius tamen interim tantum erat robur, vt etiam elephantem ictu haſtæ penitus transfigeret: tantaque dexteritas, vt emiſſis centum ſagittis, centum leones humum deiiceret: vnoque ſolo ictu plures feras ſimul in terram proſterneret: imò tam peritam & exercitatam ſibi comparauerat manum, vt quicquid oculo deſtinaſſet, iaculo & ſagitta contingeret: vt author eſt Sabellius.

Lib. 5. Ennead. 7.

Non minori induſtria præſtantiaque in hoc exercitiorum genere, olim florebat Imperator Domitianus: qui in ſagittarum ſtudio totus erat: Centenas variis generis feras ſæpè in Albano ſucceſſu conficientem ſpectauere plerique: atque etiam ex induſtria ita quarundam capita figentem, vt duobus ictibus quaſi cornua effingeret. Sed adhuc magis mirandum eſt, quod de eodem ſcribit Suetonius: Nonnunquam, inquit, in pueri procul ſtantis præbentiſque pro ſcopulo diſpenſam dextræ manus palmam, ſagittas tanta arte dirigebat, vt omnes per interualla digitorum innocuè euaderent.

Domitianus ſagittandi periti∫simus.

Poſſet mihi hîc quiſpiam obiicere, hanc de huius generis exercitiis tractationem, potiùs ſpecialem (vt quæ de rebus bellicis agat) quàm generalem eſſe: à qua tamen pro noſtri inſtituti ratione non diſcedendum fuerit: Eſſe prætereà talia exercitia ſolummodo particularia brachiorum non autem totius corporis. Ad quorum obiectionem reſpondemus, quamuis hæc ita ſeſe habeant, nos tamen quotidie perſpicere, plurimos homines ſedentariam ac mechanicam exercentes, ſolere diebus feſtis à prandio, arcuum & arcubaliſtarum exercitio incumbere, idque non ſolum in pagis ac oppidis ſed pluribus etiam ciuitatibus primariis, vbi publica loca talibus exercitiis deſtinata ſunt: Vnde occaſionem arripuimus de eiuſmodi exercitiis diſſerendi, illorumque præcipuas differentias

propoſitas, huic capiti inſerendi: vtpote, quæ non minus etiam ſanitati, quam quæuis alia conducant, ac vbiuis locorum maximè vigeāt.

Satis dictum eſſe opinor, de quinque horum exercitiorum generibus, quæ præcipuè ab antiquis olim inuenta & vſitata fuerunt: quibus progreſſu temporis, quàm plurima alia acceſſerunt. Nam loco curſus pedeſtris, equi poſteà adhibiti fuerunt, quorum miniſterio inſidentes ad curſum vtebantur. Equi porrò in hunc finem domiti, artificioſè edocebantur, vt pro cuiuſuis arbitrio, ſcitè ac bellè ſaltare, ac reſultare addiſcerent: quorum vſus poſteà non ſolum erat in eiuſmodi exercitiis equeſtribus, ſed etiam in aliis certaminibus ac ludis, quos vocabant equeſtres concurſus. Virgilius 5. Æneid. de horum exercitiorum origine tractat. Quæ, cum nimis vſitata hodie ſint, & in Gallia & alibi, non neceſſum eſſe putamus, de illis plura hîc ſcribere. *Hippocomia.*

Fuerunt etiam in hunc modum certamina ac ludi inſtituti, duobus ſcilicet equis, ſimul in curru coniugatis ac copulatis, interdum etiam quatuor: quæ certamina vocabantur biiuga & quadriiuga. Vtimur hodie in Germania, Gallia & aliis regionibus, eiuſmodi curribus, bigis & quadrigis in eum finem, vt illorum beneficio, de vno loco in alium, ſiue propinquum ſiue longius diſſitum prouehamur, ac ſic ab vna vrbe in aliam quoque commodiſſimè peruenire queamus. Sũt autem iſti ab omni

parte occluſi ac deſuper tecti contraq; omnem tempeſtatum iniuriam optimè muniti, inſtar alicuius cubiculi.

Vſus curruum. Ex hac curruum commoditate, ſæpenumerò incommodum maximum incurritur: quod ſcilicet, qui illis vehuntur, dum perpetuo iis inſident, & alternatim pedibus incedere negligunt, ex aſſiduo horum, ac nimis violento motu, corpus concutiant, & crurum ac reliquorum membrorum iuncturas eneruent, ac torpidas inde referant. Prætereà ex huiuſmodi motus violentia, præter reliqui corporis perturbationem, renes ſimul concutiuntur, vnde facilè inflammantur, nec non qui calculo obnoxii hinc valdè læduntur ac torquentur.

Si hîc recenſere vellem omnia exercitiorum ac ludorum genera, quæ apud veteres olim vſitata erant, quæque adhûc noſtro ſeculo non deſierunt, vt eſt inter alia, ludus digladiatorum ſiue pugilum, citiùs me tempus, quàm ſcribendi materia deficeret.

Ludus pilæ. Dicam ſolummodo pauca quædam, de pilæ ludo tanquam vſitatiori ac omnium primo & nobiliſſimo, cui veteres plurimùm olim tribuerunt. Scripſerunt enim de illo multi, inter quos Pollux quatuor huius ludi diſtinctas pro-

Lib. de rerum vocab. 9. ponit ſpecies, quarum primam vocat ἐπίσκυρον: ſecundam φαινίνδα: tertiam ἀπόρραξιν: quartam οὐρανίαν, propterea quod in hac vltima differentia, luſorum vnus, reſupino corpore iacens, in altum verſus cœlum pilam totis viribus mittebat, quam reliqui colluſores excipiebant, ante-

quam relapſu, terræ ſuperficiem attingeret.

Nos quoque adhuc quatuor pilæ ludi genera habemus, quæ in omnibus tamen cum veterum differentiis non conueniunt. Primum genus ſola manu & pila, mediocriter molli, perficitur: cuius magnitudo reſpondet globo ligneo, cuius vſus eſt in ludo, dicto Gallicè *Palemaille*: familiaris hic ludus eſt literarum ſtudioſis, nec non aliis iuuenibus in Vaſconia: quem Galli vocant, *Ieu de la Pelotte*. Secundum vocatur, *Ieu de longue Paulme*: propterea quod in eo ludo metæ locus, quo mittitur & remittitur pila, majori longitudinis diſtantiâ, à priori diſtinguitur: Vtuntur autem luſores ad pilam jaciendam palliculâ quadam, ſiue inſtrumento quodam ligneo, paruo, mediocriter lato, cum capula rotunda, quod prorſus ſimile eſt iſti malleolo ligneo, quo mulieres, quibuſdam in locis, linteamenta ſua inter lauandum percutiunt ac repurgant. Tertium, & elegantius, & vſitatius eſt illud, quod ſimpliciter ludus pilæ dicitur, Gallicè *Ieu de Paulme*. Hîc ludus exercetur in certis quibuſdam locis, ſiue domibus ex quatuor parietibus conſtructis, iiſque vel tectis vel apertis, quæ loca ſimiliter ludi ipſius nomine à Gallis inſigniuntur, & vocantur *Ieulx de Paulme*: Germani dicunt *Ballhauſſ*, à pila & loco, vbi ludi habentur. Hoc in ludo, pilæ agitantur reticulo quodam, hoc eſt inſtrumento ad retis ſimilitudinem, ex neruis diametraliter & tranſuerſim expanſis, confecto. Quem ludum indifferenter hodiè exer-

Quatuor pilæ ludi genera.

cent, tam ſuperioris quàm inferioris conditionis homines. Qui hîc cum iudicio & induſtria diligenter obſeruant eos, qui malè ludunt, aut qui benè, faciliorem vtique viam inuenient, ad huius ludi perfectionem perueniendi. Quartum genus ludi pilæ, eſt ludus folliculi, Gallicè *Ieu du Balon*. Folliculus autem hic, eſt genus quoddam pilæ, rotundum, magnum, ex corio conſutum, intus vacuum, & non niſi aëre repletum: quem brachiali quodam ligneo in aërem magnâ violentia propellunt: qui ludus in pluribus locis admodum familiaris eſt iis, qui ditiores ſunt, aut ſummo nobilique loco nati. In quibus omnibus enarratis ludis, luſores partitè, duo videlicet aut tres, contrà alios totidem: aut etiam plures contra plures ſæpenumerò, ludere, ſeque tali exercito, mirificè oblectare ſolent.

Alia ludorum genera. Præter hos adhuc alij ludi & exercitia reperiuntur, vt ludus trunculorum, Gallicè *Ieu de Quilles*: qui à meta duplici, longiori ſcilicet & breuiori, diſtinguitur in ludum longum & breuem. Eſt præterea ludus, *Palemaille* Gallicè dictus, quo globus ligneus (plerunque ex buxo, tanquam duriori & ſolidiori ligno tornatus) pugni magnitudinem, aut paulò maiorem referens, malleo ſimiliter ligneo, manubrium rotundum ac oblongum habente, per planam terræ ſuperficiem, ſummo ac maximo cum impulſu ludentis propellitur. Qui duo ludi valdè communes ſunt inter plebeios quoque, tùm in Gallia, tùm in aliis regionibus.

Inter

Inter omnia verò exercitia, quæ præſtantiæ ac celebritatis laudem merentur, venatio facilè primum occupat locum: cuius differentias varias ponit Plato in ſophiſta. Nos autem hîc tantum de illa diſſeremus, quæ affinitatem quandam habet & communionem cum vita ruſtica, & in qua feris ac beſtiis perſequendis capiendiſque, inſidiæ ſtruuntur. Ex qua conſideratione elicitur, quod exercitium hoc maximè ſit neceſſarium, vtiliſſimum ſimul, ac iucundiſſimum: ſicut id paulò pòſt pluribus exemplis demonſtrabimus. *De venatione.*

Neceſſarium enim illud eſt, ad arcendas & è medio tollendas atrociſſimas & crudeliſſimas iſtas feras, vt ſunt Leones, Vrſi, lupi, vulpes, ac aliæ rapaciſſimæ & nocentiſſimæ id genus ſimiles beſtiæ, quæ non niſi noxam ac damnum hominibus inferunt.

Vtilitas autem eius in his duobus maximè conſpicitur: primùm quod corporis ſanitati hinc proſpiciatur ac conſulatur, dum ſcilicet id venator variis exercitationum modis, prout ipſi viſum fuerit, expedire poteſt, ſiuè pedes ire libuerit: ſiuè equi miniſterio adiutus, incedere voluerit: ſiue laborem grandiorem aut leuiorē ſuſcipere, eumque longiori vel breuiori temporis ſpacio continuare placuerit: in quibus omnibus, tùm pro corporis varia conſtitutione ac cōditione, tùm pro fortioris aut imbecillioris valetudinis ratione, cautè & adhibito iudicio agendū eſt. Deindè vtilitas huius exercitij

eximia ac maxima, hinc quoque eluceſcit, quod ex illius vſu ac beneficio, carnibus ferinis & delicioſis non ſolum vrbium fora, ſed potentiorum etiam menſæ ac tabulæ refertæ ac ornatæ, videantur.

Tandem exercitium hoc proprium eſt Nobilium, & eorum, qui generoſo & illuſtri ſtemmate procreati ſunt: vti videmus, eo quondam, potentiſſimos monarchas & principes ſummoperè delectatos eſſe, necnon noſtro adhuc ſeculo quàm plurimos oblectari: tempore ſcilicet pacis, armiſque, vt aiunt, vnco ſuſpenſis. Nam, dum ipſi in armorum ſilentiis, aduerſus hoſtem, heroicam animi fortitudinem oſtendere nequeunt, illam in perſequendis interim, ac venandis ſæuiſſimis beſtiis, ſatis abundè declarant.

Cyrus venationi deditus.

Cyrus, in domo Aſtiagis Medorum regis, auis ſui educatur, ſolebat in pubertate ſua teneriori, edomare equos, & in venatione beſtias conficere, ſepto incluſas: poſtquàm adoleuit, vt Xenophon lib. 1. Cyropædiæ addit, aut leonem aut aprum in ſyluis petebat. Et idem author, vt demonſtraret, in quanta æſtimatione eiuſmodi beſtiarum venatio, apud ceteros quoque Perſarum reges eſſet, vlteriùs de illa in hanc ſententiam ſcripſit.

« Perſarum, inquit, rege exeunte venatum « (exit autem in menſe multoties) epheborum « dimidia pars ab ipſo educitur. Cauſa verò cur « publicè venationi operam dent (in qua rex du- « cis officio, perindè ac belli tempore fungitur,

cum & ipſe venetur, & vt venentur alij, curam adhibeat) hæc eſt, quod bellicarum rerum, hæc meditatio veriſſima videatur eſſe. Conſuefacit enim ad ſurgendum diluculo, & ad frigora, caloreſque perferendum: atque etiam ad itinera, & curſus exercet. Præterea ſagittis iaculiſque beſtiam petere neceſſe eſt, vbicunque inciderit. Sæpè etiam acui animam in venatione oportet, obiiciente ſe feroci aliqua beſtia. Nam quæ offerunt ſeſe beſtiæ, feriendæ ſunt: ab iis autem cauendum, quæ in venantem irruunt. Ita vt hinc colligendum ſit, ſicut & author ipſe in ſequentibus declarat, quod non ſecus venationis exercitium ſeſe habeat, ac ſi in bello contrà hoſtem dimicandum ſit. Hæcque duo venatio & bellum, ex pari vtriuſque conditione, & ſimilitudine, ſe inuicem mirum in modum referant.

Venationis exercitium eſt ſpeculum belli.

Hinc Lycurgus legiſlator Lacedæmoniorum, (imitans Cretenſes) eos, qui iam puberem ætatem ſuperaſſent, in venatione præcipuè exerceri voluit, vt ſtudio venationis intenti, ad bellum redderentur aptiores, vt ſcribunt Xenophon & Stobæus. Porrò Strabo lib. 10. & Alexander lib. 2. cap. 25. oſtendunt, hanc fuiſſe Cretenſium conſuetudinem, qui filios ſuos ab ineunte etiam ætate aſſiduis laboribus firmabant, ne ſenes iam otio torpeſcere, honeſtum ducerent. Vnde legimus (apud eoſdem authores) eos ſemper laborioſis exercitationibus, vt pote currendo ac venando, algendo, æſtuando, arduas, difficileſque vias peragrando, omnes

Xenoph. in repub. Lacæd. Stob. ſer. 42.

conſumſiſſe iuuentutis annos. Quin imò eorum pueri in claſſes, quas Ἀγέλας vocabant, diſtribuebantur: Iiſque præerat Pædonomus certis diebus in venationes eos educens.

Plutarchus recenſet Alexandrum magnum, Antiochum, & alios præclaros reges adeò fuiſſe deditos venationis exercitio, vt eius nomine nullam moleſtiam, neque laborem vllum ſubterfugerint, quin imò multis ſeſe & maximis periculis ſæpenumerò obiecerint.

Pompeius magnanimus & fortis. Idem author teſtatum reliquit de Pompeio, in eius vita, illum ſcilicet, victis & ſubactis Numidis & barbaræ iſti genti terrore incuſſo, ob nominis claritatem & poteſtatem ſummam Romani imperij: non quieuiſſe hominibus deuictis: ſed, cum ſciret, regionem illam præ ceteris, innumeris beſtiis ac feris, iiſque ferociſſimis & inuictiſſimis abundare, eas imperiiſſe domuiſſe ac debellaſſe: vt & hæ Romanorum felicitatem ac virtutem, omnium rerum domitricem ac expugnatricem, tandem ſentirent: Et ob hanc cauſam, certis quibuſdam diebus exibat ad venationem Leonum & Elephantorum.

Mithridates & Adrianus imperator: Venatores. Mithridates Rex Ponti in Aſia, & Adrianus imperator Romanus, tam inexplebili vterque amore proſequebantur ſtudium venationis, vt mira de illis referant hiſtoriæ: vbi vnus huic exercitio tam ſtupendo modo intentus erat, vt etiam ſeptem integros annos nullo prorſus vſus fuerit regumentio, vel opertoro, ſiue ruti, ſiue domi, aut in vrbe. Alter verò mortuo & ſe-

pulto equo ſuo, in æternam eius memoriam erexit columnam, ſuper inſcripto epitaphio: eò quod opera eius in venationibus longo iam tempore vſus fuiſſet. Hi potentes monarchæ, non interim à negotiis publicis, cum res poſtularet, obeundis ſuperſedebant: nec quod ſpectabat ad imperij adminiſtrationem, diligenter eius ſatagere ceſſabant: qui promptiſſimi ſemper ibant ſingulis horis atque momentis, hoſtibus obuiam: eoſque, ſi quid fortè moliebantur, à finibus ſuis arcebant, non ſecus ac ipſi ſolebant ex conſuetudine quotidiana, feras ac beſtias venando perſequi & profligere.

Imperator Albertus ſolebat ſubinde dicere, venationẽ eſſe exercitium virile, & viris tanquã bellicoſis magis competere: cum ſaltatio cõueniat fæminis, quæ omnia alia voluptatũ genera ſuperat, excepta illa, quæ ex venatione capitur. *Venatio propriè conuenit viris, Saltatio autem fæminis.*

Nec Carolus Magnus, vt confirmat Cuſpianus, vel in ſenectute ſua, contemnebat venationis exercitium, tanquam rem ſaluberrimam: ac quando is exire conſtituerat, neque niue, neque glacie, neque frigore, neque æſtu, neque aſperrimis ſcopulis, neque horrendis & inacceſſis montibus, neque dẽſiſſimis dumetis perterrefactus, à ſententia vnquam receſſit: ſed inſtitutum conſtanter proſecutus eſt.

Sed quid moror in venationis exercitio commendando, eiuſque laudibus prædicandis? Quorſum exempla Alexandri Magni, Antiochi, Mithridatis, & Caroli Magni, aliorumque ſuo tempore monarcharum potentiſſi-

morum,heroum fortiſſimorum,& venatorum excellentiſſimorum producamus? Siquidem apud nos ſit,quem ſolum propoſuiſſe ſit ſatis, magnus ille HENRICVS quartus huius nominis,Franciç Monarcha inuictiſſimus,quem præ aliis omnibus principibus, virtutum ornamentis, gloriæ ac victoriarum in hoſtes triumphis emicare toti orbi conſpicuum eſt. Quid non ille ſiue bellorum temporibus,in debellandis ac perdomandis hoſtibus: ſiue alio quouis tempore,in tolerandis maximis & Herculeis laboribus, ac præſertim in venationibus perferat, vbi vix occurret alter, cui tam conſtans atque par animus fuerit?

Fortitudo & magnanimitas HENRICI *quarti, Regis Franciæ.*

Falconaria.

Falconaria ſiue accipitraria ars,genus etiam quoddam eſt venationis, quod propriè principum ac nobilium exercitium eſt, ex quo ipſi ſingularem etiam voluptatem referre ſolent. Nos de Falconaria abundè ſatis in lib. 6. noſtri Magni ſpeculi Mundi ſcripſimus: quam ob cauſam plura hîc dicere ſuperuacaneum eſt.

Natandi exercitium.

Reſtat de natandi exercitio diſſerere, quod in aquis perficitur, quodque non minùs, ac alia quæuis, ſcitu vtile ac neceſſarium eſt: vtpote cuius beneficio ſæpenumero magni viri, in grauiſſimis periculis conſtituti, ſeſe ſaluos ac incolumes morti eripuerint: vt interim nihil dicam, de ſingulari eius vtilitate, ad corporis ſanitatem conſeruandam, deperditamque reſtituendam: quæ ſanè tanta eſt, vt ex eius vſu tempeſtiuo & legitimo, infinita

corporis mala, quæ ob caloris exceſſum, refrigerium & humectationem poſtulant, è medio tolli & curari poſſint. Cui inſtituto confert balneum vniuerſale maris aut fluuiorum: remedium vulgare, morſu canis rabioſi laborantibus, necnon melancholicis ac phthiſicis.

Græci & Romani, qui præ ceteris populis, hac laude extolluntur, vt qui iuuentuti ſuæ præſcripſerint ſalutaria præcepta, omnis generis diſciplinarum, eandem quoque, iuxtà Ariſtotelis doctrinam, vtiliſſimam docuerunt natandi artem: vt iuuenes ſuos robuſtiores redderent, ad grauiora exercitia ac labores perferendos.

Nobiles præſertim Romani, inter alia exercitia bellica, nandi quoque ſtudio ſummoperè incumbebant. Vnde prouerbium natum eſt, in liberos deploratos: neque natare, neque literas didicit.

Alex lib.2. cap.25. & lib.1 cap. 20.

Si Iulius Cæſar imperitus fuiſſet natandi, neque vitam neq; commentarios ſuos ſaluos vnquam conſeruaſſet: dum nimirum cogebatur ſe præcipitem dare in mare, & vltrà ducentos paſſus nando conficere, vt in nauim propinquam ſe reciperet, & à nimis ſubitaneo ac improuiſo hoſtium incurſu, ſe in Alexandria defenderet.

Quintus Sertorius, & M. Scæuola, ſolâ arte benè natandi, vterque magna cum admiratione, & inſuper armis induti, euaſerunt hoſtium impreſſionem: Vnus quidem non me-

Natandi vtilitas.

diocriter ſauciatus, natando traiecit Rhodanum fluuiũ rapidiſſimum, in ipſo hoſtiũ cõſpectu: alter verò vndiq; ab hoſtibus circumuallatus neque aliud refugium præter mare videns in id pręcepsirruit, ac exercitum Cæſaris Ducis ſui inſecutus eſt. Quis igitur natandi peritiam non laudet, ex qua tanta vtilitas promanat etiã vel ad eos, qui militiam ſequuntur? Hoc exercitium, maxima olim in commendatione erat, vt videre eſt in Agrigentinis populis, qui ſuo tempore omnes alios, deliciarum cultu & ſumptuũ profuſione ſuperabant, vt Plato teſtis de illis ſcribit: Perindè Agrigentinos ædificare, ac ſi victuri perpetuò forent, itemque conuiuari, velut ſemper morituri. Iidem, Agrigentini inquã, ædificari curabant, in honorẽ & gratiam Gelonis (qui ex Satellite factus erat inſignis Rex ac dux belli) magnis impenſis & ſumptibus natatoriam, cuius ambitus ſeptem ſtadia continebat: profunditas verò erat viginti cubitorum: in quam deriuatę multæ aquæ fluuiatiles & riuuli fontani, ad aquam viuidiorem reddendam, decurrebant. Abundantiã cygnorum, & varia piſcium genera, conſpectu pulchriorem ac amœniorem reddebant locum. Ita vt natatoria illa inter miracula mundi, ſui temporis relata fuerit: tãdem ſucceſſu temporis diu neglecta computruit, & collapſa eſt, vt Atheneus & Diodorus ſcribunt.

Natatoria Agrigentinorum.

Ath lib. 12. cap. 2. Diod. lib. 11. cap. 1.

Nos hîc ferè omnia illa exercitiorum genera expoſuimus, quæ humanæ vitæ plurimum prodeſſe, ac vulgò in vſu eſſe ſolent. Reſtat

Digitized by Google

nunc, vt doceamus, quomodo ea pro variis ætatis, naturæ & perſonarum circumſtantiis, conuenienter applicari debeant.

Eſt igitur generale & commune officium omnium exercitiorum, vt ex eorum vſu legitimo animalium calor excitetur & augeatur. Diſtinximus autem ſuprà exercitia in vehementia ſeu laborioſa; in mediocria: & in leuia. Vehemens & laborioſum dicitur, in quo reſpiratio eſt difficillima ſine velocitate, ex quo muſculis & neruis robur paratur. Eiuſmodi ſunt terram fodere, & onere maximo impoſito, vel eodem ſubſiſtere loco, vel paulatim incedere. *Ægin lib. 1. de re med cap. 17. Oribaſ. lib. 1. ſynopſ. 13.* *Exercitia violenta.*

Exercitia verò mediocria citrà tantam violẽtiam fiunt: huius generis ſunt, curſus leuis, armorum exercitatio, lucta, magnæ & paruæ pilæ luſus. *Mediocria.*

Leuiſſimum exercitium eſt lectio, muſica vocalis & inſtrumentalis, ludus chartarum, tabularum, & deambulatio. *Parua.*

Omnium horum exercitiorum diuerſus eſt finis, & applicandi modus, pro diuerſa partium corporis, perſonarum, & ætatum ratione.

Violenta in genere muſculis, & neruis robur parant: quod non minùs & reliquæ duæ efficiunt differentiæ: in ſpecie verò certis corporis partibus conſulitur: vbi exercitiorum alia lumbos: alia manus & crura, alia ſpinam, aut collum ſolum; alia caput, vel thoracem, & alia pedes iuuant. Sed quoad reſpectum perſonarum, & ætatem: violenta exercitia conueniunt *Exercitiorũ violentorũ differentiæ.*

iuuenibus & viris robuſtis potiùs quàm ſenibus: potiſſimum verò iis,qui in ſudore victum quotidianum quæritant, quales ſunt agricolæ, operarij, baiuli doſſuarij, ſaccarij, & multi huius generis opifices alij: qui id genus exercitiis laborioſis maturo tempore aſſueuerunt.

Mediocria propriè conueniunt diuitibus, qui ex fortunarum ſuarum reditu victitant: necnon & illis,qui literarum ſtudio,& armis ex profeſſo addicti ſunt.

Quin, vt liberè dicam,quod ſentio, Nobiles imprimis necnon & alios,ad arma natos ac deſtinatos iuuenes, magis deceret laborib. aſperrimiſque exercitiis maturè aſſueſcere, quàm molli otio delicatè indulgere.

Hunc morem à Lacedæmoniis imprimis obſeruatum legimus: qui ſimul ac animaduertebant,iuuenes ſuos à prandio, iucundis quidem & gratis, ſed prorſus inutilibus obambulationibus tempus fallere: Ephori repentè per ſuos miniſtros imperabant, vt ad honeſta officia ſe conferrent, nec malè aut otioſè bonas horas perderent. Indignum enim Lacedæmoniis eſſe, deambulationibus aut inertiâ, non autem congruis exercitationibus bonam corporis valetudinem tueri: ſic enim alacriores ac promptiores, aptioreſque ad omnes bellorum moleſtias perferendas futuros,cum occurret occaſio.

Æl. lib. 2. de var. hiſt.

Quin etiam Lycurgus eorum legiſlator, pueros impuberes non in forum,ſed in agrum deduci præcipiebat, vt primos annos non in luxu, ſed in laboribus agerent: nihil ſomni cau-

Iuſtin. lib. 3. Lycurgi lex pro iuuentute educanda.

ſa ſubſternerent, vitamque ſine pulmento degerent, neque prius in vrbem redirent, quàm in viros fortes euaſiſſent.

Sed excipiet hîc aliquis aſperam nimis hanc Lacedæmoniorum fuiſſe diſciplinam, ac moderationis terminos tranſiliiſſe, quæ vbique congrua & ſalutaris eſſe debet. Sic enim tenellum iuuentutis florem in timore & perpetua formidine educatum, flacceſcere potiùs & macceſcere, quàm vim vigoremque aſſumere: ſingula enim ſingulis ætatibus opportunè eſſe accommodanda, ne vires labeſcant exceſſu. Optarem hîc quidem, ſi res meo ſtaret arbitratu, modum & mediocritatem ſeruari: quanquam probo, vt qui iuuenes ad arma nati ſunt, eique ſtudio addicti, & qui aliis præficiendi ſunt, pro huius ſeculi conditione, paulò ſeueriùs ac aſperiùs tractentur ac exerceantur, ab omnique mollitie & deliciis auocentur: vt ex matura aſſuefactione, ſiuè in venationibus, ſiuè aliis laborioſis & violentis exercitationibus, fortiùs diſcant omnes temporum iniurias ſuſtinere: ſiue pedibus potiùs, quàm equo vectis incedendum fuerit, ſiuè noctuque diuque, æſtiuis hyberniſque tempeſtatibus, intenſiſſimis & extremis caloribus, frigoribuſque, in niuium pluuiarumque moleſtiis, perpetuò ſit laborandum.

Hoc igitur vitæ genus tyronibus omnibus, qui armorum ſtudiis dediti ſunt, apprimè congruum eſt, vt ſcilicet iaculandis telis & ſagittis, curſumque (non, vt hoſtem fugiant, ſed fugent) initientur. Quin etiam ipſemet ludus ſaltus ac

Exercitia propria nobilium in-

anum, mi-
ſitum.

pilæ, ex quibus maior corporis agilitas & prōptitudo cōparatur, huiuſmodi iuuenib. conuenientiſſimus eſt. Omnium autē accōmodatiſſima exercitatio futura eſt, arma ſubinde capeſſere, equū informare ac ritè agitare: in arenā curſoriā deſcendere, pugnas ludicras inſtituere, & huiuſmodi alia exercitia ad armorū œconomiā ſpectantia. Quod ſi literarum ſtudiū acceſſerit, quib. ingeniū exerceatur, perfectiſſimi, ac conſummatiſſimi militię magiſtri fient: literis enim magis illuſtrantur arma. Id quod teſtantur tot magni illi Græcorum ac Romanorū duces, qui olim floruerūt, quiq; penè omnes literis ab ineūte ætate incubuerūt, vnde cōparata vberrima doctrina, & in ſenatu & in armis excelluerunt.

Literarum quinetiam beneficio acceſſum habebunt iuuenes, ad alia exercitia & ludos ſcholaſticis familiares, vt eſt lucta, ſaltatio, palæſtra, & id genus alia mediocria exercitia, quæ etiam ab aliis cuiuſcunque dignitatis aut conditionis hominibus inſtitui ac vſurpari poſſūt.

In exercitiorum delectu, reſpectus perſonarum habendus.

Exercitia moderatiora, quorum ſuprà fecimus mentionem, vt eſt vocalis muſica, lectio, & ludi tabularū, in quibus inter ludendum à menſa non ſurgendum nec exeundum eſt, ſunt ea, quæ corporis ſimul, & ingenij operâ peraguntur. Item diuturniores ac vehementiores deambulationes tàm matutinæ quàm veſpertinæ, quæ potius fæmineo competunt ſexui aut delicatulis, quorum natura aut complexio imbecillior eſt: vel etiam ipſis, qui ſenio confecti, langueſcere incipiūnt: quibus conceſſum eſt, pro crurum pedúmve viribus recreandis, deā-

bulare tantum,quantum velint.

Senibus cōpetit exercitium moderatum.

Nam ſenes prorſus otioſi, qui nullâ vtuntur exercitatione, corpus vitioſis humorū cruditatibus replent,quæ ſeminariæ cauſæ exiſtūt multorū affectuum vnde ſæpenumerò, morte acceleratâ, vitæ curſus ante tēpus abrumpitur, quæ alias ex interuentu huiuſmodi exercitiorū, conſeruari diutiùs poſſit: vbi imitandum ſibi eiuſmodi homines proponant exemplum magni illius philoſophi Socratis, qui, dum ſolebat quotidiè ferè vſque ad veſperā contentiùs ambulare,à quodam interrogatus,cur hoc faceret, reſpondit,quo meliùs cœnem. Quibus verbis oſtendit vir ſapientiſſimus,deābulationis vſum, tùm ad ciborum appetitum, tùm ad cruditates abſumendas,non parum conferre.

Cic.lib.5. Tuſ. quæſt.

lib.1. de re med.cap. 2.

Porrò in his particularibus ambulationum exercitiis,de quibus ſermo eſt,quæq; nō ſolùm ſenibus,ſed cuilibet etiā ætati familiaria ſunt:alia quædam occurrunt obſeruanda, à Celſo ſtudioſè annotata,quæ huic loco non malè inſerēda eſſe duxi:ex quibus nonnihil vtilitatis,beneuolus etiam lector, ſi placet,capiat. Differentia " autem ambulationum inquit,ſumitur,vel à ſitu " loci,vel ab hora,& tempore,vel ab aliis circumſtantiis:vbi oſtendit, ambulationem per locum planū minùs cōmodare & conferre, quàm per locū accliuiorem ac decliuiorē : idq;ideò, quod tum quadam varietate corpus moueat. Sed nolim hoc referri ad eos qui corpore lāguidiore ac imbecilliore ſunt, & qui vix è morbo quodā conualuerunt,quiq; podagricis dolorib. aliiſve corporis lāguorib.ſūt obnoxij:his enim melius

Locus deãbulationib. deſtinatus qualis eſſe debeat.

conducant deambulationes per loca plana. De reliquis horum exercitiorum circumſtantiis Celſus hæc ſubiungit: melior autem eſt ſubdio,
» quàm in porticu: melior (ſi caput patitur) in
» Sole, quàm in vmbra: melior in vmbra, quam
» parietes aut viridaria efficiunt, quàm quæ tecto ſubeſt: melior recta, quàm flexuoſa.

In explicatione & conſideratione horum exercitiorum, quorum varia genera ac ſpecies ſuprà enucleauimus, palam in multis oſtenditur, quàm eximia & excellens ſit illorum vtilitas. Illis enim qui valentioris alimenti cibum ſumpſerunt exercitatione vti conuenit vehementiore & concitatiore deambulatione, venatu, Palæſtra, curſu, diſco, pila parua, vti ſcribit Actuarius lib. de ſpiritib. animal. nutr. cap. 11. hæc ſuperioribus adiungens: ſummatim quodcunq; tandem exercitationis genus exiſtimetur reſpirationem vehementiorem conciliare poſſe, ac calorem adaugere, & tenui quodam ſudore humectam cutim perfundere, his ipſis accommodum.

Exercitia præterea congruant cum natura & complexione eius, qui iis vtetur. Opus enim habent exercitatione maiori & violẽtiori, quicunque corpore præditi ſunt carnoſo & ſolido: pituitoſo & excrementorum copia luxuriante: quàm qui graciles ſunt, macilenti & emaciati, qui dum ſunt ſiccioris temperamenti, à tanta ſuperfluitatum excrementitiarum vbertate facilè excipiuntur. Quæ omnia medici prudenti iudicio ac ſolertiæ committenda ſunt. Ratio

quoque habenda eſt illorum exercitiorum, quę tum ad tuendam ſanitatem tum ad curationem morborum diuturnorum & chronicorum, vt podagræ, epilepſiæ, & ſimilium, præcipienda ſunt.

Tempus quoque idoneum exercitationum probè conſiderandum, ſemperque, quo ad fieri poteſt, ante cibum ſiuè manè, ſiuè veſperi, corpus exercendum eſt. Quod quamuis nulla egeat probatione, doctiſque plus ſatis conſtet: audiamus tamen, rudiorum gratia, veterum hac de re teſtimonia. *De tempore Exercitiorum.*

Ægineta de opportuno exercitationum tempore ſic loquitur: Quandoquidem igitur, inquit diſtributioni alimenti opitulantur, non oportet crudorum & incoctorum, neque ciborum, neque humorum copiam, aut in ventre, aut in venis contineri. Periculum enim eſt, ne ad omnes corporis partes attrahantur priuſquā concocti commodi fiant. Clarum itaque eſt, ante cibos exercitia ſumi debere. Verum temporis opportuni exercitij notæ ex vrinarum colore colliguntur. Nam quę aquea eſt, incoctum adhuc ſignificat diſtributum in ventre humorē: fulua verò & billioſa, iam diu concoctum eſſe: moderatè autem pallida, recens factæ concoctionis ſignum eſt. Tunc igitur ad exercitia ducere oportet, idque veſicæ & ventris recrementis prius reiectis. *Lib. 1. de re med. cap. 16.* *Tempus exercitij, opportunū ex vrina cognoſcitur*

Oribaſius idem confirmat iiſdem ferè verbis: cum igitur inquit digeſtionem in corpus adiuuant, neque crudorum, neque incoctorum *Synops. l. 10. cap. 2.*

» ciborum aut ſuccorum in ventriculo atque in-
» teſtinis multitudo ſit oportet: periculum enim
» eſſet, ne antequàm per concoctionem vtiles fa-
cti eſſent in omnes animantis partes raperentur: ex quo patet, exercitia ante cibum fieri debere. Vt igitur non medicus tantum, ſed quilibet alius intelligat ſciatque ſigna perfectæ cõcoctionis vrinæ, ex cuius inſpectione aptum & opportunum exercitationis tempus colligere poteſt, audiat, quæ & Oribaſius, & Ægineta ſubiungant. Pro opportuna temporis nota inquiunt, vrinæ color eſt: Quæ enim aquæ ſpe-
« ciem præfert, crudum adhuc eſſe eum ſuccum
« indicat, qui in ventriculum ſubmittitur: quæ
« verò ruffa bilioſaque eſt, iam dudum concoctũ
« eſſe: quæ mediocriter pallet, nuper factæ con-
« coctionis ſignum eſt, ac tunc quidem adeunda
« eſt exercitatio, eiectis tamen prius excremẽtis,
« quæ in veſica & ventre continentur.

Hæc ſunt ſalutaria illa præcepta, quæ de exercitiorum tempore, & eius legitima obſeruatione nobis proponũtur à clariſſimis illis duobus antiquorum medicorum luminibus: vt ipſorum vtilitates nobis innoteſcant. Neque hæc dicta ſint agricolis & operariis, qui æque poſt, ac ante cibum, nulla intercedente vacatione, à matutino tempore vſque ad veſpertinũ continuâ manuum ſuarum operatione ac labore, panem lucrantur: ſed potius illis, quibus Deus largitus eſt opes ac fortunas, ex quarum affluentia ac copia omnia ad vitam ſuſtentandam neceſſaria abunde illis ſuggeruntur principibus

cipibus præſertim,ac iis qui authoritate primariâ ac ſummâ reliquis præcedunt, ac præſunt, quique claues imperij tenent, & ad gubernacula Reipub. ſedent: à quorum ſanitatis tutela ac præſeruatione, non priuata ſolùm ipſorum, ſed publica potius omnium ſalus dependet: & cum quorum interitu ac perditione, intereunt ac cadunt ſimul omnia. In horum, inquam, gratiam, hæc ſaluberrima exercitiorum præcepta, data potiſſimum ſunt: ad quæ vt diligenter vitæ ſuæ rationem inſtituant, ſummâ induſtriâ ac diligentiâ niti illos decet: præcipuè autem illis hæc dicta ſunto, quicunq; iam aliquam corporis ægritudinem præſentiunt, quæ ſubinde, ex delictis exercitiorum, non maturo opportunoque tempore adhibitorum, longiùs proſerpit, ac in dies magis magiſque augeri poteſt. *Quibus potiſſimum præſcriptæ ſint regulæ exercitiorum.*

Celſus prætereà, in ſpecie, his qui ventriculo debiliori ſunt, obſeruandum illud imperat, Prima (inquit) eius curatio, exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet: in eo qui minùs laborauit, & benè concoxit, amplior: in eo qui fatigatus eſt, & minùs concoxit, remiſſior. *Lib.1. de re med. cap.2.*

Sufficiant igitur hæc de exercitiis: quorum vſus naturalis ac legitimus, admodum vtilis eſt & neceſſarius, ad ſanitatis vitæque diuturnæ conſeruationem: cum contrà illorum intermiſſio varios morbos, teſte Aëtio, ingeneret. *tetr.3. ſerm. 4. c.7.*

DE QVIETE.
CAP. XII.

DEmonſtrauimus ſuprà, clariſſimorum virorum authoritatibus non ſolùm, ſed firmiſſimis etiam ac validiſſimis rationum momentis comprobauimus, quàm vtilis & neceſſarius exercitiorum ſit vſus, ad corporis humani ſanitatem conſeruandam: adeò, vt non putem, inueniri adhûc quendam poſſe, qui in re tàm certa ac manifeſta dubitare auſit.

Abrogatio exercitiorum.

Hinc igitur palàm liquet, ex primis illis & antiquiſſimis medicis, Aſclepiadem, & pòſt illum Eraſiſtratum (errore ambos effaſcinatos) perperàm non ſolùm reprehendiſſe, ſed conatos quoque fuiſſe omnem exercitiorum vſum tollere, tanquàm rem inutilem & exitioſam: quique eò veſaniæ proceſſerunt, vt hominibus perſuaſerint, maiorem eſſe quietis otiique neceſſitatem, quàm exercitii, contrà plus quàm centum medicorum, illorum ætate florentium, opinionem.

Si igitur ſummis hactenus laudibus, exercitiorum vſum, ad ſanitatis conſeruationem ſummè neceſſarium proſecuti fuimus, id ad imitationem plurium antiquorum medicorum, qui nobiſcum idem ſentiunt, fecimus. Adiunximus prætereà differentias illorum conſpicuas, ex quibus diſci poteſt, quæ nam exercitia ſint violentiora, quæue moderata, & naturæ conſentanea.

Similiter nunc de quiete dicturi, neque Aſclepiadis neque Eraſiſtrati opinionem amplectemur, qui nimis otio ſeu quieti indulgentes, plus iuſto ipſi attribuerunt.

Nimis enim diuturna ac otioſa quies obeſt non ſolum copori, ſed etiam animæ: cauſaque exiſtit prauarum cogitationum: vitam diſſolutam reddit, torporem membrorum inducit, ignorantiam fouet, ſocordiam excitat, memoriã aufert, ſapientiæ ſtudio aduerſatur, iudicium obtundit, corpus nimis refrigerat & diſcolorat, pororum meatus obſtruit, humorum defluxiones irritat, morbum articularem gignit; epilepſiam & apoplexiam procreat, & infinita præterea alia mala tam animæ, quam corpori, vti diximus adfert. Eſt igitur inſtitutum noſtrum deinceps verba facere, non de ea quiete (quam potius damnamus) de qua poëta his verſibus. *Effectus otij ſiue quietis.*

Cernis vt ignauum corrumpant otia corpus.
Vt capiant vitium, ni moueantur, aquæ,

Sed de illa, quæ motui contraria, ſpiritus noſtros reficit, & membris defatigatis laboreque languentibus nouam roboris vim ac virtutem immittit: partes enim corporis diutius durare nequeunt ſine quiete: ſicut poëta canit:

Quod caret alternâ requie, durabile non eſt,
Hæc reparat vires, feſſaque membra leuat.

Eſt igitur quies illa, de qua loquimur, moderata, quæ inter res reliquas, non naturales dictas, vtiliſſima quoque & imprimis neceſſaria

eſt ad ſanitatem, ſi ſcilicet rectè & legitimè vſurpetur.

Hinc è ſacris edocti literis habemus expreſſum mandatum, quod Deus creator & Opifex omnium rerum hominibus dedit: vt ſcilicet quieſcerent ſeptimo die, ſicuti & ipſe illo ipſo die ceſſauit & quieuit ab opere, quod abſoluerat: vt ſalutari hoc exemplo doceamur, diuturnos labores, vt leuiores fiant, intermiſſione aliquando leuari oportere, vt hoc modo inſtauratis viribus promptiores animo corporeque ad nouos perferendos labores reddamur: nam vt ſcribitur.

Quietis vtilitas.

Otia corpus alunt, animus quoque paſcitur illis.

Mediocris igitur & modica quies vtiliſſima eſt, ob rationes ſuprà dictas, tàm ratione valetudinis bonæ tuendæ, quàm ipſius vitæ producendæ. Maximè etiam neceſſaria eſt illa ad multorum morborum curam, in qua omninò quies requiritur, aut iuxtà prouerbiũ illud Italicum: Oportet vt teneas *la man al petto, & il piedi al letto*: qua quietis ratione vtuntur podagrici, qui doloribus maximis cruciantur: & illi, qui vulnere quodam accepto vel in pede, vel in humeris miſerè torquentur: aut qui tumore aliquo & inflammatione alicuius partis ad motũ ciendum, & corporis progreſſum promouendum, factæ, infeſtãtur. Quies optimum & præſentiſſimum eſt remedium multorum malorũ, quæ à laſſitudine proueniunt: ſimiliter illa confert etiam omnibus diarrhæis, lienteriis, dyſenteriis, & reliquis vẽtris profluuiis. Nam, vt ſcri-

Quibus ſit quieſcendũ.

bit Aëtius:Silentium quidem ac quies ventrem cohibent,motus autem & deambulatus impellunt. Id quod confirmat etiam Celſus his verbis: Quem verò frequenter citata aluus exercet,ſemper debet poſt cibum conquieſcere, ac neque intendere animum,neque ambulatione, vtcunque etiam leui,dimoueri. *Aët. tetr. 3. ſerm. cap. 27.* *Celſ. lib. 2. de re med. cap. 6.*

Quemadmodum igitur ſomnus mediocris poſt vigilias requiritur, tanquam res vtilis & neceſſaria: ſic pari modo vtilis & neceſſaria quies eſt,poſt exercitia & labores.

Oribaſius lib. 6. collect. medicin. cap. 2. vbi tractat de quiete, expreſſè docet, quibus hominibus,&quibus in caſibus quies potiſſimum ſit neceſſaria: Quibus,inquit,decubitus, iis etiam quies & tranquillitas cõuenit:ac præcipuè quidem in principiis acceſſionum:itemque incrementis,& poſt cibum nuper ſumptum, & cum quis dormire cogitat, apta eſt quies & tranquillitas.

Præterea diligenter obſeruandum eſt, circà quietis conſiderationem,quibus temperamentis naturaliter homines ſint præditi. Nã quemadmodum exercitium mediocre, iuxtà Hippocratem,congruum eſt & vtile phlegmaticis, & iis,qui natura ſunt frigidi & humidi:vt qui ſunt pingues, obeſi, carnoſi & robuſti: ſic ſimiliter quies maximè conuenit iis, qui ſunt bilioſi & calidæ temperiei & ſiccæ: qui ſunt extenuati, macri,& emaciati,ac imbecilli:propterea quod quietis beneficio ſpiritus refocillantur & corroborantur, corpuſque grata humiditate per-

funditur. Hæc breuiter dicta ſint de vtilitate & fructibus, qui ex moderata quiete proficiſcuntur. Multa ſunt ſuprà de ſomno à nobis dicta, quæ aptè hûc ad quietis contemplationem referri poſſunt: propterea quod hæc duo maximam vicinitatem inuicem habeant, & vnum alterum non obſcurè referat: quò lectorem, ne rem vnam eandemque toties repetere neceſſe ſit, relegatum volumus.

DE REPLETIONE ET INANITIONE.

CAP. XIII.

VT tandem finem imponamus ſectioni huic ſecundę noſtri Diætetici polyhiſtorici, nobis adhûc paucis agendum reſtat de repletione & inanitione.

Quid & vbi repletio? Repletio igitur, quam Græci πλήρωσιν vocant, non eſt niſi redundantia, plenitudo ac multitudo humorum, qui in corporis cauitatibus & vaſis continentur.

Huius autem plenitudinis ſiuè repletionis fons & origo, plerumque eſt alimentum, quo corpus, dum nutritur ſimul etiam nimiâ humorum ſuperflutiate ac redundantiâ repletur ac oneratur. Hinc diuerſa eſt conſiderandi ratio alimenti & replementi, ſi ita loqui liceat.

Solet autem huiuſmodi repletio, plerunque contingere in ventre, in inteſtinis, in vaſis &

venis, quæ nonnunquam adeò obſtruũtur, implentur, inflantur ac diſtenduntur, vt omninò diſrumpantur, ac inde niſi ſummâ diligentiâ præueniatur, ſanguis ſæpenumerò eruptio cauſetur: quę venarũ repletio maiori cum periculo coniuncta eſt, quàm illa, quæ in ventre fieri ſolet: quæ vt plurimum, aut ſupernè per vomitũ, aut infernè per ſeceſſum euacuatur. Idem confirmat Ægineta, vbi de repletione loquitur, in hunc modum ſcribens: In cibis, inquit, maximè delinquitur circà repletionem. Nam etiamſi ventriculus probè concoquat, venæ tamen nimium impletæ affliguntur, diſtenduntur, rumpuntur, obturantur, plenæ fiunt & valdè grauantur. Peſſimum autem eſt in morbis, venarum repletio. At ventris repletio quandoque ſurſum euacuat id quod redundat, quandoque deorſum per ſeceſſum. Et tamen neque hæc admittenda eſt; verum ſi quis plura ingeſſerit, ſtatim vomere oportet. *Æg. lib. 1. de re med. cap. 32.* *Incommoda repletionis.*

Hinc conſtat, cibum ac potum immoderatè ſumptum ſuperfluitates & excrementa gignere: quæ omnis repletionis fomites, remoueri & auferri debent euacuatione, quæ vel natura, vel artis miniſterio, perficitur.

Quemadmodum igitur eiuſmodi excrementitiarum ſuperfluitatum plures ſunt differentiæ: ſic etiam varia & diuerſa euacuandi loca natura iis deſtinauit. Caput ad ſui purgationem auribus, tanquã ſentinis vtitur, per quas ſordes, & alia capitis excremẽta biliosa purgãtur. Oculi & os pituitæ euacuandæ inſeruiũt: craſſi verò *Varij corporis meatus, per quos excrementa purgantur.*

ſeu melancholici humoris maxima pars, per nares deſtillando effluit.

Horum excrementorum omnium generatio, excitatur à meteoris, à partibus inferioribus ſurſum in cerebrum elatis: hoc eſt, à vaporibus & exhalationibus, quæ partim ab alimentis, partim à ſanguine calefacto & feruefcente procreatæ fuerunt.

Duo ſunt adhuc alij meatus, ſiue ſentinæ & cloacæ, inteſtinum ſcilicet rectum & veſica, quorum pari ratione vſus & officium eſt, vt excrementorum materiam craſſiorem, ex alimentis productam, ſiue ſulphura, liquores & ſales craſſiores excipiant, ad tempus retineant, & tandem excernant.

Fæminæ quoque vterum ſiue matricem, loco ſentinæ obtinuerunt: vt illius operâ menſtruum exonerent ſanguinem, quamuis ipſis eiuſmodi vacuandi ratio propria & peculiaris ſit, non aliter, ac nonnullis viris, qui reſolutis hæmorrhoidibus ſanguinem melancholicum per anum euacuant.

Cutis inſtar cribri perforata, eſt commune quoque totius corporis repurgandi inſtrumẽtum: per quam generaliter & continuè (ſiue inſenſili, ſiue ſenſili & manifeſtâ tranſpiratione) vaporoſæ & ſpiritales corporis noſtri ſubſtantiæ, euaporantur & diſſipantur: ſicuti huius rei documento ſunt, ſudores, aliæque variæ ac imperceptibiles expirationes, tenuium ſubſtantiarum, quæ plerunque è corpore noſtro, ſolius naturæ beneficio excluſæ, euaneſcunt.

Si igitur eiuſmodi euacuandi inſtrumenta (ſiue naturæ imbecillitate, alioue vitio partis ſingularis) ab actione ſua impediantur: ſtatim ſequitur repletio, quæ plurimorum malorum cauſa exiſtit, quibus arte, naturæ miniſtrâ præcauendum eſt.

Euacuatio arte promouenda.

Hinc errhinis, ſternutamentis & maſticatoriis, expultricem cerebri facultatem expeditiorem & promptiorem reddimus, ad euacuandas & reiiciendas fuliginoſas eiuſmodi ſuperfluitates, quæ ſine noxa in corpore aliâs ſubſiſtere nequeunt.

Ventriculum, nimiâ vini, cibique, vel aliorum etiam prauorum humorum copiâ repletum, inanitione iuuamus: naturamque imbecillam vomitoriis arte factis irritamus, & ſuperflua remouemus.

Multi reperiuntur, qui ventrem naturâ ſiccum & durum habent, ob quam cauſam excrementa multa colligunt: quibus omnibus per artem præueniendum eſt, iuſculis, clyſteribus, ſuppoſitoriis, aliiſque ſimilibus, quæ ventrem emolliendi laxandique facultatem habent.

Ars præterea ſuppeditat varia diureticorum & exercitiorum genera: balnea item artificioſe præparata, naturalium vim ac virtutem æmulantia: quæ poris & meatibus cutis aperiendis conferunt, & in ciendis prouocandiſque ſudoribus, naturæ auxiliantur, & hac ratione corpus, ſuperfluo vaporum ac excrementorum onere ſubleuant: quorum diuturnior mora alias noxam inferret.

Ars imitatur naturam, in variis euacuandi generibus.

Plenitudine exiſtente in vaſis, artis induſtriâ venam ſecamus, ſanguinemque detrahimus: quo remedio, ſi res poſtulat, hæmorrhoidum menſiumque ſuppreſſionem tollimus.

Hinc patet, quomodò ars imitetur naturam, cùm in variis remediorum præparandorum modis: tùm etiam in aliis rebus pluribus: id quod ſuo loco, ſectione ſcilicet ſequente, ſpecialiùs tractabimus, adiunctis ſimul quibuſdam formulis particularibus.

Inter alias repletionis cauſas, principem obtinet locum crapula: ſiuè nimia cibi ac potus ingurgitatio cum otio coniuncta: cui malo medendo, medicamen nullum eſt potentius ſobrietate ſiuè temperantia, cui imprimis ſtudendum eſt: non tantùm ſanitatis tuendæ cauſa, ſed vt & re, & opere demonſtremus, nos homines rationis participes eſſe: non verò pecudes, quibus deteriores, vino ciboque ſtomachum ad regurgitationem vſque ſæpenumerò infarcimus, id quod vel vix in ipſis deprehenditur.

Sobrietas repletionis remedium.

Non autem hîc intelligimus, illam ſobrietatem, quæ vel in vniuerſum omnem cibi potuſque vſum tollat, vel certis diebus, quorundam ciborum eſu interdicat: quam vulgò ieiunium vocant: ſed moderatum & frugalem cibi vſum innuimus, quo vita ſufficienter quidem ac ſobriè ſuſtentetur.

Repudiamus interim atque damnamus

omnis generis ſumptuoſas cœnas ſiuè conuiuia,aliaſque non neceſſarias & inutiles expenſas,in damnoſæ gulæ gratiam factas: quæ non minùs corporis valetudini,quam animæ ſaluti plurimum obſint.

Inter ceteras cauſas vitæ longioris, ad quam patres noſtri perueniebant, vna ex præcipuis erat ſobrietas: qui cum frugibus ſolis veſcerentur, hanc virtutem *Frugalitatem* appellarunt: quam à parcendo alij dixerunt *Parſimoniam*. *Sobrietas vitam longam & ſanam conſeruat.*

Noſtri itaque primi parentes, qui tam longæuam degebant vitam, non aliis vſi ſunt alimẽtis quàm liquoribus fructuum,mellis,& lacticiniorum: ita vt vſus vini & carnium poſt diluuium demùm ſit introductus: anno nimirùm, à mundi creatione, bis milleſimo ducenteſimò quadrageſimo ſecundo: Saturnino enim ſeculo homines abſtinebant carnibus, ac ſolis veſcebantur frugibus ac pomis. *Marullus lib. 4. cap. 2. Dicaarchus lib. Antiq.*

At licet vini,carnium, ſimiliumque alimentorum cupediæ, iam introductæ eſſent iis tamen veteres ſobriè & frugaliter vtebantur: fugientes atque auerſantes, tanquam ſanitati infenſiſſimam nõ ſolùm,ſed etiam turpiſſimam, boniſque moribus prorſus inimicam, Crapulam & ebrietatem omnemque epularum ſuperfluitatem atque luxuriam.

Ægyptiorum reges ſimplici veſcebantur cibo: vt quorum menſæ nihil præter vitulum & anſerem inferretur. Vini certa præſcri- *Exempla inſignis ſobrietatis.*

pta erat menſura, qua neque farciri venter, neque inebriari quis poſſet. Deniquevita, eâ regebatur modeſtiâ, vt non à legiſlatore, ſed cõſilio peritiſſimi medici ad conſeruandam ſanitatem videretur inſtituta. Lycurgus legiſlator Lacedæmoniorum, maſculo cibi tantum dandũ cenſuit, ne vnquam grauari crapulâ, & indigentiam ferre poſſet.

Diodor. lib. 2. cap. 6.

Xenophon lib. de repub.

Eidem ſobrietatis ſtudio, maximoperè dediti quondam erant antiquiores Romani: ex qua ſumma rerum felicitate, proſperaque valetudine fruebantur.

Valer. Max. lib. 2. c. de inſtit. antiq. Plin. lib. 18. c. 11.

Vt autem oſtendamus, quanta mala ex gula nimiaque ciborum ingeſtione proueniant, quędam exempla in medium proferemus.

Gula & ingluuies quã ta pariat mala.

Seneca quodam loco in Eunuchos & fœminas, ſui ſeculi inuehitur: eò quod mendacij conuincant Hippocratem, mulieres & Eunuchos arthriticis doloribus diuexari non poſſe, affirmantem: qui tamen temporis ſucceſſu, luxuria ſua ac nimia intemperantia tam obnoxij redditi fuerunt, vt ceteri.

Contrà Rogatianus, nobilis quidam ſenator Romanus, mirum in modum commendatur à Porphyrio: propterea quod accerrimus fuerit hoſtis omnis luxus & intemperantiæ: qui etiam ſingulari ſobrietate ſua & frugalitate tantum effecit, vt cum anteà arthriticis cruciatibus vehementer ac ſubindè torqueretur, mox ita conualuerit, vt manuum pedumque munere non vteretur ſecus, ac quilibet optimè habens.

Rogatianus luxuria inimicus ac oſor.

Ebrietatis vitium apud veteres paſſim tàm infame,turpe,& abominabile erat,vt illud tanquam perniciosiſſimum ac peſtiferum malum, brutis potiùs,quàm homine dignum cenſerent: & hinc omni ſtudio,illud fugiendum, dictis ac ſcriptis hortarentur.. *Ebrietas olim damnata.*

Vnde Anacharſis quodam die interrogatus, quo remedio ſibi ab ebrietate præcaueret? Si ſemper(reſpondit ille)præ oculis habeam ebriorum turpiſſimos & indecoros mores. *Eraſ. lib. 7. apopth.*

Increuit autem hodiè adeò luxuria, tamq; cõmune & frequens gulæ ebritatiſque vitium, in pluribus locis graſſatur, vt inde ventrẽ plurimi pro Deo habeant. Vnde proh dolor! mihi cum Catone conquerendum eſt, qui cum pop.Romani luxum cenſoriè coargueret,difficillimum eſſe addebat, verba ventri facere,qui aures non habeat: ita mihi res hæc,plena difficultatis eſſe videtur:adeò vt me operam ſimul & oleum perdere iam exiſtimem, qui ventri, auribus carenti,verba faciam.

Quorſum igitur hoc tempore, quo omnia gulæ & intemperantiæ barathro multò profundiùs immerſa videntur,quàm nunquam antehac, laboramus, tám perſpicuè & ad oculum quaſi demonſtrare, infinitas iſtas ægritudinum & calamitatum ſcaturigines, ex immodica & pecuina ventris ingluuie, promanantes? Siquidem hoc vitium nimis commune eſt, & tàm altas iam radices egit, vt vix amplius euelli poſſit aut eradicari: in aliam enim naturam tranſiit conſuetudo. Neque etiam noſtri eſt *Ebrietas noſtri temporis reprehenditur.*

inſtituti,hîc omninò exactam horum vitiorum reformationem inſtituere velle:cum non ignorem,illud ſuperare vires meas: ſed ſufficiat ſaltem oſtendiſſe,grauia illa & enormia delicta,aliaſque corporis ægritudines, ex vini & ciborum abuſu procreari. Hæc enim vitia plerunque repletionem comitantur,non ſecùs ac vmbra corpus. His itaque malis,ob hominum oculos poſitis, prout me, non ſolum rationibus, ſed etiam authoritatibus, & exemplis hûc adductis, nunc feciſſe videtis, proculdubio vel his, qui præ ceteris plus pollent animi moderatione & æquitate, occaſionem dabimus, vt poſthac eiuſmodi vitia plus quàm Vatiniano odio proſequantur, abhorreant & fugiant, & maiorem ſanitatis, vitæque conſeruandæ curam adhibeant.

Vel ſolum ſpectaculum hominis, repletionis dominio & imperio ſubiecti,& vndiquaque æquale corporis plenitudine quaſi turgentis, tàm horrendum & terribile eſt aſpectu, vt meritò inde quilibet abhorrere debeat.

Repletionis monſtra. Albertus Epiſcopus Vvormatienſis, & frater Rhodolphi Sueuiæ Ducis, adeò fuit repletus, pinguis, craſſus, ventriculoſus, adeoque vorax & ingluuioſus, ſicut refert Chronica Hirſaugiana, vt aſpicientibus horrorem incuteret: atque ipſa adipis mole tandem ſuffocatus eſt.

Neque is ſolus eſt, qui nimia repletione & pinguedine vitæ vſurâ priuatus: ſed & Dionyſius Heracleotes pari modo ob nimiam

pinguedinem & craſſitudinem vitam perdidit: cuius etiam corpus tam extremè plenum, obeſum & ventroſum erat, vt nocte dum quieſceret, cogeretur ſuis lateribus hirudines admouere: quæ tumorem ſuperfluum paulatim exhaurirent, eoque modo aliquid adimerent de craſſitudine. *Ælian. lib. 8. var. hiſt.*

Cardanus mentionem facit alterius cuiuſdam craſſi & ventroſi monſtri, Sanctij videlicet Regis Hiſpaniarum: qui cum præ nimia obeſitate, neque equitare, neque manus circumuertere commodè poſſet, tædio quaſi vitæ aduocauit medicum quendam celebrem à rege quodam Africæ, à quo curatus fuit ad tempus, ſemine cuiuſdem herbæ, quam Cardanus exiſtimat fuiſſe linguam auis: ſed (addit) ſeu veneno adiecto, ſeu mutata ex contrario intemperie corporis, breui periit. *De ſubtil. lib. de plantis.*

Epaminōdas Thebarum Dux, vti ſcribit Cœlius, tantoperè odit pingues & obeſos, vt tanquam inutiles exercitu ſuo relegaret. *Lib. 13. cap. 25. ant. lect.*

Bœoti nimium gulæ dediti, nulla alia de cauſa ab Athenienſibus (vt ſcribit Plutarchus) appellati ſtulti, hoc eſt, rerum omnium ignari, quam propter edendi inexplebilem auiditatem, qua ſibi tantam corporis obeſitatem accelerarunt. *Lib. peri ſarcophag.*

Euripides ſcriptis ſuis teſtatur, ſe inter Græcos varia miſeriarum genera vidiſſe: peius autem ac miſeriùs deprehendiſſe nullum, quàm athletarum, qui ſolummodò ſerui ac mancipia

Lib.7.c.11. ant.lect. eſſent maxillarum & ventrum: vt ſcribit Cœlius, id quod Hippocrates & Galenus pluribus in locis in commentariis ſuis, de hac re, & doctiſſimè, & copioſiſſimè ſatis confirmant.

DE INANITIONE.

CAP. XIV.

QVEMADMODVM repletionis remedium euacuationem eſſe diximus, ita inanitionis curam repletione perfici debere, certum eſt. Sunt autem huius inanitionis duplices potiſſimum differentiæ: vna quæ ex nimia ſpirituũ reſolutione ortum trahit: altera verò ab immodica excrementorum euacuatione procreatur.

Vnde ſpirituum inanitio. Reſolutio ſiue inanitio ſpirituum à variis & diuerſis cauſis dependet: vel oritur ſpirituum ſubitanea quadam exhalatione, motu aliquo inopinato & repentino, alióve aliquo animi affectu, vt nimio gaudio, ira aut triſtitia concitata. Spirituum huiuſmodi inanitio interdum adeò vehemens eſt, vt mortem inferat, ſicuti ſuprà pluribus exemplis demonſtrauimus de animi paſſionibus.

Iidem ſpiritus etiam pro ætatis ingraueſcentis & ſenectutis ratione ſenſim euaporant & euaneſcunt, vnde mors conſequitur: quod nulla eget probatione, ſiquidem id plus quàm ſatis notum eſt omnibus. Hæc autem ſpirituum euaneſcentia non eſt, niſi abolitio, & cõſumptio

omnis

omnis balſami, veri nectaris & olei ſpiritualis pretioſiſſimi, quod inſtar vitalis lampadis tenebricoſum corpus illuminat & fouet.

Inanitionis fomentum atque cauſa exiſtit quoque alimentum, & immoderatæ humorum euacuationes: quarum differentiæ ex varia diuerſarum partium, generationis modo, & cauſarum conſideratione ſumendæ ſunt.

Altera inanitionis differentia eſt, quæ ab immodica & nimia excrementorum egeſtione prouenit. Hæc ſimiliter variatur ratione meatuum, per quos excretio illa fit, idque vèl à motu ipſius naturæ, vèl ab eo, qui arte comparatur.

Excitantur autem à motu naturæ, vehementes vomitiones & reiectationes, vt exempli gratia cholera, quæ nihil aliud eſt, quàm ſolutio ſtomachi & ventris, inteſtinorumque, etiam cum celerrimo periculo. Huius mali cauſam, ipſum nomen prodit, quæ eſt bilis, ſiuè alius humor mordax, qui facultatem expultricem nimium irritat.

Sunt prætereà aliæ euacuationes, quarum origo pendet ab ipſius quoque naturæ motu, vt ſunt diuerſa fluxionum genera, & excrementorum expulſiones per ſeceſſum, vti ſunt diarrhœæ, lienteriæ, & variæ dyſenteriæ ſpecies, & id genus aliæ: item ſudorum & vrinarum excretiones, ſiuè illæ ſint criticæ, ſiuè non.

Sic quoque euacuationes artis miniſterio perficiuntur, vt ſunt vomitiones, & deiectio-

eiuſmodi ſenes reficiendi ſunt roborantibus, paulò liberaliori vini vſu, ſalutaribus vitæ elixiriis, omnibuſque iis, quæ vim & facultatem poſſident ſpiritus recreandi roburque parandi.

Sin autem inanitio ſpirituum facta fuerit penuria & inopia alimenti, corpuſque minùs quàm par erat, fuerit nutritum, illud nutriendum erit omnis generis bonis alimentis. Sed obſeruandum, ne corpus inanitum ſubitò cibo refarciatur, ſed lentè reficiatur tantum, ſin ſecus, malum: quia omnis mutatio repentina, periculoſa: & reperti ſunt, qui nimiam inediam ſitimque perpeſſi, immodicâ ingeſtione ciborum, mortem ſibi conciliarunt.

Si verò prouenit à nimia fluxione ſanguinis, aut alterius alicuius humoris, curatio medicamentis, ſiſtendi facultate præditis, inſtitui debet: vt reuulſionibus, deriuationibus, ligaturis, & remediis tàm internis, quàm externis, quæ ad ſiſtendum ſanguinem, humorumque fluxum immoderatum idonea ſunt.

Si nimia & repentina excrementorum euacuatio, eiuſmodi inanitionem inuehat, illa iuxta præcepta & regulas artis cohibenda eſt. Si igitur infringendus nimius vomitus, aut etiam ventris profluuij vis atque importunitas, interdum vomere & purgare expediet, idque ad cauſam irritantem tollendam: vomitus enim curatur vomitu, & alui fluor curatur ex Hippocr. ſententia, alui fluore. Sed hîc non omittenda ſunt corroborantia,

TERTIA ET VLTIMA SECTIO, EA QVÆ A ſano ægroue homine in ſua victus ratione priuatim obſeruari debent, complectens.

Cap. I.

HAC ſectione vltima particularem tractationem aggrediemur omnium rerum non naturaliũ, quas tum in ſanitatis conſeruationem, tum in morborum communiorum curationem vſui noſtro aptabimus: ordine cæpto & quàm breuiſſimè.

Quilibet igitur ſiue integrâ ſanitate, ſiue morbo obnoxius: omnium animi perturbationibus atq; imprimis triſtitiæ & iræ viciis renunciabit, & earum declinabit occaſiones. Quod aſtantes quóque miniſtri ſummè vitare debent, ne earum incurrendarũ occaſionem ſiue ſano, ſiue ægro vllam præbeant. In hunc finem cum hilaribus & facetis hominibus aſſiduè verſabitur: cúmque oblectationibus ac animi iucundi- *Generalia remedia ad conſeruandam ſanitatem.*

tatè cibum ſumet, nullis ſeriis aut grauioribus curis animum fatigans, quibus perturbetur. Nec ſtatim poſt paſtus negotiis publicis aut domeſticis etiam, ſeriò incumbet, ac ab omni lectione ac ſcriptione abſtinebit, quæ animum vel tantillum diſtrahunt. At per ſemihoram ſaltem à cibo oblectabit ſe iucunda amicorum conſuetudine, vel ſeorſim amænis & lætis cogitationibus animum paſcet.

Habitandi locus & domus ſanitati cõgrua eligenda.

Habitatio illi ſeligenda fuerit, ſiue in vrbe, ſiue ruri ſi fieri poſſit, quæ puro, claro & ſereno aëri pateat: hoc eſt, vt in vrbe ſitã habeat domũ, quæ vicorum & compitorum amplitudine rideat, nullis verò viarum anguſtiis prematur, nec plebeculæ, aut operariorum hominum ſtrepitu perſonet: Quæ etiam opportunior fuerit, ſi amænis areis & hortis ſtipata ſit.

Ruri verò ſitum in colliculo aliquo, aut in ſpatioſa planitie, circumquáque aperta, proſpectus amœniſſimi, domiciliũ erit quęrendum, ab omnibus monticulis, nemoribus & paludibus liberum: cuius apertiones verſus orientem aut ſeptentrionem ſpectent, ſi fieri poſſit. In ſumma, cui iſtarum rerum copia fieri poteſt, is vt ſanitatem tueatur, vitámque protrahat, eiuſmodi domicilia, quæ libero aëre, eóque ſalubri potiuntur, ſibi comparet: ſiquidem ſingulis momentis hauriendus eſt nobis aër: Abſtinemus verò multas horas à cibo & potu: quorum non tanta, quanta aëris neceſſitate premimur. Idcircò ſaluberrimè ille deget, qui ſaluberrimum perpetuo aërem habitabit & hauriet. Sed de

Aëris ſalubrioris vtilitas.

his abundè ſectione ſecunda dictum eſt; réſque multis ac variis exemplis comprobata.

At præter ſitum domicilij, curandum etiam eſt, ne ſordibus aër alioqui ſaluber, domeſticis, vt fœtoribus, fimis, ſtercoribus inficiatur: præterea, vt ad exorientem ſolem domus feneſtræ quotidiè aperiantur; eóque ſtatu omnia contineantur, vt ad ſanitatem omnia vergant. Ipſéque Dominus feruores ſolis, & poſt eius occaſum crepuſculum, deuitabit quod nonnullis in locis aliquando periculoſius, interdum minus noxium deprehenditur, quod diligenter etiam obſeruandum eſt. Atque hæc de aëre.

Tempus obſeruandum.

Quod ad reliquam viuendi rationem pertinet, (quæ potentibus & opulentis congruit,) breuem hanc addiſcant lectionem. Inopibus enim & mechanicis hominibus, ac omnium facultatum vacuis fruſtrà imperetur: vt quibus curtior ſuppellex, quàm par ſit, eiuſmodi viuēdi rationem deneget.

Opulenti igitur & diuites, vt ſanitatem tueantur, ſequentes viuendi regulas obſeruent.

Primò longioribus diebus, hora quinta aut ſexta matutina, ſurgent: paulò poſt alui ſarcinam deponent, quam quotidiè mediocriter laxam, aſſiduéque vel cibis mollioribus, vel arte conſeruabunt: Sic autem ea temperabuntur, vt modò iuſculis ex oxalide, borragine, lactucis, violarum, maluarum, cucumerum, melonum, ſuis temporibus vigentium ſummitatibus, ex butiro recenti, vel oleo oliuarum, vel ex pullo gallinaceo, vitulina, & id genus aliis, coctis,

Vt [illegible] perp[illegible] liber[illegible] dilig[illegible] proſpic[illegible] dum [illegible]

aluus mollis reddatur: At ſi imbecilliora ſint iſta, infuſione ſennæ, in vino albo aut aqua, per frigidum & citra ebullitionem facta, cuius cochlear vnum aut alterum prędictis iuſculis addi poteſt, vt reddantur purgationi aptiora: vel caſſiæ bolo aut clyſteribus aluus moueatur, aut ſuppoſitoriis: vel eorum loco tragemate rotundo Verdunenſi podici immiſſo, idem præſtetur. Hac enim ratione vna atque altera, vel plures etiam ſedes deiicientur: cuius tragematis loco globulus aut pillula eiuſdem quãtitatis & rotunditatis, ex alumine rupea conciſa, ano adaptabitur, quæ ſedem vnam prouocabit: eáque ſi emundetur, & rurſum podici imponatur, idque ſæpius repetatur, toties ſedem vnam aut alteram leniter excitabit.

Sic aluum laxam conſeruent opulenti neceſſe eſt, vt ſanitatem ſartam tectam tueantur, obſtandúmque ne in plures dies illa aſtrictior maneat.

Caput pectendum. Poſt exoneratam aluum à ſyncipite ad occiput, caput pectendum & fricandum, quod primum erit hominis poſt ſomnum exercitiũ: idque ſatis diu præſtandum ex pectine, linteis & ſpongiis, dum caput omnibus ſuis ſordibus ſit expurgatum. Vtile etiam fuerit inter pectendũ ſimul obambulare, vt cum manibus & brachiis, pedes & crura vna exerceantur. Aures pariter ſuis ſordibus emundentur, nec non dentes ex radice biſmaluæ præparata, & puluere corallorum rubeorum, ad id etiam aptato, ac ſepiæ

Dentifricium. oſſe, maſtice, roſis rubeis, & ſalis gemmæ mo-

dico, conſperſi, fricentur ac detergantur. Qui ſi nigrore deformes, & excarnes fuerint, prius diluendi erunt aqua ex ſale marino, alumine, vi ignis extracta,& cum modico mellis mixta: aut ſpiritu ſulphuris acido,melle ad iuſtam proportionem excepto perfundendi, vitatis inter fricandum gingiuis.

Repurgatis ſic accuratè dentibus, lauandæ deinceps erunt manus frigida æſtiuis: & tepida, hybernis diebus. Quæ,vt firmæ & conſtantes reddantur tremoríque minùs obnoxiæ, aqua vino albo, cui intabuerint per noctem ſaluiæ folia, erit temperanda. *Manus lauandæ.*

Cum porro multi nobiles tam viri quàm mulieres manibus delectentur candidis,delicatis ac mollibus (vt mundities ſorditie longè gratior eſt) in hunc vſum præſtò fuerit,quæ ſequitur,paſta.

℞ Seminis papaueris albi lib. ij. amygdalarũ amararum,pinearum an. onc. 1. ſeminis ſinapi drac. ij. ſpermatis ceti onc. 1. ß. talci ad perfectam albedinem calcinati, vt tenuitate volatilem farinam æquet onc. ß. Ex his omnibus fiat paſta, de qua ad fabæ quantitatem, aqua ore excepta, diluta, manus fricabuntur ad tempus: quæ poſtea lotæ & linteo exſiccatæ chirothecis hœdinis tegentur. *Maſſa ad dealbãdas manus.*

Eadem aqua ſimul fuerit ex vſu os colluere, cui addatur vini albi modicum, in quo, vt ſupra, duo aut tria ſaluiæ folia macerentur. His inquam accuratè os erit colluendum: dentes confirmabuntur, & ab omni corruptione vin- *Oris collutio.*

Errhinū vel purgādes nares.

dicabuntur: Ac ſimul nares & cerebrum purgabuntur, ſi in errhinum aptentur, & ter vel quater hauriantur. Mucus enim narium ſic facilè prolicitur & deturbatur.

His præſtitis opulentus ille & nobilis vir, qui ab omni alia vacabit cura, qui quæ ruri præſertim habitabit, poſt cultum Deo vel in priuatis ædibus, vel publicè in templis exhibitum, per ambulacra & areas ſuorum hortorum expatiabitur: ſerta ex variis floribus odorifera colliget, quibus nares & cerebrum ſpiritúſque recreabit.

Maſticatorium.

Deambulatio.

Qui ſi iam ſenex & catarrhis fuerit obnoxius, vtile fuerit (quo cerebrum ſua pituita expediatur) ab illo mandi ſaluiæ, aut lauri folia, aut aliquod aliud eiuſmodi maſticatoriū ex ſicca Necotiana præſertim, cōcinnatus quo proiiciatur, & expuatur pituitoſus humor. Sic ambulatio per duas horas continuata, vel ad primos vſque ſudores, opportuniſſima fuerit, quæ eò melior reddetur, ſi in aprico, aut ſub dio facta fuerit, non tectis ambulacris, ſed aperto aëre.

Qui ſi ſatagit, rerum domeſticarum, operarios ſuos poterit inuiſere: Quin & equilia ſua luſtrabit, equóſque magna voluptate conſpiciet curari, conſcendi & exerceri, ſi nobilis eſt, aut non paruæ notæ dominus.

Nec canes venaticos omittet, ex quibus ſeliget ſibi gratiores, quibuſcū inter ambulandum colludat, & iis ſeſe oblectet. Huic ſi magis arrideat inſterni equum, quem conſcendat & exerceat, aut ex eo, potius quàm pedibus, ob infir-

mitatem ambulare malit: id quóque fuerit cõmodiſſimum, quod modò hoc die præſtabit, modò altero: Nunc luſui pilæ, modò leporis venationi moderatè: modò rapacium alitum volatui & diſciplinæ incumbet. Deníque ea exercitationum genera deliget: quibus ſeſe nobilitas ſolet oblectare, ac ſic ſanitatem fouere. Quæ quidem exercitia, iejuno potius ventriculo & matutinis horis, quàm aliis obeunda ſunt. Atque his factis cibum ſumet, vnius horæ ad ſummum, ídque inter decimam & vndecimam. *Vana exercitia.*

Quod ad cibos attinet, eóſque varij generis, qui ſolent menſis apponi, ſiuè in prandio, ſiuè in cœna, eos paulo poſt recenſebimus, & de illis ſeorſim dicemus, vt omnia ritè & ordine explicentur.

Sumpto prandio, os colluendum mero: manus aqua mundandæ: dentes non ferro, ſed lẽtiſcino dentiſcalpio, aut ex libanotide, alióue aromatico ligno, detergendi. Sed meminerint imprimis omnes, poſt cibum agendas eſſe Deo gratias, qui omnibus iſtis ad ſanitatem noſtram & vitam facientibus, ſolet benedicere, ſi agnoſcatur, vt par eſt. *Poſt prandium quæ peragẽda.*

Multis in locis ad ſigillandum ſtomachum, & concoctionem eduliorum iuuandam, offertur aniſum conditum. Quibus verò delicatior & debilior eſt ſtomachus, arridet puluis digeſtiuus, vt vocant, ex fœniculo dulci, coriandro præparato cum ſucco cydoniorum, ex corallis præparatis, conſerua roſarum ſicca, tãtillo ma- *Puluis digeſtiuus.*

ſticis, & paulo majori cinnamomi quantitate, cum duplo ſachari roſati in puluerem attritis. Vel iſtorum loco vſurpantur cruſta panis, duo aut tria ſaluiæ folia, parum aniſi & ſacharum roſatum, ex quibus fit puluis, ex paruo cochleari, in hunc vſum facto, deglutiendus.

Luſus à prandio.

Non ſtatim à paſtu ex menſa ſurgendum, ſed per dimidiam horam iucundis confabulationibus recreandus eſt animus: aut ne indulgeatur ſomno (qui ſtatim à prandio noxius obrepit) fallendum erit tempus, vel foliorum, vel aciei, vel tabularum luſu, & id genus aliis oblectamẽtis mitioribus. In hũc vſum muſica quóque vocum & inſtrumentorum, quibus ea arridebit, commodiſſimè admittetur: Quæ quidem exercitia ad duas horas non plures vſurpabuntur.

Exercitiũ ante cœnã.

Sed cum nemo ſit ab omnibus curis & negotiis liber, licebit poſteà iis ſecedere, qui priuatim aliquid meditari volẽt cum voluptate, ſiue fuerit ſcribendum, ſiue legendum, ſiue domeſtico alicuĩ negotio incumbendum, aut aliquid aliud agendum: Nec ante horam quintã egrediendum ad corpus exercendum, ne feruidiore æſtu, qui tunc longè remiſſior eſt, valetudo lædatur: quo tempore, ante cœnam, deambulationibus erit indulgẽdum, in amœniſſimis quibuſuis locis, vt nemoroſis ad ſextam vſque, quæ opportuna eſt cœnæ hora.

A cœna, æſtiuis & longioribus diebus, licebit porrò aliquam horam, miti deambulationi concedere, vitandúmque ſerotinum crepuſculum, quibus noxium eſt: nec expectandus erit

ſolis occaſus, ad repetendam domum: vbi in aulis aut cubiculis perficietur ambulatio. Hora nona aut circiter cubile petendum eſt: Cuius ante ingreſſum multis in locis offertur potiuncula cum fruſto panis.

Multi hanc bibendi conſuetudinem in lecti ingreſſu damnant: quod huiuſmodi potus inchoatam iam coctionem remoretur: dicúntque perinde fieri,ac ſi quis in ollam feruentem, frigidã iniiciat aquã,qua feruor& ebullitio minuitur, & prorſus extinguitur: Alij verò laudant: Ego neutram partem ſequor abſolutè. *De cõmeſſationibus.*

Quibus enim naturâ ſtomachus frigidior eſt & delicatior, quíque præterquam in vtróque paſtu non niſi cum moleſtia edunt & bibunt, ab his potiunculis abſtineant: Qui verò potui adſueti,& feruido ſtomacho, conſuetudinẽ ſequantur: præſertim ſi à ſiti inſomnem ducant noctem:cui malo facilè occurrant, ſi aliquantulum biberint, hoc eſt moderato potu ad ſedandam ſitim,non intemperato, vſi ſemel fuerint, alioqui exceſſus, qui multis in locis nimium familiaris eſt,ſummè vitandus.

Strata ſint in quibus decumbitur, non plumea,ſed lanuginoſa, qualia ſunt,quæ vocantur matelatia,ne renes nimio plumarum calore incaleſcant,& ad lapidem generandum opportuni fiant,vbi etiam ante ſomnum orandi Deum meminerint. Decubitus ſit modò in hoc modò in alterũ latus:Mediocris ſit lecti opertura: neque vltrà ſex,aut ſeptem horas ſomnus protrahatur. *De ſomno capiendo.*

Concluſio. Atque hac viuendi regula,quam ſupra obiter in compendium contraximus, (cibo & potu exceptis) præſertim vti poſſunt nobiles, opulenti,mercatores,aliíque quibus auctior fortuna & opum copia ſuppetit: ſingulíque pro fortunarum ſuarum modio,eam vſurpare & ſequi debeant, vt fructum inde aliquem reportent: vbi etiam circumſtantiarum omnium habenda erit ratio, locorum, temporis, ætatum, & id genus aliorum,ad hæc pertinentium.

Nunc de cibo & potu dicendum reſtat, quæ primum,in ſanitate tuenda,locum obtinent:in quibus explicandis,quàm in aliis longiores erimus:cum præſertim in ijs grauiſſimè peccetur & excedatur : vnde varij morbi generantur, quibus facilè obſiſti poſſit, ſi recta illorum adminiſtratio,præſcribatur & vſurpetur.

CAP. II.

QVicquid homines nutrit,aut eſt herba ſeu planta,aut caro,aut piſcis.

Piſcium nomine comprehendimus, tùm fluuiales,tùm marinos piſces, cuiuſcúnque generis ſint,vt & conchylionum omnia genera.

Sub carnium genere tàm quadrupedes,quàm volucres complectimur.

Et per herbas non tantum folia, ſed earum etiam ſemina, radices, fructúſque & herbarum arborúmque intelligimus.

Ordiemur autem ab herbis ſiue plantis, pro-

ptereà quod ex illarum ſpeciebus, nobis ſuppetunt duo iſta prima & principalia alimentorum genera: Panis ſcilicet & vinum. Sunt prætereà hæ ipſæ plantæ, quibus ſolis noſtri primi parentes vſi ſunt in alimentum, vt ſuprà à nobis dictum eſt.

At ſub herbæ vocabulo, ſpecialiùs nunc ſumpto: de herbis ſolis, quæ in vſum alimentorum varijs condiuntur modis, imprimis hîc verba facere conſtituimus. *De herbis.*

Hæ modò decoquuntur in iuſculis, modò minutim conciſæ friguntur. Ex illis modò fiunt farcimina & placentæ, modò acetaria, modò varijs alijs adhûc modis præparantur.

Hæc igitur ſit, pro hoc inſtituto, propria herbarum conſideratio: quarum in condiendis cibis varius eſt, & multiplex vſus.

Cæterum herbarum aliæ ſunt frigidæ, aliæ calidæ, aliæ verò temperatæ: frigidis æſtiuo tẽpore vtimur: calidis hyeme: temperatis autem reliquis duobus anni temporibus. *Herbarum differẽtiæ.*

Inter frigidas & illas, quæ in Gallia noſtra menſis communiter opponuntur ſunt oxalis, portulaca, endiuia ſatiua, cichoreum ſylueſtre, lactuca, borrago & bugloſſa. *Aliæ frigidæ.*

Inter calidas in vſu ſunt ſerpillum, thymus, hyſſopus, amaracus, menta, ſaluia, eruca, fæniculum, petroſelinum. *Calidæ.*

Inter temperatas habentur pimpinella, aſparagus, lupulus, beta, ſpinachia, braſſica. *Temperatæ.*

Oxalis ſiue acetoſa frigida & ſicca, incidit aperitque, omnibus reſiſtit putrefactionibus ac *Oxalis ſiue acetoſa.*

idcircò confert febribus peſtilentialibus & ardentibus, humorem bilioſum excandeſcentem coërcet: hepar nimiùm æſtuans, mirificè contemperat. Hæc herba ſimul cum radice cocta, in iuſculo ſumitur. Ex ſucco eius expreſſo, condimentum fit, cuius vſus frequẽs eſt admodum in condiendis pluribus diuerſiſque cibis: qui ſingularem inde ſaporis iucunditatem nanciſcuntur, & hac ratione vtiles etiam redduntur, pro ea nimirum qualitate & proprietate, qua ipſam pollere diximus: fit ex eius ſucco ſcrupus ad febres putridas.

Portulaca. Ex portulaca frigida & humida, fiunt tum acetaria, tum iuſcula: quæ ardorem ventriculi reſtinguunt: diſſenteriam alióſque ſanguinis fluxus cohibent: ſuccus eius ſpecificum quoddam remedium eſt contrà dentium ſtuporem. Aqua quæ ex ipſa herba diſtillatur, contra vermes vtiliter exhibetur.

Cichoreum ſylueſtre. Endiuia ſatiua. Cichoreum ſylueſtre, & endiuia ſatiua, ſunt herbæ frigidæ & ſiccæ, in eodemmet ferè gradu: Hæ præternaturalem ventriculi æſtum compeſcunt: ardorem bilis extinguunt, hepatíque calidiori & eius obſtructionibus ſummè proſunt.

Endiuia alba. Endiuia alba ſeu ſatiua, hyeme præſertim vtimur, tam in acetariis, quàm in iuſculis.

At veris tempore ex cichoreo ſylueſtri, repullulaſcente, collecto & minutim conciſo, admixtis ſale, oleo & aceto fiunt acetaria: Italis præſertim vſitatiſſima, & in ſummis deliciis: Nonnulli ſaccharum admiſcent, vt reddantur

acetaria guſtui gratiora.

Ex lactuca capitata præſertim fiunt acetaria, quę reliqua omnia,quę ex aliis herbis fiunt,bonitate ſuperant. Nam præterquam,quod palato gratiſſima, ſanguinem copioſum, eundémque laudabilem, lácque generant: ardores bilis arcent,ſomnúmque etiam conciliant. Modicè tamen lactucâ vtendum:immoderatus enim eius vſus, oculis nocet:fieri quinetiam tandem poſſet, vt ex eius intempeſtiuo vſu, caloris natiui virtus vel imminuatur, vel nimium refrigeretur, quod præſertim ſenibus,ac illis, qui imbecillo ſunt ventriculo,dictum ſit. *Lactuca.*

Tollitur autem frigiditas eximia,vnica ebullitione in aqua feruēti facta: ex qua poſtea cum oleo,aceto & ſaccharo,fiūt acetaria quàm optima ſalubriáque. Lactucâ quin etiam, infrigidandi ſomnúmque conciliandi causâ, vtimur in iuſculis per totam æſtatem.

Borrago & bugloſſa herbæ temperatiſſimæ, optimæ quóque ſunt & ſaluberrimæ in iuſculis coctæ:illæ enim exhilarant cor,& humorē melancholicum ad temperiem reuocant:vnde ſequitur ipſorum vſum imprimis conferre cardialgiæ cordíſque deliquiis: nec non pectoris melancholicíſque affectibus omnibus. *Borrago. Bugloſſa.*

Serpillum,thymus,hyſſopus,amaracus, mētha,ſaluia,fœniculum, & petroſelinum: herbæ ſunt omnes calidæ,plerúmque hyeme in iuſculis etiam vtiliter offeruntur, conferunt iis, qui imbecillo ſunt ſtomacho, quíque ſunt obnoxij morbis, quorum cauſæ à pituitoſis, frigidis hu- *Plantæ calidæ.*

midíſque pendent humoribus.

Petroſelinum. Ex iis petroſelinum frequentius vſurpatur in culinis. Nam etiam crudum & incoctum, carnibus bubulis, veruecinis, eorúmq; pedibus elixis, & multis aliis diuerſis ferculis, etiã ex piſcibus præparatis, imponitur, vt gratũ illis ſaporẽ conciliet. Eius radices & folia cocta, diuerſimodè in cibis exhibentur, ac ſimul optimis condimentis commiſcentur: habent vim aperiendi.

Sed petroſelinum, de quo hîc loquimur, non eſt illud, quod nonnulli adeò noxium vertiginoſis & epilepticis eſſe prædicant: Illud enim *Apium vulgare.* eſt Apium commune, à noſtro petroſelino qualitatibus & virtutibus longè diuerſum.

Radix fœniculi. Hyeme interdum, in iuſculis etiam, vtimur radice fœniculi ad repurgandos ab arenulis renes: nec non ad acuendũ viſum: ęſtate dũ ſemen ſuũ producit, offertur in extrema mẽſa vt manducetur: concoctionẽ enim adiuuat, nõ ſecus ac aniſum, quod etiam eundẽ in finem porrigitur.

Herbæ tẽperatæ. Pimpinella. Quod ad herbas temperatas ſpectat, quæ neque calidæ ſunt neque frigidæ: quaſi eſt pimpinella & multæ aliæ eiuſdem claſſis, ex iis iuſcula & acetaria etiam varia concinnantur. Præſertim ex lupulo & aſparagis, ex quibus, veris initio cum primum è terra repullulaſcunt & egerminant, primaria acetaria fiunt.

Lupulus. Faſciculi ex lupulo concinnati paululum decoquuntur: ex quibus (oleo, aceto ſaléq; admiſtis) quam optima acetaria fiunt: quorũ vis aperiendi, detergendi & craſſos humores incidendi eſt: hepárq; ipſum & reliqua viſcera nutritioni

dicatâ obſtructionibus expediendi. Lupulus quinetiam in iuſculo coctus, totam ſanguinis maſſam emundat: bilioſum & melācholicum humorem ſimul & ſemel contemperando & purificando, repurgat. Idem præſtant aqua & ſyrupus ex eius ſucco concinnatus.

Aſparagi quóque in maximis ſunt deliciis: *Aſparagi.* modicè cocti cum oleo & aceto vel primis mēſis acetarij inſtar, vel ſecundis bellariorum loco, butyro prius recenti ac liquefacto delibuti exhibentur. Viſcera ab obſtructionibus liberant, vrinam leniter cient, & ſic conſequenter renes abſtergunt calculoſis impuritatibus: appetitū ſtimulant, & ventriculum roborant. Imprimis horum eſu abſtineant fœminæ, ne ipſis nimiùm indulgentes ſterileſcant: interim viris inde ſemen augeri, & venerem excitari, in dubium non eſt vocandum.

Diebus Quadrageſimæ frequens vſus eſt Spinachiorum, quæ elixa & frixa ſalubria, thoracis pártes optimè nutriunt, & tuſſim ſedant: *Spinachia.* primâ ebullitione laxandi vim acquirunt.

Braſſica herba eſt notiſſima, & paſſim obuia. *Braſſica.* Eius variæ ſunt ſpecies: aut enim viridis eſt, aut criſpa, aut Bononienſis, aut Veronenſis, aut Mediolanēſis: vel eſt floreſcens, gallicè *choulx de fleur*, quæ omnium & melior & rarior: vel capitata, cuius vſus in iuſculis, & acetariis in Germania plurimus, néque bonus, ſed meo iudicio planè inſalubris. Quamuis enim ea, in iuſculis ſumpta, delicatum efficiat cibum & palato, grato ſaporis lenocinio ab initio blandiatur: diuturnior tamen eius vſus, ſanitati

plurimum obeſt. Nam præterquam quòd cruditatum & flatuum copia ventriculum replet, ſanguinem inſuper melancholicum procreat, & moleſta turbulentáque excitat ſomnia: ita vt braſſica viridis, Bononienſis, Mediolanenſis, & omnis generis alia, in Gallia noſtra plantata & educata, multò ſit ſalubrior & melior: quæ in prima ebullitione vim demonſtrat catharcticã & diureticam: facultatem item hepar, ſplenẽ & totum meſenterium aperiendi poſſidet: crapulæ prætereà, & cruditatibus à nimio vini vſu contractis, prodeſt: Eſt deníque tanta braſſicæ laus & commendatio, vt à multis plurimorum morborum medicina quædam vniuerſalis ſtatuatur: quibus tamen non omnino aſſentior: quamuis eius vſum iudicioſè adhibitũ, potius vtilem, quàm noxium eſſe, non negem.

Radices. Abſolutâ igitur herbarum illarum enarratione, ex quarum communi vſu nutrimentum nobis ſuppeditatur: ſequitur nunc, ordine vt proponamus radices, quibus hyberno tempore potiſſimũ veſcimur: vbi deinceps quóque fructus diuerſis temporibus à natura productos, in medium afferemus.

Beta rapa dicta. Paſtinaca. Inter radices, beta-rapa dicta, paſtinacæ coctæ vel ſuper carbones, vel in aqua, & poſteà in orbiculos ſiue rotulas diſſectæ, cũ aceto & oleo, pro optimis hyeme acetariis efferuntur: liquor ille, qui coloris rubicundiſſimi, inſtar ſanguinis, ab iiſdem radicibus profluit, acetũ & oleũ in ſanguineum & pulcherrimum tingit colorem. Quæ acetariorum genera nõ tantum palato

lato gratiſſimum exhibent ſaporem, ſed ſanguinis etiam vitia & corruptiones emendant, & appetitum ſtimulant.

Siſer & daucus, radices paruæ & rotundæ, in aqua coquuntur, poſtea cum butyro frigantur: ventriculum calefaciunt, menſes & vrinas prouocant, venerem excitant, ſi quis frequentius iis vtatur. *Siſer. Daucus.*

Raphani, quouis tempore ſalubres, nephriticis præſertim. Nam vrinam proliciunt, & renes ab omni arenoſa ſubſtantia purgant: quin imò materiam iſtam mucilaginoſam, vnde calculus generatur, virtute ſua ſpecifica, in aquam reſoluunt: Ad quod inſtitutum illos cum carnium iuſculis coquere licet, ſi ita videbitur: Aqua eorum ſtillatitia eſt præſentiſſimum quóque calculi remedium: cocti etiam & contuſi in forma cataplaſmatis, pectinis & perinæi regioni feliciter applicantur, vt hinc craſſa illa & mucilaginoſa materia diſſoluatur: ſicut illorũ effectus ſpecificus in hoc ſtatim ſe prodit, quòd acris ſapor eorum, tam ſit efficax, vt quamprimùm Sali marino, intercedente quantulocúnque ſpatio, admoueatur, illum ſtatim reſoluat, & in aquam conuertat. *Raphani.*

Eandem fere vim & proprietatem habent rapa, & napi, qui eius generis ſunt: Communis enim illorum vſus eſt, vt iura inde boni ſaporis parentur: Sed in exceſſu vſurpati cruditates, flatus, & ventriculi imbecillitatem generant: adeò vt hoc modo corpori maximum inferre damnum queant. *Rapa. Napi.*

Cardui. Cardui, foliis & radicibus arte dealbatis, liberalioribus ditiorum menſis perquàm familiares ſunt: cum iuſculis ex capone coctis comedantur: & crudi etiam cum ſale & pipere bellariorum loco offeruntur, nec non cocti cum butyro fuſo: inter reliquas Galliæ prouincias Lugdunenſe ſolum, hos omnium majores & pulchriores profert: vrinas quóque promouent, ventriculum calefaciunt, & venerem excitant. Horum foliorum & radicum vſus idem exiſtit, qui & cynararum, quia eadem ferè donorum inſignia ambo obtinuerunt.

Porrum. Ex bulborum prætereà & radicum genere, in Vaſconia frequenter in vſum aſſumūtur porra, cepæ & allia.

Nihil vſitatius eſt in Francia, quam vt ex albo porrorum, cum capone cocto, iuſcula matutino tempore parentur: quæ inter ea, quæ grati ſaporis ſunt, & aperiendi vrinámque ciēdi facultatē habent, non poſtremū obtinent locū.

Porris aliâs in Francia ægrè, nec niſi in iuſculis vtimur. Vaſcones autem, illis crudis cum melle veſcuntur: ſed vt dicam, quid ſit, hic mihi vtendi modus plane diſplicet. Ventos & flatus gignunt in ventriculo, illúmque offendunt: viſum lædunt, & caput ipſum grauedine & doloribus infeſtant.

Cepa. Accipiuntur quóque ceparū aliquot, ex albis maioribus, quæ cum butyro aqua eſt ſale, vel cum carne bubula & veruecina coctæ, reddunt iuſculum gratiſſimi ſaporis: quod ſaluberrimū & vtiliſſimum eſt ad vrinam ciendam. Inue-

niuntur plurimi, qui his majoribus cepis, ſuper carbones coctis, & ad dulcedinem redactis, in acetariis vtuntur: quin etiam ipſæ pro remedio cōtra inueteratam tuſſim & pulmonū affectus, cum ſolo oleo, ſine aceto, veſperi exhibentur.

Multi, cepulis teneris recentibus, in acetariis omnino crudis vtuntur, ad excitandum appetitum, quod vtique non vſque adeò improbarem, ſi modo crebris ructibus eiuſmodi non moleſti poſtmodum forent, nec nimis immodicè ab iiſdem ſumerentur. Nam viſcera detergendi mirabili poteſtate pollent, eadémque ab obſtructione & infarctu liberant: renúmque ac veſicæ impuras craſſáſque mucilagines attenuant & expurgant.

Allia eaſdem vires obtinent, quæ inſuper ruſticis, aſconia ſunt inſtar theriacæ contra peſtē & aërem prauis vaporibus infectum: Infantes ex illorum vſu ab omni corruptione interna, vermiúmque infeſtatione muniuntur. Sed hoc habent vitij, quod odorem nimis moleſtum & ferè intolerabilem excitent: Cocta ſuper carbones vel in aqua de ſua acrimonia multum remittunt. Diebus aſarcis Vaſcones illis manè in primis menſis vtuntur: Illorum quoque vſus homines reddit fortiores ac vegetiores: cuius rei exemplum ſunt ad triremes damnati, quibus allium manducandum tum exhibetur, cum omni conatu & induſtria impreſſio quædam molienda ſit. *Allium.*

Reſtat vt de ſeminibus & granis dictorum fructuum verba faciamus. Et tantum comme- *Semina ſeù grana.*

morabimus, quæ vulgaria ſunt, & vitæ humanæ magis neceſſaria, ex quibus panis confici, & corpus noſtrum foueri poteſt.

Triticum. Primum ac præcipuum granum triticum eſt, ex quo panis omniũ optimus elaboratur. Qui varia eius genera volet cognoſcere, legat Plinij libr. 18. cap. 7. Vbi Italicum frumentum omnibus aliis antefertur. Hoc præſertim notandum de pane, vt ſit benè fermentatus optimè coctus, & mediocriter ſalitus. Triticeum panem bonitate ſequuntur, ſecalinus, hordeaceus, & id genus alij. Qui verò alij panes ex milio aut leguminibus concinnantur, procul aliis bonitate diſtant: imò nec ſatis ſalubres ſunt: ideóque illis explicandis non immorabimur.

Ex illis tamen multis in locis ſiue integris, ſiue mundatis & ſuo corticæ expeditis, vel etiã ex eorum farina, parantur multa fercula, paſtæ, pollentæ, quæ à nonnullis in deliciis habentur & nutritioni non parum inſeruiunt: cum ſobrius eſt eorum vſus, nec vſque adeò frequens. Simili genere ferculi vtuntur Heluetij & Germani ex arena confecti, quod *Habermuk* vocant.

Hordeum. Mundatum hordeum & apprimè coctum, magnam vim alendi habet, nec non phthiſicos medicandi.

Milium. *Lentes.* *Piſa.* *Fabæ.* In Vaſconia pultes fiunt (aquas, Armotes, dicunt) ex milij & lentium farina. Poſſemus inter vernos fructus piſa fabáſque recentes annumerare: quorum vſus eſt in iuſculis & bellariis, fabis ſcilicet ex butyro frixis, & piſis ex

aqua, carne & ſale in ſuis ſiliquis, coctis, butyróque recenti tanquam ſuo condimento exceptis. Sed in granorum & leguminum claſſem ea maluimus reuocare : quod eorum hyeme frequentior ſit vſus. Piſa ſicca hyeme cum ſuilla ex aqua coquuntur, quæ inter delicatos habentur cibos. Ex his quadrageſimali tempore, ab iis qui carnibus tum abſtinent, paratur cum Marſuino larido, vt vocant optimum edulium: friguntur porro ingratum ſaporem eadem, cũ butyro & cæpa.

Ex fabis ſiccis & cortice ſeu ſiliqua liberis, varia quoque parantur iuſcula, nec non pollentæ grati ſaporis. His autem ſobriè vtendum eſt: quod frequentiore vſu craſſiorẽ generent ſanguinem quàm par eſt, puréſque craſſos ac terreſtres humores, vnde morbi cauſæ ſuſcitantur materiales calculi, & id genus aliæ. *Fabæ ſiccæ.*

Ex piſcis quóque rubris, nec non lentibus, optima iuſcula condiuntur. Eadem in remediũ quóque aptantur, vtpote quorum decoctum aperiens ſit calculi ſubſidium : lentium verò iuſculum infantibus propinatur ad variolas è corpore excludendas nec non exanthemata. *Piſa rubra.*

Oryza quóque grani aut ſeminis ſpecies eſt, non ita praui alimenti, ſi eius ſobrius & moderatus ſit vſus. Coquitur hyeme cum capone in ferculum , delicatus cibus . Quadrageſimali quóque tempore quotidianus eius eſt vſus, cognitúrque ex lacte & cum aut ſine ſaccharo, & ſecundis menſis offertur. Eiuſmodi autem ferculis in cibum quotidianum non eſt vtendum, *Oryza.*

nec immoderatè abutendum, citrà valetudinis diſpendium.

DE FRVCTIBVS. CAP. III.

QVod ad fructus attinet:alij ab ipſis herbis producũtur,alij ab arboribus. De vtríſq; ſimul verba faciemus,nec diſtinctionem aliam, conſtituemus,quàm ordinem, quo nobis ſagax natura, certis temporibus eos in vſum noſtrum producit.

De fructibus veris. Qui igitur primi fructus à natura nobis ſuppeditãtur vere declinante, & æſtatis initio, quo tempore æſtus augetur ad refrigerium, exhibet nobis natura, fraga, frambòſia; mox ceraſa varij generis,mala Armeniana ſeu abricotia, mora: ſuccedente tempore,ficus,vuas, perſica, ſuo quæque maturitatis tempore,quibus per totam æſtatem oblectamur, ad calorem natiuum ab extrinſeco auctum, attemperandum, & humidum primigeniũ aſtrorum feruore incaleſcens, externa cibi humiditate perfundendum, languentémque ac proſtratũ appetitũ reuocandũ.

Eadem cœli opportunitate, nobis ſuppetunt amygdalæ, auellanæ,iuglandes: ad recreandum appetitum, recentes vſurpatæ: ſed quæ meliùs in hyemem aſſeruari debeant.

Fructus æſtatis. Suggerit etiam nobis æſtas varia pyrorum, pomorum & prunorum genera in eũdem finẽ: qualia ſunt pyra muſcatellina bicipitia &c. vt

iis calidiora & ſicciora corpora,& appetitus lã-
gu͂es temperetur,dum recentes à nobis ſumun-
tur,quales ſunt æſtiui fructus: oporini verò &
diuturnioris vitæ, in hyemem aſſeruantur: qui *Oporini.*
etiam ſub finem æſtatis naſcuntur,nobíſque nõ
parum,cocti proſunt ex ſaccharo.

Eodem quóque tempore colliguntur, ſtomachica mala: vtpote Cydonia,granata, meſpila, ſorba,oliuæ,piſtacia, pineæ, cynaræ (quæ tamẽ ex ſagaciore cultu & trans plãtatione, tota propè æſtate in vſum veniũt) cedrini fructus,citrij, lymones, medica mala aut aurea, omnibus ferè anni temporibus, nobis recentia exhibentur; etiam in Gallia & quibuſdã Germaniæ locis,iis præſertim,nobis ſedulò colũtur & arte promouẽtur,vt fit in hortis quorundum illuſtriſſimorum principũ,vt iam ſuperius diximus. In quibuſdam etiam regionibus, vtpote calidioribus, & huiuſmodi fructibus progignendis opportunioribus,quales ſunt Italia & Hiſpania,ſpõte ſua omni anni tempore enaſcuntur.

Atque hæc de fructibus noſtrę Gallię optimis, ac valetudini noſtræ conducentibus ſatis dicta ſint. Qui in peregrinis regionibus producũtur, vt dactyli,myrobalani &c. cum iis facilè carerę poſſumus,lubenter hîc etiam omittimus.

Sed extrà rem nõ fuerit, ſi paucis horum fructuum qualitates & facultates excutiamus,quarum cognitio,liberiorem vel parciorem eorum vſum nobis permittat, & in quem vſum nobis conferre poſſint,nos edoceat. Largius enim illis vtimur, & plus quàm par eſt, cum eorum

noxa nobis incognita eſt: contrà moderatiùs, ſi inde morbum metuimus, ex proprietatum ac facultatum notitia.

De fragis. Fraga frigida ſunt & ſicca ex terræ natura, acido dulcia tamen, & ſaporis gratiſſimi: appetitum languentem excitant, hepar refrigerãt: renes expurgant, vrinámque prouocant: quàm & lepræ initiis vſurpata ſummè conducunt: puellarum deliciæ ſunt, quibus & in icteritiũ ſubſidium exhibent. Eduntur vino diluta & ſaccharo conſperſa: crebrò etiam ex lacte comeduntur. Eorum ſtillatitia aqua febribus & dyſenteriis aduerſatur, ac valetudinem reſtituit. Manè ante aliud quoduis ferculũ edenda ſunt, idque quãtum ſatis, quod facilè in vẽtriculo corrũpãtur, febréſq; malignas, aut mali moris ſuſcitent.

De framboſiis. Framboſia facilius fragis in ventriculo corruptionem ſubeunt, vnde fit vt fragorum bonitatem non æquent.

De ceraſis. Ceraſa acidula, eáque matura, inter fugaces fructus, delicatiſſima, optima & ſaluberrima habenda ſunt: feruidiorem bilis æſtum temperant, craſſum phlegma incidunt, refrigerant & appetitum prouocant: nec ita facilè, ac fraga corrumpuntur. Aliæ ſunt, eiuſdem fructus ſpecies, qui niger eſt ac ſubdulcis, nec æquè cũ acidulis ceraſis ſaluber & bonus: imò lõgè ab illis bonitate recedit. Huius generis, bigarrella dicta ceraſa, verminationi obnoxia ſunt: quæ idcircò in ſtomacho prõptè corrumpuntur, & vermes generant, quorũ vſus idcircò à nobis improbatur, præterquam rarus, & vt tantũ quodãmodo edentis appetitui ſatis fiat.

Apponantur ceraſa menſarum introitui cruda: inter bellaria verò condita ex ſaccharo offeruntur. Eadem vt aſſeruētur, in clybano exiccātur, quæ ad ſitim febricitantiū fallendam commodè vſurpantur. Aqua illorum ſtillatitia febribus & internis inflammationibus opitulatur. Laudauit olim Plinius ceraſa Campana & Luſitana. Allata ſunt primò ex quadam vrbe Ponti (Ceraſo dicta) temporibus Mythridatici belli, in Italiam per L. Lucullum: ex quibus arbuſcula in varias orbis partes deportata ſunt & conſita. *Plin. lib. 15. cap. 25.*

Fructus qui à Gallis *arbricots* dicuntur, à nonnullis præcocia, cum primis æſtatis fructibus producuntur: ſunt autem fructus minus durabiles, ob quam cauſam etiam præcocia à Latinis appellantur: hoc eſt fructus fugaces & momentanei ex præcipitata & intempeſtiua maturitate, qui idcirco citò etiam pereunt. Dicuntur etiam mala Armeniaca, propterea quod illorum genus primum ex Armenia ad nos tranſuectum ſit. Gal. lib. 2. de alimentis, ea inter perſicorū ſpecies numerat, iiſque eaſdem proprietates adſcribit, niſi quod præcocia, vt ipſe refert, non ita ſtatim in ventriculo corrumpantur, ſicut mala perſica. Fructus ſanè elegans & peramabilis, qui crudus primis menſis apponi, ſecundis verò, non niſi coctus & ſaccharo conditus cum cæteris bellariis offerri debet. Hic quóque fructus ſaccharo in eum finem conditur, vt per integrū annum aſſeruari, & in comeſſationibus, à prandio vel cœna inſtitutis, *Præcocia.*

exhiberi queat.

Mora. *8.ſimpl.& 2.de alim.* Mora, quæ ad iuſtam maturitatem peruenerunt, vt ſcribit Gal. ventrem laxant: Viridia autem & exiccata, eundem aſtringunt. Optima ſunt illa, quæ mediam tãtum maturitatem ſunt aſſecuta: aſtrictione enim ſua amabili, qua tum pollent, nimiam illam laxandi vim impediunt, & omnem corruptionis occaſionem adimunt. Habent etiam vim refrigerandi & appetitum excitandi, quæ ante cibos alios ſumenda ſunt, ne cum illis ſumpta, citiùs corrumpantur: quod tùm accidere ſolet, ſi ipſa in ventriculum malignis humoribus repletum, ingerantur. Non igitur promiſcuè, ſed cum iudicio iis vtendum. Pharmacopæi ex horum ſucco conficiunt, diamoron, vnde gargariſmi, ad faucium inflammationes, concinnantur.

Pruna. Pruna inter eos fructus, qui bono ac iucundo ſapore præditi, & in hominis vſum à natura producti ſunt, non poſtremum obtinent locum bonitatis. Tot autem ac tam variæ illorum extant differentiæ, quibus inuicem odore, ſapore, colore, virtute & multis aliis proprietatibus differunt, vt omnes differentiæ eorum, hic recenſeri nequeant. Nos principaliorum tantùm mentionem hîc faciemus, & eorum, quæ in Francia noſtra colligi, & in vſum adaptari ſolent: omiſſis illis vel etiam melioribus, quæ aliis in locis producuntur.

Reperiuntur igitur apud nos pruna, ſubdulcis ſaporis, damaſcena dicta, quorum nucleus à pulpi non benè ſeparari poteſt. Hæc eiuſdem

generis eſſe puto, quorum Galenus, & alij antiqui mentionem faciunt, ex quibus imprimis commendant ea, quæ Damaſci in Syria creſcunt: vnde illa poſt in Italiam, Galliam, & alias regiones aduecta fuerunt, quibus adſcribunt vim laxandi: Pharmacopæi, magnâ horum copiâ officinas ſuas inſtructas habent: ex quorum ſucco & pulpa, per cribrum colata, componunt diaprunum ſimplex, ac diaprunum lenitiuum, aut diadamaſcenum Nicolai: quæ purgantia conducunt iis, qui febribus ardẽtibus infeſtantur: quarum cauſa exiſtit acris & bilioſus humor, quem huiuſmodi remedia alterant, & leniter purgant. *7. de ſimpl.* *Diaprunũ conducit febribus ardentibus.*

Eiuſmodi pruna hodie, in vſu cibario, ob ſaporis bonitatem non vſque adeò commendantur, nec niſi in eum finem, quem modò poſuimus, aſſumũtur. Sed ſunt præter illa, alia adhûc damaſcena, violacea, alba & nigra: ab horum colorum varietate ita dicta: quorum nucleus, à carne ſiccus auellitur: hæc, inquam, ſingulari ſua bonitate & incomparabili ſaporis dulcedine, omnis generis alia longè ſuperant: inter ea, ſaluberrima æſtimantur damaſcena maiora nigra, vtpote quorum dulcedo ſuaui aciditate mixta, vermium generationem impedit, & hinc ipſorum ſubſtantiam, à momentanea corruptione tuetur.

Sunt prætereà alia prunorum genera, in Francia noſtra copioſa, vt pruna *perdigon* Gallicè dicta, pruna Regia & Imperialia, item alia à dactylis appellata: quæ inter huius generis fru-

ctus, tantam etiam ſaporis iucunditatem referunt, vt vix alia inueniantur, cum quibus conferri poſſint.

Turonenſis ager, qui Franciæ hortus, à ſingulari amœnitate & fertilitate dicitur: dulcia pruna profert, quæ in furno, aut in Sole exiccata, incredibilem ſaporis bonitatem acquirunt. Menſis, opulentorum huius vrbis Pariſienſis primis, pro deliciis apponuntur, diebus præſertim quadrageſimalibus. Coquuntur in aqua ſine magna ſacchari additione: ex inſita enim proprietate ſufficientem ſacchari dulcedinem ſuppeditant.

Eſt oppidum quoddam in Gaſconia non procul à *Mont-auban* ſitum, *S. Antonin* dictum, cuius terra eiuſmodi fert pruna nigra, ſaporis ſubacidi: quæ paſſim in remotas regiones venduntur. Ex his prunis, quæſtus fit magnus adeò vt ſummam centum millium coronatorum aureorum excedat: ſed fides eſto, penes autores.

De prunis ex Brugnole.

Sunt inſuper alia quædam pruna, quæ ex prouincia Gallica, *Brugnole* dicuntur, in ciſtulis ſine nucleis incluſa & compacta, coloris aurei, & ſubacidi, ſuauiſſimíque ſaporis, ad nos adferuntur: quæ tàm cruda, quàm cocta commodiſſimè offeruntur ſanis & ægris: potiſſimum autem iis, qui ex imbecillitate quadam impediti, aliis eduliis frui non poſſunt; iucundiſſimum ſimul ac vtiliſſimum præbent alimentum.

Cucurbitæ, cucumeres & melones ſunt fructus producti ex plantarum ſeminibus. Nihil

iis communius eſt in noſtra Francia. Vim habent inſignem refrigerandi. Ex cucurbitis cum modica omphacij quantitate iuſcula parantur: vt ex cucumeribus,quorũ tamen vſus frequentior in acetariis:ſcinduntur enim in orbiculares rotulas, quæ ſuper infuſo aceto & ſale, intrà duas patinas iactantur: hoc verò aceto ablato, & recenti cum oleo,ſale & pipere affuſo, acetaria fiunt, & æſtiuis diebus vt plurimùm primis menſis apponuntur. Reperiuntur in Gaſconia, qui cepas in retulas ſectas admiſcent,quibus nimiam cucumerum frigiditatem corrigunt. Cucumeres immaturi adhùc vt parui, cum aceto, ſale & paululo fœniculi condiuntur: vſus horũ hybernis diebus perinde eſt, ac capparum & oliuarum. Qui vero imbecillo aut frigidiori ventriculo laborant, quales ſunt vt plurimùm ſenes,ab eiuſmodi fructibus,quocúnque modò præparatis ſibi omni ſtudio caueant:Proderunt illi quidem iuueni calidi & bilioſi temperamẽti:cuius ventriculus inſtar aquæ bullientis perpetuò feruet, hoc enim modo bilis acrimonia retunditur: ſed tamen illis cautè & moderatè vtendum eſt; propterea quod facilè corrumpantur,& febres putridas generent. *Cucurbitæ, Cucumeres.*

Hos ſequuntur nunc melones,ex quibus,meliores & ſelectiores, inter fructus delicatiſſimos recenſentur.In regionibus calidis & agris opimis producuntur optimi.Horum ſingulari bonitate & abundantia gaudent Neapolitani in Italia, nec nõ Aſtenſes Pedemontani.At ne lõgiùs hinc diſcedamus, in Francia noſtra optimi *Melones.*

quoque creſcunt, in Gallia Narbonenſi, in Prouincia, in Delphinatu, in Vaſconia, quin imò Lugduni & in Turonenſi etiam cœlo, vbi non in ſterquilinium aut fimetum ſeminantur, ſicut in hac vrbe Pariſienſi fieri ſolet: ſed in terram benè cultam & elaboratam. Hinc fit vt ſalubriores illi ſint & meliores, quàm hi, qui violento illo fimi calore putrefactionem ſimul inducente, ante tempus ad maturitatem coguntur.

Illorum variæ ſunt differentiæ, quæ ratione coloris vel extrinſeci, vel intrinſeci diſtinguuntur: Extrinſecùs alij ſunt virides, alij flaui, alij albi: pallidi & cineritij: alij præterea ſunt omninò læuigati & æquati: alij corticem habent rugoſum inſtar retis alicuius expanſi. Intrinſecùs alij toti ſunt virides, alij auri ſiue aurantiorum colorem referunt: alij ſunt rubicundi ſubalbidi, & alij prorſus ruffi. Qui verò ponderoſiores & floridiores exiſtunt, & ad pedunculum craſſiorem & grandiorem portionem obtinent, qui præterea corticem durum, intrinſecùs carnem ſolidam, rubicundam, aurei coloris, aut omninò viridis habent (vt propriè ij ſunt, qui Gallicè *ſuccrins* dicuntur) quorum ſemen adeò firmiter carni adhæret, vt vix inde ſeparari poſſit, hi ex his notis pro optimis cenſendi ſunt: Caro inſuper illorum, dentium iudicio, ſolidâ conſtare ſubſtantiâ; & iucundus gratúſque illorum in ore ſapor, naturam aquarum roſarum, ſacchari, ambræ & muſci ęmulari & referre debet. Melones his proprietatibus

inſigniti minùs nocent. Fructus huius dignitas átque excellentia mihi occaſionem præbuit, vt integram eius anatomiam ſiue ſectionem in omnes partes, oculis hîc ſubiicerem. Nec id ſine conſilio: ſcio enim Reges & Principes eo maximè delectari: meminerint tamen moneo, vt meliores aſſumant, & valetudini minus noxios. Fit enim, quod dolendum, vt ex promiſcuo illorum vſu, horrenda ſæpenumero ac perniti oſa ſymptomata oriantur: quin imò in optimorum etiam & ſelectiſſimorum vſu, qui dulcedine & iucunditate ſua homines, ad nimium illorum eſum pelliciunt, moderatiò & temperantia ſummè obſeruanda eſt. Refrigerant, ſitim ſedant, appetitum & vrinam ſtimulant, renes ab arenulis purgant, & ſic ex vna parte non modò palato grati, ſed ſanitati quóque vtiles ſunt: verùm econtrà flatus generant, maximéque officiunt colicæ flatulentæ obnoxiis, vt quam excitare & augere ſoleant. Huius fructus proprietas eſt, vt facile corrumpatur, præſertim in his, quorum ventriculus iam prauis & malignis ſcatet humoribus: ex quibus febres malignæ, ventris profluuia, & ipſa diſſenteria generantur.

Literis proditum eſt, Albinum Imperatorem, adeò fructuum, melonum præſertim & malorum perſicorum eſu delectatum eſſe, vt in vna cœna octo ſatis magnos comederit melones, & mala perſica centum.

Plurimi Imperatores alij, & ſummi viri ex eorum abuſu interierunt: Fridericus tertius,

Cuſpian. Henricus ſeptimus,& Albertus ſecundus.

Aen. Syluius, hiſt. Bohem. cap.56. Platina, Paulum ſecundum Pontificem Romanum, circa horam ſecundam noctis apoplexiâ correptum, & ſolum in cubiculo, extinctum tradit: cum tamen die præcedenti nihil mali ſenſiſſet, & in cœna melones duos prægrandes integros abſumpſiſſet.

Grana, ſiue ſemina melonum in vſum medicum aſſeruantur: vt & grana cucumerum & cucurbitularum, quibus vtimur in decoctionibus ad refrigerandos, aperiendos, & repurgandos renes ab arenulis & calculo, nec non ad eorum & veſicæ vlcera detergenda. Ex iis etiam in eundem finem emulſiones, vt vocant, concinnantur.

Inter æſtiuos & opŏrinos fructus, optimi ſunt alimenti ficus probè maturæ. Olim iuxtà Athenæum, primum laudis locum tenebant, ex Aetolia & Caria, Pariæ, Chiæ, & Calliſtrutiæ Romanis dictæ. Sed aliundè quàm è Gallia noſtra, præcipuè Narbonenſi, meliores petendæ non ſunt. Sic & Vaſconia hoc fructus genere adeò abundat, vt à nulla alia regione, nec copia nec bonitate illi vinci poſſit. Gaudet enim aëre temperato, qualis eſt Vaſconicus: vbi vineæ infinitis luxuriant ficubus, quarum tamen vmbra, vitibus & vuis haud officit. Varij coloris ibi producuntur: albæ, nigræ, virides, purpureæ, ſubrubræ, pallidæ & variegatæ. Optimæ ſunt, quæ hiſcunt externa cute, & pulpam pinguem ac melle ſuauiorem habent. Eduntur horis matutinis cum pane, & pauco

Ficus. lib.3.c.3.

ſale:

ſale: quibus ſuperbibitur merum optimum, iuxtà illud: *Poſt crudum purum, &c.* Conducunt pectori, natiuum, viuidúmque colorum reſtituunt. Ficus & vuæ, alimenti bonitate & præſtantiâ, cæteros æſtiuos & autumnales fructus, facilè ſuperant: magíſque, aliis impinguant. Galenus, vt oſtendat earum nutriendi vim & præſtantiam, exemplum adducit à vinearum cuſtodibus, qui iſtis fructibus impinguentur, cum nullo alio vtantur cibo, quam ficubus & vuis cum pane: perindè ac in Vaſconia noſtra, vbi porci quóque iis ſaginantur: tanta illarum copia & nutriendi vis.

Inter vuas illæ, ex quibus muſcatum, vt vocant, Frontignanum exprimitur, omnium ſunt delicatiſſimæ: Vaſconia quóque noſtra producit optimas, cùm albas tùm rubras, tum viuidi mixtique coloris. Manè ante alium cibum ſumi debent cum pane. *Vuæ.*

Etſi autem huiuſmodi fructus, ficus nempè & vuæ inter optimos, vt dictum, cenſeantur: non tamen omni carent noxa: ventriculo enim frigidiori & imbecilliori, parùm conferunt: nec abuſus illorum, vt & cæterorum, multùm prodeſt. Modum igitur ſeruent, quicunque ſanitati ſuæ conſultum velint, intemperantia enim medicorum nutrix.

Pro hyeme aſſeruantur ficus in hunc modum. Exiccantur primum in craticulis ligneis, Soli expoſitis: deinde in catinis (Gallis *Cabats*) reponuntur: vbi compreſſæ liquorem ſaccharinum effundunt, quo perfuſæ & imbu-

Digitized by Google

tæ compinguntur,atque ita incorruptæ ſeruantur.

Maſſiliæ, quæ Narbonenſis Galliæ metropolis,magnus fit ex iis quæſtus:ſic etiam Monſpeſſulo,& è finitimis locis eò conuehuntur, in capſulis ligneis, vuæ probè exiccatæ: illincque cum ficubus in Galliam,& regiones varias auehuntur,ad vſum tam alimentorum, quàm medicamentorum.

Mala Perſica. Mala, quæ vocantur Perſica, nomen ſuum è Perſia,vnde primùm allata ſunt, retinuerunt: quæ, licet in proprio & natiuo ſolo lethifera ſint (vt quidam referunt) in Ægyptum tamen alióve tranſlata, benigna & innoxia redduntur. Duplicis ſunt generis: mas nempè & fœmina. Fœmina facile nucleum dimittit: at mas eum pulpæ adeò affixum habet, vt ægrè ab ea diuellatur. Fœmina Vaſconibus vocatur *Perſeque*, quæ molliori vt ſubdulciori pulpâ, quàm mas, *Perſec* dictus,faciliùs eo corrumpitur. Mas autem fœmina ſua craſſior eſt, longéque odoratior,coloris ſubrubri ac viuidi, ad aureum vergentis, durioris pulpæ ac ſapidioris. Cruda in orbiculos diſſecta ex vino, vt Vaſcones ſolent, aut inter cineres paululum aſſata,cum ſaccharo ſumuntur. Pauiana aut Aubergea, eiuſdem generis ſunt cum maſculis, ſaporis grati & delicati.

lib.2. Aliment. Galenus, ea primis quidem menſis apponi iubet: alibi tamen docet, perſica omnia praui eſſe nutrimenti, facilis corruptionis, & ſtomacho infenſa. Suadeo igitur, quantum ad me, vt

immoderatus illorum vſus prorſùs euitetur.

Amygdalæ, auellanæ, & iuglandes recentes modicè ſumptæ, gratæ ſunt palato, pectori vtiles, ad ſanguinem ſeménque generandum idoneæ: copioſæ verò & crudæ in ventriculum ingeſtæ difficulter coquuntur, & ob oleaginoſitatem ſuam facilè bilem generant, hincque dyſenteriam excitant. Exiccatæ aſſeruantur ad vſum. *Amygdalæ, auellanæ, & iuglandes recentes.*

Ex amygdalis dulcibus parantur edulia, Gallis *blancs mangers* dicta: amygdalata etiam ægris ferè omnibus alimentum præbent optimum. Ex iiſdem exprimitur oleum amygdalinum, calculoſis affectibus, doloribúſque ex acribus humoribus productis vtile. Propinatur intrò ad duas aut tres vncias: Exteriùs etiam eo pectus, in difficili illinitur anhelitu. *Amygdalæ.*

Iuglandes nuces adhûc immaturæ, cùm ſuo viridi cortice condiuntur ſaccharo, ad corroborandum & calefaciendum ventriculum: quæ myrobalanorum, locum ſupplent. Ex harum nucleis ſiccis exprimitur oleum nucum, vulgo notum: cuius vſus eſt ad cibos condiendos, nec non in medicina ad curandam cholicam flatulentam: ſiue ſolum, vel cùm vino generoſo in clyſterum, carminatiuo (vt dicunt) decocto, addatur. *Iuglandes.*

Hoc remedio vti poſſunt ruricolæ, à pharmacopoeis longè remoti.

Auellanæ, Latinis Ponticæ & Præneſtinæ *Auellanæ.*

Macrob. li.3.Satur. cap.18.

nucei, ita dictæ, quòd vel in Ponto vel apud Carſytanos in agro Prænestino, copiosè producantur. Hæ præter vſum illum, quem diximus, ſiccæ quóque cum vuis paſſis & ficubus, menſis apponuntur hyeme, & quadrageſimæ diebus.

Ex iiſdem extractum oleum, doloribus arthriticis prodeſt: cortices illarum virides in pulucrem redacti, & ex vino auſtero ſumpti, ad dragmas duas, diarrhoeam & menſes albos ſiſtunt. Putamen item coloris rubei, ad dragmam vnam, cum æquali corallorum rubeorum pondere, ſumtum, cum aqua cardus benedicti, aut papaueris readis, quamuis vulgare, ſpecificum tamen auxilium eſt, & probatiſſimum in pleuritide.

Remedium ad pleuritidem.

Nunc de pomis pyríſque, fructibus autumnalibus dicendum, quæ diuturnioris durationis æſtiuis, omnibus anni temporibus, menſis inferuntur, crudi, cocti, conditi, aliíſque modis apparati.

Poma.

Poma optima, inter alia ſunt, curtipendula & Renetta dicta: nec non ea, quæ *paſſe-pommes & de caluille* Gallicè vocant, in Dania aut Normania nata, tàm intùs, quàm extrà rubea: Secundis plerúmque menſis offeruntur. Sed curtipendula, ſaccharo farcta, & ad ignem lentum cocta, exhibentur manè antè cibum, in affectibus melancholicis, ad arcendam bilem vtramque, aluúmque laxandam: ex quibus etiam paratur ſyrupus, Sabor veteribus dictus. Eadem ſaccharo Candi, olibaníque puluere farcta &

Syrupus Sabor.

cocta,porriguntur pleuriticis,ad lateris apoſtema maturandum,pus mouendum & abſtergendum.

Inter pyra, Bergamota & Regia pro optimis habentur: Ex quibus Auxenſia, & poſtea Turonenſia, in Gallia noſtra primam laudis ac bonitatis gloriam merentur: quæ cocta cum ſaccharo ſecundis offeruntur menſis. Sunt adhuc alia diuerſi generis pyra, hyemalia, auſtera, aſtringentia, quæ non niſi ſub Campana, vel cineribus carbonibúſq; cocta, ex vſu ſunt. Huius generis pyra, Turonenſes condiunt, & in clibano aut Sole exiccant, & ad vſum ſeruant. Ex ſylueſtribus pomis pyríſque torculari expreſſis, in Normania conficitur pomaceum & pyraceum; potus, incolis iſtius loci gratus, inſtar vini, cuius inopia laborant: nec obſcurè nimis, vini bonitatem is æmulatur: vt nihil dicam de ipſius præparandi modo, qui ferè in omnibus conuenit cum vini expreſſione, ſiue inſtrumenta & locum, ſiue tempus ſpectes: nec minùs ac vinum ipſum in cellis vinariis, doliis ligneis ad vſum aſſeruatur. *Pyra.*

Cotonea mala, Græcis μῆλα κυδώνια, quòd primùm ex Cydone, vrbe Cretenſis inſulæ, in Italiam tranſportata credantur: ſub prunis & cineribus cocta, & ſaccharo conſperſa, bellariis inſeruntur. Vim habent adſtringendi, & orificium ventriculi corroborandi, ciborúmque vapores coërcendi, ne citò ſurſum aſcẽdendo, cerebrum petant. Gratiſſimi ſunt ſaporis: cordíſque vires roborant, ac ſtomachum veneno in- *Cydonia.*

fectum reſtituunt, ſiue id intrà corpus, à prauis humoribus excitatum, ſiue extrinſecus ingeſtũ fuerit. Apponuntur menſarum initiis, alui adſtringendæ roborandæque causâ, aduerſus diarrhoeam, lienteriam & dyſenteriam. Quin & vomitiones cohibent, & ſubuerſum ventriculum reſtituunt.

Has virtutes tam alimentoſas, quàm medicamentoſas ſola pulpa, qualem natura nobis exhibet, præſtat. Ex iis prætereà, ſub prunis coctis & ſaccharo conditis, conditum Cydoniatum præparatur: cuius magna quantitas, tempore Galeni, ex Syria & Hiſpania Romam olim aduehebatur. Huiuſmodi cydoniata varij generis, nobis vrbs Aurelia ſuppeditat, tum palato gratiſſima, tum ventriculo, & ſanitati vtiliſſima.

lib. 2. de Aliment.

Syrupus ad ventris fluxus.

Ex cydoniis porrò ſyrupus conficitur ad ventriculum roborandum, & omnes alui fluores inhibendos. Ex ſolo iure probè depurato, & in balneo maris cocto, ad ſyrupi cõſiſtentiam, potentiſſimum remedium, vel citrà ſacchari additionem, ad quæuis alui profluuia paratur. Si verò ad ſingulam libram ſyrupi, ſacchari onc. ij. addideris, iucundior quidem erit ſyrupus ſapore, non autem virtute præſtantior.

Oleum quoque ex iis extractum, & extrinſecus applicatum, dictis morbis eſt medicamen optimum.

Ex ſeminibus eorundem, cum aqua, mucilago lenta extrahitur, collyrium ad oculorum inflammationes præſtantiſſimum; prodeſt eadem

aliis affectibus, qui cum moderata quadam adſtrictione, leniendi ſunt.

Granata, vel à multitudine intus granorum, vel à Grenade Hiſpaniæ regno, quod præ cæteris hoc fructu abundat, dicta: Latinis mala Punica: nobis nec ex Hiſpania, nec Italia conuehenda ſunt, quantumuis illîc copioſiſſima. Francia enim noſtra, multis in locis ea abundè ſatis producit: ſed præcipuè in Vaſconia noſtra, vbi horti & vineæ vbique horum arboribus luxuriant. *Mala granata.*

Tres ſunt eorum ſpecies: alia enim ſunt dulcia: alia acida; & vinoſa alia, ex quorum granis, quibuſdam in locis, vinum exprimitur, quod doliolis vel lagenis vitreis accuratè incluſum, diu aſſeruatur. Vim habent refrigerandi & adſtringẽdi; acida præſertim hac virtute plus pollent dulcibus. Febribus putridis & ardentibus auxilio ſunt: refrigerant enim, & putrefactionẽ arcent, ſitímque febricitantium intolerabilem ſedant. Dyſentericis quóque opitulantur: bilis frænũ coërcent, ardorémq; ſtomachi ac hepatis attemperant. Moderatè tamen iis vtantur, quicúnq; vel tuſſi, vel anhelitꝰ difficultate laborãt.

In nullo alio fructu, lucidiùs eluceſcunt vitrioli virtutes, quàm in malo punico. Cortex eius recens & ſubuiridis ad flauum vergens, ſua adſtrictione vitrioli colores, extrinſecos, & proprietates ad vnguem exprimit. Ex quo, ſal arte extractus, eandem quoque cũ vitriolo naturam, vires, & proprietates habet. Quod nihil noui, nihil à veritate alieni: Satis enim id conſtat *Vitrioli proprietates in cortice granatorum.*

viris doctis, & in hac re probè verſatis. Hunc corticem veteres malicorium vocabant, quòd coriis elaborandis inſeruiret, non ſecùs ac Sumach: quod totum quóque vitriolatum eſt. Grana etiam adeò acida & vitriolata ſunt, vt ſuccus eorum expreſſus & depuratus, vim habeat diſſoluendi vniones & corallos, non ſecùs ac limonum ſuccus, vel acetum, & ſimilia. Sub viriditate corticis granati, intrinſecus latet quędam rubedo, quæ in granis rubicũdiſſimis conſpicuè ſeſe offert: non aliter ac in vitreolò, quod ſub virore & auſteritate externa, internam aciditatem & eximiam rubedinem, non exiguâ diſſoluendi virtute præditam, continet. Sed hęc παρέργως. Satis enim de his, libro noſtro de Signaturis rerum internis, dictum eſt: & amplius fuſiúſque in libro noſtro de Recondita rerum natura, fauente Deo, dicetur.

Remedia ex granatis compoſita.

Remedia ex malis granatis, vel ſunt interna, vel externa. Ex ſucco (præter vinum, de quo diximus) componitur ſyrupus granatorum in officinis, ad eoſdem, vt ſuprà dictum, vſus. Ex florum foliis tenuibus & rubris, Balauſtiis vulgò dictis, contuſis cum ſaccharo, fit conſerua ad tuſſim, dyſenteriam, & cœliacum morbũ: præcipuéque ad diuturnum & album menſium fluorem: cui additur puluis, ex granis ſiccis, poſt ſucci omnis expreſſionem: ſufficit dragma vna pulueris ad vncias duas conſeruæ. Huius mixturæ, dragmæ duæ per quindecim dies continuos manè ſumendæ ſunt: ídque à plenilunio ad Lunam vſque ſilentē. Ex corticibus

quóque granatorum balauſtiis & præſidiis, varia parantur alia remedia externa, ad rupturas, & vlcera κακοήθη reſiccanda.

De vinoſis granatis ſententiam noſtram cõfirmat Theophraſtus, lib. de ſtirpibus, cui Apollonius aſtipulatur; inquiens: *Iuxtà Solos, Ciliciæ vrbem, ad amnem Pinarum, vbi Alexander cum Dario pugnauit, mala Punica naſci ſine oſſibus, quorum grana per omne æuum vinum referant.* Néque id adeò mirum videri debet: cum fertilioribus annis, idem videre liceat in vuis: quæ vel nullos, vel ſolito pauciores tùm continent acinos. *Lib. de hiſt. mirab.*

Meſpila & ſorba, fructus quóque ſunt adſtringentes. Sorba, non vſque adeò delicioſa, vulgo tantũ ſunt pro medicina, ad ventris profluuium, ex vuis aliíſque laxantibus fructibus irritatum. Meſpila verò butyro frixa, addito ſaccharo, bellariis adiũguntur. Oſſa eorum duriſſima, nucleíſque carentia, diureticæ ſunt facultatis: quæ trita & contuſa in puluerem, ad calculi attritionem & expulſionem faciunt. *Meſpila. Sorba. Medicamẽ calculi.*

Piſtacia & Pineæ fructus ſunt oleaginoſi, multíque alimenti: ob quam cauſam plurimũ conferunt anheloſis, phthiſicis, & emaciatis, quibus meliorem & carnoſiorem habitum cõciliant. Ingrediuntur paſtas regales (vt vocãt,) ad quem vſum pinſuntur. Pineæ mundatæ cum modico ſacchari ſecundis menſis offeruntur. Recentes autem præferendæ ſunt, vetuſtis ac rancidis. *Piſtacia. Pinea.*

Oliuæ & Cappares, appetitus cauſa cibis aliis *Oliuæ. Cappares.*

interferuntur. Oliuæ Hiſpanicæ, aliis ſunt carnoſiores, & craſſiores, ideóque concoctu difficiliores. Lucenſes minores quidem, ſed ſapore,& ad appetitum ſtimulandum præſtantiores. Cappares, ex iure ſumpti, craſſos humores incidunt, obſtructiones ſplenis ſoluunt; ex quibus etiam oleum paratur, quo abdomen ad ſplenis regionem extrinſecus inungitur.

Cynara. Cynara, fructus eſt herbaceus: quæ cocta, cum ſuilla & ſalle, butyróque liquefacto delibuta, menſis ſecundis apponi ſolet: vel frixa etiam, aut cruda cũ pipere & ſale editur. Aculeus appetitus, ventriculum calefacit, pituitam craſſam incidit, & venerem excitat: qua ſobriè vtendum. Piſtores ex ea, cum pullis columbinis, criſtis & teſticulis gallinaceis, artocreas delicatiſſimas conficiunt.

Truffa. Truffæ ſeu tubera terræ, radices fungorum inſtar, intra terram naſcentes; cibus etiam delicatus, appetitum & venerem excitat: quorum vſus quóque ſobrius eſto, ob difficilem ipſorum concoctionem, & flatuum generationem.

Caſtaneæ. Caſtaneæ eandem ferè naturam habent, quãuis melius nutriant, adeò vt ex iis panis conficiatur apud Limoxenſes & Perigordinos, qui iiſdem abundant, vt ſupra dictum.

Fungi, Morillia. Omitto ſciens varij generis fungos & morillia, quæ quamuis grata & delicata, à quibuſdam Lugduni condiantur, & ad vſum aſſeruentur, illa tamen inſalubria terræ excremẽta cenſeo, quæ ſatius eſſet in ſuis radicibus exa-

Digitized by Google

reſcere, quàm vt menſis apponerentur, aut iis, quæ ad victus rationem pertinent, inſererentur. Grauia enim & contumacia ſymptomata, veſcentibus plerúmque excitant. Qui autem inter fungos optimi generis, minúſque noxij, quíque vere, delicato & gratiſſimo ſunt cibo, nobis vocantur *Mouſſerones*: qui tempore verno, non vt vulgares illi Autumno, naſci ſolent, in terra pingui. Vaſcónes & Burgundi, qui his abundant, in ſummis eos deliciis habent.

Citrea mala. Limones. Aurea mala.

Antequam imponamus finem huic tractationi de fructibus; Citrea mala, Limones, & aurea mala paucis perſtringemus.

Cortex huiuſmodi oleaginoſus eſt & ſulphureus diuerſæ prorſus qualitatis ac facultatis ab interioribus ſuccis, qui mercuriales ſunt, acidi, & vitriolati. Ex cortice, ſufficiente quantitate aquæ macerato, oleum cardiacum & ſudorificum, ad peſtem, alióſque affectus venenatos, extrahitur. Ex eodẽmet, cortice cum ſaccharo fiunt confectiones ſiccæ, ad cordis & ſtomachi robur. Ex interiori verò ſubſtantia, ſuccus acidiſſimus exprimitur, cuius vis eſt incidere & attenuare craſſos & viſcoſos humores: diſſoluere & comminuere arenulas & calculum. Eadem enim eius eſt operatio intrà corpus humanum, quàm extra, in diſſoluendis gẽmis, vnionibus, & coralis: quæ vis aliundè non dependet, quàm à vitrioli natura: vt iam diximus cũ de granatis loqueremur.

Remedium contra peſtem.

Vis diſſoluẽdi in his fructibus & vnde.

Quid hac philoſophia iucundius? quid præſtantius? In ea enim qui profundiùs verſatus

eſt, ab occultis illis proprietatibus, ad quas tanquam ad aſinorum pontem, multi confugiunt, facilè excuſatur. Communis eſt medicorum opinio, frigidos eſſe iſtiuſmodi liquores: frigidi autem eſt condenſare & conſtringere. Sed quis non videt, illos contrariâ prorſus operatione, incidere, attenuare. & diſſoluere; quod nõ frigoris, ſed caloris propriè officium eſſe, aliâs creditur. Hæc breuiter de viribus & præſtantia horum fructuum dicta ſint. Reſtat, vt nunc de illorum vſu, tàm alimentoſo, quàm medicamentoſo, quædam addamus.

Citrea mala. Citrea ſeu medica mala, cum limonibus magnam habent affinitatem: Omnia pariter grata palato. Succus eorum appetitum ſtimulat, ardorem bilis attemperat, ardentes & peſtilentes febres curat: omnibúſque venenis aliis maximè reſiſtit: cum oleo amygdalino dulci, ad nephriticos dolores ſedandos plurimùm conducit: ad vnciam vnam vel duas cum vino albo, vel raphani decocto, hauſtus, calculum atterit & expellit. Aqua ex eodem ſucco deſtillata, cor aliáſque corporis partes corroborat contra peſtem & malignas febres. In officinis quóque ex eo paratur ſyrupus ad eoſdem vſus. Inter mala aurea, quædam ſunt dulcia, quibus Itali inſtar pomorum veſcuntur, citrà vllam ſtomachi offenſionem: eáque ſunt pectoralia, & catarrhoſis maximè vtilia.

Syrupus Limonum.

Aurea mala dulcia.

DE CARNIBVS.

CAP. IIII.

TAnta virtute alendi pollet animalium caro, vt καθ' ἐξοχὴν, ea Gallis *de la viande*, dicatur: Siquidem ſolidius in illa & perfectius nutrimentum continetur, quàm in aliis cibis.

De carnibus in genere multa obſeruanda, vt in commodum noſtrum ſumi poſſint: Ac primùm animalis ætas. Iuniorum enim animaliũ carnes maximè excrementitiæ, humiditate ſcatent, & laxam aluum reddunt: mediocrium mediocris & ſalubris ſucci: At Seniorum duræ, neruoſæ, & exigui nutrimenti ac difficilis concoctionis exiſtunt. Ita vt ex his liqueat, quæ mediocrem ætatem attigerunt, longè aliis ſalubriores, & optimi nutrimenti cenſere debere. Hinc natum Gallis prouerbium: *Caro tenera, & piſcis adultus*: quod rationi quidem adſtipulatur, ſi per teneram, mediocris ætatis animalis carnem intelligamus. *Variæ carnium differentiæ.*

Secundò ſexus obſeruandus. Maſculorum enim caro, fæmellarum, bonitate ſubſtantiæ præſtat: veruecina caro, ouilla longè ſuauior & alimentoſior eſt: bubula vaccinæ præfertur: nec citrà exceptionem iſta aſſerimus: nam niſi mares caſtrati ſint, vtpote arietes, aut tauri non caſtrati, ouillis & vaccinis carnibus duriores,

inſuauiores, & difficilioris ſunt concoctionis.

Porrò pinguiores carnes, macilentas bonitate ſubſtantiæ,& ſaporis ſuauitate ſuperant: vt verueces & boues pingues, macilentiora ſui generis animalia vincunt ſaporis præſtantia & alimenti copia. Veruntamen nimia eorum pinguedo, ventriculo noxia eſt & faſtidioſa; appetitum inſuper proſternit; cõcoctionémque impedit. Idcircò parcus ſit illius vſus.

Nimia pinguedo faſtidioſa.

Ad bonitatem carnium, paſcua multùm faciunt: ſi quidem veruecum, in Galliæ Narbonenſis, ſterilibus, & tantùm thymi, ſerpilli, & id genus odoriferarum herbarum feracibus paſcuis, educatorum, inter optimas & ſapidiſſimas habentur carnes quin & eorum lanæ meliores inde euadunt. Quæcúnque etiam animalia in montibus, dumetis, lendibus, & ſicco ſolo, vbi odoriferæ herbæ naſcuntur, paſci ſolent, longè ſapidiores & ſalubriores carnes acquirũt, quàm quæ in locis planis, lutoſis, & paluſtribus, vliginoſis, iuncis & alga refertis, aluntur.

Veruecina in Gallia optima, & cæteris præferenda.

Regionum inſuper varietas varietatis etiam carnium animalium cauſa eſt. In quibuſdam enim regionibus aliæ aliis delicatiores, vt exẽpli gratia Galliæ Narbonenſis verueces cæteris aliarum regionum longè anteferuntur. Qui in Aruernis montibus paſcunt, in genere quidem cenſentur boni, quod pingues ſint. At quos tota Italia profert, carnem duriorem & inſipidiorem obtinent: cum alioqui eiuſmodi tractus & regiones, vitulos ferant optimos, præſertim, ſi

Vitulina in Italia optima.

ante ſextum aut ſeptimum menſem non ablectentur, nec herbarum paſcua deguſtent.

Optima caro bubula, hîc in Galliis: ſed ab Anglicarum & Vngaricorum boum, bonitate ſuperatur. Atque hæc de hoc ſubjecto ſint ſatis, ne ſimus, quàm par ſit, longiores. *Caro bubula in Anglia & Vngaria optima.*

Eſt prætereà caro alia domeſtica, alia ferina. Ferina delicatior domeſticâ, & ex ea etiam minor excrementorum prouentus naſcitur. Siquidem liberiore aëre eiuſmodi animalia fruũtur: cum domeſtica contrà includantur, & ſaginentur. Hinc fit etiam, vt ſylueſtrium animalium carnes, diutius conſeruari à corruptione poſſint. *Ferina præſtat domeſticâ.*

Obſeruandum porrò eſt, carnibus ſua eſſe peculiaria tempora, quibus melius ac ſuauius nutrimentum præbent: Sylueſtria enim animalia, non niſi optimè ſaginata, grati ſaporis ſunt, quod certo tantum tempore accidit: At cum in fœmellas æſtuant, aut volucres ſuis ouis incubant, ingratæ ſunt & inſipidæ, nec non praui alimenti, ídque potiſſimùm vere: vnde penes nos, hæc maxima quóque cauſa videri poteſt, cur tempore Quadrageſimæ à carnibus, abſtineamus, & piſcibus tùm ſapore & bonitate alimenti præſtantiores, indulgeamus. *Certis temporibus carnes meliores.*

Vltimò apparandi modus probè notandus: Variè enim condiri & coqui poſtulant. Bubulę coſtæ, quæ nobis dicuntur *Aloyaux*, aſſari commodè ſolent: reliqua omnia elixantur melius.

Nunquam ſpatulæ & coxæ veruecinæ elixantur: ſed aſſatæ ſemper apponuntur.

Varius carnium apparandarum modus.

Anteriora leporis in condimentum gratiſſimum, quod ciuetum vocamus, aptari ſolent: at poſteriora aſſantur, vel arte piſtoria cruſtis in paſtillos includuntur. Lepuſculi ac cuniculi nõ niſi multo lardo teſti apponuntur.

Hoedi, agni, gallinæ, capones, pulli gallinacei, & columbini, modò elixi, modò aſſi, modò in paſtillos redacti in vſum cibi veniunt.

At pulli perdicini, ſylueſtres gallinæ, phaſiani, coturnices, turtures, turdi, merulæ, alaudæ, & id genus volucres aſſantur. Mei inſtitui non eſt, ſingula minutiùs ciborum condimenta & apparatus, iuxtà diuerſarum regionum conſuetudinem excutere. Sat ſit, paucis attigiſſe modum noſtrum in Gallia.

Reſtat vt ex inſtituta methodo proponamus nunc carnes tùm quadrupedum, tùm volucrum: & facultates earũ, quibus pollent, enarremus, vt meliores à deterioribus dignoſcantur.

Carnes ex quadrupedum genere.

Ex volucrum generibus.

Quadrupedum domeſticorum bubulæ, vitulinæ, veruecinæ, agninæ, hoedinæ, ſuillæ. Sylueſtrium ceruinæ, aprugnæ, leporinæ caprearum item, capreolorum, & caniculorum; frequenter ſunt in vſu. Inter volucres domeſticas, pauo, gallus aut gallina Indica, pullus Indicus, anſer, anſerculus, gallina, pulli pullinacei, capo, pulli columbini: Inter ſylueſtres verò perdices, perdiculi, coturnices, & earum pulli, turtures, turdi, becificæ, Gallis *becafiques*, merula, artobanus, alaudæ, palumbæ, bizeti, phaſiani, gallofremulus, nobis *coq-bruyant* dictus, gal-

gallina ſyluestris, nobis *gelinote* & rusticulæ: anſeres & anates ſyluestres, palumbes, querquedula, rusticula minor, gallina aquatilis &c. in deliciis eſſe ſolent.

Bubula inter craſſiſſimas recenſetur: multíque est alimenti, ac copioſum gignit ſanguinē: nutritioni illorum apta est, qui magnâ corporis exercitatione vtuntur. Apponitur menſis matutinis, quæ vt delicatior euadat, per triduum ſale maceratur. Multis tamen ſalitæ carnes haud probantur. quamuis affirmare auſim: eas ſale teneriores reddi, ac concoctu faciliores, nec non gustui gratiores, & ſalubriores: modò nō in abuſum trahantur. In cuius rei fidem, conſulatur Marſilius Ficinus, magnus ille Theologus, Philoſophus Platonicus, & inſignis medicus, in libro de vita cœlitus comparanda, vbi de carnium ſalitarum & aromatum conditorū vſu tractat. *Bubula caro.*

Vitulina pinguis, tùm elixa, tùm aſſa, ſalubris, & optimi est nutrimenti: & præ cæteris, ægrotantibus exhibenda. *Vitulina.*

Veruecina etſi frequentiſſima, quotidiano tamen ſuo vſu, ventriculum nunquam grauat, nedùm vt nauſeam moueat: optimi eſt & ſaluberrimi nutrimenti: Fatuum eſt dicere, eam temperamēti eſſe calidi: ideóque ægris, & quorundam complexionibus, vt loquuntur, aduerſari. Tanta enim eſt eius præstantia, vt statim vires reficiat, & ſingulari ſua nutriendi facultate, habitum corporis macilentum, ex alui immoderatis fluoribus, lienteria, & dyſenteria, *Veruecina.*

Dd

aliiſque affectibus, contractum, breui reſtituat: præſertim ſi ex coxa veruecina, iuſculum aut expreſſum, cum modico eiuſdem carnis, & pane infriato, ſubinde ſumatur: quod cibi potúſque abſoluit officium: & adhûc gratius erit ſapore, ſi ſuccus limonum aut arantiorum addatur.

Agnina. Agnina caro viſcoſa & ſpumoſa eſt, nimia humiditate & excrementis ſcatens: cuius crebrior vſus idcirco noxius, præcipuè phlegmaticis corporibus: fluxus ventris excitat, haud ſecus ac ouilla, quæ quamuis pinguior variis condiatur modis, gratum tamen veruecinæ ſaporem & nutriendi vim, nunquam acquirit.

Hædina. Hædus vt agno ſiccior, ita eò delicatior quóque eius caro, concoctu facilis & optimi nutrimenti; quæ idcircò tùm ſanis, tùm ægris tutò exhibetur.

Caprina. Caprina, iuxtà Galenum, mali ſucci eſt, quæ præterea acrimoniâ ſuâ cerebrum petit, ac epi-
Hircina. lepſiam excitat. Hanc malitiâ ſupera hircina.

Porcina ſiue ſuilla, iuxtà eundem Gal. ma-
Suilla. lib. de alim. facult. gnam nutriendi vim habet, quod ipſe probat ab athletarum exemplo. Nam, inquit *ſi de exercitys conſuetis nihil remittentes, alterius cuiuſpiam eſcæ parem modum, vel vno die aſſumant, poſtridiè redduntur imbecilliores. Quod ſi plures exindè dies faciitent: non tantum infirmiores, vel etiam palam macilentiores euadent*. In exemplum etiam adducit operarios, quales ſunt ruſtici & agricolæ, qui licet in cibum quotidianum, nihil quàm ſuillam ſalitam aſſumant, obeſo tamen & pin-

gui ſunt corpore: melioris prætereà ſæpe & ſalubrioris ſunt habitus, quàm qui delicatioribus vtuntur alimentis. Sed hoc validæ eorum, nec non à primis annis, craſſis cibis aſſuetæ naturæ, adſcribendum: quibus ob continuos labores, quibus occupantur, ſuilla eſt vtiliſſima: cum ex aduerſo otioſi aut delicatiores eam præ faſtidio vix olfacere, nedum concoquere in ſtomacho poſſint. Recens & inſulſa noxam parit in corpore, ob ſuperfluam & excrementitiam illam humiditatem, qua pollet, vnde ventris profluuia, & ipſa quóque dyſenteria procreari poteſt. Larido verò probè ſalito, carnes aliæ aſſandæ, melioris ſaporis comparandi gratiâ, transfiguntur.

Succulorum adhûc lac maternum ſugentiũ, ſapidiſſima, magníque nutrimenti caro eſt, ſi toſta in prandiis fuerit appoſita. Vnæ ſunt Vaſconum cupediæ: immoderatum tamen illorũ vſum non laudo, ſed, vt rari apponantur, potiùs ſuadeo. *Succulorũ caro.*

Ceruina mali eſt ſucci ac difficilis concoctionis, ex ſententia Galeni. Torretur, & cruſtis in paſtillos includitur. Delibare eam potiùs, quàm ſatiari optimum. *Ceruina.*

Ceruulorum delicata quidem eſt, attamen ex natura omnium tenellarum carnium, ſpumoſa & valdè excrementoſa: bimeſtres hæ carnes ſalubriores ſunt recentioribus: Sed fœtus vtero executi, quæ in ſummis multorum deliciis habẽtur, damnandæ prorsùs ſunt. *Ceruulorũ.*

Capreolina, inter ferinas alias ſummè delica- *Capreolina.*

ta eſt,grata & tenera,omniúmque minus noxia, ad cuius bonitatem proximè accedit damarum caro.

Aprugna. Aprugna, ſuperat bonitate ſuillam domeſticam: ſed ab hac in condiendis cibis, & guſtu gratiori conciliando ſuperatur.

Succulus Aprugnus. Succulus aprugnus, adhûc lac ſugens, ſuperatur bonitate, ſapore,& nutriendi vi, à domeſtico: hic enim plus habet pinguedinis.

Lepus. Leporina ſatis boni nutrimenti: viuidum & floridum faciei colorem cōciliat:fœminis præſertim,pallorem in facie tollit,& natiuum reſtituit calorem, In Heluetia, aliíſque locis monticuloſis, lepores æquè teneram, vel delicatiorem etiam carnē habent, quàm lepuſculi Galliæ noſtræ delicatiſſimi: de quibus Poëta.

Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Cuniculus. Cuniculorum hyeme, nec non lepuſculorum æſtate ſapidiſſima& ſuauiſſima eſt caro: cùm ſanis tùm ægris, appetitu deſtitutis. Optimi enim eſt nutrimenti & facilis concoctionis, phlegma abſumit, & ſuperuaneam humiditatem ex ventriculo deturbat, eúmque roborat. Melancholicos tamen & atra bile vexatos nollem iis nimium indulgere.

DE AVIBVS, IN ALIMENTArium vſum venientibus.
CAP. V.

PAVO in Gallias peregrinis regionibus aduectus eſt, perinde ac gallus & gallina Indica. Eorum alij ſunt albi, aut variâ colorum elegantiâ, & admirandæ naturæ artificio inſignes. Rarus illorum vſus, & oculorum paſcendorũ gratiâ potius quàm corporis, aluntur. Carnem habent delicatiſſimam, ſaporíſque gratiſſimi: nec hac in parte gallo Indico non cedunt. Inter cæteras eorum facultates, notanda excrementorum proprietas, ad vertigines curandas: Excrementum illud exiccatum & puluerifatum, dragmæ vnius pondere, vino albo exceptum in plures dies manè propinatur, *Pauo.* *Remedium ad vertiginem.*

Gallus Indicus, cum integrum annum attigit, perinde vt capo delicatiſſimus eſt: Elixatur vel aſſatur: at aſſus magis commendatur. Æſtate & pulli quóque toſti apponuntur. Cibus eſt optimus, delicatus, ſuauiſſimi ſaporis & laudabilis alimenti: qui facilè in ventriculo concoquitur, optimi ſanguinis ac ſeminis copiam gignens. Præterea is bonitate ſua & nutriendi vi, facilè omnes ſuperat alios cibos. *Gallus Indicus.*

Anſer domeſticus familiariſſimus per totam Galliam & noſtram præſertim Vaſconiam. Delicatus eorum cibus, præſertim ſi benè ſaginati fuerint. Diſſecantur apud nos per medium & *Anſer domeſticus.*

ſale conditi aſſeruantur vſui per annum. In ditiorum menſis, vbi per triduum ſalem ſuũ imbiberint, apponuntur aſſi, vel integri, vel etiam membratim, frequentiùs tamen elixi cum ſinapi: Quod nonnullis annua manna, vel multorũ annorũ annona dicitur. In plures enim annos ſic ſalſi ſeruantur, adeò vt ranceſcant: quorum rancidorum vel fruſtulum tãtum cum braſſica coctũ, album iuſculum, denſum & optimũ concinnat, ruſticis delicatiſſimum, & quotidianum alimentum.

Anſerculi. Anſerculi verno tempore, aut æſtatis initio, aſſantur, & optimis herbis farcti apponuntur in cibum ſuauiſſimum, præſertim ſi pinguiores fuerint. Seorſim eorum collum, caput, pedes; & alarum extremitates, iecur, cor, & guttur, quæ parua vulgò occa dicuntur, elixantur, & ex aceto & petroſelino eduntur; qui cibus delicatus, appetitum excitat. Anſeris excrementum, verno tempore collectum, ſiccatum & pulueriſatum. & cum vino albo ad dragmam vnam, vel dimidiam tantum, datum, auriginoſum ſeu regium morbum penitus tollit: cuius rei veritatem, experientia ſæpiſſimè cõfirmauit. *Medicamenta contrà ictlerum.* Pinguedo anſerum perindè ac gallinarum anatúmque, anodynum eſt medicamentum extrinſecus illitum. Hæc item vnguentorum & emplaſtrorũ emollientium & lenientium compoſitionem ingreditur. *Encomiũ anſeris.* Denique omnis anſeris vel particula tam interna vel externa, aliquem in vita cõmuni vſum habet: cuius plumæ etiãq; pennæque tantæ ſunt vtilitatis, vt ad nocturnam

quietem homini non ſolum inſeruiant, ſed literis quóque pingendis ſcribendíſque, in æternam multorum memoriam ac laudem, aptiſſimæ ſint.

Communis eſt loquendi formula apud Gallos, *Qu'on appreſte de la volaille*: qua voce intelliguntur gallinæ, pulli gallinacei, capones, & ſimilia; familiaris enim horum vſus in Gallia eſt: ſiquidem eiuſmodi carnes ſalubres & temperatæ, laudabilem generant ſanguinem, & vires roborant; quæ variis modis, elixæ, aſſæ, incruſtatæ, vel aliter in vſum adaptantur.

Gallina februario menſe elixa, nec non pulli adhûc implumes, delicatioribus menſis offeruntur: pulli verò paulò adultiores poſt feſtum Paſchatis. At qui Gallis dicuntur *Eſtoudeaux* tempore menſis Auguſti & Septembris, cùm omphacio, aſſati apponuntur. *Gallina.* *Pulli gallinacei.*

Capones omnibus anni temporibus, aut elixi aut aſſi in cibi vſum veniunt. Vtilitas harũ carnium ad morborũ curationem inde patet, quod ex iis expreſſa caponum, reſtaurantia, conſummata, gelatinæ cum pedibus aut poplitibus vitulinis in ægrorum vſum parentur: optimè enim nutriunt & facilimè concoquuntur. Tunicæ etiam ventriculorum gallinaceorum extractæ, vino lotæ, & ad Solem ſiccatæ & pulueriſatæ, ſingularem vim habent, tùm corroborandi ventriculum tùm calculum cõminuendi. Ex decrepito gallo, additis bugloſſa, borragine, capparibus, & modico folliculornm ſennæ, coquitur iuſculum ſoluti- *Capones.* *Remedium ad ventriculum debilem Gallus decrepitus.*

uum pro iis, qui à potionibus medicis abhorrent, & melancholicis affectibus ſunt obnoxij.

Columbæ. Columbæ, boni ſunt nutrimenti, ac laudabilem generant ſanguinem, & natiuum ventriculi calorem fouent: ob quàm cauſam ſenibus maximè proſunt, omnibúſque iis, qui pituitoſis & frigidis affectibus infeſtantur.

Præter vim illam nutriendi optimam, qua pollent columbæ, remedia quóque non vulgaria ex iiſdem ſumuntur. *Remedium oculorum.* Sanguis enim illarum calidus, venarum ſub alis ſectione exiliens, oculis immiſſus, illorum dolores mitigat, contuſiones ac ἐκχυμώσεις curat, omnémque ſanguinem in illis concretum diſcutit. Viuę etiam per medium diſſectæ, & vertici capitis, aut ſincipiti raſo, ſanguine adhûc calentæ applicatæ, *Remedium contra phrenitidem.* ſymptomatum vehementiam in phreniticis leniunt: bilioſas exhalationes atque vapores, vnde cauſa morbi dependet, conſumendo, atque diſcutiendo. Stercus earum cataplaſmatum & emplaſtrorum compoſitioni ſæpe additur ad apoplecticos & lethargicos affectus, quibus nitroſa illius vis plurimum confert.

Perdix. Perdix poſt meſſem, inter omnes alios cibos, cùm ſanis tùm ægris exhibendos, cuiuſcúnque facultatis aut bonitatis fuerint, facilè primas tenet: optimi ſucci, faciliſque cōcoctionis, ex cuius diuturniori vſu, ventriculus ab omni vindicatur corruptione. Vnde cauſa tollitur

analepſiæ, quæ vitio ſtomachi aliâs oriri ſolet. Nidor plumarum aduſtarum, ſuffocationi matricis (quæ catalepſiæ quædam eſt ſpecies) hyſtericíſque aliis affectibus, multùm prodeſt: quod experientia ſæpiùs confirmauit. *Remedium ad hyſtericos affectus.*

Coturnices earúmque pulli pòſt meſſem pinguiores & delicatiores, multique nutrimenti: at vſus illarum diuturnior non vſque adeò ſalubris eſt: carnes ſiquidem obtinent corruptioni facilè obnoxias: vnde febres, ſpaſmus, & epilepſia, quibus ipſæ coturnices quoque obnoxiæ, excitantur. Idcircò natura eas remedium docuiſſe videtur: cum illis hellebori indidit appetitum, quo abundè paſcuntur. *Coturnices.*

Turtures milio (vt mos eſt in Vaſconia) ſaginatæ optimi ſunt nutrimenti, gratiſſimi ſaporis, & facilis concoctionis. *Turtures.*

Turdus vindemiarum tempore, quo vuis veſcitur, impinguatus, delicatiſsimus quoque & ſapidiſsimus eſt, ſalubérque victus tum ſanis, tum ægris: De cuius bonitate ſic olim Poëta: *Turdus.*

Inter aues Turdus, ſi quis me iudice certet
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Ficedularum magna copia in prouincia aut Gallia Narbonēſi, & Vaſconia: propterea quod hæ regiones ficubus conſitæ, quibus illæ veſcuntur: delectantur quidem etiam vuis, ſed non vt illis pingueſcunt. Sic enim de illis Poëta: *Ficedula.*

Cum me Ficus alat, cum paſcar dulcibus vuis,
Cur potiùs nomen non dedit vua mihi.

In ditione Lugdunenſi auis reperitur, Artulanus dicta, pinguedine diffluens, & regius ci- *Artulanus.*

bus magníque pretij. Optima eſt vindemiarum tempore.

Griue. Alia turdi ſpecies, quæ Gallis *Griue* dicitur, hyeme à montibus in planitiem deuolat: iuniperinis baccis veſcitur, vnde carnem delicatiorem acquirit. Cibus eſt Sabaudis & Heluetiis tunc temporis familiaris.

Merula. Merula vincitur à turdo bonitate, quòd & duram & amari ſaporis carnem obtineat.

Alauda. Alaudæ, quæ in eo tractatu, *qui la Beaulce* (Gallis) dicitur, paſcunt, præ cæteris omnibus aliarum regionum optimæ ſunt: & quò intenſius frigus eſt, eò meliores & pinguiores habentur.

Phaſianus Phaſianus, à fluuio Phaſis dicto, vbi id genus volucrum, magnâ copiâ abundare conſpicitur (vt in fluuio nobis dicto *la Charante*, cygni ipſas aquas operire quaſi cernuntur) in noſtras regiones aduectus eſt: ſpecies eſt quædam galli gallinacei, aut caponis ſylueſtris & naturæ ferinæ, vtcúnque alimenti laudabilis: qui tamen omni bonitatis genere longè latéque à gelinota vulgò dicta, vincitur: aſſari vulgò ſolet.

Palumbe. Biſets. Palumbes Liuiæ, Gallis *biſets*, columbarum ſylueſtrium genus eſt: Differunt tantum magnitudine, quod palumbi maiores ſint & carnoſiores. Huiuſmodi ſylueſtres palumbes, carne ſuaui & delicata præditæ ſunt, quæ copioſum generat ſanguinem. Meliores ſunt abſque larido, ac cum ſemi aſſantur tantum, & lardo incenſo inflammantur, & ſucco granatorum vel aureorum malorum, perfunduntur.

Ruſticula, *Becaſſe* Gallis, in delitiis quidem eſſe ſolet: attamen caro eius dura, viſcoſa, & cõcoctu difficilis, craſſiorem ſuccum ingenerat. Eius inferiores partes, contrà aliarum auium morem (quarum alæ magis commendantur) hoc eſt, coxæ, auidiùs appetuntur à catillonibus hominibus. Ex auium illarum numero eſt, quæ dum aſſantur, non euiſcerantur: cum ipſa inteſtina, cruſta panis toſti excepta, aliis partibus ſint ſapidiora ac gratiora. *Ruſticula.*

Anſeris & anatis fluuiatilis in genere caro, nõ æquat aliarum auium montanarum ac ſylueſtrium bonitatem: propterea quòd mucoſa & ſpumoſa, corruptioníque obnoxia, ac ſanguinem craſſum, melancholicúmve generat. *Anſer & anas, fluuiatiles.*

Ruſticula minor, Querquedula, & Gallina aquatica, pinguiſſimæ ſunt hyeme aues, ſuaues & gratiſſimi ſaporis, quæ tamen vtcúnque paludem redolent, craſſioríſque ſunt ſucci, quàm paluſtres aliæ. Commendantur tamen, menſis nobilium ſuo tempore appoſitæ: quarum vſus rarus, nec vulgaris aut quotidianus eſt. *Ruſticula minor. Querquedula Gallina aquatica.*

Et hæc de carnium quadrupedum & auium differentiis ſufficiant: qui plura de auibus volet, conſulat librum meum 6. Magni Mundi ſpeculi.

DE ANIMALIVM PARtibus, ac rebus ab ipſis prognatis, quæ hominis alimento & ſanitati inſeruiunt.

CAP. VI.

NAturam, proprietatem, ac facultates carnium quadrupedum ac volucrum expoſuimus, quæ vitæ hominis ſuſtentandæ, ſanitati reſtituendæ, aut conſeruandæ congruæ ſunt. Reſtat vt de partibus eiuſmodi animalium extremis, hoc eſt, extremitatibus parum carnoſis, & à carnibus ipſis differentibus iuxtà ordinem ac methodum, quam Galenus ſecutus eſt lib. de facultatibus alimentorum tertio, dicamus.

Extremitates animalium voco, capita, pedes, caudas, & viſcera, quæ ſeparantur, hoc eſt, cor, iecur, pulmones, lien, renes, totúſque venter, quo inteſtina cum teſticulis continentur, átque adeò ipſe ſanguis.

Caput plures particulas complectitur alias, cerebrum, aures, oculos, linguam &c.

Capita animalium. Capita omnium animalium non æquè ſunt bona. Multa enim reiiciuntur, nec in vſum veniunt, niſi fortè quædam particulæ vtiliores aſſeruentur, vt exempli gratia lingua & palatum bubulum, quæque membranoſa caro palato ſupercreſcit.

In diuitum menſis offertur eiuſmodi palatum, variis etiam modis apparatum. Linguæ verò bubulæ primò ſaliuntur, deinde elixantur, apponunturque, inſtar pernæ ſalitæ, menſarum initiis; cibus optimus & ad excitandum appetitum, plurimum valet. Cum moderatus eſt illius vſus, nihil aut parum nocet: ſiquidem omnium linguarum caro, vtcúnque ſit mollis & fungoſa, ſapidiſſima tamen eſt, boníque alimenti & facilis concoctionis. Cuius rei fidem faciunt linguæ veruecinæ, quæ matutinis menſis delicioſè apponuntur: modò ex dulci & ſaccharato condimento, modo alia ratione pro cuiuſuis arbitrio. Quin & hic cibus ægris præſcribitur, qui languent appetitu. Reliquum capitis veruecini ſolis pauperibus vſui eſt.

Caput vituli. Vitulinum verò caput, vt plurimum integrum menſis optimis apponitur, probè elixum: ex eo cerebrum, lingua, mandibularum muſculi, tanquam optimum nutrimentum, manducantur, quæ tamen partes, ab oculis, & auribus longè latéque bonitate ſuperantur.

Aprugnum caput integrum coquitur, ſed illius optimæ partes, quemadmodum & porcorum domeſticorum, ſunt lingua, aures, & circumvicini muſculi.

Capita hædorum & agnorum. Capita hædorum & agnorum, integra quóq; menſis quotidianis elixa, apponuntur: nec non pedes tùm in prandio, tùm in cœna: fiúntque prima fercula, delicata ac gratiſſima.

Caput Leporis. Leporinum caput ſcinditur in duas partes, & ſuper carbones torretur: Cerebro eius

gingiuæ, infantium illiniuntur, vt eorum dentes citius egerminent.

Exta animalium. Non adeò frequens, cordium animalium cibus eſt, quàm pulmonum eorundem, præſertim vitulorum: Iecur etiam vituli aſſum aut frixum ſuauiſſimum: vt & rem illius, ſi pinguis ſit & opimus: Ex quo minutiua conciſo cum pane toſto delicatiſſimus fit cibus, additis quibuſdam herbis & ſaccharo.

Parenchymata ſucculorum, hoedorúmve maximè etiam & frequentiſſimo ſunt vſu: quæ tamen moderatè ſumere præſtat, quàm ſecùs.

Ventriculi veruecini & vitulini. Ventriculi veruecini cratere aſſi, grati ſunt ſaporis, boni nutrimenti, ac facilis concoctionis. At vitulini ventres cum inteſtinis elixantur, boníque ſunt ſucci: ne nauſeam aut faſtidium pariant, quia pingues ſunt, parcus ſit illorum vſus.

Omaſa, inteſtina, & farcimina. At omaſa & inteſtina boum, elixa, quæ potiſſimum hyeme eduntur cum ſynapi: Item inteſtina ſuilla craſsiora, ſanguine proprio quibuſdam herbis & aromatibus infarcta, Gallis *des boudins* dicta: ceruelata item Mediolanenſia, ex iiſdem inteſtinis, & carne porci minutim conciſâ, aromatibúſque & ſale concinnata, átque alia huiuſmodi edulia, cupediæ ſunt potiùs aut vini ſtimulus, quàm vtilis & ſaluber cibus: idcircò quò parcior fuerit illorum vſus, eò minùs quoque ſanitati metuendũ. Nec magis proſunt aures & pedes porcorum ſaliti, cõdimento viridi vel cepa & aceto comeſti. Hęc enim niſi parcè ſumpta, noxia ſunt, haud ſecùs ac bubuli, vi-

Aures & pedes ſaliti porcorum, aliorúmq; extremitates.

tulini, vervecinique pedes variis etiam modis conditi:qui cum ſint viſcidi,ſpumoſi, ac multo mucore referti, craſſæque ſubſtantiæ ac duræ concoctionis, crebro ſuo vſu calculum generant, aut eius procreandi materiam ſuppeditãt. Quod ab iis, qui huic malo obnoxij, ſtudioſè obſeruandum erit.

Nunc de iſtorum animalium contentis,quatenus tùm in nutrimenti, tùm medicamenti vſum veniunt,reſtat dicere.

Inter illa lac primas tenet, quæ prima eſt etiam hominis eſca,nec non omnium ferè quadrupedum.

Lactis autem multa ſunt genera:ſed hîc de iis tantum, quæ in communem vitæ vſum veniũt, dicendum. Tale primum, lac vaccinum eſt, & ouillum:quæ quidem admodum butyroſa,magnam nutriendi vim poſſident. Caprillum iis minùs alit:at ſalubrius eſt: Aſininũ verò minimam nutriendi virtutem obtinuit, ob nimiam eius ſeroſitatem. Attamen nonnullis morbis, iiſque grauioribus ac dubiis ſalubre:vlcera pulmonum,natura ſua ſeroſa detergit, & butyroſa, quantumuis exigua, lenit,conglutinat,ac ſanat. Inter omnia tamen lac muliebre primum tenet locum, propterea quod tota eius ſubſtantia cæteris,bonitate præſtet, naturæque noſtræ magis analoga ſit. *Gal.7. meth.*

De lacte in genere, & eius differẽtiis.

Lacticinia apud omnes nationes tam varia,vt omnia ſpeciatim enarrare, longiſsimum ac tædioſum foret.

In ipſa lactis natura, palàm ſeſe offerunt tres

Tres in lacte diuerſæ ſubſtantiæ. diuerſæ ſubſtantiæ: in aliis rebus omnibus naturalibus deliteſcentes, qualeſcúnq; ſint: ſubſtantia nimirum ſulphurea, quæ butyrum, flammam cōcipiens, magno diſcrimine à ſero, quod mercurialis liquidioris & tenuioris ſubſtantiæ eſt, diſtinctum & ſeparatum: A quibus longè latéque differt, craſſa illa ſubſtantia, quæ tertia eſt ſalinoſa dicta, caſeus videlicet.

Butyrum. Butyrum aptum nutrimentum hominum, ac poſt panem & vinum ſummè neceſſarium: Quin & ſanitati multum conducit. Cum ſaccharo ieiunè ſumptum, leniter purgat & detergit; prohibet calculi generationem: aſthmaticis & tuſsientibus auxilio eſt, phlegma maturando, & ad expuitionem præparando: nec non omnibus doloribus leniendis opportuniſsimum.

Serum. Seroſa pars nobis *petit laict* dicta, minimè omnium aliarum ſubſtantiarum alit. In montibus bubulei, ea loco aquæ vtuntur: quam nos ad remedia quoque refrigerentia adhibemus. In Italia & alibi ex ea, potiones ad purgandum humorem, tùm bilioſum, tùm aduſtū ſiue melancholicum parātur: doſis earum tria aut quatuor pocula, hoc eſt, ad viginti quatuor vncias, aut etiam vltrà: in qua, per noctem, maceratur fumaria: alij parum ſacchari violarum adiiciunt, ad ſuauiorem ſaporem inducendū: quod optimum eſt remedium aduerſus ſcabiem, puſtulas, pruriginem, morphæam, & id genus melancholicos affectus.

Caſeus. Caſeus, craſsiſsima lactis ſubſtantia maiorem

rem

rem quidem cæteris eius partibus, nutriendi vim habet, ſed minorem, aluum mouẽdi: quod Galenus lib. citato, capite de lacte teſtatur: *Lac,* inquit, *quo humidius eſt, eo & ſero magis abundat: quóve craſſius eſt, eo copioſiorem caſeum continet:* Hinc tandem concludit. *Meritò,* inquit, *lac humidum magis, craſſum minùs aluum mouet: contráque craſſum valentiùs nutrit, tenue imbecilliùs.* ,,

Quintuplex caſei differẽtia.

Caſei in multiplici ſunt differentia, diſtinguuntur enim vel ratione animalium, quibus lac emulſum, vel paſcuorum, vel locorum in quibus, vel temporis quo, vel denique externæ figuræ, quâ fiunt & efformantur.

Prima caſei differẽtia, à pecorum varietate ſumitur.

A varietate pecorum prima petitur differentia: ouillum enim lac cum omnium pinguiſſimum ſit, cremoris, butyri & caſei ferax, at pauci ſeri eſt. Vaccinum minus pingue, ſed caprillo magis. Caprillum verò aſinino craſſius, quod inter alia vulgaria lactis genera tenuiſſimum eſt, & pinguedine multa carens.

Secunda à paſcuo.

Secundò, paſcuo pecudum, variari lac, plus liquidò conſtat. Siquidem verno tempore, cum herbas teneras depaſcunt, lac & ſapore & colore longè gratius deprehenditur, quàm cum fœno & paleis tota hyeme veſcuntur. Lac vaccarum, quæ alliariâ veſcuntur, allij ſaporem retinet: quod Gal. lib. citato, his verbis comprobat: *Quinetiam,* inquit, *ſi capra aut alterius animalis ſcammonium aut tithymalum depaſti, lac cibi loco quis ſumat, omninò aluus illi profluxura eſt. Sed quorſum exemplis à brutis petitis, fidem huius* ,,

" *rei facimus, cum ſatis id teſtentur liberi noſtri, vario lacte ex diuerſis nutricibus enutriti? Siquidem benè aut malè afficiuntur, prout lac quod exugunt, benè aut malè affectum eſt,* Idcircò etiam Galenus ſententiam noſtram confirmans, optimè eo loco diſtinguit lac bonum aut ſalubre à prauo & inſalubri, cum dicit lac bonum ſemper boni ac laudabilis eſſe nutrimenti: At vitioſum lac tantum abeſt, vt ad ſucci vtilis generationem conducat, vt prauis potiùs humoribus corpora repleat. Orationem ſuam probat teſtimoniis & exemplis à nutricibus petitis: *At illud ſanè*, inquit, *liquidò viſum eſt, infantem priore nutrice extincta, alterius lac ſugentem, multis in toto corpore vlceribus, tandem ſcatuiſſe: quippè ſecunda hac nutrix, ſylueſtribus herbis ac oleribus ruri veris tempore, cum fames graſſaretur, victitârat.* Atque hinc diſcant parentes, vt nutrices tales ſeligant: quæ lacte, non copioſo tantùm, sed ſincero, boníque alimenti abundent.

Tertia à loco & regione. Tertiò, ratione loci & regionis, in quibus caſei coagulantur, vel meliores, vel deteriores ſunt: hinc Arverni reliquis delicatiores & ſapidiores, non tàm propter hominum induſtriam quàm montanorum paſcuorum præſtantiam.

Quarta à methodo. Methodus etiam coagulandorum caſeorum ad bonitatem, gratúmque ſaporem illis conciliandum non parùm confert: cuius rei fidem faciunt caſei Placentini, & Gruerini, ac Brixiani, aliarúmque plagarum, qui artis beneficio

ſuam acquirunt bonitatem.

Tempus denique diſcrimen parit inter caſeos. Recentes enim ex cremore, aut ex ſero pinguiori, ſeracei & iuncei dicti, aliíque id genus plures, aliis vetuſtioribus ſunt ſalubriores, ac minus craſſæ ſubſtantiæ: cùm ex aduerſo caſeus inueteratus ſubſtantiam acquirat craſſam, acrem, fortem, & acutam, linguámque ferientem. *Maximè verò* (inquit Gal. eodem lib.) *inueterato acrimonia creſcit, & omninò quàm antè calidior vrentiórque is redditur: ideóque vt ſiticuloſior & concoctioni rebellior, & ſucco deterior tandem euadit.* Hinc docemur vetuſtorum caſeorum vſum vitandum, aut moderatum eſſe debere: qui imprimis noxius iis eſt, qui calculo & obſtructionibus ſunt obnoxij. De cuius vſu frugali ſic Poëta: *Quinta à tempore.* *Cap. de caſeo.* » » » *Caſei antiqui noxij.*

Caſeus ille bonus, quem dat auara manus.

Quod Gallicè reddere, hoc ſequenti rythmo placuit:

C'el eſt le meilleur froumage,
Que l'auare main meſnage:

Vſque adeò tamen caſei vſus vulgaris eſt & frequens multis in locis, vt Sabaudi etiam, & Heluetij, tàm inferioris, quàm ſuperioris ordinis, ferè nullo alio obſonio, quàm eo ſolo vtantur. Sic quoque nonnulli olim ſummæ dignitatis viri, ex eius liberaliori vſu mortem ſibi conſciuerunt. *Mors Antonini Pij Imperatoris caſeo Alphino accelerata.*

Teſtis eſt Antoninus Pius Imperator, qui cum Alphino caſeo in cœna plus quàm par *Cuſpian⁹.*

erat indulgeret, poſt vomitum febre correptus, & ea tertio die extinctus eſt: anno Imperij ſui vigeſimo tertio. Quod exemplum abſterrere debet omnes, qui caſeo nimis indulgere, & exatiari auidius cupiunt. Delicatiſſimus erat caſeus Alphinus, quemadmodum caſeus Vatuſicus olim Romæ: vt ſcribit Gal.

lib. 3. de Alim. facul.

Atque hæc de tribus illis lactis ſubſtantiis, eiúſque tùm qualitate, tùm virtute, quas Gal. ipſe in eo obſeruauit his verbis (*Quæ vtráque lacti eueniunt*, inquit, *quia ſeroſam non ſolum naturam in ſe, verùm etiam pinguem & caſeoſam comprehendit*) dicta ſufficiant.

Poſteaquam igitur de lactis natura & proprietatibus ad nutritionem hominis, ſatis fusè locuti ſumus: ſequitur nunc, vt de eius vſu tàm alimentoſo quàm medicamentoſo, in morborũ curatione, adhûc quædam addamus. Phthiſicis, hecticis, tabidis ſeu emaciatis, & peripneumonicis, lac inter alia medicamen eſt potentiſſimum. Pinguior enim eius butyri ſubſtantia optimè nutrit: caſei verò vis in eo agglutinat, & exedenti febris calori reſiſtit: ſerum detergit & refrigerat.

Quibus affectibus lactis vſus propriè cõpetat.

Mulieris lacti diximus, ad hos affectus primum deberi locum: ſeligendum verò corpus ſanum & ſincerum: morbidum enim ſi fuerit & impurum, lac non medicamenti vires, ſed eandem corporis impuritatem redolebit. Sanæ & benè conſtitutæ mulieris lac, omninò candidũ eſt, ſuauis saporis, ac globoſum: cuius gutta vngui ſuperfuſa non facilè diffluit, ſed inſtar vnio-

Nota lactis optimi.

nis aut cryſtallinæ guttæ ſubſiſtit integra. Tempus etiam, quo lac mulgetur, perpendendum: medio enim & florenti ætatis tẽpore lac emulſum, optimum. Mulier prætereà non conturbanda eſt mariti congreſſu: nutríxque optimis alimentis nutrienda: & à vini compotatione interdicenda: cuius potus ſit, hydromel, aut ptiſana. Sæpè enim, vina bibens nutrix, vinoſum reddit alumnum: Lac autem tale ex vbere, infantium more ſugendum, vel ſaltem recens multum, & calens bibendum.

Secundum locum obtinet in his morbis curandis lac aſininum, quod ſit tenue & ſeroſum, nec facilè coaguletur. Caprinum lac bonitate intermedium eſt inter ſuperiora & ea, quæ ſequuntur. Omnia autem lactis genera, quæ his morbis conducunt, ex animalibus (vt muliebre lac æmulentur) non vetulis, ſed iunioribus, aut mediæ ætatis, ſumenda ſunt. Caprinum & aſininum lac nigrarum pecudum, albarum præſtat: ſic mulierum quóque nigriorum lac ſalubrius, quàm candidiorum, vel ſubruffarũ, quarum lac omnium peſſimum eſſe creditur. *Quorum animaliũ lac, muliebris vt plurimum æmuletur.*

De vſu lactis tria ſunt perpendenda, quantitas, qualitas, & vtendi modus. Quod ad quantitatem attinet, tribus primis diebus, quatuor aut quínque vncias hauriat æger, paulatim augendo doſin, pro morbi & ægrotantis natura. *De vſu lactis tria obſeruãda. 1. Quantitas.*

Lactis qualitas pro diuerſa quóque morbi natura, & eius cauſis, diuerſimodè alteranda erit: vt ſi (verbi gratiâ) æger ſimpliciter, & citrà febrim emaciatus fuerit, paſcendum erit *2. Qualitas.*

animal, cuius lac bibet, tantùm hordeo & auena. Si verò lac phthiſico cuidam, cui exulcerati pulmones, præſcribendum fuerit: detergentibus, veluti hordeo, furfure, átque hyſſopi aut fœniculi puluere, aſina alenda erit: quibus ſi addideris flores ſulphuris, res meliùs ſuccedet. Sic ad conglutinandum aut conſolidandum vlcus, addenda erunt, huic ſcopo inſeruientia, veluti ſunt conſolida, rubus, burſa paſtoris, piloſella, plantago, veronica, limonium, pyrola, & id genus alia: quæ herbæ adhûc virides paſcendo animali offerendæ: aut tempore hyemis ſiccæ in puluerem redactæ, furfurique, auenæ, & hordeo commixtæ. Si refrigeratione opus fuerit, paſcendum erit pecus lactuca, foliis ſalicis, & ſimilibus.

3. Vtendi modus. Sequitur nunc vtendi modus: vbi lac manè recens mulctum, & adhûc calens propinari, vel ab ipſomet ægro ex mammis exugi debet. Ne autem coaguletur, aut in ſtomacho aceſcat, opportunè adiiciendum eſt ſaccharum roſatũ aut violatum. Sumpto lacte quieſcendum, citrà tamen ſomnum, ne confeſtim lac in venas diſpergatur: nec cibo alio vtendum, quàm tribus aut quatuor pòſt horis. Tandem, quibus ſit exhibẽdum, obſeruari debet. *Lac quibus noxium.* In febribus enim putridis non eſt offerendum, neque in cephalalgiis, ſeu capitis doloribus: aut inteſtinorum flatulentis affectibus: quod magnus ille medicorum coryphæus Hippocrates monuit lib. 5. aphoriſ. quẽ *Gal. 3. de alim.* ſecutus Galenus idem docet his verbis: *Thoracis pulmoniſque partibus*, inquit, *omne lac vtile eſt, capi-*

ti minimè, niſi admodum valenti, ſicut nec hypochon- »
driis, ſi qua leui de cauſa inflare nata ſint: quandoqui- »
dem ventrem, flatibus implere conſueuit, vt paucißi- »
mos inuenias, qui non ita ab ipſo afficiantur. »

Oua inter alimenta εὔχυμα, καὶ εὔπεπτα recenſentur: quæ habent tria notatu digniſſima. Primum & præcipuum eſt ſubſtantia, natura ſeu qualitas oui: ſiquidem nõnullarum auium oua melioris naturæ & ſubſtantiæ ſunt aliis. Gallinarum enim oua aliis omnibus vtilitate & ſalubritate præferuntur, vincúntque anſerina anatináque, & id genus alia nutrimenti bonitate, ita vt cum ſimpliciter & abſolutè oua dicimus, gallinacea intelligamus, tanquam vulgaria & melioris ſubſtantiæ, & quorum copia & multitudine præ cæteris Natura nos abunde ditârit.

De ouis tria notanda.
1. Subſtantia.

Secundum, quod in ouis obſeruandum, eſt tẽpus: Aut enim recentia ſunt, aut vetuſtiora: quo autem recentius eſt ouum, eò melius eſt & ſalubrius: cõtrà ſi vetuſtius, facilè in ſtomacho corrumpitur, nec ita boni eſt nutrimenti. Ad tempus etiam referre poſſumus, oua iuniorum gallinarum, vel vetuſtiorum. Iuniorum enim, quæ ſibi præſentem ſemper gallum habent, aliis ſunt meliora.

2. Tempus.

Tertiò & vltimò obſeruanda eſt eorum præparatio, quæ non eſt parui momenti: Quæ ad duritiem cocta ſunt, vocamus *œufs durs*, Græci verò ex Galeno ἑφθὰ vocant, quaſi multum elixata & cocta oua: quæ ad mediocrem coctionem perducuntur, vt inter mollia & dura ſint,

3. Præparatio eorum.

tremula Latinis dicuntur: Quæ verò parùm tantùm ad ignem incaluerunt; ſorbilia vocantur, omnium ſaluberrima. Tremula idcircò vocata, quod aquæ bullienti iniecta tremiſcant: copioſum & ſalubre nutrimentum præbent: Sorbilia verò, non ita copioſè alunt; at in ventriculi fundum facilius delabuntur. Tremula & ſorbilia, frixis aliiſque omnibus præferuntur.

Oua dura, durioris etiam ſunt concoctionis, craſſámque ſubſtantiam reddunt.

Error popularis de ouorum albumine confutatus.

Popularis quidam error eſt, albumen ori ſiue indurati, ſiue in tremulum elixi, inſalubre eſſe & noxium: calculóque generando occaſionem præbere: quaſi ſtatim concreſcat & in lapidem cõuertatur: quæ cauſa, cur multi ab eius eſu abſtineant. Sed ſtultum eſt, inde lapidis generationem adſtruere velle: ſic enim eodem iure, vel potiori etiam, idem affirmari poſſet de cryſtallo, vitro, corticibus, ouorum, lapide Iudaïco, lyncis, pumicis, ſpongiarum, oculis cancrorum, corporibus multò durioribus & concretioni magis aptis: quæ tamen omnia aduerſus calculum ſumma ſunt remedia. Sic iudicandum quóque de duris meſpilorũ oſſibus, de milio Solis, aliiſq; id genus, quæ vel ipſos lapides potius referunt, quàm ſemina: & interim maximã calculi atterẽdi vim poſſident. Imò quis nõ videt contrariã planè albuminis operationẽ, in ſaccharo & variis ſalibus diſſoluendis, & ad ſolutionem promouẽdis? Et vt huic rei fides fiat, accipiatur ouum induratum, & in duas æquales partes diſſectum: exempto vitello, in eius locũ reponatur

ſaccharum puluerisatum: quod in vas vitreum incluſum, ne quid effluat, ſereno exponatur aëri, aut in cella quadam humida ſeruetur per 24. horas: quibus elapſis Saccharum omne diſſolutum inuenies in oleum ſiue loquerem dulciſſimum, admiranda virtute & poteſtate præditum. Præſtantiſſimum enim eſt & ſingulare remedium ad aſperæ arteriæ raucedinem, & defluxiones, à ſalſa pituita ortas, vnde tuſſis excitatur: nec non ad alia mala plurima, quæ leniẽdi & expectorandi auxilium poſtulant: vt alibi dicetur.

DE PISCIBVS.

CAP. VII.

ABSOLVTO de quadrupedum, auiúmque carnibus tractatulo noſtro: reſtat de piſcibus dicere, quorum numerum ſingulatim recenſere, cum ſit infinitus, infiniti laboris ac pene impoſſibile foret. Longè enim vberior eſt piſcium & copia & diuerſitas, quàm quadrupedum, reptilium & volucrum. Summa inter alia admiratione hoc dignum eſt, quod præſtantiſſima quæque terræ animalia, forma, ſpecie & nomine in mari etiam producantur, qualis eſt vitulus marinus, porcus marinus, aut marſuillus &c. Sed abundè de his omnibus & enucleatè diſſeruimus, præcipuorúmque piſcium ac naturarum eorum ſumma obſeruatione dignarũ

De variis piſciū differentiis fuſius tractauit Autor in li. 6. Magni Mūdi ſpeculi.

differentias, ac quicquid accurata inueſtigatione ac explicatione fuit digniſſimum, adnotauimus in hiſtoria piſcium Libro ſexto noſtri Magni Mundi ſpeculi deſcripta: quo lectores ablegamus: Hîc nobis ſatis ſit, eos piſces tantum enarrare, qui in frequentiore ſunt vſu. At prius quàm eorum numerum ſeriémque contexamus: admonendi gratiâ, certos quoſdam canones præſcribemus, qui ſint nobis inſtar axiomatum, ex quibus promptum ſit, meliores à deterioribus, ſalubriores ab inſalubrioribus diſtinguere.

Piſces diſtinguūtur ratione aquarum & locorū, vbi capiūtur.

Marini piſces alij aliis bonitate præferuntur, etſi eiuſdem etiā ſint generis, idque iuxtà aquarum à ventis majorem vel minorem commotionem, vel earum perſpicuitatem ac munditiem & puritatem. Quin & mare pro loci diuerſitate profert vel copioſos piſces, vel raros. Oceanus ſiquidem copiâ & fertilitate ſuperat mediterraneum mare. Quin & mediterranei maris plaga Genuenſis multò ſterilior eſt, Galliæ Narbonenſis: quod planè aquarum bonitati tribuendum eſt, quâ piſces magis alliciuntur, quàm à corruptis.

Piſces porrò qui in profundo, & ſumma maris altitudine, ventorum procellis agitati, & vndique perflati, capiuntur, bonitate illis præſtāt, qui in portubus aut littoribus irretiūtur. Quod Galenus cap. de piſcibus diſertè monet, vbi de animalium aquaticorum variis generibus, optimos eos eſſe dicit, *qui in puro natant mari, maximè cum ventorum æſtu agitatum, attollitur. At piſciū*

lib. 3. de alim.

in cœnoſis aquis ſordidíſque verſantium, excrementitiam & mucoſam admodum eſſe carnem: quibus paulò poſt ſubiicit: *Nam in ſilente*, inquit, *nulliſque agitato fluctibus mari, tanto piſcium caro vilior eſt, quantò minùs exercitata.* " " " " "

Quod ad fluuiatiles piſces attinet, magna quóque illorũ differentia eſt, pro diuerſa aquarum, quas incolunt, conditione & natura: Aut enim eæ rapidæ ſunt aut quietæ: puræ aut cœnoſæ: Quin & pro herbarum in aquis naſcentium natura, quibus nonnulli piſces nutriuntur, variat eorum caro. Sic piſcis in fluminibus altis, rapidis, & arenoſis, enutritus, præſtat illi in omnibus quietis, aut lentè fluentibus, & cœnoſis: qui tamen illis in ſtagnis minoribus, & lutoſis agnis, ac paluſtribus præfertur. At lacus profundiores, lapidoſi, & arenoſi, quíque aliorum fluuiorum aquis diluuntur, ventíſque crebrò, maris inſtar, agitantur, optimos quóque & ſaluberrimos piſces copioſè producunt: quales ſunt Conſtantienſis, Lemanus, Yuerdunenſis, & id genus alij plures.

Qui ſint optimi piſces inter fluuiatiles.

Iſtud quóque obſeruãdum eſt, piſces ſiue marinos, ſiue fluuiatiles in ripis vrbium littoralium, vel iis proximis, multis quiſquiliis & ſordibus refertis, nec non cloacarum impuritatibus infectis, captos, omnium eſſe deterrimos. Tales enim impuritatibus illis nutriti fœtent, & ſtatim corrumpuntur, ex quorum vſu quóque corpora fœtoribus inficiũtur. Quod ipſum confirmat Gal. loco citato. *Sunt*, inquit, *qui in aqua vel fluminibus populoſarum vrbium, hominum ſtercoribus, & prauis id genus ſuccis victitant,* " " "

Piſces omnium deterrimi qui.

„ *qui extremum prauitatis gradum tenent.*

Differentia piſciũ iuxta illorum diuerſum apparatum.

Operæ pretium porrò fuerit aliquid in piſciũ coquinario apparatu notare. Alij enim prunis ſuper craticula torrentur: alij in patella friguntur cum oleo, aut butyro. Alij cum vino, aqua & ſale elixantur. Alij porrò variis modis condiuntur. De quibus omnibus, & eorum meliori præparatione paulò poſt dicemus.

Piſces marini.

Vt igitur ordiamur ab enumeratione piſciũ, in nutrimentum meliorum, & quorum quotidianus eſt vſus, recenſebimus primùm marinos: eorum præcipui ſunt, Solea, acipenſer, aurata, paſſer aſper ſiue ſquamoſus, paſſer, rhombus, rhombus læuis, viua ſeu draco marinus, rubellio, capone, (qui Italis ita dictus, ſimilitudine accedit ad rubellionem) mulus, apua, raja, ſcombrus, acus ſiue belone, halec, ſarda ſiue trichia, encraſicholus, merlucius, aſellus, thunnus, burdus, ſepia ſiue calemarius, & quos Gallicè vocamus *le carlet, & l'eſperlan.*

Inter conchylia ſunt locuſtæ, aſtacus, quæ ſunt cancrorum marinorum ſpecies, cancer, capella, araneæ marinæ, oſtreæ, muſculi ſiue mytuli, pectunculi, & quæ Gallicè dicuntur *les tellines*, multáque alia huius generis.

Piſces fluuiatiles & ſtagnoſi.

Inter piſces, qui aquis dulcibus gaudent, & ex marinis propterea in fluuiales tranant, primas tenent ſalmo muſtela ſiue lampetra; triſſa *aloze* Gallicè. Inter fluuiatiles autem, & aquarũ dulcium, vt ſtagnorum, lacuum & ſimilium piſces optimi cenſentur trutta, pertica, lucius, vmbra, vmbella, lauaretus, cyprinus, brama,

tinca, barbus, barbulus ſiuè mullulus, fundulus, cobites fluuiatiles, anguilla, ranæ, teſtudines, cancri, & qui Gallis dicuntur *le ferrat*, *la beſoulote*, *le gougeon*.

Nunc de natura, viribus, & qualitatibus piſcium aliquid nobis dicendum eſt: quo eos in vſum noſtrum adaptemus, ſiuè alimenti, ſiuè medicamenti gratia illos aſſumamus: idque iuxtà eandem methodum, quâ in quadrupedũ auiũmque carnium explicatione, vſi ſumus.

Solea perdix marina. Primum locum damus Soleæ, quod inter alios delicatiſſimus ſit piſcis: hinc etiam perdix marina à quibuſdam dicitur: vnicam habet ſpinam, quæ à carne poſt coctionem facilè diuellitur: elixa cum condimento albo offertur: vel butyro frixa cum intinctu ſucci aurei mali, panis cruſtâ infriatâ, & pauco aromate, quæ omnia ſimul coquuntur ad iuſtam conſiſtentiã. Carnem obtinet delicatiſſimam, albam, firmã, boni ſaporis & facilis concoctionis. Cibus familiaris erat, diebus aſarcis, Regi Henrico tertio feliciſſimæ memoriæ.

Acipenſer Callis, eſturgeõ. Acipenſer ſiue oniſcus, craſſus eſt, & lõgus, boni alimenti & gratiſſimi ſaporis, qui magno in pretio habetur, adeò vt piſcis & cibus regius dicatur. Captus à piſcatoribus, nemini citrà mulctam, quàm Prouinciæ iſtius gubernatori, aut alij primario offertur. Sanguinem refrigerat & purgat: ſed liberaliùs ſumptus facilè nauſeam parit ſtomacho, ob nimiam eius pinguedinem: hinc apparendi modus idem eſt ac Salmonis.

Aurata. Aurata parùm à præcedenti differt: non tamen tanti æſtimatur: Caro eius nutriendi quidem magnam vim poſſidet: ſed valentiori tantum ſtomacho competit: durioris enim eſt cõcoctionis.

Rhombus Rhombus leuis passer asper siue squamoſus Rhombus, rhombus læuis, & paſſer aſper ſiuè ſquamoſus, *la limande*, Gallis formæ planæ & compreſſæ, omnes ſimul eandem ferè carnem, candidam, & firmam bonique ſaporis obtinet. Cœteris tamen rhombus præſtat bonitate, licet rhombi caro tenerior ſit, faciliorìſque concoctionis. *L'alimende* tertium bonitatis gradum obtinet. Elixi cum vino & aqua, ac petroſelino poſteà conſperſi: & recenti butyro liquato, vel aceto delibuti, apponuutur. Pariſienſibus familiares ſunt, quos illis ſuppetit Oceanus. In mari mediterraneo raro capiuntur.

Paſſer, le carlet. Hos tres, forma referunt, paſſer *& le Carlet* Gallis dictus: at ſapore & bonitate longè ab illis diſcedunt. Et ſi enim carnem quóque habeant ſatis candidam: ſpumoſa tamen illa eſt & mollis: ob quam cauſam, non niſi inferior plebecula, eos ſibi in cibum aſſumit.

Viua. Viua, *la viue* Gallis, aliâs dracomarinus, piſcis paruus, hâlecis magnitudinem referẽs: carnem obtinet candidam, friabilem, ac ſaluberrimam. Toſta ſuper carbones, & butyro liquato perfuſa, cum modico omphacij apponitur. Occurrit tamen omni admiratione dignum, quod etſi aliâs ſalubris, dorſalis tamen eius ſpina vſque adeò venenoſa ſit & exitialis, vt ſi quis ab ea ſanciatus fuerit ad ſanguinis eruptionem,

pars læſa ſtatim adeò intumeſcat & accendatur, vt præ maximis doloribus ac pernicioſis ſymptomatis, ſæpenumerò mors conſequatur.

Le rouget, Gallis dictus, Latinis rubellio, & *le Capone* Italis, Latinis coccix, forma, colore ſubrubro, carníſque bonitate, quæ candida eſt, delicata ac facilis concoctionis, pares ſunt. Iíque inter ſalubriores marinos piſces recenſentur, qui ægris præſcribi ſolent. Ii in paſtillos incruſtari ſolent; vel torrentur ſuper carbones, deinde butyro liquato, additis petroſelino & aceto perfunduntur. *Rubellio. Coccix.*

Mulus, craſſo capite & carne candida ac dura bonitate proximè accedit ad præcedentes tres. *Mulus.*

Radius piſcis carnem albam & in filamanta longa teneráque deductam, habet; ſaporis non adeò ingrati eſt, & ſtimulat appetitum. Elixus eodem intinctu, quo rubellio, vel frixus cum butyro apponitur: iecur præſertim eius delicatiſſimum eſt. *Radius piſcis.*

Apua, *Merlan* Gallis, carne eſt leui, & ſatis delicata, vnde conſtat facilis eſſe concoctionis: vulgaris eſt & omnibus familiaris. At piſcis qui Gallis *Eſperlan* dicitur: eſt paulò minor, ſed multò ſalubrior: frixus delicatiſſimus eſt. *Apua. Eſperlan.*

Qui Gallis *Maquereau*, Latinis ſcombrus, ineunte vere optimus: eſt carnis candidæ ac ſubcinereæ, firmæ tamen, ac non ingrati ſaporis. Super carbones aſſus, fœniculo conſperſus & butyro liquato, omphacio, aceto, ac petroſelino conditus, apponitur. Delicatuli caput *Scombrus.*

eius & ſpinam, craticulæ & carbonibus impoſitam, torrent. Piſcis hic, quia rarior, & certo tãtùm tempore occurrit: idcircò melior habetur. Vſus tamen illius diuturnus, ob difficilem eius cõcoctionem, inſalubris, ſtomachum facilè grauat.

Halec. *Sarda.* Halec, & ſarda, ſiue trichia, *le ſardine* Gallis, inter optimos & delicatiſſimos piſces marinos recenſentur. Magnum tamen eſt inter illos diſcrimen, ratione vtriúſque naturæ: quamuis multa quóque habeant communia. Diſcrimẽ, quo potiſſimum differunt in corporum craſſitie poſitum eſt: ſiquidem ſardæ ab halecibus, corporis magnitudine ſuperantur. In hoc autem conueniunt, quod ambo iiſdem temporibus occurrant, ſale condiantur, & ad vſum ſeruentur: quin & fumo ambo indurentur. Ex vtróque etiam magnus fit quæſtus; in longinquas enim regiones hinc inde auehũtur, vt horum etiam beneficio fruantur exteri.

Sardæ vulgò halecibus anteferuntur, quæ tamen, meo iudicio, recenter tantùm ac probè ſalitæ, ſalubriores ſunt, quàm ſi inſulſæ fuerint. Sal enim in illis tollit excrementitiam ſuperfluitatem, & corpori magis innoxias reddit.

Encraſicholi. *Anchoyes* Gallis, Encraſicholi Rondeletio, eiuſdem propè cum trichiis ſiue ſardis ſpeciei eſſe videntur: minores tamen illis ſunt ac delicatiores. Meliores cœteris producit mediterraneum mare. Sale ſufficienter conditi, aqua rurſus eluuntur, ad tollendam ſalis acredinem: quo-

quorum detractâ ſpinâ, cum oleo & medico aceti, crudi apponuntur. Pro condimento Itali addunt mentham, aut origanum. Stimulant appetitum, & vi ſalis, ex quo participant, attenuant, incidunt, ventriculúmque detergunt, & à recrementis mucoſis liberant: Hinc obæſis & pinguibus, nec non humidis corporibus, imprimis conducunt.

Merlucius. Molua.

Merlucius & molua, Gallis *merlus & moulue*, recentes, carnem obtinent duram, viſcidam, & excrementitiam: quæ ſalitur â corrigitur, & emollitur. Quod Gal. lib. citato teſtatur: *Animalium corpora* (inquit de piſcibus lo- “
quens) *quæ excrementitia carne conſtant, ſalituræ* “
ſunt peridoneæ. Excrementitias autem carnes (ad- “
dit) *vocamus, vt ex ſuperioribus liquet, quæ pituito-* “
ſam humiditatem in ſe reſperſam continent. Eiuſmo- “
di igitur cibi ſale conditi idcircò ſunt ſalubriores, “
quàm cum recentes ſunt, ob rationes ſuperius alla- “
tas.

Alia Merlucij ſpecies ex Anglia aduehitur, longè ab hoc noſtro diſcedens; & carne ſicciori, viſcidiori, ſpumoſa & tenaci prorſus prædita.

Aſellus Germani Stockfiſch

Qui veró vulgò *Stockfiſch*, Latinis aſellus dicitur, merlucij quoque ſpecies eſt, ex quo tantus fit quæſtus, per ſuperiorem & inferiorem Germaniam, vt nihil eo ſit vulgarius, nihil familiarius. Non ille ſolet ſaliri more aliorum, qui ex Molucis inſulis aduehuntur: ſed in Scythico & glaciali mari captus, vi frigoris intenſiſſimi exiccatur, qua ratione excrementitius

Ff

eius humor tollitur, ac citrà vllam ſalis additionem, ab omni corruptione vindicatur. Sed vt liberè meam de huiuſmodi piſcibus ſententiam exponam, qualitatem illorum non noxiam eſſe ſtatuo, ſed quantitatem: idcircò ſobriè, aut perquàm raro illis vtendum ſuadeo. Craſſi enim ſunt ſucci, viſcidi, duri, ac difficilis concoctionis: valentioribus ventriculis & bilioſis potiùs quàm debilibus, & pituitoſis exhibendi: Sufficienter ac diu cocti, cum butyro, omphacio, aut aurei mali ſucco apponuntur. Quamuis cum cepis & ſinapi, vt moris eſt in Vaſconia, frixi, ſalubriores habeantur. At verò aſellus adeò durus eſt, vt non niſi diu multúmque percuſſus, & per noctem aquâ maceratus, ad elixandum, & butyro frigendum, idoneus fiat.

Acus. Acus piſcis eſt marinus Italis familiariſſimus, craſſitie murænulæ, acutum roſtrum habens, duræ carnis, ac cõcoctionis difficilis, multi tamen nutrimenti: plerúnque frixus cum ſucco arantiorum apponitur.

Thunnus. Burdus. Thunnus & Burdus, Gallis *Tonine & Creac*, immenſæ ſunt craſſitiei piſces, craſſam quóq; carnem ac difficilis concoctionis habent; quæ bubulæ, aut huius generis ſimili, planè reſpondet. Thunnus plerúnque in Orientali mari capitur: Burdus autem in Oceano apud Burdegalenſes: certis enim temporibus intrat aquas fluuiales, Garonnam præſertim.

Sepia. Sepia vulgaris eſt, quę nõ niſi arefacta & excicata ad vſum ſeruatur. Antequam coquatur, per diem integrum aut amplius in aqua mace-

randa eſt, vt duritie depoſita molleſcat, fiátque ſic edulio apta: quæ in fruſta conciſa, & inſtar omaſorum frixa cum butyro apponitur. Latinis dicitur calematius; quod liquorem atrum inſtar atramẽti in corpore contineat, quo effuſo aquas conturbat, vt celatus hoc modo, piſcatorum manus euadat. Minores Gallis *Quaſſcrons*, Latinis loligo parua, delicatiſſimi, & piſtonibus familiariſſimi, cum intinctu nigro apponuntur: carnem habent non adeò ſalubrem, ſed ſpumoſam & viſcoſam, perindè ac omaſorum & inteſtinorum: quæ idcircò nutrimentum craſſum exhibent, materiámque calculi ſuggerunt.

Præter enarratos hactenus piſces, varia quóque conchyliorum aut concharum genera mare producit, quæ grati ſaporis ſunt, & prouocãt appetitum: vt ſunt Oſtreæ, Gallis *huyſtres*; inter quas illæ (*de greuette*,) propè Rupellam & Burdegalum, licet minores, optimæ tamen cẽſentur. Muſculi ſiue mytuli, Gallis *moules*, æſtate vt plurimùm apponuntur. Varia alia cõchylum genera ſuppetit Oceanus, & mare mediterraneum: appetitum excitant, quibus tamẽ moderatè vtendum cenſeo. *Conchylia.* *Oſtrea.* *Muſculi ſiuè Mytuli.*

Sunt porrò locuſtæ, Gallis *Homar* ſeu *langouſtes*, quæ crancrorum marinorum ſpeciem referunt; Harum caro dura eſt: Probè tamen coctæ cum aqua aut in Clybano, cum intinctu bonum & ſuauem acquirunt ſaporem, modò ſemel aut bis, vel rariſſimè ſaltem apponantur: creber enim illarum vſus, faſtidium, parit, ex *Locuſtæ.*

quo plus adfert nocumenti, quàm vtilitatis.

Cancri marini. Marini cancri carnem habent locuſtis teneriorem ac meliorem. His abundat mare oriẽtale propè Monſpeſſulum. Reputantur à multis pro Aſtacis, Gallis *Eſcreuiſſes*: quorum cancrorum vſus eſt aduerſus morſum rabioſi canis: de quibus Gal. lib. xj. de ſimpl. med. facult. Nihil ferè inter eos deprehendo diſcriminis: vtrúmque enim in cineres redactum, eoſdem planè vidi effectus producere, in omnibus affectibus melancholicis.

Cancri fluuiatiles. Remedium cõtra morſum rabiẽtis canis.

Non aberit ab inſtituto, hîc Gal. teſtem adducere, de ſingulari vi & virtute cãcrorum fluuiatilium, aduerſus venenatum canis rabidi morſum: Vbi duo præcipuè notanda: Primũ, quòd tantus vir ſibi ignominiæ non duxerit, chymicas has præparationes, calcinationem nempè & incinerationem, docere & explicare: Vnde palam fit, illum chymicam artem cõprobaſſe, tantum abeſt, vt illam damnarit more quorundam, eiuſdem plane imperitorum: qui perperàm omnia calcinatione cauſtica fieri ſtatuunt, & ignea: cùm tamen certo certius ſit, canceros calcinatos, contra virulentes huiuſmodi morſus, qui non ignea aut calida, ſed humida & frigida poſcunt medicamina, præſentiſſima eſſe ac ſpecifica remedia.

Gal. comprobat chymicas operationes, quas nonnulli damnant.

Secundò hîc videre licet cunctis, quanto honore Galenus affecerit Empiricum illum, Æſchrion nomine, à quo remedium hoc didicerat: quem doctiſſimum ac peritiſſimum, in medicamentorum præparationibus ſenem appel-

lat, illúmque præceptorem ſuum meritò lubénſque agnoſcit ac reueretur. Cuius candor & modeſtia, qua æquales ſeu collegas ſuos, honorificè excipiebat, longè hodiè abeſt, à ferina illa quorundam natura, qui nihil probauit, quàm quod ſuum eſt. En verba ipſa Galeni, integram remedij præparationem, aduerſus tàm exitiale venenum continentia: *Fluuiatilium cancrorum cinis*, inquit, *quanquam ſimiliter prædictis* (de cochleis illorúmque cineribus paulò ante locutus fuerat) *exiccatorius eſt, ſubſtantiæ tamē proprietate, mirabilis eſt eius in iis, qui à rabiente cane ſunt morſi, effectus: iſque tùm ſolus, tùm cum gentiana & thure multò præſtantior. Thuris ſanè partem vnam eſſe oportet, quinque autem gentianæ, porrò cancrorum decem, & rarò quidem aliter illis vſtis nos ſumus vſi. Cæterum ad eum modum plerúnque, quo Aeſcrion Empiricus ille, medicamentorum peritiſſimus ſenex, concinis ac præceptor meus. Patella erat æris rubri, in quam impoſitis cancris viuentibus, eos hactenus vſſit, dùm facilè ad leuorem redigi poſſent. Hic Aeſchrion paratum ſemper hoc habebat in ædibus medicamen, vrens eos poſt ortum canis, quando Sol in leone tranſiiſſet, non niſi luna decima octaua.*

Poſt remedij præparationem, eius quóque vtendi modum docet, cuius cochlear paruum, aquâ dilutum, per 40. dies exhibendum eſſe dicit. Quin & ad ſingularem eiuſdem vim & præſtantiam, vlteriùs declarandam, hæc addit verba: *Hæc tametſi*, inquit, *à præſenti inſtituto, eſſent aliena, ſcribenda tamen cenſui: quia magnoperè me-*

„ *dicamento huic conſiderem, nimirum cum nullus vn-*
„ *quam eorum, qui illo fuerunt vſi, ſit mortuus.*

Cheurettes. Qui Gallis dicuntur *Cheurettes*, inſtar ſunt paruulorum aſtacorum, paruis pedibus & cochleâ admodum tenui. Cocti cum aqua marina, citrà aliam præparationem, frigidi apponuntur cum aceto & pipere. Frixi quóque delicioſi ac palato gratiſſimi ſunt: appetitum ſtimulant, Regúmque menſis offeruntur.

Aſtaci, Gallis Eſcreuiſſes. *Teſtudines aquaticæ & nemoroſæ.* Aſtaci, Gallis *eſcreuiſſes*, perindè ac teſtudines aquaticæ aut nemoroſæ, nutriendi & humectandi vim habent; atque hinc aſthmaticis, phthiſicis & macilentis vtiliſſimi: quod tenaci ſua & viſcida humiditate, liquidam partium ſubſtantiam euaporantem, retineant ac remorentur; & frigiditate ſua, ac humiditate, febribus ac caloribus igneis ſenſim corpus depaſcentibus, frænum iniiciant & contemperent.

Remedia ex aſtacis & teſtudinibus. Ex iis varia parantur remedia, tam alimentoſa, quàm medicamentoſa: de quibus paulò poſt dicemus ſuo loco, formuláſque quaſdam eorum adiiciemus. Creditur teſtudinis ſanguis, proprium eſſe ac ſpecificum morbi caduci remedium. In aſtacis, præterquàm quod elixi vel frixi cibum præbeant optimum & ſaluberrimum, ægríſque concedendum; reperiuntur in illorum capitibus lapilli rotundi, oculi formam referentes, vnde impropriè oculi cancrorum dicti, qui in puluerem triti, & ad dimidiã drachmam cum vino albo propinati, ad calcu-

li curationem plurimum conferunt. Aſtacorũ teſtæ, exſiccatæ & contuſæ in potionibus vulnerariis commodè adduntur.

Sturgus piſcis eſt optimus: fluuiatilis tamen ſuauior marino. Carnem habet alimentoſam admodum, & venerem excitantem, quia pinguis eſt, & viſcida: difficulter quóque conquitur. *Sturgus.*

Salmon Rhenanus aut Garunnæus, & Allierius, tùm recens, tùm ſalitus, regius eſt cibus, optimus & delicatiſſimus: ſed frequentior eius vſus ſtomachum debilitat, & appetitum proſternit: ſiquidem multùm alit, nimíſque ventriculum grauat. Parui ſalmones magna apponuntur copia Baſileæ & Argentinæ, Iulio & Auguſto, quorum delicatiſſima & ſuauiſſima eſt caro. Coquũtur cum aqua & vino, acetóque in modum Sturgi. *Salmo Rhenanus Garunneus Allierius.* *Parui ſalmones, Germanis,* Salmling.

Aloſa ſiue Triſſa, Gallus *alouſe*, Vaſconibus *colac*, in fruſtra diſſecta, ſalmonis inſtar, & inter duas patinas cum butyro vel oleo, additis aromatibus & lauro, cocta: vel craticulæ impoſita, ad prunas aſſata, & cum butyro liquato, & ſucco exalidis, vltimò conditâ, apponitur. Moderatus illius debet eſſe vſus, ne quantitate aut frequentiore eſu offendamur. *Aloſa ſiue Triſſa.*

Muræna (Gall. *lamproye*) formam anguillæ craſſioris referens, nigrioris tamen cutis, multíſque foraminibus ad collum variegata: optima eſt menſe Februario & Martio, priuſquam in chordam induruerit. *Lampreta Muræna.*

Murænula piſcis optimus & delicatiſſimus, *Murænula*

aſſatur, & cum dulci condimento, ex ſaccharo, cinnamomo, & aromatico vino, & ſucco ipſius piſcis inter aſſandum collecto, apponitur: Dici vix poteſt, quantæ bonitatis & grati ſaporis ſit: attamen concoctu difficilis. Narratur de quodam Angliæ rege, qui cum auidiùs hunc cibum, contrà medicorum conſilium deglutiret, ſequẽte pòſt nocte, tam ardenti febre correptus ſit, vt ea confeſtim, hoc eſt tertio die iugulatus ſit.

Rex quidã Angliæ ex nimio murænularũ eſu mortuus.

Trutta, pertica, & luciolus, mediocris magnitudinis, optimi ſunt & ſaluberrimi nutrimenti, vtcúnque coctione parati ſint in cibum.

Trutta, Pertica, Luciolus.

Hi piſces, præſertim Truttæ & lucius, in lacubus, quàm aliis aquis fluuialibus aut ſtagnoſis, multò maiores euadunt: adeò vt magnitudine & craſſitudine ſuâ, vel quadraginta, aut quinquaginta, pluriumuè librarum pondus ſæpenumerò excedant: Ob quem magnitudinis exceſſum, duriorem quóque carnem concoctúque difficiliorem habent, quàm minores aut mediocres: qui bonitate meliores, præ craſſis illis & magnis, ægris præſcribuntur. Maiores autem tranſportati aliò, meliores euadũt, quàm ſi in locis, vbi capiuntur, recentes, & nulla agitati vectura apponuntur. Quin magna pertica, per diem integrum mortua, tum demum delicatiorem carnẽ acquirit: quæ alioqui dura eſt, ac nimis firma, ideóque durioris cõcoctionis. Variis modis cocti & apparati hi piſces apponuntur. Caput truttæ, Gallis *hure*, cum vino,

Minoribus piſcibus maiores bonitate cedunt.

aqua, & ſale elixum, cum aceto apponitur. Quibuſdam in locis piſcatoribus præparandum & condiendum relinquitur.

Lucius. Omnium Lucij præparationem, optima Germanica cenſetur; qui modus, coquis omnibus in Gallia notus, & familiaris eſt.

Pertica. Pertica elixatur, & cum recenti butyro liquato, addito omphacij modico, & nucis moſchatæ apponitur. Eius oua delicata ſunt, & boni nutrimenti: conducúntque iis, qui frigidiores ſunt & imbecilliores: Elixa & per medium diſſecta, prunis aſſantur. Menſe Iulio, aut circiter deponunt oua, ex quibus piſciculi minimi naſcuntur, vix aciculæ magnitudinem æquantes, quos Chiychthion vocant, propterea quod milleni ſingulis morſellis ſimul degluntiantur: delicatiſſimi ſunt, cum butyro recenti & modico omphacij inter duas patinas elixi. In lacu Lemano & Nouicaſtellano abundè id piſcium genus conſpicitur. *Chilychthion.*

Vmbra. vmbella. Quin & vmbra & vmbella ibidem magna copia reperiuntur, eiuſdem magnitudinis piſces, qui inter optimos habentur. Ego verò palmam bonitatis attribuerem piſci cuidam, in dictis lacubus, ac præſertim Geneuenſi, naſcenti, quem communi nomine *Ferrat* appellant: Craticulæ impoſitus torretur, vt macharellus in Gallia, deinde cum intinctu, ex butyro recenti liquato, omphacio, & petroſelino conciſo, apponitur. Per medium diſſectus, carnem repreſentat niue candidiorem, & friabilem inſtar duriuſculæ panis medullæ. Vnam tantum ſpinam habet, *Ferrat, vt vulgo appellatur.*

inſtar Soleæ, cæteros piſces omnes, ſiue marinos, ſiue fluuiatiles, ſaporis bonitate & ſalubritate, longè poſt ſe relinquit. Coctus etiam in aqua, cum condimento ex butyro recenti liquato, omphacio, & ſalubribus, boníque ſaporis herbis apponitur.

Lauaretus. Lauaretus, quem Rondoletius tanti facit, eiuſdem eſt cum ſuperioribus ſpeciei; non tamen magnitudine, Beſoulæ reſpondet: quem (non citrà admirationem) in lacubus Allobrogum tantùm reperiri conſtat. Tanta eſt eius bonitas ac præſtantia, vt exenteratus Romam vſque auehatur. Sex horis tantùm ſale conditus, & in oleo frixus, cum intinctu ex aceto, in quo piper, cariophyllum, & cinnamomum, & croci modicum bullierint, & laurinis ſiue myrtinis foliis inuolutus aſſeruatur. Quouis modo paratus vſque adeò eſt boni & grati ſaporis, vt gulam mirum in modum oblectet.

Carpio. Carpio in lacu (*de la guarde*) inter Breſſam & Veronam captus, eſt optimus piſcis: carnis tenerrimæ & ſaluberrimæ: Exenteratus per totam etiam Italiam paſſim venditur, & magno in pretio habetur.

Cyprinus Gallis la Carpe. At Cyprinus, Gallis *la Carpe*, lutoſis gaudet fluuiis, quibus impinguatur & melior euadit. Idcircò Sequanæ & Araris optimi ſunt Cyprini, ac bonitate ſuperant ſtagnoſos. Satis boni & laudabilis nutrimenti eſt: non tamen copioſè nec frequenter nimis ſumendus. Præparatio eius fit vel elixatione, cum vino ſolo aut cum aromatibus & vino, omphacio & me-

dico aceti,& cepa, quod Gallis dicitur *eſtuuee*: vel frixione cum oleo aut butyro. In Cyprino optimum eſt caput, & delicati ſunt admodum eius oculi,lingua & oua.

Cobites fluuiatiles, Gallis *Loches*, parui ſunt, variegati, veluti truttæ. Inter duas patinas cocti cum butyro, omphacio, piperis & foliorum lauri modico: aut incruſtati in paſtillos, vel quouis alio modo parati, apponuntur. At quos Galli vocant *goujons*, Latini Gobiones, paulò grandiores cobitibus, aſſi aut frixi, cum butyro ac ſucco aurei mali apponuntur. Inter duas etiam patinas coquuntur,ſed rarò. *Cobites fluuiatiles, Loches Gall.* *Cobiones.*

Brama, ſiue Cyprinus latus, eiuſdem bonitatis eſt cum Cyprino: carnem tamen habet delicatiorem & ſuauiorem, faciliorìſque concoctionis. Aſſatur ſuper carbones, & cum butyro, omphacio & optimis herbis conditus apponitur. *Brama, ſiue Cyprinus latus.*

Tinca bonitate & magnitudine carpioni & bramæ non reſpondet: maculis variegata, vt plica: carnem viſcoſam & glutinoſam,cum inſigni nutriendi vi, obtinet: quæ craſſos humores in corpore generat. Cum oleo frixa, cum condimento ex aceto,cepa,& aromate apponitur,ſuauiſſimi eſt ſaporis,quo plurimi delectantur. Per medium diſſecta,in febribus intermittentibus, ægrorum plantis pedum admouetur, tanquam ſummum remedium: cuius fœlicem ſucceſſum & ſingularem virtutem, quotidiana probat experientia. Eodem modo & eadem Carpis brachiorum applicatur. *Tinca.* *Remedium contrà quartanas.*

Barbo. Barbo piſcis optimus, Iulio, Auguſto, & Septembri, qui ex omphacij intinctu, ſuauem & gratum acquirit ſaporem. Sed abſque intinctu, eius caro non adeò boni ſucci eſt, etſi candidiſſima. Si quidem albedo non ſemper bonitatis comes, falláxque eſt ſæpenumerò coloris ſpecies, vnde Poëta:

Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

At in molli illa & alba carnis ſubſtantia, latet acrimonia quædam, id quod in eius ouis, apparet: quæ aluum perturbant & exagitant, modò per vomitum, modò per ſeceſſum, ac ſi antimonium vitrificatum quis ſumſerit. Quod apprimè notandum, ne incauti fortè fallantur. *Barbonis ouorum incommoda.*

Molitor meuſnier Molitor, Gallis *meuſnier*, tam inſipidam carnem nulláque prorſus nutriendi facultate præditam, habet: vt non neceſſe ſit, de illius hiſtoria verba facere.

Anguilla. Anguilla ſiue marina ſiue fluuiatilis, plus noxæ in corpore parit, quàm vtilitatis: viſcoſam enim carnem habet, ſtomachum, aliáque nutritionis viſcera, ex craſſo viſcidóque illo ſanguine, inde producto, grauat. Sale conditæ meliores & ſalubriores ſunt inſulſis: propterea quod ſale ſuperflua & excrementitia eius humiditas abſumatur. Proindè illæ differũt pro aquarum ſalubriorum vel inſalubriorum ratione. In Loto, Vaſconiæ, fluuio anguillæ minores capiuntur, quæ ſalitæ longè latéque auehuntur. Sunt enim craſſioribus, quantumuis ſalitis, multò ſalubriores. Coctæ ad mollitiem (qua coctione omnis ſimul aufertur ſalſedo) & craticulæ im-

poſitæ ad aſſandum, cum proprio liquore pingui citrà alium intinctum apponuntur: qui cibus parcè ſumptus, optimus eſt, & appetitum excitat.

Ranæ. Frequens ac familiaris ranarum vſus, præſertim quadrageſimæ tempore. Solæ earum coxæ, frixæ cum recenti butyra, & modico origani & menthæ apponuntur. Delicatæ ſunt, ſalubres, & palato gratæ: & aſthmaticis imprimis, tabidis & phthiſicis conferunt: qui ex morbi diuturnitate attenuati, & ſua natiua humiditate ſpoliati, ſenſim conficiuntur. His enim humidum primigenium inſtauratur ac reſarcitur: præſertim ſi illarum coxæ in iuſculo caponis elixentur, & ius illud ſorbeatur: ſummum enim phthiſicis ac inueteratis tuſſibus remedium. Si quidem iuſculum aridas partes humectat, ſomnum gratum ac vtilem prouocat. Coquuntur etiam coxæ in aqua & aceto, quo iure colluitur os, ad dentium dolores mitigandos.

Ranarum variæ in medicina proprietates.

Remedia probatiſſima ad oculorum dolores, gangrænas, eryſipelata, hæmorrhagias, aut quemuis alium ſanguinis fluxum.

Ex earum ſpermate, initio veris, deſtillatur aqua, quæ extrinſecùs adhibita, in extinguendis inflammationibus oculorum, aliarúmque partium gangrænis, & Eryſipelatis ſedādis, incomparabile eſt remedium: quin & impetigines faciei eademmet aqua tollit: & immoderatis mēſibus opportuna eſt: præſertim ſi linteum, ab illa ſpermatis ranarum viſcoſitate ſæpè imbutum in vuluam immittatur. Vel ex eodemmet linteo ſiccato, & in fruſta conciſo, fit peſſus matrici applicādus: cuius virtus eſt ſiſtere omnem hæmorhagiam à quacúmq; cauſa ortam. Idem

linteum eiuſmodi ſpermate imbutum, & in cinerem redactum, admirandam ſiſtendi vim habet, menſium & hæmorrhoidum, ſi puluis ille vel in matricem, vel anum inſpergatur. Fel prętereà ranarum in cinerem redactum, & cum vino albo propinatum ad dimidiam drachmam, quartanis febribus certiſſimum eſſe auxilium, certò creditur.

Fel ranarum, ad febres quartanas.

Limaces.

Limaces, quibus poſtremum inter piſces ac conchyla locum deſtinauimus, Italis potius, & Vaſconibus familiares ſunt, quàm cæteris Francis. Rectè enim præparati, ipſis delicatiſſimi & gratiſſimi ſunt. Multa enim in illis regionibus ciborum genera habentur, quæ à Gallis noſtris tanquam faſtidioſa nimis reprobantur.

Quibus inſuetus eſt teſtudinum, aliarúmque cochlearum vſus, etſi boni ſint ſucci; faſtidium tamen vel ſola illarum præparatio multis mouet. Sed conſtat medicis, limaces cochleis ſuis incluſos per totam hyemem, propriâ ſuâ ſubſtantia ſe alere & nutrire: vnde liquet, quanta ſit illorum nutriendi vis átque præſtantia: vt vel hoc ſolo nomine maximè à Galeno commendentur, & imprimis hecticis, tabidis, & macilentis ad vires recuperandas ab eodem præſcribantur. Eandem virtutem habent & teſtudines & cancri, atque id genus alia teſtacea.

Li.3. de Alim. facult.

Optimi Limaces qui: & eorum præparatio.

Optimi limaces ſunt qui in vineis & circum ſepes reperiuntur. Varia eſt illorum præparatio. Primùm in lixiuio ex ſarmentis facto, cum

ſuis teſtis coquuntur, ad impuritatem tàm intrinſecam quàm extrinſecam tollendam: deinde quater aut quinquies cum aqua coquuntur & recoquuntur: probè mundati, per ſex horas aut amplius adhùc elixantur cum aqua, ſale & butyro, aut oleo oliuarum, additis lauri foliis, thymi, ſerpilli, & id genus herbarum aromaticarum: hoc modo ad perfectionem cocti, cum piperis modico apponuntur: appetitum ſtimulant; qui etſi videantur viſcoſi, tantum tamen abeſt, vt difficilis ſint concoctionis aut ſtomacho graues, vt ipſi contrà magno ſint auxilio ad calorem eius fouendum & augendum, venerémque prouocandam. Aut elixi, & extrà cochleas frixi cum oleo aut butyro, ſuccóque arantiorum apponuntur: plurimi eo cibo maximè delectantur, qui eo aſſueti ſunt. Magnus fit ex iis quæſtus apud Mediolanenſes: ex quorum teſtis, calces ad tinctoriam artem præparantur. Quin & eædem teſtæ in aceto diſtillato ſolutæ, & in magiſterium redactæ, non minorem virtutem ad calculi expulſionem habent, quàm magiſterium ex corticibus ouorum aut lapide Iudaïco paratum.

Remediū præſtantiſ. ex teſtis limacum contrà calculum.

EORVM QVÆ IN APparatum & condimenta ciborum vſurpantur.

CAP. VIII.

VT cibi, de quibus anteà abundè diximus, aptè & delicatè condiantur, vt eò gratiores fiant palato, & guſtu reddantur ſuauiores, quædam ad id præſtandum in vſum veniunt, de quibus hîc priuatim verba faciemus, vt earum rerum proprietates ac qualitates tàm ad alendum, quàm ad tuendam valetudinem efficaces demonſtremus.

Varia condimentorũ ingredientia.

Hæc autem de quibus inſtituimus dicere, ſunt quæ ſequuntur, ſal nempe, ſaccharum, piper, cinnamomum, cariophyllum, nux moſchata, zingiber, quæ inter alia optima habẽtur aromata, crocus, mel, oleum, acetum, omphacium. Ex quibus vel ſingulis, vel pluribus ſimul commixtis, coqui aut piſtores ſua condimenta parare ſolent.

Salis facultates.

Sal calidam ac ſiccam qualitatem obtinet, vímque habet detergendi, diſſoluendi, purgandi, & adſtringendi: qua ratione excrementitias ac ſuperuacaneas humiditates, ciborum, ſiue carnes ſint, ſiue piſces, fructus, olera & id genus alia, abſumendo, tuetur illa à corruptione: vnde inter alia, maximè omnium neceſſarius

ceſſarius in vſum hominis ſal cenſetur, quo nemo carere vnquam commodè poſſit: præterquam quod ipſe ſolus plus in condimentis ciborum poſſit, quàm quoduis aliud adiunctum, qui alioquí eo deſtituti inſipidi prorſus ac inſuaues, ingratique expuerentur, nedum vt auidè à ſtomacho exciperentur: aut ſi ab eo recipiantur, ſtatim corrumpantur, ipsique ventriculo non parùm noceant. Vnde conſtat, quantus ſit eius & efficax vſus, imò etiam perneceſſarius ad conſeruandam valetudinem, & vitam prorogandam. Hinc dicebat Galenus: *Quicquid in corporibus*, (inquit, loquens de ſale) *humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, adſtrictione contrahit, ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur.* Vnde ſub finem infert, vſum ſalis non eſſe neceſſarium rebus, quibus prorſus nulla eſt humiditas ſuperflua, vt melli & quibuſdam aliis: nec iis, quæ corpore conſtant ſolido, quales ſunt lapides: At vtiliſſimus quidem & neceſſarius eſt iis omnibus, addit quibus ſuſpecta eſt putredo. Pauci autem cibi à corruptione ſeſe naturâ vindicant. Idcircò omnibus propemodum cibis ſummè neceſſarius eſt ſal: nec abs re ſic cecinit Poëta:

Gal. lib. 11. de ſimpl. medic. facult.

Nam ſapit eſca malè, quæ datur abſque ſale.

In hunc ſermonem ingreſſi ſumus de induſtria, quod vulgaris ille error, quo ſibi plerique omnes & aliis perſuadent, vſum ſalis nocentiorem,

Error vulgaris de ſale confutatus.

quàm ad ſanitatem eſſe vtilem, à nobis ferri ne-queat. Pernicioſa enim perſuaſio iſthæc eſt, quâ complures vſque adeò faſcinantur, vt ne micam quidem panis ſalſi auſint ori indere, aut ſalis granum oui inſpergere ad ſaporem, citrà metum periculi. Quod quàm ridiculum & à ratione alienum ſit, palàm eſt omnibus. Certum igitur habeamus ſanitati conducere, vt medioeri ſalis aſperſione, cibos noſtros condiamus, auerſemúrque qui ſecùs ſentiant. Fit enim inde, vt non tantum ſuauior ac gratior palato reddatur eſca: ſed eò etiam ſalubrior ac minùs corruptioni obnoxia fiat. Humiditates enim ſuperuacaneas, quibus facilè cibus corrumpitur, & nauſea mouetur, is abſumit & deſiccat, guſtúſque ſapidus redditur, quo vel proſtratus appetitus reſtituitur: concoctio ventriculi adiuuatur, & excretio ſtimulatur. In quem vltimum finem, vſus eius eſt quotidianus in clyſteribus, glandibus & ſuppoſitoriis.

Cur cibi ſale moderatè condiendi?

Nec tamen inde inferre volumus, veſcendum ſemper eſſe ſalſis, nec ab iis temperandum, citráque conditionum hominum rationem, eorúmque infirmitatum, quibus ſæpè ſalſa nocumento ſunt, iis tamen vtendum eſſe: At cenſemus diſtinguenda omnia, dextréque ſingula eſſe interpretanda, ſiue ciborum habeatur ratio, ſiue complexionum, vt vocant, ipſorum hominum. Ciborum enim alij ſalem expetunt, alij non. Temporis etiam habenda eſt ratio & diſtinctio, ſiquidem quæ pridem ſa-

Quid obſeruandū in ſalis vſu.

lita eſt caro, & ad fumale deſiccata diu eſt, etſi per ſe eſſet mollis, duriorem tamen ſubſtantiam ex diuturnitate ſalſedinis & infumationis contraxit: contrà quæ per ſe dura, qualis eſt bubula, aliquot tantùm dies ſalita, emollitur, & delicatior redditur. Sic bubulæ carnes ſale condiuntur ad paucos dies, quæ deinde appoſitæ ex recenti ſua ſalitura, auidiùs & ſuauiùs excipiuntur: quod Gal. lib. xi. de medic. facult. confirmat his verbis: *Animalium corpora*, inquit, *quæ excrementitia carne conſtant, ſalituræ ſunt peridonea: excrementitias autem vocamus carnes, quæ pituitoſam humiditatem in ſe conſperſam continent.* Aëtius vlterius progreditur, ac diſſerit de omnium ciborum ſalitorum differentiis & qualitatibus, qualeſcúnque illi ſint, ſic ſcribens: *Non modica*, inquit, *differentia ſalſarum carnium eſt, prout quædam ex ipſis ſaliuntur. Nam adeò immutantur, vt ſæpè animalis temperamento humidi, caro ſalita longè ſiccior euadat, quàm caro animalis natura ſicci non ſalſa.* Deinde docet Aëtius, quæ carnes opportunius ſalæ condiendæ ſunt: *Illæ*, inquit, *quæ ſubduriores & excrementoſæ ſimul ſunt, aut quæ ſuperuacanea humiditate ſcatent.* Deinceps cum pariter docuiſſet, quibus carnibus & cibis ſalis conditura non debetur, quod à ſale duriores, ac concoctu difficiliores reddantur cibi: ſimul indicat eduliorum vtilitatem, quæ aptè & opportunè ſalita ſunt: atque ſic caput abſoluit totidem verbis: *Quæ verò*, inquit,

" *ad ſalſuram idonea ſunt, tenuium partium fiunt;*
" *& comeſta craſſos ac glutinoſos humores atte-*
" *nuant. Cæterum vetera ſalſamenta omnia vitioſa*
" *ſunt.*

Quod genus ciborum etiam nos ſuprà damnauimus, præſertim cum frequens aut aſſiduus eorum eſt vſus, quod tùm vel maximè noxij ſint: at per interualla ſobria eorum vſurpatio, non vſque adeò damnoſa eſt, nec vbique aſpernanda. De quibus conſulatur celeberrimus ille vir Marſilius Ficinus, vbi de ſalitis eduliis & aromate conditis ſcribit in libro ſuo. *De vita cœlitùs comparanda.* Illic enim in populari illo errore explodendo mecum ſentit.

Salis tria principia. Quod ad varia eáque præſtantia medicamenta attinet, quæ ex ſale eruuntur, videre licebit, quæ de eo ſcripſimus in Tetrade noſtra, & quî hypoſtatica illa tria principia ſpiritus nempe mercurius æthereus, iſque acidus & vitriolicus: ſulphúrque eius dulce ac narcoticum: nec non ſalina ſubſtantia, qua abundat educantur, & in apertum prodeant, quo lectorem ablegamus.

Sacchari vtilitates. Poſt ſalem, ſaccharum in magno pretio & vſu eſt, ad condienda multa edulia, quibus congruum eſt: nec minùs omnis generis fructibus condiendis ac conſeruandis idoneum eſt. Si ſingula minutim expendere & docere vellem, nunquam fuerit finis.

Quo tempore ſaccharum venit in vſum. Non ſatis mihi conſtat ex ſcriptis antiquorum, Hippocratis nempè & Galeni, illos eius cognitione fuiſſe imbutos: aut illud ſaltem

mero ſilentio obruerunt, ſi fuerit notum. Temporibus Æginetæ tum demum cognitum & in vſu fuiſſe ex ſcriptis eius legi poteſt. Pauca enim obiter de eo loquitur Ægineta in hæc verba. *Cæterum*, inquit, *ſaccharum, quod ex fœlici Arabia affertur, minùs dulce eſt eo, quod apud nos eſt: ſed æqualem vim habet ad hoc, quod neque ſtomacho noxium eſt, neque ſitim inducit, velut hoc noſtrum.* Vbi notandum tum temporis ab Ægineta obſeruatum fuiſſe à ſaccharo ſitim excitari: calidæ enim eſt qualitatis, ac facilè in bilem vertitur: idcircò frequentiore eius vſu omnibus interdico. Qui enim auidiores ſunt ad ſaccharum, & ſaccharatas confectiones immodicè deglutiunt, ſanguinem ſibi retorrent, perpetuam ſitim incurrunt, ac fœdam dentium nigredinem contrahunt. At iuuenibus præſertim nocentiſſimum eſt, qui calido & bilioſo temperamento eſſe ſolent. *Sacchari incommoda.*

Primi omnium Arabes nobis vſum ſacchari inuexerunt in medicinam, ex quo variè parantur varij ſyrupi, innumeræque aliæ confectiones, & id genus alia, quæ quidem Priſcis erant prorſus incognita. Etſi candidum eſt ſaccharum, ſub candore tamen ſuo magnam celat nigredinem, vt & ſub eius dulcedine ingens acrimonia deliteſcit aquæ forti par & ſimilis. Ex quo etiam diſſoluens, ac liquor tùm fortis educi poteſt, qui vel ipſum Solem in aquam ſoluat, & colliquet. *In candore ſacchari magna latet nigredo.*

Qui in interna rerum Anatomia verſati ſunt, quíque altiùs trans corticem peruadunt

ac penetrant, norunt quid dictum velim. Diſcant alij harum rerum ignari, prius ex Iſaaco Hollando ſingula, quæ de ſaccharo conſcripſit opera, quàm de eo abſurdam ſententiam proferant; tunc enim opportunum fuerit de iis loqui, quæ optimè didicerint ac calluerint. Alioqui honeſtius fuerit eorum ſilentium, quàm temeraria garrulitas.

De melle. Veteres, ſacchari loco, mel in vſum aſſumebant: Hippocrates, variis in locis, de aqua mellita, ſiue hydromelite, ac de aliis ex eo paratis remediis verba facit. Quorum Galenus meminit XI. lib. de ſimpl. medic. facult. Vbi & de natura mellis ac eius facultatibus, aut qualitatibus abundè loquitur, aſſerens naturam mellis, ſeparatum quid eſſe, tùm à plantis tùm ab animalibus. Nam etſi mel occurrit inter folia & flores quarundam plantarum, nec ſuccus tamen nec fructus earum eſt: at ne minima quidem earum portio. Sed eiuſdem generis cum rore mel cenſendum eſt: vtpote cœli fructus, quem apes ex floribus ſeligere, ac exugere ſolent, nec non ex herbis huius feracibus: *Mel eſt cibus cœleſtis.* Qui vtique cibus eſt cœleſtis, in aëreo ventriculo animalculorum illorum cœleſtium, apum videlicet, concoctus & elaboratus, in eam dulcedinem, quam gratam & miræ virtutis exhibet: qui idcircò animalis cibus etiam dici poteſt, licet à prima ſua origine, cœleſtis ſit fructus, qui etiam citrà apum artificium, reperiri queat.

Plinius enim lib. 21. cap. 14. meminit cuiuſ-

dam montis in Creta ſiti, Carinæ nomine, vbi nullæ conſpiciuntur apes, cum tamen is magna mellis copia abundare ſoleat: quod in medicinam præſtantiſſimum aſſerit. Fusè etiam docent hiſtoriæ in *Media, Thracia, & Hyrcania* in quadam plaga, quæ *Fortunata* dicitur, arbores extare, ex quibus copioſiſſimè mel defluit & extillat. Qua de re inter cæteros conſulatur Cœlius lib. Ant. lect. 23. cap. 35. Quin etiam Galenus eodem libro de ſimpl. med. ſcribit ſe vidiſſe & comperiſſe mel perfectè efformatum, in quibuſdam arboribus & plantis: Huius ſunt verba: *Memini aliquando*, inquit, *in æſtate ſuper arborum herbarúmque folia mellis quam plurimùm repertum fuiſſe, vt gaudio exultantes ruſtici cantarent:* *De variis locis, vbi mel citrà apum artificium reperitur.*

Iuppiter mella pluit.

Tandem eodem loco mellis differentias edocet ex plantarum bonitate, ex quibus colligitur: opinatúrque id quod ex thymo, ſaluia aliiſque odoriferis herbis eruitur, eſſe optimum. *Mellis differentiæ à plantarum bonitate.*

Docet idem etiam eius præparationem, coctionem nempè & deſpumationem: quæ præparatio vſum mellis reddit longè meliorem & ſalubriorem: quod ſecus non paratum, nec coctũ, nec deſpumatum, nocentiſſimũ redditur, cuius noxas & damna explicat. Eius ſunt verba. *Præterea*, inquit, *in hoc differunt, quod mel non plenè coctum, ventrem & inteſtina inflationibus impleat: contrà quod in coctione omnem ſpumam abiecerit flatus expers ſit, & vrinam moneat.* Deinum *Mel præparatum ſalubrius non præparato.*

de eius vtilitate differens, ac demonſtraturus,
„ quibus mellis vſus confert aut nocet: *Senibus*, inquit, *ac in vniuerſum frigidi temperamenti corporibus, mel perutile eſt. In vigente autem ætate & calida temperie in bilem conuertitur.* „

Quibus mellita cõueniant.

„ Multi ſunt, qui naturâ à vino abhorrent, aut quibus illud ipſum aduerſatur: Aliis, verò, ne ſua mala & morbos, quibus obnoxij ſunt, eodem foueant idcircò illius vſu tanquam noxio, interdicitur. Eiuſmodi hominibus bochetum, quod vocant, hoc eſt, potio illa, quæ fit ex aqua, ſaccharo, & cinnamomi modico, aut hydromel aliquod ex aqua & melle coctis ac depuratis præſcribitur, eorúmque vſus in potum quotidianum conſulitur.

Hydromel ſimplex.

Ex eodem hydromele ſimplici, multa parantur apozemata, multa hydrotica & diaphoretica. Quin & ego ipſe eo ſæpè vtor in frigidis morbis, ex craſſis & pituitoſis humoribus genitis, apud eos etiã qui obæſiores aut repletiores ſunt, temperamenti admodum humidi & pituitoſi. Qui verò macilenti ac exiles ſunt corpore, aut biliosó temperamento ac iecore feruidiore ab eius vſu illos excludo tanquam nocentiſſimi. Confeſtímque enim in bilem vertitur; in ſe porrò incluſum habet (vtpote cum ſit ætheREæ ac cœleſtis naturæ) ſpiritum vitæ ardentiſſimum, quíq; vinorum omnium ac maluaticorũ etiã ſpiritus omnes facilè incendio vincit. Quin & paratur ex quinque aut ſex aquæ partibus, & vna mellis defœcatorũ, & ad perfectionẽ cocto-

Remedia varia ex ſimplici hydromelite parata

Hydromel quibus nocium.

Spiritus vitæ ardẽtiſſimus ex hydromelite extractus.

rũ, hoc eſt dum lixiuio iſti ouum recens ſupernatet, potus vſq; adeò fortis & generoſus, vt vel optimam malueſiam, ſeu vinum maluaticum bonitate & generoſitate æquet; ſaporem eundem & guſtum cum maluatico obtinens, nec minùs, at ampliùs etiam incendens ac concalfaciens. Ex quo etiam potu aqua vitæ educitur longè majoris virtutis & ardoris ea, quæ ex vino etiam generoſiſſimo extillatur. Ex eodem etiam comparatur acetum acerrimum, quod omnia alia virtute & acrimonia vincit.

Aqua vitæ ex hydromelite & eius virtutes.

Vnde videre eſt, quanta affinitas ſit & ſimilitudo hydromellis cum vini proprietatibus: cum perinde ac vinum ipſum poſſit reduci, & in aquam vitæ, & in acetum, tanta aciditate vitriolata præditum, vt inſtar ipſiuſmet ſpiritus vitrioli, margaritas, corallos, & alios lapides pretioſos diſſoluat.

Philoſophi, qui circà hoc nobile ſubjectum laborarunt, illúdque in partes ſuas, ex internæ Anatomiæ legibus, artificioſè diſſecuerunt, lõgè ſublimius quid in eo deprehenderunt, quàm ſunt vulgares iſtæ facultates, aperiendi, attenuandi, detergendi, mundificandi, ſputum & vrinam prouocandi. Habet enim in ſe (modò per ſolertis artiſtæ induſtriam, ingenioſè præparatum fuerit) vim & poteſtatem aurũ, quod aliâs ob corporis molem & craſſitiẽ quaſi mortuum eſt, reuiuificandi, & in medicinam ſummam ac potentiſſimam, ad vniuerſos corporis languores reducendi.

Atque hæc de melle ſint ſatis. Plura enim ali-

bi, ac præſertim in Pharmacopæa noſtra de eo differemus, nec varia hydromelitum aut oxymelitum genera, mel helleboratū, paſſulatum, anacardinum, & innumeras id genus alias præparationes, quæ ex melle concinnantur, ſilentio ſupprimemus.

De oleo Oliuarū & vario eiuſdem vſu.

Suprà oliuas in album fructuum recenſuimus quidem: At de earum oleo tractationem in hunc locum diſtulimus, vtpote quod in condimentum multorum ciborum vſui ſit. Ad frigendos enim quoſdam cibos, vt piſces, oua, & quadrageſimales alios, variis etiam modis coquendos valdè opportunum eſt: iis præſertim locis, vbi butyrum deſideratur. Eo cruſtulæ toſtæ impinguantur & eduntur. Acetaria omnis generis eo delibuta gratiſſima parantur, placentæ, iuſcula, fabaceæ & piſaceæ exuccationes aut expreſſa iura, quàm ſuauiſſimè condiuntur: Vnde liquet quàm neceſſarius ſit olei vſus: fateor quidem à multis abhorreri, præſertim coctum: vt aliis ſuauiſſimum eſt & ſalubre, præſertim ſi virgineum ſit oleum, vt vocant, & recentiſſimum: quale ex Gallia Narbonenſi, nec non ex Hiſpania nobis aduehitur.

Quæ olea optima veterum tēporibus.

Plinius præ omnibus aliis, Italicum laudat oleū, ac præſertim illud, quod ex Licinia aſportatur. Athenæo verò commendatur Samium, Caricum & Thurium. Optima ſunt iſthæc olea omnia, quibus tamen noſtra non ſunt inferiora. Mihi valdè probantur hæc olea, quæ butyro etiam bonitate & ſalubritate, vtilitate ac neceſſitate præferam. Valdè enim ſanitati condu-

Vtilitas olei.

cunt, quod potiſſimum eſt. Fortiùs enim butyro putrefactionibus reluctatur oleum: ſi quidē butyrum per ſe ipſum corrumpitur, ni confeſtim ſaliatur aut liquetur: Oleum verò nulla ratione immutatum, aut permixtum, vi propria ſeſe ipſum diu conſeruat. Quod idcircò cenſetur, antidotus & venenorum hoſtis, ſeu alexipharmacum, quod à venenis omnibúſque aliis, corruptionibus tueri ſoleat, ſiue intrò ſumatur, ſiue topicè extrà inducatur inlitum. Eo idcircò veteres olim proceres corpus inungebant ad ſanitatem fouendam. Vnde Democritus aliquando interrogatus, qua ratione homo, omnium optimâ, poſſet perfectam valetudinem tueri, vitámque diu prorogare: Si, inquit, intus melle, extrà oleo vtaris. Attamen non minus vtile eſt ipſum oleum intrò ſumptum: ſiue cum cibis aliis miſceatur, ſiue remedij loco, vel per ſe, vel cum aliquo liquore permixtum offeratur: vt exempli gratia cum ſucco limonum, quod ita propinatum doſi congrua, hoc eſt, vncia vna ſingulorum, ſummè conducit ad vermes infantium extrudendos, à quibus plerúnque necari ſolent,

Dictū Democriti notatu dignum.

Remedium ex oleo cōtra vermes.

Extrinſecorum porrò remediorum, vt vnguentorum, lituum, mixtorum oleorum baſis & fundamentum habetur oleum. Sed cum hoc argumentum longæ ſit, nec hîc propriæ tractationis, ad pharmaciam reiiciemus vbi centena varij generis balſama, innumeráque alia remedia vtilia ac neceſſaria, ex oleo oliuarum confecta animaduertetur.

De aceto & omphacio. Acetum quóque & omphacium vſui ſunt in condimenta eduliorum, nec quicquam boni aut ſuauis condiri poteſt, quod eorum altero careat. Suprà (dum de aciditate limonum ageremus) attulimus varias medicorum ſententias, de qualitatibus aceti contendentes, vt pote quorum aliis eſſet frigidum, aliis calidum: de qua re illic noſtram expoſuimus ſentētiam. Idcircò hoc loco plura de eo non dicemus: ſatiſque fuerit nobis addere, in varia ciborum condimenta, acetum vſurpari, quod inter cœtera ſit ſtrenuus gulæ & appetitus ſtimulus: cuius porrò etiam vis eſt incidendi, aperiendi, deobſtruendi, ardores bilis moderandi, corruptiones & putrefactiones arcendi, concoctionem iuuandi, vel in ſtomachis etiam calidioribus: nec non in peſtiferis morbis, à contagio vtentes cōſeruandi & liberandi. *Virtutes aceti.*

Acetum quibus noxium. Cautè tamen, prudenter, ac ſobriè aceto vbique vtendum eſt. Néque enim ſenibus ſatis ſalubre eſt, nec macris aut extenuatis, vt iunioribus, corpulentis & plethoricis ſolet conferre. Præterea ſciendum, ab eo partes neruoſas lædi, & in pectore tuſſim excitari. Quædā mulieres matricis morbis obnoxiæ, eo ſi deguſtarint, ſtatim offendūtur. Idcircò nō erit immodicè vſurpandum, ſed cautè & prudenter, vt diximus, idque ipſum temperando ac corrigendo ſaccharo, melle, oleo, aut id genus aliis.

De vario aceti vſus in medicina. Ad medicinam quóque conducit acetum, vt iam monuimus. Ex eo enim conficiúntur, oxymelita, acetum ſcilliticum, ſyrupus acetoſus,

oxycratum, atque id genus alia, tum interna, tũ externa, medicamenta: de quibus in pharmacopœa noſtra, tanquam proprio loco abundè agemus, iuuante Deo.

Proprietates Omphacij. Omphacij pariter vſus ad prouocandum appetitum conducit, ad ſanguinem ardentiorem, bilioſũmque humorem commoderandum. Idcircò iracundis hominibus & facilè excandeſcentibus, iiſque qui calidis morbis impetũtur, vtile eſt & congruum. Eo tamen ſenes & pituitoſi, minus aliis vti debent. Ex omphacibus, hoc eſt, ex vuis immaturis conditura fit ad ſedandam ſitim peropportuna, febricitantibus omnibus vtiliſſima.

De aromatibus in genere. Reſtat in concluſionem capitis de apparatu & conditura ciborum, de aromatibus aut ſpeciebus, vt vocant, dicendum: cum iis nec coqui nec piſtores carere facilè poſſint ad ſua condiẽda fercula: vbi tamen ſumma illorum induſtria eſt, vt ritè illa & appoſitè permiſceant, vt ne quid nimis, nec quicquam etiam deſideretur: vnde omnia conuiuarum palato ſapidiſſima ac gratiſſima reddantur iuxtà regionum mores & conſuetudinem: ſiquidem in Germania, copioſiore aromate & croco condiuntur cibi, quàm in Gallia: Quin & in ipſis Galliis, non omnes prouinciæ pari aromatum quantitate delectantur: ſi quidem hîc eorum vſus fuerit parciſſimus: illic liberalior. Imò & in eadem prouincia, átque etiam vrbe, varia variorum hominum ſunt palata, quibus ſingulis à coquis & piſtoribus ſatisfaciendum eſt. Alj porro hoc

aromatum genere, alij alio ſibi congratulātur. Tempus præterea à piſtoribus obſeruatur tanquam indice, quo ſua condimenta metiantur. Qui enim ex ferina paſtilli parantur, ſi diu aſſeruandi ſunt, aut procul aliò amandandi, copioſius aroma in ſuum condimentum & conſeruationem poſtulat.

Piper rotūdum & nigrum. A pipere ordiemur vulgari, quod rotundum & nigrum eſt: quódque à vulgo calidiſſimum aroma eſſe cenſetur: vnde à pleriſque eius vſus reformidatur. Ego verò & eo loco & pretio piper habeo, vt omnia alia aromata vincat ſalubritate & temperie, minus alis excalfaciens, nedum incendens. Quod enim acumen & acrimonia in pipere, guſtu deprehenditur, proficiſcitur ex ſale eius aronico, ſubtili, penetrante, attenuante, incidente, & diſſoluente, à quo tartarea omnia & viſcida ex ventriculo, aliiſque partibus ſoluta, facilè deturbantur. Qua ratione veteres perſuaſi, in curationem quartanarū febrium, nec non aliorum morborum ipſum fœliciter vſurparunt. Apud Aëtium legitur antidotiis ex duobus piperibus concinnata, iuxtà Archigenis deſcriptionem: quæ dolorem omnem ſedat, febres extinguit, & colicam omnē affectionem compeſcit, vt ſcribit etiam Actuarius, qui libro 5. meth. medendi, antidotum præſcribit ex tribus piperibus conformatam, vtilem, vt aſſerit, ventriculis infirmis, aduerſum ructus acidos, febrem quartanam, iecoris affectiones, inflationes, & tuſſes. Eandem depingit antidotum Nicolaus myrepſus, quam iiſdem

Aët. tetr. 4 ſerm. li. 6. cap. 104.

De Antid. ſect. prima cap. 116.

morbis affirmat eſſe opportuniſſimam.

Multi hodie in præſtantiſſimum & promptiſſimum tertianæ febris remedium habent, oleum, quod chymica induſtria ex pipere elicitur, cuius aliquot guttæ, ex aliquo idoneo liquore exhibentur: huius olei vis eſt, tartarum, in quo ſeminarium morbi continetur, diſſoluere, ac ſolutum per vrinas aut ſudores diſcutere, vt ex eo, quàm elegantiſſimæ ac certiſſimæ curæ præſtentur, prout quotidiana demonſtratur experientia. Vſitatus eſt etiam piperis vſus, aduerſus dolores & inflationes ſtomachi. Eius enim tria grana vel integra vel per medium interſecta, deglutita, mirè eiuſmodi dolores & promptè compeſcunt: nec minorem obtinent in hanc rem, virtutem, baccis iuniperi: quæ in huiuſmodi affectibus præſcribi ſolent. *Remedium contra febres intermittentes.*

Zinziber proximè accedit ad naturam piperis, veruntamen craſſioris eſt ſubſtantiæ, quo fit vt minus penetret, ſuáſque operationes tardiores habeat: piper verò promptius agit, vt quod longe tenuiorum ſit partium, quàm zinziber. Quod ab Aëtio & Oribaſio confirmatur his verbis: *Zinziber radix validè calefacit, ſed non primo ſtatim occurſu vt piper, quamobrem minus tenuiū partium, quàm piper eſſe cenſendum eſt.* Quin & ipſum zinziber virtutis ſalis aronici particeps eſt, vt quod pungat & vellicet linguam, atque idcirco vim diſcutientem habeat, attenuantem & aperiētem, proſitque obſtructionibus & doloribus hepatis expediendis, nec non quartanis, & aliis id genus morbis profligandis. Du- *Zinziber, & eius proprietates.* *Aët. tetr. ſerm. 1. Orib. med. coll. lib. 15.*

pliçem deſcribit antidotum Myrepſus, de zinzibere inſcriptam: vltimámque dicit, apoplexiis, maniacis, & inſanientibus & quartanariis eſſe vtilem. Ex eo chymici extractum quoddã diaphoreticum ac diureticum admirandæ virtutis proliciunt, quod ſuo loco depingemus.

Myr. li. de Antid. ſect. 1. c. 462. 470.

Caryophylla.

Caryophylla, pinguiora, ac oleaginoſiora ſunt ſuperioribus aromatis, nec non magis calefaciunt. Eorum tamen oleum craſſiorum eſt partium inter alia olea aromatica, quo fit vt ſtatim fundum aquæ petat, cum alia olea aquæ ſupernatare ſoleant. Hinc oritur tanta illius caliditas, tanquam diuturna, vt propemodum vim cauſticam poſſideat. Eius vſus eſt in doloribus dentium. Quod ſi intrò aſſumendum eſt, vel aliquot eius guttæ electuario alicui ſolido admiſcentur, citrà ignem, vel ex eiuſdem guttis aliquot tabellæ iam concinnatæ perfricantur extrinſecus ex penna, aduerſus cruditates, flatus & incoctiones imbecillis ventriculi, cuius promptum vtique præſtánſque remedium eſt.

Vſus Caryophyllorum.

Nux moſchata.

Nux moſchata inter alia aromata, omnium eſt temperatiſſima, & imprimis ſtomachica, ex qua oleum expreſſum & deſtillatum, eoſdem caryophyllorum vſus, in medicina præſtat.

Cinnamomum.

Cinnamomum, Gallis *Canella*, tenuium admodum partium eſt, hinc fit vt omnium minimè aliorum aromatum calefaciat: at cum adiunctam ſibi poſſideat adſtringẽdi facultatem, impar eſt ſolum, perfectè condiendo ferculo, & aromatizando: quod per ſe & ſolum præſtat piper, nullius alterius auxilio indigens: At aliis

aro-

aromatibus ex debita proportione admixtum cinnamomum, compoſitiones reddit admodũ ſuaues & palato gratas, ſalubrioréſque, quàm quæ ex aliis concinnantur.

Seorſim tamen & eo vtuntur ſolo, coqui in quibuſdam condimentis. Interfigunt enim eo aliquos fructus, vt ſunt pyra & poma, quæ poſtea cum aqua & ſacharo condiuntur: quemadmodum Gallus Indicus & nonnullæ aliæ aues garyophyllis circunquáque configi ſolent. Cinnamomum porrò ad vina etiam hyppocratica, vt vocant, componenda præ aliis aptiſſimum eſt, adiecta ſacchari ſufficiente quãtitate: à quo hippocraticum dulce ac gratum redditur, quo magna vtilitate, cum propinatur, ſtomachus imbecillus hyeme mediocriter incaleſcit & corroboratur. *Proprietates cinnamomi.*

Diſcimus ex chymia, varias aquarum cinnamomatarum ſpecies, quas canellæ aquas vulgò vocant, conficere: quarum vſus eſt frequens & quotidianus: quin & ex cinnamomo extrahitur oleum tenuium partium cardiacum admodum, ſtomachale & corroborans, ſed exigua admodum prolicitur quantitas: quod hoc oleũ vſque adeò aëreum ſit & ſubtilium partium, vt non niſi ſolerti ingenio, ab aqua ſua ſecerni & ſeparari queat. Quo fit vt rarò oleo extrahendo immorentur artifices: At varias canellæ aquas in eius locum ſupplent, quæ corroborando cordi ſtomacho, omnibúſque aliis nobilibus partibus inſeruiunt: quin & deliquiis, ſyncopis, & lipothimiis ac colicis affectibus ſum- *Aquæ cinnamomi.* *Oleũ eiuſdem, & eorum virtutes in medicina.*

mo vſui ſunt. Conducunt etiam grauidis mulieribus, ad partum accelerandum. Epilepticis & apoplecticis ſuos paroxyſmos arcent, cerebróque deperditam lucem reſtituunt. Harum conficiendarum methodum in noſtra reſtituta pharmacopœa variis modis docebimus: vt & varia alia quæ ex cinnamomo concinnantur remedia: Quin & ex corpore cinnamomi eiúſque ſubſtantia terreſtriore, rationem indicabimus, qua inſigne ſtypticum medicamentũ proliciatur, quo fluxus omnes, vel dyſenteriæ etiã ipſæ, ſiſti queant.

Lib.1. de Antidotis. Trajani & Antonini temporibus, imò etiam imperãte Seuero, à quo Galenus iuſſus eſt theriacam componere, vt ipſe ſcribit, oportuit illũ vti, in defectum alterius, cinnamomo à temporibus Trajani aſſeruato: vnde patet, quàm rarũ vel tunc temporis iam eſſet cinnamomum. Idcircò mirandum non ſit, ſi noſtris temporibus careamus: cuius locum tamen noſtra canella commodè ſupplere poſſit; cum vel ipſi veteres ſua remedia, eã ipſã condierint.

Li. de Antid. ſect. 1. cap. 40. & 467. Myrepſus quatuor deſcribit antidotos cinnamomi: quarum vnam dicit aduerſus ſtillicidium vrinæ, & calculoſos, nec non ad omnia veſicæ mala facere, ita vt lapides cõterat ac expellat, vt totidem ſcribit verbis: Alteram vocari dicit ab Italis, *manum dei*: quámque ſcribit eſſe præſtantiſſimam, aduerſus cordis deliquia, & corporis imbecillitatem, ſi ex vino optimo propinetur. Huic tertiam adnectit doloribus ſtomachi & vomitibus ſuccurrentem. Quar-

Digitized by Google

tam verò ſolutiuam eſſe vult & tuſſientibus, pleuriticis, ac abſceſſu correptis, deſtillationi iecoris, lienis, & viſcerum obſtructioni ſuccurrere, ac, vt ipſe infert, totius corporis ſanitatem efficere. Qui autem ingredientia compoſitionum iſtarum antidotorum excutiet, & cum ſimplicibus aquis cinnamomi committet, quas in pharmacopœa noſtra dabimus: quique de earum effectis ſanam pronunciare volet, ſententiam, apertè cognoſcet, quanta ars chymica ornamenta & virtutes remediis conferat, ſpagyricè præparatis: quantique, idcircò, fieri, inquiri & addiſci, debeant: non autem indignè nimis contemni, aut prorſus damnari. *Lib. eodem cap. 508.*

Reſtat, vt adhûc paucis de croco diſſeramus, quo Germani pluribus in locis, non ſolum in ciborum condituram vtuntur, sed externam etiam panis cruſtam eo tingunt: vim habet cor exhilarandi: ſtomachum & partes nutritioni dicatas roborandi: obſtructiones hepatis & lienis ſoluendi. In iuſculis item cum radicibus aperitiuis ſumptus, menſium ſuppreſſionem promouet: ſomnum prætereà conciliat. Sed à nimio eius vſu maximè cauendum: nec doſis vnam, aut duas, ad ſummum, drachmas excedere debet: ne à ſumma eius vi narcotica, cerebrum nimis offendatur: aut interdum etiam mors ipſa inferatur. *Crocus:*

DE CIBIS TAM ALIMENTOſis, quàm medicamentoſis.

CAP. IX.

HActenus de omnis generis alimentis, herbis, fructibus, carnibus & piſcibus, vitæ hominis ſuſtentandæ ac fouendæ neceſſariis: nec non de vario eorundem apparatu, ſatis abũdè diximus. Scio aliquos fore, qui hîc nimium meum accuſabunt indagandi ſtudium, & tantam alimentorum diuerſitatem ac multitudinem, ſanitati potius inimicam quàm congruam improbabunt: hîc præſertim, vbi propoſitum eſt, de ea viuendi ratione diſſerere, quæ in recto alimentorum vſu conſiſtat. Sed iam alibi huic obiectioni ſatis fecimus, claréque oſtendimus: finem præcipuum inſtituti noſtri fuiſſe, non deſcribere ſaltem particularem quandam victus rationem, ſed vniuerſale aliquod Diæteticon; quo ea omnia huic negotio neceſſaria in genere includerentur.

Propoſitis igitur variis illis alimentorum generibus, variiſque illorum apparandi modis: non idcircò abuſum illorum approbamus: ſed in illis ſobrietatem ſeruandam omninò cenſemus: cum & ipſa natura omne auerſetur nimiũ; pauco verò & exiguo ſit contenta. Quod & Plinius his innuit verbis vbi ſcribit, ſaluberrimum cibum eſſe ſimpliciſſimum.

De horum autem coquendi apparandíque

artificio, ſi quis obiiciat, hoc potius coquum decere, quàm medicum: reſpondeo, non eſſe adeò indignum medico, ſi vrgente neceſſitate, cibos ipſemet præparet, ad appetitum proſtratum recuperandum. Si verò hanc rem vilem eſſe & indecoram, ad artémque culinariam pertinere, vlterius cauilletur: ipſi obuiam eundo, opponimus exẽpla tot ampliſſimorum ac clariſſimorum virorum, principum, ſenatorum, philoſophorum, aliorũmque ex antiquis celebriorum, qui hoc nomine paſſim commendantur, quod culinariæ artis periti non ſolùm fuerint, ſed & ipſi ferculis præparandis manum admouerint. Tanta eſt huius artis dignitas! imò, vt vir quidam doctiſſimus teſtatur, tanta eſt eiuſdem neceſſitas; vt ſine illa, conualeſcere ex morbis, vix valeamus: néque etiam ſine eadem, bona frui valetudine: quod vel lippis & tonſoribus notum eſt. De cuius prætereà dignitate, apud veteres probatiſſimos quóſque authores, tam Græcos, quàm Latinos, paſſim literis proditum eſt. Teſtis eſt Homer. in Iliad. qui non ſolum Thraſimedem filium Neſtoris introducit huius artis peritum: ſed Achillem etiã magnum illum & fortem heroëm, quem confingit, epulas propriis ipſius manibus præparaſſe: quibus conuiuio lauto admodum & ſplendido excepturus erat Vlyſſem, Ajacem, & Phœnicem, tres illos inuictiſſimos Duces, qui pacis reconciliandæ cauſa cum Agamemnone, ad eũ venerant. *Artis Culinariæ præſtãtia.*

Cum igitur in ſuperioribus nihil de iis præ-

termiſſum videatur, quæ menſis ab omnis generis cibis probè inſtruendis, ſunt neceſſaria, adeò vt homines ſani, tàm inferioris, quàm ſuperioris conditionis, commodè & ſufficienter tractari queant: nunc reliquum eſſe videtur, vt antequam huic tractationi finem imponamus, ægrorum etiam rationem habeamus, ipſiſque congruis eſculẽtis ac poculentis proſpiciamus: quo tàm ægri, quàm ſani, aliquid vtilitatis ex noſtro labore percipiant.

Nonnullis ægrotantibus, ob affectus acutiſſimos, quibus conflictantur, in momento perit omnis appetitus: adeò vt ſæpenumero vix vel minimam panis portiunculam deglutire queant. Alij verò chronico aliquo morbo detẽti, nõ adeò fiunt inappetentes: hi eduliis gratis, quibus ipſi delectantur, quæque facillimo labore in ventriculum ingeruntur, ſunt reficiendi: ita tamen, vt & eadem tàm alimenti, quàm medicamenti vires habeãt. Huius generis ſunt varia biſcocta & placentæ: veluti paſtæ regales, lac amygdalinum, hordeatum, frumentatum, pultes, panatellæ, & ſimilia, quæ omnia in panis vicem offeruntur: non ſecus ac gelatinæ, conſummata, reſtaurantia, & expreſſa, carnium loco exhibentur.

Non præter inſtituti rationem facturi ſumus, ſi horum præparendorum formulas annexerimus: initium facientes ab iis, quæ panis vicem ſupplent. Eſt enim panis præcipuum nutritionis fundamentum, & primarium vitæ conſeruandæ fomentum.

Digitized by Google

Vt igitur modum biſcocta conficiendi tradamus, ab illo ordiemur, quod omnium delicatiſſimum & optimum eſt, vulgò, Reginæ biſcoctum, appellatum: quod Lutetiæ frequẽter, opulentiorum menſis inter bellaria apponitur.

Recip. Farinæ albiſſimæ, & ab omni furfure optimè repurgatæ vncias 12. ſacchari albiſſimi vncias ſedecim: ouorum N. duodecim: è quorũ tribus vitelli ſeparandi ſunt, ne maſſa nimium flaueſcat: adde aniſi, & coriandri, quantum voles; omnibus mixtis & probè agitatis fiat maſſa liquidior: quidam addunt paululum fermẽti. Maſſæ particulas excipe cuculis paruis, ex papyro factis, aut ex ferro albo: quas in furno mediocriter calefacto repone: poſt ſufficientem coctionem tollantur cuculi: & maſſa foliis chartarum expoſita, ad lentum calorem in eodem furno reſiccetur. Biſcoctum hoc, loco calido ad vſum ſeruatur, & offertur inappetentibus, quíque alium cibum difficulter aſſumunt. Nã infuſum cum aqua vel ptiſana, vel vino puro, aut multa aqua diluto, aut alio quouis liquore, & ori admotum, liqueſcit, nullóque negotio in vẽtriculum deſcendit, & ægrum ita nutricat atque ſuſtentat. *Biſcoctum Reginæ.*

Aliud eſt biſcocti genus: quod Hiſpanicum dicitur: quódque ſecundum bonitatis locum tenet: cuius præparandi modus hic eſt.

℞. Farinæ, & ſacchari albiſſ. añ. lib. j. ouorũ N. xv. paulatim miſce, benè multúmque agitando: adde aniſi & coriandri, quantum voles: fiat maſſa liquidior: quæ in fornacula ferrea, mi- *Biſcoctum Hiſpanicũ*

Digitized by Google

nori vel majori, pro inſtituti ratione, aliquãtulum detineatur: dein in furno calefacto ſufficiẽter coquatur: & cocta in laminas ſecetur tenuiſſimas: quæ rurſus igni reſiccandi cauſa admoueantur. Biſcoctum hoc, ſua bonitate, ad primũ illud proximè accedit.

Biſcoctum aliud, Gallis Biſcuict filè dictũ.

Præparatur porrò aliud biſcocti genus, Gallis dictum *Biſcuict filé*, quod conficitur hoc modo. ℞. Farinæ optimæ lib. ſemis, ſacchari albiſſimi vncias quatuor, quæ cum tribus aut quatuor ouis in maſſam redigantur: hæc diu eſt ſufficiẽter, elaborata, in filorum vel chordarum modũ diſtrahatur, & variè pro cuiuſuis arbitrio intertexatur: papyro poſteà expoſita, coquatur in furno. Hoc biſcoctum vulgare eſt, & tàm ſaporis bonitate, quàm pretij valore, à prædictis lõgè ſuperatur.

Biſcoctum Lotharingicum.

Omnium infimum biſcoctũ habetur Lotharingicum, vt vocant: quod fit in hunc modum. ℞. Farinæ optimæ lib. j. ſacchari vncias quatuor: coriandri, aniſi, quantum voles: ouorum N. quatuor & aquæ quantum ſufficit: fiat maſſa ex qua formetur panis, qui in furno coquatur. Sufficiẽter coctus diſſecetur in fruſta quatuor aut plura, quæ in eodem furno, chartæ ſuperpoſita, vſque ad iuſtam exiccationẽ denuò coquatur.

Biſcoctũ commune.

Nolo his biſcoctis annumerare illud cõmune, quo vtuntur, qui peculiarẽ, diætã, vti vocãt, obſeruant, ſiue in cura luis venereæ, aut alterius alicuius affectus grauiſſimi ac inueterati. Quod biſcoctum plerúnque ex pane cibario cõficitur,

cui inter pinſendum ſemina aniſi & fœniculi adduntur: ex quo poſtea panes minoris formati, recoquuntur. Hoc biſcoctum conuenit tantum iis, qui præter firmam & integram dentiū conſtitutionem, bonum etiam appetitum habent. In acutis verò morbis, biſcocta ſaccharata, & ea, quæ facilè in liquorem tranſeunt, præ cæteris locum habent.

Eſt panis martij ſpecies, Gallis *maquaron* dicta: cuius conficiendi modus eſt, vt ſequitur. *Panis Martius.*

Recip. Amygdalarum dulcium, in aqua maceratarū, & decorticatarum lib. 1. quæ optimè tuſæ in mortario, aqua roſarum irrorentur: adde ſacchari lib. 1. omnibus probè agitatis, fiat maſſa: quæ in patina ſtannea, ſenſim coquatur, idque in furno tepido: ex qua mediocriter cocta, formentur fruſtula, pollicis magnitudinem referentia: quæ chartæ expoſita denuò coquantur in eodem furno per horam quadrantem. Poſteà ſublata à chartis in loco calido ſeruentur ad vſum. Aliqui admiſcent modicum tragacanthi, & duo vel tria albumina ouorum, vt magis eleuentur & intumeſcant, maiorémque tùm albedinem, tùm bonitatem acquirant. Boni ſunt & ſalubris nutrimenti, & imprimis conducunt phthiſicis, aſthmaticis, tabidis, & inueterata tuſſi, aut quouis alio thoracis malo laborãtibus. Menſis lautis quóque pro bellariis apponũtur. Sunt enim gratiſſima, ſanitatique vtiliſsima.

Fiunt quóque diuerſa placentarum genera (quas *gaſteaux* Galli vocant.) Sed ſufficiat nobis

Digitized by Google

Placenta, Callis gaſteaux. vnum tantum, quod nobis videtur & optimum & ſaluberrimum, hîc appoſuiſſe: cuius compoſitio ita ſe habet.

Recip. Ouorum N. quatuor aut quínque panis medullam infriatam: ſacchari vnciam ſemis: ſalis modicum, omnibus probè mixtis & agitatis fiat maſſa, quæ in patina argentea, cum vncia vna butyri eliquati, calidiſſimi & optimè deſpumati, coquatur: voluendo & reuoluendo in vtrúmque latus, vt omni ex parte benè ac ſufficienter decoquatur. Qui cibus ſatis gratus & delicioſus, omnibus ferè ęgrotantibus, exhiberi poteſt.

Alia placentarum genera Callis tourtres & tartres. Quamuis varia quóque ſint genera placentarum, quas Galli *tourtres & tartres* appellant, quę diuitum plerúmque menſis ſecundis apponuntur; támque ſanis quàm ægris plurimùm conducunt: nos tamen hîc vnam tantùm atque alteram earum componendarum formulam præſcribemus, quæ ad proſtratum appetitum reuocandum maximè faciunt. Ordiemur itaque ab illis, quæ ex herbis paruntur: quibus magis delectātur plerique, quàm aliis ex fructibus paratis. Italis potiſſimũ gratæ ſunt eædem: nec non hoc tẽpore Gallis. Compoſitio illarũ eſt, vt ſequitur.

Placenta ex herbis: Callis tourtre d'herbe. Recip. Betas, in aqua coctas, & minutim inciſas, butyróque frixas; admiſce tres aut quatuor vitellos ouorum: ſacchari, cinnamomi puluerifati, nucleorum pini, & vuarum paſſarum, quãtum voles, & parum ſalis communis: Quæ omnia probè inuicem mixta, intrà maſſale tenuiſſimum adaptentur, ínque furno mediocriter ca-

lido coquantur.

Vt gratius & delicatius euadat maſſale, illud ex farina albiſſima, ouo vno & modico butyri componendum eſt: cui quidam, tantillum ſacchari, & fermenti, ad piſi magnitudinem (eſt enim fermentatio omninò neceſſaria) adiiciunt.

Placentæ ex pomis ita conficiuntur:

Recip. Poma, Gallis *rambons* dicta, vel quæ ſunt omnium mitiſſima, minutim conciſa, quibus adde paululum ſacchari & cinnamomi cõtriti. Poſteà hæc omnia intra maſſale adaptata, vti ſuprà, in furno coquantur: adiiciunt nonnulli vuas paſſas, & nucleos pini ad libitum. *Placenta ex pomis Gallis* tourtres de pommes.

Modus alius componendi eaſdem placentas. *Alius modus.*

Recip. dicta poma, vel ſimilia, fruſtulatim cõciſa: quæ poſt ſeparationem nucleorum ſiue ſeminum internorum, maſsâ in tenuiſſimũ quaſi folium redactâ circumdabis, ita tamen, vt ſuperior maſſæ pars, poſt ſufficientem coctionem eleuari poſſit: pomis autem vndique rectè aptatis, adde ſacchari, cinnamomi, quantum voles, & tantillum aquæ roſarum: & repoſito maſſæ operculo, in furno, leuiter ſaltem calefacto, reponuntur.

Eodem modo placentæ ex pyris optimis præparantur.

Placentæ ex lardo, quas Galli vocant *tourtres au lard*, ſunt omnium delicatiſſimæ & optimæ: quæ opulentorum primis plerúnque menſis offeruntur: quarũ parandi modus eſt, vt ſequitur. *Placenta ex lardo Gallis.* tourtre au lard.

Recip. Lardi, neutiquā rancidi, cultro minutim inciſi, & aqua roſarum ſæpiùs loti, & in mortario marmoreo minutiſſimè triti, ſeſquivnciam: amygdalarum dulcium decorticatarum N. duodecim: quæ ſimul cum lardo iterum terantur: affundendo modicum aquæ roſarum: adde duos aut tres vitellos ouorum, cinnamomi triti, & ſacchari, quantum voles. Hæc omnia debitè permixta intrà maſſam tenuiſſimè extenſam adaptanda ſunt: dein coquenda. Hanc placentam guſtu ſuauiorem reddes, ſi moſchi duo grana in tantillo aquæ roſarum diſſolueris, & pennâ, hac aquâ, intinctâ, mixturæ huius ſuperficiem illiniueris.

Lactis quædam præparatio Gallis creſme.

Præparatur quædam compoſitio ex lacte, Gallis *creſme* dicta, quæ ſe habet inſtar communis cuiuſdam materiæ, ex qua diuerſi generis placentæ, *tourtres & tartres* Gallis dictæ, conficiuntur: eius componendi modus talis eſt.

Recip. Lactis menſuram Pariſienſem vnam, quod in ahenulo ebullire ſinas: intereà neceſſe eſt, vt paratam habeas ſequentem compoſitionem:

Recip. Ouorum N. ſex, è quibus, tria tantum à principio probè agitentur: his admiſce farinæ vncias duas aut tres: mixturæ ſuperadde reliqua tria oua ſufficienter agitata, vt compoſitionis ſubſtantia euadat liquidior: His omnibus probè inuicem mixtis, totum cum lacte ſupradicto ebulleſcente infunde, cochleari ligneo id continuò agitando: poſteà inter coquendum adde butyri libræ quartam partem, decoctionem ad

ignem lentum continuando, quoad ad pultis conſiſtentiam redigatur. Ex hac compoſitione confici poſſunt omnis generis placentæ, vel ex ipſa per ſe, vel ex admixtione ſacchari cinnamomi minutim triti, aliorúmque ſimilium, prout cuíque videbitur. Dicta compoſitio maſſali tenui includatur, & pro cuiuſlibet arbitrio, inde variæ parentur placentæ.

Fiunt præterea placentæ, Gallis *tartres* ex *groiſelles*, ceraſis, vuis immaturis, præcocibus, & aliis fructibus acidulis: quæ non ſolùm grati ſunt ſaporis, ſed vtiles etiam omnibus inappetentibus. Sic etiam aliæ ex piſtaceis, nucleis pini, & vuis paſſis componuntur ſatis delicatæ, & adeò frequentes, vt opus non ſit, hîc in illis deſcribendis diu immorari. *Placentæ ex fructibus Gallis,* tartres des fruicts.

Paſtæ regales hoc modo parantur.

Recip. Amygdalarum dulcium decorticatarum, nucleorum pineorum, piſtaceorum, ana. vncias quatuor, aut ampliùs: ſeminum cucumerum, cucurbitarum, mundatorum vncias duas: tere optimè in mortario, irrigando maſſam, aquâ roſarum: adde ſacchari vncias duodecim: penidij vncias duas: gummi Arabici vncias tres: amyli vnciam vnam: omnibus ex arte agitatis, & inuicem mixtis, fiat liquidior maſſa: ex qua fiant tabellæ ad formam tabellarum manus chriſti, vel pincolati: aut placentulæ: coquantúrque vt artis eſt. *Paſtæ regia ad phthiſin.*

Alius modus paſtæ regalis præparandæ, præſtantior, & viribus exhauſtis reparandis vtilior. *Alia methodus paſtæ regalis, priori præſtantior.*

Recip. Pulpæ caponis aſſi, & perdicum aſſata-

rum:carnium teſtudinum, cancrorum fluuiatilium in vino albo lotarum, & in aqua hordei decoctarum: ana vncias quatuor: adde pinearum recentium mundatarum, in aqua roſarum tepida per quatuor horas infuſarum; vncias tres: amygdalarum dulcium decorticatarum, quatuor ſeminum frigidorum maiorum mundatorum, ana vncias duas: penidiorum ſeſquivnciam: pinſantur omnia fortiter in mortario marmoreo; dein per Setaceum cum aqua roſarum traiiciantur: addendo ſacchari albiſſimi in aqua tuſſilaginis & roſarum diſſoluti lib. vnam: ſacchari candi vncias duas, gummi tragacanthi drachmas tres. Decoquantur ad ignem lentum ad conuenientem glutinationem: & cum refrigeſcere cœperint, adde margaritarum præparat. & corallorum præparat. ana. ſemiunciam. Ex qua compoſitione, paſtæ formari poſſunt, minores vel maiores, prout videbitur: quæ iterum coquendæ ſunt, ad ſufficientem vſque decoctionem & exiccationem. Hic cibus plurimùm confert phthiſicis, tabidis, peripneumonicis, & quicúnque reſtaurantium auxilio opus habent.

Paſtæ regales ad diuerſi generis affectus.

Iuxtà hanc formulam, tanquam exemplaris loco propoſitam, poterit verus ac peritus medicus alias diuerſi generis componere: quibus ea addenda, quæ morbo, cuius curationem ſuſceperit, conueniunt: verbi gratia in aſthmate, vbi expectoratio requiritur, addet puluerem reſumptiuum, diatragacanthũ frigidum, puluerem diaireos, ſaccharum violatum, diapenidiũ

& ſimilia. In phthiſi aut vlcere pulmonum, addenda erunt detergentia, exiccantia, & agglutinantia: vt ſunt corallus, mucilago ſeminum cydoniorum, terra ſigillata, pulueres radicis conſolidæ maioris, tormentillæ, ſeminis berberis, & imprimis ſaccharum roſatum: quo ſolo remedio Herculanus & Valeſcus (poſt Auicennam) curaſſe, & integræ ſanitati reſtituiſſe multos phthiſicos deploratiſſimos, ſcriptis teſtantur.

Accedamus nunc ad alia noſtra alimenta medicamentoſa, in ægrorum vſum proferenda: inter quæ amygdalina, hordeata, frumentatæ, pultes, & panatellæ, omnium maximè in vſum veniunt: quæ breuiſſimè tantùm, vtpotè omnibus nota perſtringemus: ídque propter iuniores imprimis medicinæ ſtudioſos, alioſve rudiores; quibus ſolis operam noſtram, hac in parte deſtinatam volumus.

Lac amygdalinum ſic fit.

Recipe amygdalarum decorticatarum vncias quatuor. ſem. cucumerum, melonum, mũdatorũ ana. vnciam vnam. Semina cum amygdalis, in aqua roſarum, horis tribus aut quatuor macerata, & in mortario trita exprimantur per cetaceum cum ſufficienti aquæ quantitate: Addatur ſacchari albiſſimi, quãtum pro ægri natura, res poſtulat. Alij enim aliis plus delectantur ſaccharo. Decoque in lebete aut patina argentea, ad lentum ignem, donec ſatis fuerit. *Lac amyg. dalinum.*

Hordeatum fit hoc modo.

Recip. Hordei mũdati vncias iiij. Coque in *Hordeatũ.*

ollula, affundendo inter coquendum ius optimum ex capone: in quo ſuo tempore lactuca, borrago, acetoſa, portulaca, incocta fuerint. Hordeum ita coctum per ſpatium ſex aut ſeptẽ horarũ ad minimum, & optimè tritum, traiice cum iure illo per cetaceum, & in patinam effunde abſque alia additione. Quidam (vt albius & guſtui gratius reddatur hordeatum) addunt terendo hordeo, amygdalarum decorticatarum vnam aut alteram vnciam.

Alius modus faciẽdi hordeati. Alij hordeum mundum exiccant in furno, ex eóque farinam conficiunt, quæ per integrum annum reſeruari poteſt: ex qua cum iure prædicti pultis hordeatum conficiunt, omnia coquendo, vt ſuprà.

Hordeatũ ſomniferũ. At ſi prouocandus ſit ſomnus, tale paretur hordeatum ſomniferum.

Recip. Hordei mundati, accuratè vel cum prędicto iure, aut ſimplici aqua cocti, vncias quatuor amygdalarum dulcium vncias duas: quatuor ſeminum frigidorum maiorum mundatorum, ana ſemiunciam, ſeminis papaueris albi drachmam vnam. Amygdalæ & ſemina macerẽtur per duodecim horas in aqua lactucæ; dein vnà cum hordeo, vt ſuprà, cocto, optimè terantur in mortario marmoreo: & trãſcolentur per ſetaceum, addendo ſacchari, quantum ſufficit. Coquantur ſecundum artem, & exhibeatur hora ſomni, tale ptiſinarium vel hordeatum, vt vocant.

Frumentata. Frumentata fiunt cum tritico optimo, mundato, non aliter ac hordeatum: quod triticum

diu

diu in aqua ſimplici aut lacte coctum, in mortario marmoreo terendum eſt, addendo aliquot amygdalas: dein traiiciatur per ſetaceum, & coquatur ad pultis conſiſtentiam: addendo grana aliquot ſalis, & ſacchari quantum voles.

Vt magis nutriat, addatur pulpa caponis vnius cocti, minutim inciſa: & cum iuſculo optimi caponis coquatur: dein pinſatur, & transcoletur, & rurſus coquatur ad pappę conſiſtentiam. *Aliud frumentatū.*

Pappa præparatur cum farina albiſſima, quæ diſſolui debet in ſufficienti quantitate lactis: omnia decoquendo in lebete, vſque ad iuſtam conſiſtentiam. Quidam addunt vitellum oui, & ſacchari ad libitum. *Pappa.*

Panatellæ confectio talis eſt.

Recip. medullam panis albi, infunde cum iure caponis per vnam aut alteram horam, & per ſetaceum traiice, addendo vitellum oui vnius, & parum ſacchari: Coque vſque ad iuſtã conſiſtentiam. Diebus aſarcis pro iure caponis, infundatur panis cum lacte. *Panatella pro diebus ſarcoticis.* *Panatella pro diebus aſarcis.*

Alius panatellæ conficiendi modus.

Recip. medullam panis candidiſſimi minutim infriatam, & probè in patina argentea ſuper carbones exiccatam: infunde cum iure caponis, diebus nempè ſarcoticis, aut cum lacte diebus aſarcis: coque in ollula, ſuper infundendo continuò ius caponis, vel lac, vſque ad perfectam decoctionem: Hæc panatella ęgris, quouis tempore porrigi poteſt.

Reſtat edulium album, Gallis *blant mangé*, cuius præparatio varia eſt: ſed optima in hunc *Edulium album.*

modum conficitur.

Recip. farinæ orizæ, ſemilibram: infunde cum lacte: accipe prętereà pulpam integram caponis cocti: amygdalarum N. 24. terantur in mortario, addendo orizæ farinam cum lacte infuſam: mixtis & traiectis omnibus per cetaceum: adde ſacchari ad libitum: coque, ſubinde mixturam agitando cochleari, vel ſpatula lignea vſque ad conſiſtentiam pappæ.

Hæc igitur ſunt varia illa eduliorum genera, locum panis tenentia, quæ in vſum ægrorum, aliorúmque, qui inappetentes ſunt, producenda duximus: medici periti partes ſunt, vt in iis delectum inſtituat, & pro ratione morbi aut ſymptomatis, nec non temperamenti ac naturæ ægrotantis, legitimè omnia adminiſtret.

Remedia alimentoſa ex carnibus.

Quæ ex carnibus edulia parantur, ægris ſalubriora, & vtiliora ſunt omnis generis iuſcula, conſummata, reſtaurantia, expreſſa, & gelatinæ.

Iuſcula & eorum differentiæ.

Inter iuſcula alia ſunt minùs, alia plus nutrientia. Quæ minùs nutriunt, parantur ex pullis gallinaceis, & pauca vitulina: additis pro temporis occaſione, ex herbis, endiuia alba, acetoſa, borragine, portulaca, & lactuca: Hæc ſunt iuſcula, quæ ægris in morbis acutis offeruntur, vbi tenuis victus ratio requiritur, iuxtà Hippocratem: vt in febribus ardentibus & continuis, inflammationibus internis, & ſimilibus affectibus.

Lib. 1. Aphoriſ. & lib. de vict. rat. in morb. acut.

In diuturnis autem, ſeu chronicis morbis, iuſ-

cula magis nutrientia, exhibenda ſunt: qualia ſunt, quæ parantur ex capone aut pullis gallinaceis, veruecina & vitulina: quibus in morbis calidis, addendæ ſunt refrigerantes illæ herbæ prædictæ: in frigidis verò locum tenent petroſelinum, hyſopus, thymus, amaracus, mentha, ſaluia, & alia huius generis.

Conſummata.

Conſummata inter ea, quæ optimè nutriunt, primas tenent: & ob hanc cauſam, longis & diuturnis morbis imprimis conueniunt: nec non iis, qui viribus exhauſtis prorſus languent: parantur ex capone, vitulina & veruecina: quæ carnes longa coctione adeò conſumuntur, vt in minutiſſimas diſſoluantur particulas: cum quibus ius per linteum fortiter exprimitur: pinguedóque ſupernatans inde vel pennâ, vel oris flatu ſecernitur. Refrigeratum in gelatinã congelatur: & in patina ad ignem lentum reſoluitur: cuius quatuor aut quinque cochlearia ægris exhibentur, ſingulis quatuor horis ſemel: præſertim ſi alimenta ſolidiora aſſumere nequeant.

Error vulgaris de veruecina.

Nonnulli ex errore populari, in febribus vſum veruecinæ improbant, idque ob nimiam, vt dicunt, eius calefaciendi facultatem. In quorum opinione refellenda nolo hîc diutius immorari: ſiquidem eandem ſuprà refutauimus. Sed conſummata ſiue veruecina paranda, & in eius locum, vitulinam poplitariam aſſumẽdam cenſemus: non quidem propter erroneam illam opinionẽ, pridem à nobis exploſam, ſed propter ſaporis inſuauitatem, qua veruecina ſtipata eſt,

quæ ex ægroto inappetenti, inappetentiorem aliâs redderet.

Reſtaurantia.

Reſtaurantium varia ſunt genera. A nonnullis præparantur ex caponum, phaſianorum, perdicum carnibus minutim inciſis, & per alembicum in liquorem deſtillatis: cui quidam, addunt flores borraginis, bugloſſæ, roſmarini, margaritas, corallos, & ſpecies cordiales: quod tamen, minimè probandum puto. Nam nihil præter phlegma inde deſtillatur, ſiquidem gluten illud alimentoſum, in quo recondita manet omnis nutriendi vis, per alembicum, non tranſcendit: adeò vt ij, qui reſtaurantia hoc modo ex carnibus deſtillatis parant, in vanum potiùs laborent, quàm vt momenti aliquid conferant ad hominis ſanitatem conſeruandam.

Vera igitur reſtaurantia, iuxta ſequentem formulam præparanda ſunt.

Optimorũ reſtaurantium præparandorũ modus.

Recip. Caponem duorum aut trium annorũ, deplumatum & exenteratum: quem collo, alis, & pedibus reſectis, in fruſta minuta diſcinde: porrò accipe vnam aut duas perdices, coxam veruecinam, aut vitulinam: Hæ carnes omnes minutim inciſæ & inuicem commixtæ, macerentur per 12. horas in vino albo: Indãtur poſteà in phiolam vitream, addendo cinnamomi ſemiunciam, & vnam aut alterã nucem moſchatam, craſſo modo contuſam: corallorum, margaritarũ præparatarum, ana. drachmas tres: florum borraginis, bugloſſæ ana. pugillum vnum: omnibus ritè mixtis & inuicẽ agitatis: vaſiſque orificio optimè clauſo, vt nihil exhalare queat:

ac in aheno aqua repleto, collocatis, coquantur, ídque ſine ebullitionis intermiſſione per ſeptẽ octóve horas. Quo tempore carnes perfectè & ſufficienter coquẽtur, & iurulentæ fient. Tepefactum vas aperiatur, iúſque inde ſeparetur, exprimendo reſiduam carnium partem per linteum: omnibus refrigeratis, pinguedo, ſi quæ reſtat, cochleari argenteo ſeparãda eſt: ſique fortè cruditatis quædam apparent veſtigia, ius inter duas patinas recoquendum eſt, donec albedinẽ & decoctionem perfectam aſſequatur. Huius reſtaurantis, inſtar gelatinæ gelati, accipe tria vel quatuor cochlearia, quod in patina ſuper carbones eliquatũ, ſorbendũ des ægro ad vires inſtaurãdas: ídque continuãdum ſingulis tribus horis: ex quo breui reſtitutum iri illum videbis.

Expreſſa fiunt ex caponibus, perdicibus, coxis vitulinis & veruecinis, & ſimilibus carnibus boni nutrimenti: ex quibus ſemiaſſis, per torculare exprimitur ius: quod quia crudius & non ſatis coctũ apparebit, ſuper carbones in patina recoquendum eſt, vſque ad perfectam decoctionem. Hoc inappetentibus, & imbecillis corpore, ad reparandas vires, toto morbi decurſu exhibendum. *Expreſſorum varia genera.*

Expreſſo, coxæ veruecinæ, ſi inter recoquendum addideris medullã panis, gummi Arabici ſcrupulũ aut alterum: vitellum oui vnum, terræ ſigillatæ vel croci martis & nucis moſchatæ parum, ſummũ habebis remedium alimentoſum, contra quæuis ventris profluuia, diarrhoeam, lienteriam, & dyſenteriam, & ſimiles affectus. *Expreſſũ ad ventris profluuia.*

Reſtat vt adhûc pauca dicamus de gelatinis: earúmque præparandarum modis: ex quibus vnam præ cæteris vtiliſſimam, tantùm proponemus: quæ fit, vt ſequitur.

Gelatina præſtantiſſima.

Recip. vnum caponem duorum annorum, vitulinam poplitariam, pedes vitulinos quatuor: omnia decoque cum vini albi duabus mẽſuris, & aquæ tantundem, ídq; in olla noua vitreata: deſpumando pinguedinẽ, tàm inter coquendũ, quàm pòſt: omnibus ſufficienter coctis, ius per linteum fortiter exprimatur: & pinguedo ſi quę reſtat omnis dematur: ius porrò in ollam nouã traiiciatur, addendo ſacchari albiſſimi ſeſquilibram: cinnamomi integri ſemiunciam: garyophillorum N. 12. Poſt cuius ebullitionem, addenda inſuper ſunt duo ouorum albumina, ſufficienter agitata: iterúmque ebulliat: dein tranſcoletur per manicam, & ſic habebis gelatinam optimi nutrimenti: quæ prodeſt appetitui proſtrato, & languoribus aliis diuturnis.

Eadem vt colore rubicunda efficiatur, in locũ gariophyllorum, alij parũ ſantali rubri adiiciũt: alij vt flaua fiat, paulùlum croci, addunt: alij vt acidulum & ſuauem acquirat ſaporem, affundunt ſuccum limonum, vel parum aceti.

Hactenus ſatis dictum eſt, de cibis tam alimentariis quàm medicamentoſis; temporis ratio nunc poſtulare videtur, vt in poſterum de omnis generis potionibus, tàm alimentoſis quã medicamentoſis, dicamus adeo vt nihil in hoc Diætetico noſtro deſideretur, quòd tàm ad vniuerſalem, quàm ad particularem victus rationem ſpectet.

DE POCVLENTIS ALImentoſis.

CAP. X.

INter reliqua, quæ ſanis hominibus in potus vſum veniunt, vinum & aqua ſunt communiora: de quorum viribus ac vtilitatibus, in ſectione ſecunda copioſè ſatis, & luculenter declaratum eſt.

Sub his duobus tanquam generalioribus cõprehenduntur adhûc alia potus genera: qualia ſunt zythum, pyrarium, & cereuiſia: quæ quibuſdam in regionibus, incolis pro vino ſunt. Horum quoque frequens apud illos vſus eſt, in iis morborũ affectibus, in quibus à vino mero, & aqua cruda prorſus abſtinendũ eſt. Eſſet enim vinum, ex inſigni illa calefaciendi vi, qua pollet, febribus & inflammationibus noxium: aqua verò ſimplex & cruda, frigiditate ſua nimiâ, progigneret crudos humores & obſtructiones, vnde infiniti alij morbi orirentur. *Vſus zythi, Pyrarij & cereuiſiæ in quibuſdã regionibus.*

Aqua nihilominus, & vinum ſunt inſtar baſis, quibus præparatis, mixtis, & compoſitis, prout deinceps docebimus, ægri commodè & tutò vti poſſunt. Sunt enim morbi quidam, in quibus vini vſus, aquæ præfertur: veluti in viribus proſtratis, ventriculi cruditatibus, hydrope, cachexiis, & ſymptomatis ex iis productis: Idem quoq; in febri quartana multũ *Aqua & vinũ, ſunt baſis omnium pocũlentorum.* *In quibus morbis vinum, bonũ.*

Digitized by Google

prodeſt: ita vt ad plures affectus curandos, vinum aquæ præſtet: quin etiam præcipuum & principale fomentum ſit ipſius ſenectutis, aliâs imbecillitatum & moleſtiarum pleniſſimæ.

Ex vinis igitur, ſalubriora & præſtantiora ſunt, olygophora, mâtura, non auſtera, non fumoſa, neque turbulenta: ſed ſincera & ab omnibus fecibus depurata. Vina alba quibuſdam affectibus & temperamentis magis conueniunt: ſic aliis rubra magis congrua ſunt. Sunt prætereà vina plus minùs aquâ diluenda, pro ratione videlicet morborum, & temperamentorum hominum: quod à periti ac prudẽtis medici iudicio pendet: qui ſimiliter conſulendus erit de aquæ vſu: nũ ipſa pro vino diluendo cruda vel cocta ſumenda ſit, quò melius mali cauſæ tollendæ conferat. Sic exempli cauſa, in obſtructione ſoluenda ſciendum eſt, num vtile ſit, in aquam, quæ coquitur, adiicere radices graminis, aut ſimilis alicuius herbæ: quæ ſapore tamen ſuo nullum pariat ægrotanti faſtidium, neque ipſum ab eius vſu retrahat: An item expediat diluere vinum eadem aquâ, in dyſenteriis, lienteriis, aliiſve ventris fluoribus: nûmq; vſus aquæ chalybeatæ ſit admittendus potiùs, quàm ſimplicis aquæ, & crudæ: In his, inquam, omnibus, docti medici conſilium audiendum, & ſequendum erit.

Quale vinum ægris conueniat.

Alij cum pane aſſato ſuper carbones, vinum attemperant: nonnulli in eo macerandam ponunt pimpinellam, bugloſſam, & ſimiles herbas

Vulgares vini correctiones.

minus faſtidioſas: quibus palato iucundius vinum efficiunt, eóque vtuntur in quotidiano victu: quod non vſque adeò improbamus.

Sed interim approbare minimè poſſumus conſuetudinem illam, magnatibus & opulentis per totam Italiam & Hiſpaniam familiariſſimam, qui vinum impoſitâ glacie adeò refrigerant, vt in os ſumptum, dentes ex nimia illa frigiditate conglaciet: qui quidem vſus, quamuis gratus ſit palato, ventriculo tamen plurimùm nocet: eiúſque natiuum infringit calorem, colicas inſuper paſſiones, obſtructiones, & ſucceſſu temporis, infinitos alios morbos progenerat. Nec, aquâ refrigeratum vinum, noxâ caret: ſaluberrimum autem eſt, bibere id, vel in maximo Solis æſtu, quale è cella depromitur. Et hæc de vini vſu & correctione ſufficiant. *Vinũ glacie infrigidatum, noxium.*

Quemadmodum igitur vinum, vt diximus, anteferendum eſt aquæ in nonnullis affectibus: ſic viciſſim in aliis quibuſdam, aqua præferenda eſt vino. In febribus enim continuis, ab eo abſtinendum: ſic etiam in inflammationibus internis, nec non in ſimilibus aliis morbis. *Aquæ vſus in quibuſdã morbis.*

Non tamen idcircò aqua exhibenda prorſus cruda & ſimplex: ſed corrigenda eſt per ebullitionem, factam in phiola vitrea optimè clauſa, vt nihil exhalare poſſit: ídque in balneo Mar. per horam integram. Hæc optima eius præparatio. Nam citrà partium tenuiorum & ſalubriorum exhalationem, cruditatem omnem amittit in B. M. fœcéſque eius & impuritates terreſtres in fundo reſidebũt omnes: quod vul- *Aqua cocta præſtãtior crudâ, eiúſque præparatio.*

garis ebullitio vix aut nunquam præſtabit. Eadem quóque ex additione radicum graminis aut oxalidis efficacior euadit, & magis innoxia.

Aqua panata. Aqua ſiue cruda, ſiue cocta, cum pane infriato ſæpius tranſuaſata & elutriata, dicitur aqua panata: quæ datur iis, qui, ab aqua cocta abhorrent.

Aquæ ſaccharatæ. Fiunt etiam aquæ ex ſaccharo, quibus ſi addideris cinnamomum, & per manicam tranſcolaris: habebis Hippocraticum ex aqua: Gallis *Bouchet* dictum.

Ptiſana. Ptiſana eſt potus familiaris multis ægrotis: paratam illam ad vſum ſeruant pharmacopolæ. Eius præparatio varia eſt: alij cum aqua ſufficienti, ſolam adiiciunt liquiritiam: alij hordeũ, vuas damaſcenas, & pruna dulcia, quibus virtutem eius augent.

Cremor hordei. Veteres familiariter vtebantur cremore hordei, quem hoc modo parabant. Recip. Hordei cũ aqua infuſi, & à ſordibus omnibus per ebullitionem purgati, libram vnam: ablatâ impurâ aquâ, nouam reaffunde, & coque vſque ad medietatis conſumptionem: potus hic, humectãdi & detergendi vi pollens, veteribus cremor ptiſanæ nuncupabatur. De his vide Gal. lib. de ptiſana, in verſione Lalamantij.

Hippocrates, & priſci medici probabãt vſum mellis, ex quo hydromel paratum, ægris propinabant: de quo ſupra cap. 8. copioſè ſat dictum.

Hæc de vinis, aquis, aliiſque poculentis ali-

mentariis dicta ſufficiant. De medicatis deinceps dicturi, eorum plurimam partem mutuabimur ex noſtra pharmacopœa: ex quibus quilibet cuiuſcúnque conditionis fuerit, aliquam capere poterit vtilitatem, ſuæque ægritudini conſulere. Cui inſtituto ſequens caput, pro fine huius libri appoſitum, peculiariter inſeruiet.

DE VINIS, AQVIS, HYDROmelitibus medicamentoſis.

CAP. VLTIMVM,

CAPVT hoc de vinis medicatis ſiue medicamẽtoſis auſpicaturi, primum locum dabimus Hippocratico, omnium vinorum aromaticorum delicatiſſimo, quod Recentiores medici Claretum vocant. Vſus eius plurimus eſt in diuerſis affectibus, ſicuti deinceps dicetur. *Hippocraticum cõmune.*

Hippocratici communis compoſitio:

Recip. Vini rubri, vel albi optimi lib. decẽ, cinnamomi vnc. vnam & demidiam: garyophyllorum ſcrupulos duos: Cardamomi, granorum paradiſi ana ſcrupulos quatuor: Zingiberis dragmas tres: omnia craſſo modo contuſa, macerentur in dicto vino per tres aut quatuor horas: addendo, ſacchari albiſſimi ſeſquilibram: tranſcolentur per manicam aliquot vicibus, & fiat hyppocraticum.

Nonnulli tantam aromatum copiam exoſi, *Alius modus.*

id præparant ex ſolo cinnamomo & ſaccharo: Sed alij vim eius calefaciendi paulò plus acuũt pipere, vel Zingibere & garyophyllis. Hyemis ferè tempore ſumitur cum pane toſto ad corroborandum ventriculum. Porrigitur etiam in quartanis,& aliis affectionibus ex frigida cauſa profectis.

Hipocraticum extemporaneum, cum extracto aromatico.

Hippocratici extemporanei, vbiuis locorũ, faciendi modum nobis ſuppeditat ars ſpargyrica: vbi iuxtà eundem modum poſſunt etiam omnis generis extracta,& remedia ſpecifica ad diuerſos affectus, præparari.

Recip. Cinnamomi vnc. duas vel tres, garyophyllorum vnc. ſemis: zingiberis, piperis longi, cardamomi, granorum paradiſi, galangæ ana dragmas duas: nucis muſcatæ ſeſquidragmam: craſsè contuſa,& mixta omnia, macerentur in ſpiritu vini, in vitro optimè clauſo, poſitóque in B. M. per tres aut quatuor dies: aut donec Spiritus vini colores & virtutes aromatum omnes extraxerit. Frigefactum vas aperi, & ſepara tincturam per inclinationem: quam in phiola peculiari ſerua ad vſum. Fœcibus ſeparatis, reliquam aromatum partem, fortiter exprime per linteũ: quam in phiolis aliis ſeorſim ſerua ad vſum. Sed prior tinctura eſt præſtantior hac poſteriori. Vel, ſi placet, poteris ea omnia poſt macerationem filtrare & colare per manicam, ídque ob extractionem promptiorẽ virtutum rerum aromaticarum. Eiuſmodi extracta diu ſeruari poterunt.

Sic igitur quoties libuerit, cum vini optimi

menſura vna, infundes drachmam vnam aut alteram extracti, & ſacchari, quantum voles:& habebis vinum aromaticum. Ad hoc inſtitutũ comprimis, loco ſacchari inſeruiet ipſius oleũ, cum albumine ouorum indurato factum, cuius deſcriptio ſuprà habetur.

Clareti variæ præparationes

Clareta varia, variè pro diuerſis curationis ſcopis præparantur. Tantum duas eorum præparandorum formulas hîc dabimus: fuſiùs & tempeſtiuiùs de reliquis in pharmacopœa noſtra agetur. Prior talis eſt.

Primus modus præparandi Claretum.

Recip. Cinnamomi vncias duas: macis vnciam ſemis: dactylorum ſine nucleis, minutim inciſorum N. 20. myrobalanorum N. tres aut quatuor: vuarum damaſcenarum vncias quínque aut ſex: ſeminum aniſi & fœniculi ana vnciam vnam: Coriãdri præparati vnciam ſemis: aromatibus& ſeminibus craſſo modo contuſis, omnia indantur vitro, infundendo aquæ vitæ rectificatæ, vini canariæ, vel vini albi generoſi, ſingulorum menſuram vnam Pariſienſem, quæ facit tres libras, aut circiter: lutato vaſe, macerentur in loco frigido per quatuor aut quínque dies: citrà ſeparationem liquoris à fœcibus ſuis: aut ſi placet, poſt macerationem tranſcola per manicã, inſtar vini Hippocratici ſerua in phiolis clauſis ad vſum. Doſis eſt vnum vel alterum cochleare tempore matutino. Eſt medicamen optimum ad roborandum ventriculum: eiúſque cruditates, & flatulentam omnem materiam tollendam: nec non contrà colicos dolo-

Vires huius clareti quænam ſint.

Digitized by Google

res, & ſimiles affectus. Poteſt hoc Claretum, dulcificari cum ſaccharo.

Alius modus conficiendi Clareti:

Secundus modus.

Recip. Vini maluatici, aut vini albi optimi menſuram vnam & ſemis, quæ faciunt libras quatuor aut quinque: pone in vitro aut pellicano: addendo gargophyllorum, nucis muſcatæ, macis, ana ſeſquiunciam: Zingiberis, Cardamomi ana vnc. ſemis, Coriandri, aniſi, fœniculi, ana dragmas tres: radicis angelicæ, Zedoariæ, ana dragmas duas: diptamni, florum roſmarini, bugloſſæ, ana pugillos duos: aut in eorum locũ accipe, eorundẽ conſeruarum, ana ſeſquiunciã: tabellarum aromatici roſati vnc. vnam: ſacchari albiſſimi libram vnam: omnibus craſſo modo contuſis, & inuicem mixtis, infundantur cũ vino, & ad macerendum ponãtur in B.M. tepido, vaſe benè lutato, per duas aut tres dies. Poſteà colentur per manicam aliquot vicibus, vt ſpecierum virtus meliùs extrahatur. Huius vini quod diutiſſimè ſeruatur in lagenis clauſis, mane exhibe vnũ aut duo cochlearia. Hoc Claretum corroborat omnes facultates, & reficit ſpiritus tàm animales, quàm vitales & naturales. Hinc conducit vniuerſis cerebri affectibus: itẽ cardialgiæ, lipothymiæ, ſyncopi, aliiſque cordis affectibus. Eſtque medicina præſtans cõtrà omnes imbecillitates, cruditates, & flatuoſitates ventriculi: corroborat iecur & lienem; & medetur omnibus cachexiis, melancholiis hypochõdriacis, & ipſis hyſtericis affectionibus: præſeruat præterea corpus à peſte, vermibus, & aliis

Clareti ſecundi proprietates.

putrefactionibus, vnde varij generis morbi progenerari poſſunt.

Si eo vti voles in affectu aliquo curando: addenda erunt ea, quæ huic fuerint appropriata, ac ſpecifica, quorum quantitas, cæterorum ingredientium, pondus ſuperet: Vt in epilepſia adiicienda eſt radix Pæoniæ cum ſuo ſemine: ramenta cranij humani: flores tiliæ, lilij conuallium, calendulæ & timilium: Ex quibus fiat Claretum aut vinũ antiepilepticum, quod cõducet epilepſiæ, tã ad paroxyſmi ferociam tollendam, quàm ad præcautionem, ſi aliquot eius cochlearia dederis in nouilunio, plenilunio, & luna bicorni.

In Epilepſia, ex vterinis affectionibus orta, addenda eſt radix brioniæ exſiccata.

In Apoplexia & paralyſi addenda ſunt, baccæ iuniperi, flores lauendulæ, & ſaluiæ. Et ſic pro vario affectuum genere, varij quóque generis clareta ſiue vina aromatica medicamentoſa cõcinnari poſſunt.

Porrò his adiiciemus quædam vina ad particulares aliquos morbos ſpecifica, attamen ſimpliciora, quæque breuiori temporis ſpatio parantur: quæ idcircò non inferiora cæteris æſtimanda ſunt.

Recip. Ramentorũ cranij humani recentis, vnc. duas viſci querni minutim inciſi ſeſquiunciã: florũ pæoniæ, lilij conuall. tiliæ, ſingulorum pugillos tres vel quatuor: ſeminũ pæoniæ, cardui benedicti, cõtuſorũ ana dragmas ſex: cinnamomi vnciã ſemis: nucis muſcatę dragmas tres: *Vinum antiepilepticum.*

indantur vaſe vitreo colli oblongi: affundatur vinum optimum: occluſo vaſe, maceretur omnia in B. M. tepidiſſimo per quatuor aut quinque dies: colentur bis vel ter, & ſi voles dulcificare colaturam, adde paululum ſacchari. Hoc remedium eſt, Epilepſiæ tam præſeruatiuum, quàm curatiuū. Eius doſis, ſūt aliquot cochlearia tempore matutino, idque quatuor lunæ tēporibus.

Vinū antiapoplecticum.

Sic Antiapoplecticum & Antiparalyticum vinum parari poteſt. Compoſitio Antiapoplectici fit hoc modo: Recip. Florum lauendulæ, ſaluiæ, anthos, ana pugillos quatuor aut quinque: baccarum iuniperi vnc. duas: in cæteris fac vt ſupra. Vnum vel duo cochlearia huius vini exhibita, ſubitò apoplecticum reſtituunt, & tanti mali tyrannidem arcent: non omiſſis tamen interim aliis remediis, veluti euacuationibus vniuerſalibus, reuulſionibus, deriuationibus, & cæt.

Vinum antiparalyticum.

Paratur etiam cum vino, ſpecificum quoddam & optimum remedium, contra paralyſes & contracturas: quod à clariſſimis viris D. Vvolffio, D. Moſano, & D. Hartmanno, intimis meis amicis ac fratribus: & Medicis ordinariis. Illuſtriſſimi principis Mauricij Landgrauij Haſſiæ & Mœcenatis mei clementiſſimi: acceptum & communicatum teneo, cuius præparatio hæc eſt.

Recip. Florum calendulæ, lauendulæ, mediocriter exiccatorum, bonam partem: quibus imple lagenam vitream, ſatis amplam & robuſtam:

buſtam: infunde vini maluatici tantum, vt tres vel quatuor tranſuerſos digitos ſuperemineat: vas probè lutatū pone ad Solē per tres ſeptimanas, aut integrūm menſem: intrà quod tēpus, vinum florum illorum virtutes atque eſſentias extrahet, & vim acquiret adeò efficacem & potentem, vt ſi vitrum ponas ad parietem aut murum aliquem, vbi ex radiorum ſolarium reflexione calor auctus, in id fortiùs operetur, in centum fruſtula diſſiliat. Ponendum igitur eſt ad feneſtram apertam vbi radiorum non tanta eſt reflexio. In fine dicti temporis aperi vas, infrigidatum prius per integram noctem in cella; quo temporis ſpacio nimia ſpirituum vehemētia compeſcitur atque ſedatur. Confert hoc vinum ſupradictis affectibus, vno vel altero cochleari in aurora ſumpto: cum quo inſtandum eſt, idque continuandum vſque ad viginti quinque, vel triginta dies: vbi prægreſſis ſimul purgationibus vniuerſalibus; videbis admirandos effectus: ſicut celeberrimi prædicti medici, certò affirmarunt.

Si dictum vinum, poſt ſufficientem florum macerationem per Alembicum in B. M. vaporoſo deſtilletur cum omnibus iſtis floribus, vſque ad ſiccitatem: multò efficaciùs euadet: Omnium autem efficaciſſimum & potentiſſimum erit remedium, ſi florum fæces in cineres redigantur, ſálque extrahatur, & cum propria ſua aqua permiſceatur.

Sunt præterea aliæ præparationes tam ſimplices quam compoſitæ, in quibus, vinum baſis

eſt: quibus varia parantur remedia ſpecifica, tam ad ſanitatem cõſeruandam, quàm ad morbos curandos.

Iulep. ex vino al. Arnoldus de villa noua, medicorum & philoſophrum chymicorum, ſui ſeculi facilè princeps, prout eius ſcripta luculenter teſtantur; cõponit iulepum ex vini excellentiſſimi libris tribus, & ſacchari albiſſimi duabus libris: quod coquit ſecundum artem. Huic vino attribuit vim corroborandi naturam noſtram, & conſeruandi atque prolongandi vitam: ſi ſingulis matutinis eius aliquot cochlearia ſumantur.

Docemus in noſtra pharmacopœa, tres aut quatuor diuerſos modos iuleporum & ſyruporum, tàm ſimplicium, quàm compoſitorum, præparandorum ex aromatibus & ſeminibus calidis, vt aniſo, fœniculo, coriandro, pæonia, baccis iuniperi, & ſimilibus: quin etiam ex floribus calidis ſiccis, vt roſmarini, ſaluiæ, lauendulæ, calendulæ, betoniæ &c. ex quibus parantur varia remedia certis morbis appropriata.

Inter hos, aliqui fiunt cum vino, quos prædictis claretis, haud incommodè nunc adiungendos putamus. At ſufficiet nobis, exempli loco, vnum deſcribere, ex aromatibus: alterum ex ſeminibus: & tertium ex floribus. Iuxtà quas deſcriptiones alij etiam, ſiue ſimplices, ſiue compoſiti, concinnari, próque vario & diuerſo curationis ſcopo variari poterunt.

Exemplum ex aromatibus depromptũ, eſto ſyrupus cinnamomi, qui componitur hoc modo.

Recip. Cinnamomi craſſo modo contuſi vncias quatuor: maceretur per tres dies integros, in vaſe vitreo, in duabus lib. vini maluatici, idque ad lentum ignis calorem: colaturæ adde ſacchari lib. vnam & ſemis: lentè coquantur & fiat ſyrupus ſecundum artem. Si vinum maluaticum forſan deſit, eius loco vinum albũ optimum, ſubſtituendum eſt. Hic ſyrupus ſuperat ſuauitate & vtilitate ſua, omnes aquas cinnamomi, quæ cordiales ſunt, multiſque aliis affectibus congruæ. *Syrupus ſimplex cinnamomi.*

Sic ad corroborandum ventriculum, facies ſyrupum nucis muſcatæ: ad quartanam, ſyrupum piperis: ad lipothymiam, cordis deliquia, & affectus lethargicos, ſyrupum garyophyllorum: Et ſic conſequenter ad varios affectus, ex variis aromatum ſpeciebus, diuerſa ſyruporum genera conficies. *Proprietates ſyruporum Cinnamomi, nucis muſcatæ, piperis, garyophyllorum & aliorum aromatum.*

Ad tormina ventris, & colicam paſſionem fac ſyrupum aniſi ſimplicem, in hunc modum:

℞. aniſi contuſi vncias quatuor: maceretur in vini albi optimi lib. duabus, per tres dies: coletur & addatur colaturæ, ſacchari lib. vna: leniter decoquendo fiat ſyrupus, vt ſuprà. *Syrupus aniſi & eius proprietates.*

Syrupus fœniculi præparatur eodem planè modo: qui non ſolum palatum ſaporis ſuauitate plurimùm afficit: ſed ventos inſuper & flatus quoſcúnque in corpore diſſipat, ac viſum mirificè acuit. *Syrupus fœniculi & eius proprietates.*

Sic ex cunctis ſeminibus, certis morbis appropriatis, veluti ex ſemine pœoniæ cõtra Epilepſiam: ex ſaxifragiæ & milij ſolis ſeminibus,

contra calculum præparandi ſunt ſyrupi.

Syrupus floru roſmarini ſimplex: ad cuius exẽplar præparantur reliqui omnium florum & ſeminum calidorum.

Syrupi florum omnium calidorum, iuxta ſequentis, florum roriſmarini formulam præparabuntur.

Recip. Florum roſmarini vncias duas, cum eadem vini & ſacchari quantitate infunde, & in cœteris fac vt ſupra. In defectu florum accipe duplum conſeruæ eorundem, hoc eſt, ſex vel octo vncias: Macerentur cum eadem vini quantitate, & procedatur in omnibus, vt ſuprà: ac quantitas ſacchari paulò minuenda erit.

Syrupus compoſitus ex aromatibus, ſeminibus & floribus,

Syrupi compoſiti eodem modo præparantur: Sed cum aromatibus addes flores & ſemina, quæ cum inſtituto tuo, & morbo profligãdo conueniunt.

Præter hæc remedia enarrata, quæ cum vino parantur, veteres, vti ſuprà in capite de vino diximus, alia quoque diuerſa vinorum medicatorum genera ad vſum comparabant. Germani eundem adhuc retinent vſum, apud quos eiuſmodi vina magni fiunt, & in frequenti vſu ſunt. Multiplices horum compoſitiones, vires atque virtutes deſcripſimus in Pharmacopœa noſtra: ex qua tria tantum ſimplicia, & totidem compoſita mutuabimur: vt quæ ſint magis neceſſaria, & præ cœteris vtiliſſima.

Simplicia ſunt: vinum abſynthites, anthoſatum, & iuniperinum: compoſita, ophtalmicũ, antinephriticum, & chalybeatum.

Vinum abſynthites, ſingularem ventriculi

roborandi vim obtinet; confert prætereà hepati,& reliquis partibus, nutritioni famulantibus. Illas enim ab impuritatibus & corruptionibus liberat,& à vermibus repurgat.

Vinum abſynthites, & eius proprietates.

Vinum anthoſatum & iuniperinum cordis & cerebri facultatibus ſuccurrunt, ex quarum facultatum naturali & bona conſtitutione, vita etiam integra & diuturna conſeruatur.

Proprietates vini anthoſati, & iuniperini.

Eiuſmodi vina fiunt duobus modis; primò cum muſto, tempore vindemiarum: ad quod inſtitutum comparandum eſt doliolum aliquod, duodecim, quindecim, vel plurium mẽſurarum. In vas illud indere poteris abſynthij Romani exſiccati lib. duas, tres vel quatuor pro lubito. Dein doliolum implebis muſto recenti, ebulliréque ſines per aliquot dies, nouum perpetuò muſtum alternis diebus reaſfundendo, quo vas ſemper repletum maneat, & vinum à ſuis fęcibus repurgari melius queat. Poſt perfectam & abſolutam ebullitionem imple totum doliolum eodemmet muſto, & optimè claudę. Sine omnia ita macerari & digeri, nec ante diem vigeſimum aut menſem vnum, hoc bibendum exhibe: donec per hoc temporis ſpatium digeſtum & clarefactum ſatis fuerit. Durat per annum vnum vel plures. Doſis eſt vitri vnius medietas, Germani de eo manè propinant pocula plena: quin vidi qui quotidiè in prandij principio magnum eius hauſtum ſumębant,

Dupplex modus præparandorũ vinorum medicatorum. In primo proponitur Abſynthites.

In altero modo præparãdi vina medicata, proponitur idem Abſynthites.

Secundo parantur illa vina omni tempore hoc modo: Pone (exempli cauſa) dictum abſynthium minutim inciſum, in vas vitreum, ita vt impleat tertiam eius partem, vel vltrà: affunde vinum album optimum, vſque ad ſummitatem ferè vaſis: vas optimè clauſum, ponatur in repoſitorio, aut loco quodam tepido, ad macerandum per decẽ aut duodecim dies: interea temporis vinum extrahet abſynthij virtutem atque ſaporem, quod in phiola illa relinquas: & loco eius, quod in vſum quotidianum detrahitur, reaffunde nouum vinum generoſum: & ſic habebis vinum abſynthites, quod diu quoque ad prædictos vſus ſeruari poteſt.

Vinũ abſynthij cõpoſitum cõtra vermes.

Si id magis ſpecificum ad vermium expulſionem reddere voles, adde flores hyperici, vel centaureæ minoris.

Varia vinorum genera, cõtrà varios corporis affectus.

Ad eundem modum præparantur vina ſimplicia ex floribus roſmarini & baccis iuniperi: de quorum viribus ſuprà dictum eſt.

Sic quoque vina ſimplicia ex radicibus acori, angelicæ, & floribus ſaluiæ, ad frigidos cerebri affectus, concinnantur.

Vinum enulatum, & de tuſſilagine, conferunt aſthmaticis, & cœteris pulmonum affectibus.

Vinum bugloſſæ, cordi amicum & ſalutare eſt, ac medetur omnibus affectionibus melancholicis.

Vinum aniſi colicos cruciatos mitigat atque diſcutit.

Vinum ſantalinum iecinoris ſubſtantiam ſuſtentat atque corroborat.

Vinum epithymi, vinum cetherac, & tamariſci, ſpleniticis proſunt.

Vinum paſſulatum ſenectuti mirum in modũ conducit, vires labefactatas reparat, & eſt aliorum vinorum componendorum baſis.

Reliquum eſt, vt de vinis compoſitis diſſeramus, & illorum præparationes, prout ſumus polliciti, doceamus: quorum primum eſt ophtalmicum, cuius præparandi modus eſt, vt ſequitur.

Accipe vindemiarum tempore muſti ſeu vini recens facti, menſuras ſeptem vel octo, plus minus, infunde in doliolum, huic inſtituto deſtinatum: in quo prius indideris euphraſiæ exiccatæ manipulos ſex, ſeminam fœniculi, & ſileris montani, ana vncias quatuor, cinnamomi vncias duas: florum ſtoechados. Arab. manipulos duos: hæc omnia (impleto dolio & clauſo) ad macerandum ponantur per tres hebdomadas, vel vnum menſem, antequam ad vſum veniant. Huius vini vncia vna vel duæ ſumendæ ſunt horis matutinis, & diu id continuandum eſt: eximias enim vires habet viſum acuendi, & ventriculum roborandi. *Vinum ophtalmicum.*

Ad præparandum vinum antinephriticum, muſto impleatur doliolum ſex menſurarum: in quod prius indideris alkekengi mediocriter exiccati ſeſquilibram, radicum reſtæ bouis & iringij exiccatarum, & in talleolas ſecta, *Vinum antinephriticum.*

rum, ana vncias ſex: ſeminum perſonatæ, ſaxifragiæ, milij ſolis, ana vncias tres: florum geniſtæ, maluæ, biſmaluæ, ana pugillos quatuor. Omnia macerentur, vt ſupra (obturato vaſe.) Huius vini accipiendæ ſunt vnciæ duæ, per quatuor dies, horis matutinis, ídque decreſcẽte luna: purgatione præmiſſa cum bolo Caſſiæ, aut cũ noſtro lenitiuo antinephritico, in pharmacopœa noſtra deſcripto. Hoc vinum liberat renes ab arenulis: & præſeruat corpus à calculi generatione: illúmque generatum frangit & exturbat: præſertim ſi vrgente dolore & ſtrãguria, æger eo vino in balneo aut ſemicupio conſtitutus vtatur.

Proprietates vini antinephritici.

Vinum chalybeatum fit hoc modo:

Vinũ chalybeatum.

Accipe quatuor vncias limaturæ chalybis vetuſtiſſimæ & rubiginoſæ, pérque reiteratas ablutiones, ab omnibus ſordibus optimè repurgatæ, quam indas in alembicum: addendo raſuram eboris, cornu cerui, ana vnciam vnam: corallorum pulueriſatorum, perlarum pulueriſatarum ana ſeſqui vnciam, cinnamomi drachmas ſex: garyophyllorum drachmas duas: cetherac, florum geniſtæ, Epithymi, ana pugillũ vnum: ſpec. 24. diatriaſantali & lintheolo inuoluti ſemiunciam: vini albi optimi menſuras duas Pariſienſes, quæ faciunt ſex libras vel circiter: ſacchari candi vncias octo: Operiatur vas cum charta ſaltem, & macerentur omnia in loco frigido per octiduum: bis in die, veſperi ſcilicet & manè, cum ſpatula lignea noua, optimè verſando & agitando. Dein

Digitized by Google

tranſcolentur per manicam Hippocraticam, & vinum ſeruetur in phiolis benè obturatis:diu enim ſeruatur. Hoc vinum imprimis conducit aduerſus cachexiam, hydropiſin, icterum, inflationes, tumores & obſtructiones tam hepatis, quàm lienis. Ab initio vnum tantum cochleare dandum eſt, vt huic remedio paulatim aſſueſcat ventriculus: Mouet enim interdum nauſeam atque vomitum. Poſteà ſenſim augenda eſt doſis vſque ad tria cochlearia, & hoc continuandùm, per dies plures.

Proprietates vini chalybeati.

En varia illa & præclara remedia cum vino tanquam illorum baſe parata, quæ hoc in Diæteticum noſtrum introducere, viſum fuit: Non dubium eſt, quin grata illa, acceptáque futura ſint omnibus, tàm ægrotis quàm ſanis: tùm ob illorum vtilitatem, in morbis pluribus iiſque grauiſſimis tollendis: tùm verò ob præparandi facilitatem, & pretij, quo comparantur, vilitatem.

Hinc quoque illis nos ſperamus profuiſſe, qui ruri degunt, & procul à medico remoti ſunt, qui horum remediorum aliquot, ſemper in ſuis ædibus reſeruabunt: ſic etiam pauperes à nimiis expenſis nummorum, medico & pharmacopolæ numerandorum, ſubleuatos iri poſſe putamus: Qua in re me feciſſe arbitror opus pium, officióque meo dignum, nec ab inſtituto alienum. Scio tamen, fore aliquos Cenſores, qui noſtris ſe ſtudiis oppoſituri ſint: vtpote quibus magis curæ eſt priuatum lucrum, quàm Reipub. commodum.

Vinorum purgantiũ ad plures affectus neceſſitas.

Quoniam verò pleraque purgantia remedia, quæ in pluribus morbis requiruntur tanquam neceſſaria, multis adeò ſunt faſtidioſa, vt meritò correctione indigeant: Ac inſuper tam caro venduntur pretio, vt potius ad loculos implendos, quàm ad ſanitatem ægris recuperandam facere videantur: noſtrarum erit partium, vt ex pharmacopæa noſtra quædam hic vina proponamus, quæ non ſolum ſapore ſuo grato & iucundo, longè poſt ſe relinquunt vulgaria iſta: ſed faciliori etiam labore, minoríque ſumptu comparantur: vt interim nihil dicam de maximis eorundem virtutibus & ingenti vtilitate. Quibus omnibus, ægrorum ſanitati conſultum volumus, nec non aliorum qui eadem ſibi remedia, quando volent comparabũt: ex quorum vſu non tantum morbidum corpus ſaneſcit, ſed & ſanum in ſuo ſtatu conſeruatur. Sed inſtituti noſtri memores, eius limites interim minimè excedemus, ſed vinum tantum, vt hactenus, pro baſe & fundamento illorum purgantium retinebimus.

Vinũ purgans ex Sena Autumno parandum.

Tempore autumni poteſt vinum purgans parari in hunc modum. Primum comparanda ſunt doliola aliquot facta ex ligno, quod vino maluatico, aut alio ſimili, albo & generoſo prius fuerit imbutum: vnumquódque illorum capax ſit quindecim aut viginti menſurarum vel plurium, pro libito. Præſtat tamen, plura dolia, eáque minora in promptu habere, quàm vnum ſolum, ídque maximum, ſi magna vini quantitas præparanda ſit. Si igitur vaſis magni-

tudo erit viginti menſurarum Pariſienſium, in eo pone folliculorum ſenæ lib. quatuor vel amplius, prout purgandi virtutem plus minus augere voles: addendo gariophyllorum integrorum, cinnamomi, ana vncias duas, ſeminis fœniculi, vncias duas & ſemis: pruna damaſcena ſine nucleis lib. quatuor vel quinque, liquiritię conciſæ lib. vnam: polypodij conciſi ſeſquilibram: His omnibus in vaſe, probè inuicem mixtis, vas impleatur muſto generoſo: ſine ebullire, affundendo continuò nouum vinum: poſt ſufficiētem coctionem, vaſis orificium probè claudatur, & ad viginti, aut viginti quinque dies omnia benè macerentur & fermententur. Et ſic habebis vinum purgans, quod per integrum annum durabit: cuius doſis eſt vitrum paruum, horis matutinis. Aut ſi matutina purgatio non ſatis ſuum aſſecuta fuerit finem: vnciæ tres vel quatuor adhùc ſumendæ ſunt circà veſperam, duabus vel tribus horis ante cœnam, eodem die. In affectibus porrò contumacibus, & prorsùs exaltatis: ex quorum præſentia impuritates tartareæ, & humores craſſi in corpore magis magíſque augentur: purgatio eodem remedio continuanda erit, ad decem vſque aut duodecim, vel etiam quindecim dies: ſicque paulatim eiuſmodi humores euacuabuntur, citrà vllam virium deiectionem. Eodem quoque modo febris quartana, melancholia hypochondriaca, cachexia, & ſimiles affectus difficilis ſanationis, curabuntur, & prorsùs exſcindentur.

Modus vtendi hoc vino purgante, & eiuſdem proprietates.

Ad præſeruationem corporis, ſufficiet id ſemel tantum per octiduum, vel bis per menſem ſumſiſſe. Potes, ſi velis, id paulò ante cibos, vel etiam in ipſo prandio aut cœna ſumere.

Vinũ purgans generalius priori: vtile imprimis, podagrâ & lue venereâ laborantibus.

Si purgatricem eius vim reddere cupis generaliorem, adeò vt inſtar catholici omnes humores ſimul trahat & expurget: addere oportet radicum exiccatarum oxylapathi, ſiue rhabarbari monachorum: hermodactylorum, mechoacæ, turbith, quantum voles. Quod hac ratione medicamen erit ſummum aduerſus podagram, luem veneream, & ſimiles affectus: addendo ſalſæ parillæ ad libitum. Ex cuius vſu continuato ad aliquot dies, ſingulares & eximios videbis effectus, cum optimo ſucceſſu.

Poſſent hîc aliqui, eiuſmodi remedia in contemptum trahere, ídque ob ſolam temporis illorum præparandorum longitudinem. Quibus reſpondemus, poſſe eiuſmodi vina, in tanta copia ſimul & ſemel præparari, vt pro vno, imò pro duobus integris annis ſufficiant. Veruntamen vt & iſtis ſatisfaciamus, hîc purgantia quędam proponemus paratu facilia, nec minùs cæteris vtilia, quæ quovis anni tempore præparari poſſunt, quorum primum fit vt ſequitur,

Claretum purgans, catholicũ. & facilis præparationis.

Recip. Polypodij quercini, ſeminis carthami ana vnciam vnam: radicis acori ſemivnciam: ſeminum fœniculi, aniſi, ana drachmas tres: corticum myrobalanorum citrinorum & chebulorum ana dragmas duas: cinnamomi ſeſquidrachmam: gariophyllorũ, macis, ana ſcrupu-

los quatuor: conſeruæ florum geniſtæ, violarum, maluæ ana ſemiunciam: hermodactylorum alborum drachmas ſex: turbith ſemiunciã: folliculorum ſennæ vncias duas: vini albi generoſi & optimi lib. duas vel tres. Omnia inuicem probè mixta, macerentur in vaſe vitreo optime lutato ad calorem lẽtum B.M. per quatuor aut quinque dies, ampliúſve. Colentur aliquot vicibus per manicam, addendo ſacchari vncias ſex: Hoc vinum ſiue Claretum purgans ad aliquot dies ſeruari poteſt, ex quo facies ſex octove doſes: pro ſingula doſi vnciæ duæ ſufficient: exhibendo id horis matutinis, & ſingulis diebus aut alternis continuando. Purgat clementer omnes humores, ſiue ſeroſos, ſiue craſſos & melancholicos: prodeſt calculoſis & podagricis: & potiſſimum delicatioribus, nec non imbecilliori ventriculo laborantibus, qui citrà vomitum alia purgantia admittere nequeunt. Conducit præterea hyſtericis affectibus, & albos ſiſtit mẽſium fluores, ſi addatur fæcula brioniæ, quæ eſt ſpecifica vteri medicina, cuius præparandi modus docebitur in pharmacopæa noſtra.

Proprietates Clareti cathollici.

Aliud vinum purgans facillimæ præparationis.

Vinũ purgans ex ſena, omnibus vtile, & quouis tempore factu facillimũ.

Recip. Senæ vnciam ſemis: pone in vitrum paruum, addendo cinnamomi contuſi, drachmam ſemis: gariophyl. N. quinque aut ſex: vini albi, quantum ſufficit: claude vitrum cũ charta, vel bombace ſaltem: addendo, ſi voles, modicum ſacchari. Omnia macerentur in loco frigi-

do per dies tres, quoad vinum ſufficienter tin-
ctum ſit. Huius vini ſumantur cochlearia duo vel tria manè, cum iuſculo, ſi placet: ac tantundem ſerò: idque continuetur ad dies duos vel tres. Remedium hoc ex vncia ſemis tantùm ſenæ præparatum (quod vel infantibus & prægnantibus offerri poteſt) ſi continuò ad tres vel quatuor dies ſumatur, blandè & vtiliter corpus purgat.

Vinum purgans ex floribus prunorum.

Poteſt porrò parari aliud vinum purgans, modò veris tempore ſufficiens florum prunorum, tàm hortenſium, quàm agreſtium, copia comparetur: quibus tertia vel dimidia dolioli alicuius pars impleatur: His adde vuarum corinthiacarum, lib. quinque prunorum dulcium lib. tres: iuiubarum lib. duas: dactylorum ſine nucleis lib. vnam: fœniculi vncias tres: cinnamomi vncias duas: impleatur vas totum vino generoſo & claudatur; & macerentur omnia ad dies viginti aut menſem vnum. Ita præparabis vinum purgans, quod minimè nauſeabundum erit, & loco diapruni ſumi poterit. Habet enim vim alterandi & purgandi humores bilioſos: ſeruatur ad vſum per integrum annum. Doſis eſt dimidium vitrum, quod citrà diagridij additionem blandè purgabit. Tempore vindemiarum etiam præparari poteſt idem vinum, cum muſto vini albi optimi, ſicut & cætera, hactenus à nobis deſcripta. Flores in vmbra exiccati, ſeruandi ſunt vſque ad dictum tempus. Purgandi in eo vini, ſi efficaciorem reddere cupis, adde folliculorum ſenæ lib. vnam

Proprietates vini purgantis ex floribus prunorum.

aut duas.

Ad eundem modum, veris tempore vinum purgans contrà vermes & lumbricos præparari poteſt, ex Perſicæ arboris floribus.

Vinũ purgans ex floribus perſicæ arboris cõtrà vermes,

Ex floribus hyperici etiam, ſummitatibus centaureæ minoris, & fumiterræ, collectis omnibus ſuo tempore, dum florent, & exiccatis, paratur vinum purgans contrà vermes; quod idem ſanguinem mundificat, & tàm atrā quàm flauam bilem purgat. Si addideris ſenæ, ad libitum, vim eius purgandi magis acues. Eiuſmodi vina licet paulò amarioris ſint ſaporis, puriſſima tamen ſunt, & limpidiſſima. Corrigi poteſt amaritudo illorum vuis corinthiacis: & liquiritia.

Vinũ purgans ad vermes, & ad ſanguinem mundificandum.

Sic eodem modo purgans vinum præparetur cum roſis pallidis & albis tam hortenſibus, quàm ſylueſtribus. Quod purgat humores ſeroſos: ex quo etiam optimum remedium parari poteſt contra hydropem, quod etiam additis rad. vincetoxici per vrinas purgat. Doſis: duo cochlearia manè exhibita: ídque continenter ad plures dies, ſi res poſtulat.

Vinũ purgans ex roſis.

Ad eoſdem humores purgandos vinum paratur ex ſeminibus ebuli & hederæ, tàm in autumno quàm quouis alio tempore. Eadem vina conducunt etiam hydropicis.

Vinum ex ſem. ebuli & hederæ.

Hûc ſyrupos noſtros helleboratos, tàm ſimplices, quàm compoſitos, cum vino paratos annecteremus: vina item purgãtia helleborata, iis morbis comprimis congrua, quorum cauſæ occultæ ſunt & abditæ: vti ſunt mania &

melancholia: Adderemus prætereà in gratiam catarrhoſorum & aſthmaticorum, ſyrupos, & vina noſtra purgantia cum peto: & plura alia huius generis, quæ non adeo vulgaria ſunt: niſi illa reſeruare conſtitutum eſſet, vſque in editionem noſtræ pharmacopææ: ex qua illa omnia petenda erunt. Fuit enim propoſitum noſtrum, vti diximus, hoc in Diætetico, tantum familiaria quædam & facilia remedia, præſcribere: non autem generale aliquod antidotarium componere. Ob eandem cauſam omnia illa remedia cum vino præparauimus, & compoſuimus. Hoc enim alimentum, abundat ſpirituum vitalium copia, & eſt prætereà aliorum medicamentorum, ac ipſorum quoque purgantium vehiculum, cuius virtute & correctione, operationes illorum promptiores & tutiores euadunt, & tanquam ab alexipharmaco quodam, malignæ ipſorum qualitates, ſi quæ ſunt, corriguntur & tolluntur.

Noua ſyrupos præparãdi ratio ex aromatibus, ſeminibus, herbis, & floribus calidis, cũ ſuis proprijs aquis.

Sed vt hîc quorumdam Cenſorum obiectiũculis occurram, quibus fortè inferre poſſint: me dicta remedia omnia præparare cum vino: cum tamen quamplurimis vinum prorſus infenſum ſit & aduerſum, ſciant illi velim cum hydromellite ſimplici, ac vinoſo pręſertim, Italia purgantia præparari poſſe: aliaque remediorum genera, ſuprà à nobis propoſita.

Sic varij illi ſyrupi, ex aromatibus, ſeminibus, & floribus calidis, tam ſimplices, quàm compoſiti, quorum præparationes ſuprà docuimus: cum aqua etiam ſimplici parari queunt: quorũ

vnam

vnam atque alteram formulã hûc adiiciemus: iuxtà quam reliqui quoque parari poterunt.

℞. Cinnamomi craſsè contuſi vncias tres, vel quatuor, pone in Alembicum vitreum, ſuperinfunde aquam fontanam: maceretur in loco frigido, per duos vel tres dies, & poſtea deſtilletur. Huius aquæ accipe lib. vnam: ſacchari lib. ſemis: coque ad conſiſtentiam ſyrupi, qui fragrantiſſimum cinnamomi odorem, & ſaporem repreſentabit. Sic facies ſyrupos ex aromatum aliorum aquis deſtillatis per Alembicum, extractis & ſeparatis prius oleis, iuxtà communem chymicorum proceſſum. *Syrupus cinnamomi cum ſua propria aqua.*

Ad eundem modum paratur ſyrupus aniſi.

Recip. Aniſi lib. vnam vel duas: contunde & pone in Alembicum: ſuperinfunde lib. octo vel decem aquæ fontanæ: maceretur per viginti quatuor horas, antequam ad ignem admoueatur: poſteà deſtilletur ſecũdum artem: vbi aqua & oleum aniſi ſimul diſtillabuntur: oleum aquę innatans, cum infundibulo ſeparandum eſt, cuius quantitas vncias duas vel tres non excedet: quod ſeruari ſeorſim debet. Aquam verò, licet poſt olei ſeparationem nullius amplius vtilitatis eſſe plerique exiſtiment: ex ea tamen, aniſi odorem & ſaporem adhuc integrum retinente ſyrupus componitur in hunc modum. *Syrupus cum aqua aniſi.*

Recip. aquæ dictæ lib. duas: ſacchari lib. vnam: & ad ſyrupum decoque. Ad quem modũ componi poteſt, etiam ſyrupus fœniculi, & omnium aliorum ſeminum, herbarum, & florum calidorum, veluti ſaluiæ, & roſmarini, quorum aquæ

propriæ, ſeparatis prius oleis: ſicuti dictum eſt, ad hoc inſtitutum reſumendæ ſunt.

Decoctio ſimplicium in vaſe clauſo fieri debet, ne ſpiritus exhalent.

Aqua enim communis, cum qua ſemina calida herbæ, floréſque calidi exiccati macerantur, & tandem deſtillantur per alemb. æneum cum ſuo refrigerio, omnem illorum ſaporem, vim & virtutem attrahit: multóque euadit efficacior, quam ſunt vulgares aquæ, deſtillatæ ex iiſdemmet rebus etiam virentibus.

Extracta cum iiſdem aquis, ex omnis generis purgantibus, tàm ſimplicibus quàm compoſitis, parari poſſunt.

Hinc colligere licet, cum propria cuiuſlibet rei aqua, vel cum aquis cardiacis, aqua ſeri lactis, & aliis id genus, ex aloë, rhabarbaro, ſena, atque aliis purgantibus fieri poſſe extracta ſyrupos, & ſimiles remediorum formulas, ad purgandum corpus: quorum doſis multò minor erit vulgaribus iſtis: neque tàm guſtui ingrata.

Ad cuius rei demonſtrationem, cathartica quędam officinarum vſitatiſſima proponemus: quæ licet tantæ amaritudinis ſint, tantæque inſuauitatis atque pernicioſæ violentiæ: arte tamen & induſtria veri Empirici, hoc eſt expertiſſimi & peritiſſimi medici, non apirici & inexperti ſcioli, ſuauiora, corporique humano vtiliora & ſalutaria reddi queunt. De quibus deinceps, ſub finem huius libri, paucis agetur: ne quis fortè exiſtimet, à nobis vulgaria illa purgantia, prorſus in contemptum trahi, cum ex aduerſo, ægrotos ex iis, debitè & iuxtà artem correctis & adminiſtratis, multum iuuari poſſe, conſtanter aſſeueremus.

Inter alia igitur ſeligemus confectionem,

ſiue magnum illud electuarium Hamech, à Meſuæo deſcriptum: & hieram Pachij, quam & hieram Diacolocynthidos vocant: quæ duo purgantia, licet omnium frequentiſſime à medicis quotidiè præſcribantur: correctione tamē imprimis indigent, ob nimiam illorum caliditatem, amaritudinem, & agendi violentiam: quas qualitates à colocynthide, primario ingrediente, obtinent.

Videmus quædam ſpagyricæ artis lineamenta, vel in ipſa confectione Hamech, non obſcurè adumbrata: in qua maior artis induſtria conſpicitur; quàm in cæteris purgantibus omnibus vniuerſæ medicinæ. Imprimis autem in ea operatio illa chymica, quam extractionem appellant, manifeſtò eluceſcit. *Quid obſeruandum in vulgari præparatione confectionis Hamech.*

Compoſitio eius in partes duas diuiditur: in prima, ingrediuntur omnes myrobalanorum ſpecies, rhabarbarum, agaricus, colocynthis, ſena, polypodium, ſuccus fumiterræ: quæ omnia purgandi vim habent. Corrigentium autem officium abſoluunt ſequentia: abſynthium, thymus, epithymus, violæ, ſemina aniſi & fœniculi, roſæ rubræ, pruna, & vuæ paſſæ.

His omnibus, ſecundū artem in vás cū collo anguſto, quod chymici vocant matraciū, impoſitis, ſuperinfunditur ſerum lactis caprini, cuius quantitas materiã, quatuor vel quinq; tranſuerſos digitos, ſupereemineat: vas optimè clauſū in digeſtione, per quinq; dies, ponitur, in loco tepido: poſteà omnia coquūtur & colantur, vel, vt vno verbo dicã, omnia ſpagyricè peragũtur, nõ

ſecùs,ac in extractis parãdis operari ſolent chy-mici. Hæc itaque per extractionem operandi ratio, veteribus olim vſitata, non tanquam noua,ita temerè repudianda erat.

Altera huius compoſitionis operatio, planè craſſa eſt,& materialis:in qua manna,pulpę caſſiæ & tamarindi,ſcammonium,quinque myrobalanorũ genera,rhabarbarũ,ſemina fumiterrę, aniſi,& ſpicę nardi:omnia in craſſa ſua ſubſtantia,& tantùm in puluerem redacta,adiiciuntur.

Proprietates confect. Hamech,iuxtà vulgarẽ præparationem.

Hæc eſt illius confectionis deſcriptio: quæ præcipuum & ſummum remedium eſſe creditur,ad vtramque bilem & pituitam ſalſam purgandam: & hinc etiã ad morbos, qui ex humoribus iſtis generantur,quales ſunt lepra, cancer, omnéſq; ſcabiei ſpecies, vt porrigo, malũ mortuum, & ſimiles: nec non in febri quartana eadem vſurpatur: in lue etiam venerea eius ſemiũcia,cum conuenienti decocto exhibetur:alij addunt radicis veri hellebori nigri vſque ad drachmas duas. Quę tamẽ confectio tam amara eſt & faſtidioſa, ne dicam, pernicioſa & noxia imbecillo ventriculo, vt ſi quis ea vſus ſit ſemel,vix altera vice eandem admittat.

Reſtat igitur, vt promiſſi memores, hîc modum iuxtà artem ſpagyricam doceamus, quo prauæ illius qualitates corrigi, eáque ſalùbrior reddi poſſit. Modus eſt,vt ſequitur.

Præparatio extracti ex confect. Hamech,iuxta artem ſpagyricã.

Recip. Confect. Hamech 3. vel 4. vncias (aut plus minus, prout fert inſtitutum) pone in matracium vitreum, ſuperinfunde aquæ diſtillatæ ex ſucco pomorum curtipendorum, aut fumi-

terræ tantum, vt quatuor tranſuerſos digitos ſuperemineat. Aqua hæc efficacior erit, ſi illam cum ſufficienti quantitate ſucci limonum vel granatorum acidorum, depurati, acidulam reddideris. Huiuſmodi enim ſucci vitriolati, eſſentiis & proprietatibus citiùs extrahendis, valdè conducunt, & veri correctiui vicem gerunt, in tollenda ſcammonij, aliorúmque purgantium nimia caliditate & violentia. Summus ille vir, Theodorus Zuinguerus, ſolebat ſimiliter, malignam illorum vim corrigere aceto ſuo montano, ſolis philoſophis cognito. Sed hæc obiter. Vas igitur probè clauſum ponatur in B. M. mediocriter calido: vbi intrà triduum aut quatriduum aqua rubicundiſſima inſtar ſanguinis, & limpidiſſima apparebit: quam ſenſim per inclinationem transfundas in Alembicum vitreum: & caueas ne turbidi quid ſimul tranſeat: aliam aquam nouam affunde fecibus, & pone in digeſtione B. M. per duos treſve dies: ſeparando aquam puram, totiéſque id reiterando, quouſque aqua amplius non tingatur aut coloretur: ex hoc enim ſigno, perfectam omnium virtutum & tincturarum extractionem, cognoſces. Aquæ tota humiditas inde per exhalationem ſeparetur, in cineribus aut B. M. vaporoſo: in fundo Alembici, duriuſcula quædam ſubſidet ſubſtantia: ex qua, poſtquam refrixerit, formari poſſunt pillulæ: quarum duæ ad ſemidrachmam vel amplius, purgando corpori ſufficiunt, citrà aliquam noxam aut offenſam. Deauratæ, nullam omninò amaritudi-

Succi vitriolati, promptiori rerum extractioni plurimum cōducunt.

Per digeſtionem & coctionem in B. M. omnis amaritudo tollitur.

nem, anteà per digeſtionem ferè ſublatam, repræſentant, nec vllam ventriculo moleſtiam faceſſunt.

Loco aquæ pomorum, ſumi poteſt aqua deſtillata ex lacte, vel eius ſero, aut aqua fragariæ.

Compoſitio Hieræ pachij vulgaris.

Iuxtà eundem modum extractum paratur ex hiera Pachij: cuius compoſitionis ingredientia ſunt, ſtoechas, marrhubium, chamædris, agaricus, colocynthis, opopanax, ſagapenum, radices ariſtolochiæ rotundæ, petroſelini, piper album, cinnamomum, ſpicanardi, myrrha, ſerpillum, crocus: omnia hæc contrita, quorum pondus facit nonaginta quinque drachmas inuicem miſcentur cum mellis crudi, ſolummodò deſpumati, triplò, hoc eſt, libris tribus, minùs duabus vnciis, aut circiter.

Extractũ Hieræ pachij, arte chymica præparatũ.

Extractum autem, citrà mellis additionem, ex ſolis ſpeciebus fiat, quibus in vitrum poſitis affundatur aqua diſtillata, vel ex ſero lactis, vel ex fumoterræ, aut pomis redolentibus: quibus aquis permiſcentur ſucci aciduli limonum & granatorum, vt diximus: ſicq; deinceps tincturæ, ſecundum artem, vel eandem in confectione Hamech methodum, extrahentur.

Facilior & craſſior eiuſdẽ extracti præparatio.

Eiuſdem extracti præparatio, fit adhûc alio modo, craſſiori quidem, ſed breuiori via. Poſt primam enim digeſtionem, 4. aut 5. dierum, materia omnis per ſetaceum traiiciatur, & denuò in vitro nouo, in digeſtione ponatur: addẽdo ſuccorum pomorum & cydoniorũ, optimè depuratorum, ana ſeſquilibram: poſt ſufficientem digeſtionem, per duos aut tres dies, omnis

humiditas per Alembicum euaporetur quoad materia in fundo, in electuarij aut opiatæ conſiſtentia, ſubſidat: cui non opus eſt mel admiſcere: ſufficientem enim dulcedinem & ſuauitatem ſuppetunt additi illi ſucci, per ſe dulces & melliflui. Sin verò eandem in eximiam dulcedinem conuertere velis: adde mannæ electæ vncias ſex, & fac, vt ſimul cum ſuccis illis digeratur.

Doſis hieræ, hoc modo præparatæ, ſeſquidrachma, aut drachmæ duæ ad ſummũ, in forma boli: & ſemiuncia in clyſtere. Quæ licet craſſiori modo ſit præparata: non tamen ita noxia eſt ventriculo, vt vulgaris illa. Eius vſus erit in magnis & grauibus morbis: vbi eccoprotica, tanquam nimis languida, altiùs quàm ad primam corporis regionem penetrare nequeunt.

Quantis, quæſo, laudibus, eandem hieram extollit Scribonius Largus, quã affirmat ſummum & præcipuum medicamen eſſe, epilepſiç, vertiginis, maniæ, hemicraniæ: aſthmatis & catarrhi ſubitanei: incubi prætereà, conuulſionis caninæ, & omnium melancholiæ affectuum; nec non podagræ, ac imbecillitatis ventriculi?

Quantæ virtutes, hieræ pachij attribuantur à Scribonio l. 1. de cõpoſ. medic. cap. 29.

Si igitur ea tantis proprietatibus prædita credatur, nondum præparata aliter, quam cum crudi mellis admixtione: multò certè nobiliores ac præſtantiores demonſtrabit effectus, poſt debitam præparationem, quam modo deſcripſimus: quod vel experientia teſte, manifeſtum eſt.

Placet inſuper, in hoc Diæteticum noſtrum,

cathartica illa minoratiua ſiue eccoprotica, tanquam cæteris gratiora, & benigniora, inſerere. Quorum præparationes aliquas, minimè vulgares, nec minùs faciles, quàm vtiles, annectemus.

Syrupus ex caſſia.

Exempli loco ſumemus Caſſiam: ex qua cum eadem aqua pomorum, eâdem etiam methodo, & via, vt ſuprà, extrahitur eſſentia & tinctura limpida & rubicunda inſtar rubini aut vini rubri. Ad quod inſtitutum, recipe pulpæ caſſiæ vncias duas vel tres, ſuperinfunde aquę dictę tantum, vt ſuperemineat quatuor digitos: & digere in B.M. lentiſſimo, per 8. tantum horas: in quo tempore tinctura apparebit, vt ſuprà. Ex hac tinctura diaphana, cum ſaccharo paratur ſyrupus, qui ad duas vncias exhibitus, ſufficienter purgat, & facilis eſt paratu.

Syrupus ex caſſia & manna.

Si ex caſſiæ & mannæ Calabrinæ æquis partibus, ſeruata proportione ſupra dicta (non enim opus eſt maiorem eius quantitatem ſimul & ſemel præparare, quàm ſufficit pro doſi vna) cum iiſdem aquis pomorum aut ſeri lactis, eſſentiam ſiue tincturam extraxeris: omnem mannæ ſubſtantiam diſſolui, & vnà cum caſſia in tincturam claram & pellucidam conuerti videbis: ex qua citrà ſacchari additionem parari poteſt ſyrupus caſſiæ cum manna: quo mitiſſimo remedio purgari poterunt prægnantes mulieres, infantes, aliique, qui imbecilliorem habent ventriculum.

Syrupus ex caſſia, mãna, & ſena.

Vnciis duabus pulpæ caſſiæ & mannæ, adde vnciam vnam folliculorum ſenę mundatorum:

& progreſſus in cœteris vt ſuprà, fac extractum ſecundum artem. Ex quo cum additione modici ſacchari, componitur ſyrupus caſſiæ, mannæ & ſenæ: doſis tantum eſt vncia vna, qua clemēter purgantur omnes humores, & eſt inſtar alicuius Catholici.

Si humiditatem eius per euaporationem in B.M. ſeparaueris, electuarium habebis: quod ad drachmas tres vel quatuor, ſiue in forma boli, ſiue potionis, diſſolutum cum conuenienti liquore exhibebis. Eiuſmodi remedia, tam præparandi modo, quàm virtutis efficaciâ, longè præſtant catholico illi caſsiæque vulgariter tranſcolatis: quæ turbida nimis & magna inſuper doſi exhibita, non poſſunt non eſſe ingrata, & faſtidioſa: vt nihil dicam, de ingredientium impuritate & cruditate, quæ per digeſtionem depurantur, dulcorantur, & maturantur, gratioráque guſtui, & ventriculo vtiliora redduntur. *Electuarium ex eodem extracto.*

Suprà, de melle diximus, quàm proximè id accedat, ad æthereamn cœleſtémque naturam, quam etiam caſſiam & mannam longè ſuperat: eiuſdem tamen incommoda tanta eſſe oſtēdimus, vt, niſi bene deſpumatum depurgatúmque fuerit, vel Galeno etiam teſte, plus noceat, quàm proſit. Manna igitur & caſſia, quòd longè precedant à bonitate mellis, ideò deteriora ſunt æſtimanda: ſi cruda, vt moris eſt, exhibeantur. *Manna & Caſsia, nōdum præparata, cruditatū & impuritatum pleniſsima.*

Veruntamen per digeſtionem & coctionem ritè præparata, noxiam omnē qualitatē exuūt,

eamque cũ ſalutari & benigna permutãt: minori etiã doſi ſumpta, guſtum minimè offendunt: multóque citiùs, ac ſecuriùs, quàm anteà, corpus euacuant: & tandem in omnibus, præcepto ſatisfaciunt Hippocratis, qui citò, tutò, & iucundè mederi iubet.

His & ſimilibus remediorum generibus abũdat pharmacopœa noſtra: ex qua pauca tantum mutuari, inque Diæteticum præſens, transferre, viſum fuit: vt palàm fiat omnibus, nobis nõ incognita eſſe vulgaria iſta remedia, néque eadem nobis ſimpliciter improbari: imò eſſe quædam in illis ſingularia, nec cuiuis obuia: quæ tamen ex propria ſcientia & experientia, publico hoc ſcripto, aliis communicamus.

Encomiũ Chymiæ.

En egregia illa chymiæ effecta, quæ in ingenioſa ſummorum medicamentorum inuentione, demõſtrantur. En ſummam eius in Therapenſi vtilitatem, & neceſſitatem maximam. Quid verò chymiæ ſcientiâ præſtantius, quid eâ dignius aut excellentius? Pleríque in Academiis doctorum virorum, Medicorum & philoſophorum illam ſuſpiciunt, amplexantur, deoſculantur. Itali, Angli, Poloni, Dani & Sueci, eam in deliciis habent, colunt, amant. Germania item tàm inferior, quàm ſuperior, quæ fertiliſſimum doctorum virorum ſeminarium, hactenus ſemper fuit, & adhûc noſtro ſeculo, tot præclariſſimos & doctiſſimos alit viros: inter quos pretioſa illa, omníque laude digniſſima chymia viget, floret, vireſcit: quæ tamen interim, à quibuſdam eiuſdem oſoribus, contrà

Digitized by Google

omne eius & æquitatem, tanquam res pernicioſa, vnà cum ſuis ſectatoribus, maledictis proſcinditur, ſuperbè contemnitur, & ad extremos vſque Garamantas, ignominiosè amandatur.

Remedia illa, de quibus hactenus egimus, quàmuis ſpagyricè præparentur: omnia tamen ex vegetabilium familia ſunt petita. De induſtria enim iis noluimus metallica, tanquã multis ſuſpecta, immiſcere: quamuis illorum effectus admirandos, quotidiana palàm enunciet experientia.

Clarè hoc teſtantur thermæ, ſiuè balneæ naturales, ad quas, ob inſignem earum vim in morbis curandis, ægri deploratiſſimi, fruſtrà tentatis ceteris remediis omnibus, tandem ablegantur. *Thermarũ vtilitas.*

Medicus quidam, huius vrbis primarius, & vir doctiſſimus illarum vires non ita pridem expertus eſt. Is enim, cum hydropiſi tentari cœpiſſet, vſu thermarum Forgenſium in Normania, quæ ferri proprietates habent, priſtinæ ſanitati reſtitutus eſt.

Adeò nota eſt harum balnearum vtilitas & præſtantia, vt res non egeat probatione: niſi quis mente captus, rerum teſtimonia negare velit.

Aqua in viſceribus terræ, mineralia corpora percurrendo & alluendo, illorum virtutes & proprietates trahit. Natura verò ſagax & prouida, per omnes terræ partes, aquarum iſtarum ramos, diſpertita eſt, vt illarum beneficio ho-

mo, in cuius gratiam productæ ſunt, frueretur. Nulla eſt ferè prouincia in Gallia noſtra, in qua eiuſmodi aquarum fontes non ſcaturiant: vt minimè opus ſit incolis, illarum causâ longinquum & ſumptuoſum iter emetiri.

Sic arte imitante naturam, vel aquâ vel vino, aliiſue liquoribus, aptis virtutes extrahuntur mineralium, ex iiſque pro diuerſa morbi natura, varia quoque & diuerſa præparantur: remediorum genera.

Proprietates thermarum Forgēſiū.

Aquæ ſiuè thermæ Forgenſes, ferri qualitates, vt paulò ante diximus, obtinent: iecur roborant, & cæteris partibus, nutritioni inſeruientibus, proſunt: cachexiam prætereà, cauſam hydropis, iuxta Auicennam & Aurel. antecedentem tollunt. Vinum noſtrum chalybeatum, iiſdem planè dotatum eſt virtutibus: nec non puluis ille, in quo ferrum ritè præparatum, baſis locum tenet: quorum mirabiles effectus, in hiſce & ſimilibus morbis, ſeſe indies manifeſtè produnt.

Sed qua fronte aut religione damnantur hodie eiuſmodi remedia, ex metallis ſiue mineralibus parata: præſertim, ſi ea ſolertis medici induſtriâ, ſecundum artis & naturæ leges, non per ignarum quendam Empiricum aut ſophiſtam, præparentur? cùm eorundem vſus apud antiquos, & quidem citrà vllam præparationẽ paſſim occurrat. Sicut videre eſt ex pluribus veterum ſcriptis.

Nicolaus Myrepſus, inter Græcos celeberrimus autor, præclaram nauauit operam in lo-

cūpletāda pharmacia, & collectis ſelectioribus anteceſſorum ſuorum remediis, librum de Antidotis conſcripſit: in quo plus quàm centum reperies Antidotos, vel ſelectiſſimas etiā, in quarum compoſitione, metallica ſiue mineralia, hodie à multis damnata, cruda inſuper & ſine præparatione, ingrediuntur.

In Antidoti Tripheræ è ferro, compoſitione, additur libra vna ſtomatidis ferri, vt vocat: quod ingrediens reliquorum omnium doſin ſuperat. Creditur illa conducere ad frigidos affectus, & ſtomachi cruditates. *Myrepſ. de Antid. c. 221.*

Paratur hodiè ex chalybe, ſine aceto & igne, puluis, cuius etiam anteà mentionem fecimus: ex quo cum quibuſdam ſpeciebus corroborātibus tabellæ conficiuntur, quæ in cachexiis mirandos edunt effectus: Horum, inquam, remediorum ingredientia præcipua, ſunt ex mineralium familia deſumpta: præparatio verò eorundem planè chymica eſt. Cum igitur tanta ex mineralibus effloreſcat vtilitas, quis, quæſo, illa temerè flocci faciet aut vituperabit? *Tabellæ ex Puluere Chalybeato.*

Sulphur, quia facilè inflammatur, à multis calidiſſimum & prorſus igneum iudicatur, & idcircò è remediorum ordine excluditur. Sed quomodo id ſequatur, non ſatis perſpicio. Cāphora enim, quæ vel in aqua ardet, communi omnium conſenſu frigida potius quàm calida cenſetur. Accedit quod & eadem, ſapore ſatis acri ſtipetur: ſulphur autem omnis acrimoniæ expreſſit. *Sulphuris remedia cur ſuſpecta quibuſdam videātur.*

Sulphuris vſus veteribus non improbatus. Cur verò hodiè abrogatur & damnatur id quod veteres olim vno ore comprobarunt. In eodem enim Myrepſo viginti plus minus ſeſe offerunt antidota: quorum alia ſpecifica putãtur remedia, contra febres & inflammationes internas:in quibus tamen ſulphur viuũ, & planè crudum, tanquam præcipuum inter alia ingrediens non prætermittitur: Nimis longum foret, ſingula minutim hîc recenſere: præcipua igitur tantùm pro aſſertionis noſtræ confirmatione,in medium hûc adferam.

Cap. 220. In Antidoto Pauli,quàm Myrepſus ad Aphoniam, ſpirandi difficultatem, aſthma, dyſenteriam,& colicos dolores cõferre ſcribit,ſulphur non omittitur.

Cap. 228. Sic in antidoto,Panacea appellata,cui adſcribit vim,febres, aliáque infinita mala ſanandi, ſulphur ingredientis locum habet.

Cap. 223. Idem Sulphur ingreditur compoſitionem perſicæ antidoti: quæ inſigne creditur remedium eſſe contrà omnis generis morbos, contrà cephalalgiam icterum,& febres intermittẽtes omnes. Imò in eadem compoſitione tanti ab illo æſtimata, adduntur etiam Arſenici crudi drachmæ quinque. Sic in antidoto, cap.303. Muſæ Apollonio adſcripta, idem Arſenicum, ingreditur: quam tamen Antidotum omnibus hepatis affectibus, vtiliſſimam eſſe affirmat. Sed abſit, vt eius vſum comprobare auſim. *Arſenici vſus in quibuſdã veterum antidotis.*

In aliis antidotis, eidem Apollonio, cap. 301. 302. 303.adſcriptis,quarum vltima Aphraſtos nominatur (tanquam res pretioſiſſima,

nec temere cuiuis communicanda, ſed per aurem tantùm clam inſuſurrāda ſit) ſulphur quoque additur. Sed optarem inter alia huius antidoti ingredientia, maiuſculis conſignari literis STERCVS BOVILLVM. Ecquid enim lautius aut iucundius excogitari poſſit pro delicatulis? in quorum, ſcilicet gratiam ſolùm id forſan additum eſt.

Deníque ſulphur in tanto olim vſu, pretioque fuit, vt Myrepſus plures Antidotos à ſulphure tanquàm illarum præcipuo ingrediente appellarit: vt eſt antidotus de ſulphure vel lexopyretos, & aliæ, vti videre eſt cap. 339. 358. 359. Quæ, iuxtà eundem authorem omnes cōferunt, ad tuſſim inueteratam: febrem tertianam & quartanam: cōtra ipſum quoque morbum caducum.

Cum igitur ſulphur, crudum, & multis adhûc impuritatibus inquinatum, veteribus olim adeò vſitatum fuerit, quî fit, quod hodiè eius vſus damnetur in iis, qui ſingulari artis induſtria, eius cruditatem & impuritatem tollunt, ex eoque ſumma & optima præparant remedia? Flores enim albi: nec non lac ſiuè butyrū dulce, arte præparatum, multò ſunt præſtantiora remedia contra tuſſim, aſthma, phthiſim, & ceteros thoracis affectus, quàm ſulphur crudum exhibitum. Sic balſamum rubicundiſſimum, inſtar rubini, philoſophicè extractum, & ad guttas aliquot cum iuſculo aut alio conuenienti liquore exhibitum, iiſdem affectibus, & imprimis pulmonum vlceribus prodeſt, cu-

Proprietates florum & butyri ſulphuris.

Balſamum ſulphuris.

ius viribus longè impar eſt ſulphur vulgare.

Aciditas Sulphuris. Aciditas prætereà ſulphuris, extracta, & ab oleaginoſa illa & aduſtibili qualitate ſeparata, febrilem calorem penitùs extinguit, tantum abeſt, vt eundem foueat, augeátve.

Cur hodie vitrioli vſus, in medicina non toleretur. Ex vitriolo quoque, optima præparari poſſunt etiam interna medicamina; quia verò id veteribus non ſatis cognitum fuit, ex remediorum cenſu immeritò hodiè expungitur.

Proprietates vitrioli iuxtà Galenũ. Lib. de re med. Oribaſ. med. Coll. li. 15. Galenus lib. 9. ſimp. vbi de vitriolo tractat, non ſatis demirari poteſt, quod ſub tàm inſigni eius adſtrictione, tanta caliditas deliteſcat: ob quàm cauſam carnibus tantùm humidioribus, à corruptione vindicãdis, vtiliſſimum eſſe ſtatuit Paulus & Oribaſius, eiuſdem ſunt opinionis cum Galeno. Sed huius admirationis nodũ ſoluit interna vitrioli anatomia. Quod enim interiùs in eius oculto continetur, id exhibetur per artem ſpagyricam: cuius beneficio, ex eodẽ extrahuntur tria: phlegma ſubdulce: ſpiritus acidus: & oleum acerrimum.

Proprietates vitrioli occultæ, arte ſpagyrica conſpicuæ fiunt. Præter hæc etiam, per artificioſam hanc diſſectionem, ſeparari ex eo poſſunt Sal, citrà moleſtiam vomitum ciens: pérque ſudores & vrinam purgans: & Sulphur dulce ſeu narcoticum quod verum anodynum eſt ad quoſuis dolores mitigandos, citrà ſtuporem, qui aliâs vulgaria illa opiata & narcotica plerunque comitari ſolet.

Duæ proprietates contrariæ in vitriolo, ſolis artiſtis cognitæ. Hanc internam rerum anatomiam, ſi calluiſſet Galenus, duas prætereà qualitates planè contrarias, ſub eadem vitrioli aciditate deprehendiſſet

hendiſſet (quod periti norunt artifices) quarum vna corpora ſolida & dura, veluti lapides, & alia huius generis diſſoluit: altera contrà, ſpiritus volatiles, vt aquam vitæ ſiue ſpiritum vini,& ſpiritales ſubſtantias, quæ nullo frigore externo vel violentiſſimo conſtringi aut condenſari poſſunt, coagulat. Vnde liquidò conſtat,eadem vi,ab eo in corpore humano diſſolui arenulas & calculum, & contrà, ſpiritales fumoſóſque vapores coagulari: à quibus aliâs varia producuntur ſymptomatum genera, niſi coagulationis fræno, tanquam ſummo illorum remedio,compeſcantur.

Quòd ſi vir ille ſummus reuiuiſceret hodie, quanta haud dubie admiratione, quantóque deſiderio & amore amplecteretur, tam ſublimem ac raram philoſophiam: quæ non in friuolis conſiſtit diſputatiunculis, nec in dubia opinionum fallacium fluctuatione: ſed certiſſimo potius & tutiſſimo experientiæ fundamēto, inconcuſſa nititur,& iis tandem acquieſcit, quæ oculi vident, & manus tenent.

Dioſcorides vitriolo crudo,non tantùm ad externos, ſed ad internos etiam affectus vtitur: cuius drachmam vnam cum melle exhibet,cōtrà aſcarides & vermes, & ad ciendum vomitum iis, qui ex nimio fungorum eſu torquentur.

N. Myrepſus, libro ſuprà citato, inter varij generis antidotos, quarum cōpoſitionem ingrediuntur calchitis,miſy, & alumen, quæ naturam vitrioli obtinent, vnam cap 157. Chry-

ſippo attributam: alteram Eclogam, hoc eſt, ſelectiſſimam dictam, deſcribit: Hanc imprimis prodeſſe docet cruētę ſpuitioni,& hæmorrhagiæ. Calchitis item compoſitioni Theriacæ additur. Quæ omnia, eum in finem à nobis dicuntur, vt conſtet, veteres quóque, mineralia eiuſmodi, vel cruda & impura, imò plumbum ipſum, ſolummodò vſtum (vt in Mithridatij compoſitione à Myrepſo cap. 412. deſcripta, videre eſt) vſurpaſſe: tantum abeſt, vt illa cōtempſerint aut odio adducti, ex remediorum albo deleuerint: ſicut nonnullos hodie factitare videmus. Sed vt liberè dicam quòd ſentio, eorum ego vſum in medicina probare nō poſſum, priuſquàm ſecundum artem, optimè præparata fuerint. Oleum vitrioli, cuius tanta eſt acrimonia, vt corium & pannum corrodat, Mathiolus tanquam ſummum remedium ad calculi comminutionem & vrinæ ſuppreſſionem, ad aſthma item,& ſpirandi difficultatem, cum conuenienti liquore exhibet: & quorundam admixtione, vim ipſius acerrimam corrigit. Sed vulgares ſunt, eiuſmodi correctiones. Verus philoſophus, pernicioſam illam acrimoniam omninò tollit, eámque cum liquore ſalis tartari, quantumuis acriori, ſubdulcem reddit, vt non ſecus ac ſyrupus limonum, per hos exhiberi poſſit. Pauci his fidem adhibent: ſed veritatem dictis ineſſe, norunt illi, qui in peruestigandis Naturæ ſecretis, dies noctéſque conſumunt.

Mineralia non niſi præparata in medicū vſum vocanda ſunt.

Antimonium, tanquam lethale venenum

Digitized by Google

hodie à multis proclamatur: iuxtà Dioſcoridem tamen & veteres, facultatem habet adſtringendi & refrigerandi: ob quã cauſam vſus eius eſt, in collyriis oculorum. Galenus ipſi vim exſiccandi & adſtringendi attribuit: ita vt neque à Dioſcoride, neque ab ipſo Galeno, aliiſuè ex veteribus, inter venena ſimpliciter recenſeatur. Sed demus, id eſſe venenum, num proptereà ipſius vſus in medicina prorſus interdicendus? Lapis enim Lazuli, & lapis Armenius, licet ambo inter venena annumerentur, ex remediorum tamen purgantium numero, nullo modo excluduntur. *Antimonium, & eius facultates iuxtà veterum opinionẽ.*

Diſplicet multis in antimonio, nimia purgandi vis & violentia, tàm per vomitum, quàm per ſeceſſum: quam ipſemet non laudo. Veruntamen eius vis, tàm vehemens & pernicioſa nõ eſt ac tithymali, thapſiæ, hellebori albi, & aliorum violentiſſimorum remediorum, quæ conuulſiones excitant, & ad venenorum claſſem, ſub quibus antimonium non continetur, iam pridem relata ſunt. *Violentia Antimonij non tãta eſt, ac cæterorũ deleteriorum.*

Sanctè teſtari poſſum, me nunquam antimonij vitro vſum fuiſſe. In vitrificatione enim non conſiſtit vera eius præparatio: quam omnes veri Philoſophi improbant. Scio tamen, infinita remediorũ genera ex antimonio præparari poſſe: multóſque noui in Germania percelebres medicos, qui vitrificato antimonio, ad vomitum ciendum, fœlici cum ſucceſſu vtuntur. *Vitrificatio antimonij improbatur.*

Verùm ab illis interdum ita præparatur, vt

Digitized by Google

Variæ Antimonij proprietates, pro varia eiuſdem præparatione.

vomitum citrà vllam moleſtiam: interdum, ſolam ſaliuationem prouocet. Neque contemnenda eſt illa purgandi ratio, olim Hippocratis tempore admodum frequens & vſitata.

Ex eo porrò varia purgantia parantur, quæ morbum eiúſque cauſam, citrà vehementem corporis perturbationem, radicitùs tollũt. Varia quóque hydrotica, diuretica, imò roborãtia & Bezoardica, magnæ virtutis remedia, ex eodem conficiuntur.

Nec mirum id videri debet, tot támque contrarias facultates vnico ſubiecto ineſſe. Vera enim ſcribo, & quæ ad oculum, ſi res poſtulet, demonſtrare poſſum. Perinde ac notum eſt omnibus, in Guaiaco tres diuerſas ineſſe proprietates: diureticã nempè in ſpiritu acido: ſudoriferam in oleo: cuius guttæ aliquot cum vino aut iuſculo infuſæ exhibentur: & vim purgantem in ſale: cuius vnus vel duo ſcrupuli, cum aqua propria, ſeu liquore acido, pro doſi ſufficiunt.

Tres diuerſæ ſubſtantiæ in Guaiaco, non ſecus ac in Antimonio.

Quod ſi antiqui & Anteceſſores noſtri non ſatis comprehenderint, tot diuerſas naturarum proprietates in vnico contineri ſubiecto: num propterea rei veritas tollitur?

Veteres ne per ſomnium quidem cogitarunt: ipſum antimonium, cum tàm nigri coloris, támque terrenæ & craſſæ ſit ſubſtantiæ, in vitrum candidum, & pellucidum, inſtar chriſtalli, & rubrum inſtar rubini; ſola calcinatione & fuſione tranſmutari poſſe: neque, opinor, ſuſpicati ſunt vnquam, in eo tam inſignẽ latere purgandi vim: ſicuti certò conſtat, illud

in exigua doſi, 4. tantum aut 5. granorum, in vino vel aqua maceratum, & ſumptum, tantâ vehementiâ corpus turbare, vt tam supernè quàm infernè, valentiſſimè purget: ponderis & virtutis quantitate non imminuta. Quoties enim idem denuò infunditur, toties nouam purgandi vim liquori impartitur, citrà virium pōderíſque imminutionem. Hinc liquet, eiuſmodi operationes planè contrarias eſſe adſtrictioni, quam ipſi attribuunt veteres: qui ab externa anatomia, eius ſuperficie tenus, depinxerunt qualitates.

Sed valeat vitrum iſtud: quamuis Empirici in medicorum ſæpenumerò opprobrium, grauiſſimos & deſperatos planè morbos eodē ſanent. Medicinæ enim virtus, vt diximus, non conſiſtit in vitrificatione, ſed in vera eius præparatione, quā docet Baſilius Valētinus, monachus, ordinis S. Benedicti, sūmus philoſophus & medicus: qui in libris ſuis, longè antè natum Paracelſum, Germanico idiomate conſcriptis, quinquaginta remediorū genera ex Antimonio edocet: Vnde cōſtat, quātam induſtriā olim hic vir, nec nō alij politiori ingenio præditi adhibuerint, in optimorum remediorū perueſtigatione: quæ conſecuti, magni fecerunt, & pretioſi loco theſauri habuerunt.

Veræ Antimonij præparationes à Baſilio Valentino monacho traduntur.

Sed quæro, cur nunc Antimonium, tāquam lethale venenū reiiciatur, cum certum ſit, eius vſum in præcipuis veterum antidotis nō fuiſſe improbatum. Vide Antidotum è zingibere, à Myrepſo deſcriptum: quæ iuxtà eundem auto-

rem,confert plurimum apoplexiæ, maniæ, & quartanæ febri: in hac lapidis lazuli, & lapidis Armenij drachmæ tres: & tantundem lapidis Antimonij,omnia tamen cruda, & impuritatũ adhûc plena, ingrediuntur.

Sed audio nonnullos hîc inferre, pro Antimonio artimonium eſſe legendum: Artimonium autem idem ſignificare ac pyrethrum. Sed quàm præpoſtera & ſiniſtra hæc ſit interpretatio, Leonhardus Fuchſius vir doctiſſimus & celeberrimus,conſpicuè demonſtrat in verſione Myrepſi vltima: qui præterquã quod antimonium, ex ſententia Serapionis, lapidem appellet,nominatim inſuper ſtimium id eſſe,in commentariis addit. Pyrethrum autem,quantum differat à lapide, & ab ipſo ſtimio, nemo non nouit. Taceant ergò in poſterum illi, qui vocabulum hoc in alium torquere ſenſum conantur,quàm Fuchſius, ſummus ille vir id acceperit: cum quo hîc errare malo, quàm cum nonnullis inferioris notæ benè ſentire.

His non obſcurè ſuffragari videtur Mathiolus,magnum illud medicorum lumen, qui de Antimonij vitro, eiúſque virtutibus, cõment. in Dioſcorid. cap. 9. in hæc ſcribit verba:

Quo fit vt non poſſim non mirari nonnullorum Medicorum ingenium, qui ſtibium venenum eſſe mortiferum contendunt. Si quidem ſe medicos eſſe profitentur, miror quidem eos hactenus nõ obſeruaſſe,rara admodum,vel fortaſſe nulla reperiri medicamẽta,aluum electiuè exoluentia,tam priſcis,quàm recẽtioribus medicis vſurpata,quæ venenoſam vim non ſortiã-

tur. Elleborum enim vtrúmque, Tithymalorũ omne genus, Pityuſa, Elaterium, Colocynthis, Turpetum, Thapſia, Bryonia, Scammonium, Thymelæa, Chamelæa, Cyclaminus, & inter foſſilia Armenius atque cæruleus lapis, quinetiã æris ſquama, qua paſſim vſi ſunt antiqui ad cutem ſubeuntes aquas, venenoſa vi haud ſunt expertia. Atqui quid dicent de Sandraca atrociſſimo veneno? An non eandem propinat cũ melle, aut in catapotiis Dioſcorides aſtmaticis, & aliis in diſcrimine laborãtibus? Nõne & Auicenna Arſenicum quoque propinat? Hoc mihi dixiſſe ſat eſt vt illorum negligentiam, ne dicã inſcitiam palàm faciam, qui ſuis opinionibus (profectò ridendis) inhærentes, nõ vident dũ ſtibium vituperant, interim tamẽ à præſcriptis medicamentis non abſtinent, imò iis quotidie vtuntur, quorum nonnulla longè magis ſumẽtibus nocent, quàm ſtibium: Cuius vſus (vbi rectè in morbis conueniat) ſæpe miraculi ſpeciem affert, & præſertim vbi propinetur ex catapotiis ex Gal. hiera paratis. Quam ob rem optimè ij dicunt ac intelligunt, qui in deploratis ferè morbis diuturnis, ipſíſque pituitoſis & melancholicis curandis ſtibium Dei manum appellant.

Vel ſola tanti viri authoritas, ſufficere deberet, ad redarguendam illorum opinionem, qui antimonij vitrum, adeò deleterium eſſe opinantur. Addit inſuper autor duas hiſtoriolas, ad majorem veritatis confirmationem: quarum altera eſt de Georgio

rem, confert plurimum apoplexiæ, maniæ, & quartanæ febri: in hac lapidis lazuli, & lapidis Armenij drachmæ tres: & tantundem lapidis Antimonij, omnia tamen cruda, & impuritatũ adhûc plena, ingrediuntur.

Sed audio nonnullos hîc inferre, pro Antimonio artimonium eſſe legendum: Artimonium autem idem ſignificare ac pyrethrum. Sed quàm præpoſtera & ſiniſtra hæc ſit interpretatio, Leonhardus Fuchſius vir doctiſſimus & celeberrimus, conſpicuè demonſtrat in verſione Myrepſi vltima: qui præterquã quod antimonium, ex ſententia Serapionis, lapidem appellet, nominatim inſuper ſtimium id eſſe, in commentariis addit. Pyrethrum autem, quantum differat à lapide, & ab ipſo ſtimio, nemo non nouit. Taceant ergò in poſterum illi, qui vocabulum hoc in alium torquere ſenſum conantur, quàm Fuchſius, ſummus ille vir id acceperit: cum quo hîc errare malo, quàm cum nonnullis inferioris notæ benè ſentire.

His non obſcurè ſuffragari videtur Mathiolus, magnum illud medicorum lumen, qui de Antimonij vitro, eiúſque virtutibus, cõment. in Dioſcorid. cap. 9. in hæc ſcribit verba:

Quo fit vt non poſſim non mirari nonnullorum Medicorum ingenium, qui ſtibium venenum eſſe mortiferum contendunt. Si quidem ſe medicos eſſe profitentur, miror quidem eos hactenus nõ obſeruaſſe, rara admodum, vel fortaſſe nulla reperiri medicamẽta, aluum electiuè exoluentia, tam priſcis, quàm recẽtioribus medicis vſurpata, quæ venenoſam vim non ſortiã-

tur. Elleborum enim vtrúmque, Tithymalorũ omne genus, Pityuſa, Elaterium, Colocynthis, Turpetum, Thapſia, Bryonia, Scammonium, Thymelæa, Chamelæa, Cyclaminus, & inter foſſilia Armenius atque cæruleus lapis, quinetiã æris ſquama, qua paſſim vſi ſunt antiqui ad cutem ſubeuntes aquas, venenoſa vi haud ſunt expertia. Atqui quid dicent de Sandraca atrociſſimo veneno? An non eandem propinat cũ melle, aut in catapotiis Dioſcorides aſtmaticis, & aliis in diſcrimine laborãtibus? Nõne & Auicenna Arſenicum quoque propinat? Hoc mihi dixiſſe ſat eſt vt illorum negligentiam, ne dicã inſcitiam palàm faciam, qui ſuis opinionibus (profectò ridendis) inhærentes, nõ vident dũ ſtibium vituperant, interim tamẽ à præſcriptis medicamentis non abſtinent, imò iis quotidie vtuntur, quorum nonnulla longè magis ſumẽtibus nocent, quàm ſtibium: Cuius vſus (vbi rectè in morbis conueniat) ſæpe miraculi ſpeciem affert, & præſertim vbi propinetur ex catapotiis ex Gal. hiera paratis. Quam ob rem optimè ij dicunt ac intelligunt, qui in deploratis ferè morbis diuturnis, ipſíſque pituitoſis & melancholicis curandis ſtibium Dei manum appellant.

Vel ſola tanti viri authoritas, ſufficere deberet, ad redarguendam illorum opinionem, qui antimonij vitrum, adeò deleterium eſſe opinantur. Addit inſuper autor duas hiſtoriolas, ad majorem veritatis confirmationem: quarum altera eſt de Georgio

Handſchio, percelebri medico, qui peſte conflictatus, vitri illius vſu conualuit. Altera eſt de Andrea Gallo Tridentino inſigni quoque medico Ferdinandi Archiducis Auſtriæ, qui, cum in grauiſſimum incidiſſet morbum, & morti proximus, nihil prorſum opis, à vulgaribus ſentiret pharmacis, ex deſperatione quaſi ad antimonium confugit, & authoritate Georgij Handſchij, qui non empiricus, ſed celebris erat medicus, & qui experientiâ propriâ edoctus, antimonij vſum, iam anteà ſatis comprobârat, fretus, ſumptis tribus eius vitri granis, ſtatim per vomitum, vltrà quatuor vncias, puræ putæ choleræ euomuit: ex quo vno actutum leuatus, paulò pòſt integræ ſanitati reſtitutus fuit.

Noui inſignes aliquot medicos, Hippocraticæ medicinæ addictos, & neutiquam paracelſiſtas, vt vocant, qui antimonio vtebantur: non tamen in ſubſtantia ſua craſſa, ſed per infuſionẽ, aut ſingulari quodam artificio præparatum: Inter hos occurrit Theodorus Zuinguerus, felicis memoriæ, ſingulare ſeculi noſtri lumen, quem præceptoris ac parentis inſtar ſemper colui: nec non ſummus ille vir Felix Platerus, qui adhûc vitali aura perfruens, in inclyta & antiqua illa Rauracorum Academia, primarij medicinæ Profeſſoris ſiue Archiatri officium, maxima cũ laude & dignitate hactenus geſſit: hic inter alia ſua arcana medica, antimonio non poſtremum tribuit locum: quod ad peculiarem quendam modum, non cuiuis cognitum ab ipſo præparatum, & tempore opportuno exhibitum, nullam

omninò noxam aut perniciem corpori infert, nec malam in partibus diathesin, vt falsò quidam cauillantur, poſt ſe relinquit. Hunc, de antimonij vſu vel abuſu loquentem, cæteri audiant: qui ab experientia propria, non ex auditu, qui ex ſcientia, non opinione, de huius generis præſtantiſſimis remediis, ſincerum proferre poteſt iudicium, nō corruptum; vt quidam harum rerum apirici & inexperti facere ſolent.

Ingenuè fateor, me ab iſtius vſu hactenus prorſus abſtinuiſſe, idque ob nimiam eiuſdem in corpore turbando actionem & violentiam. Malo enim clementioribus vti remediis, modò tollendo morbo idoneis. Interim tamen huius generis remedia, non planè reiicienda, imò vulgaribus pleriſque (analogiâ vtrobique ſeruatâ) anteponenda eſſe exiſtimo.

Sin verò, neceſſitate vrgente, ad huiuſmodi remediorum vſum confugiendum ſit: præparatione pernicioſa illorum qualitas, vtique tollenda prius eſt. Sic helleborus ritè præparatus (quem & Hippocrates, & poſt illum Meſuæus non ſolum vſurpabant, ſed ſummis etiam laudibus euehebant) in affectibus deploratis, in quibus eccoprotica nimis languida comperiuntur, ſummum & ſalutare eſt remedium. Venenata enim & maligna eius qualitas præparatione prorſus ſecernitur quemadmodum id in pharmacopæa noſtra, vna cum aliorum plurium remediorum præparationibus, copioſiùs docebimus.

At verò, ſi tanta mali ſit pernicies ac contu-

macia, vt neque helleboriſmo, neque ſimilibus remediis, è vegetabilium familia petitis expugnari poſsit: cur ægri in tantis morborum anguſtiis cõſtituti, ad thermas ſiue balneas metallicas & naturales ablegantur? Nonne quia illarum admirandi & potentiſſimi effectus, in perſanandis morbis, ſeſe indies manifeſtè produnt? Sed videmus, virtutem eiuſmodi aquarum mineralium, non continuò vigere, ſed certis tantùm ſtatiſque temporibus cum magno emolumento effloreſcere. Ne igitur intereà temporis æger, ex morbi vehementia fortè pereat, nonne ipſi magis conſultum foret, remediis quibuſdã metallicis ſiue mineralibus, à docto medico præparatis, vt vi ſua ſpecifica præſenti morbo profligando conuenientibus vti? In cachexia enim ad hydropiſin inclinante, thermę Forgenſes, quæ ferri naturã participant, pro remedio ſpecifico præſcribi ſolent: ſi verò æger vel temporis iniuriâ, vel morbi magnitudine impeditus, illas adire nequeat: cur quæſo non liceat huic exhibere vinum chalybeatum: tanta artis induſtria præparatum, vt potentiſſimã præſentis mali exſcindẽdi & prorſus tollẽdi vim obtineat: ſicuti in huiuſmodi affectibus, hoc cõtingere, felici cum ſucceſſu, quotidie experimur.

Ex quibus omnibus, meridiana luce clarius patet, metallica eiuſmodi remedia non eſſe repudianda: ſi præſertim à medico docto & perito, ritè præparata & adminiſtrata fuerint.

Sed plena nunc omnia agyrtarum & circulatorum: qui medicinam profeſſi, non niſi im-

poſturam faciunt. Excuſatione igitur aliqua digni mihi videntur, qui tam acerrimè antimonij vitrum, voce & ſcripto oppugnant. Hoc enim vnico fucato remedio impoſtores illi, incognitis prorſus ægrorum temperamentis, morborum cauſis, aliiſve circumſtantiis, promiſcuè & perperam vtuntur: imò neque vim & efficaciam proprij remedij agnoſcunt audaculi iſti, qui ſolâ copioſorum excrementorum vomitione & deiectione, morbi curationi ſatisfactum putant: in quo tamen turpiter, fallunt & falluntur.

Odi plus quàm Vatiniano odio, eiuſmodi hominum genus, qui ſine ratione & experientia: ſine legitima vocatione, & doctrina, ex Hippocratis & Galeni fontibus, hauſta, medicinam exercendam, temerario ſuſcipiunt auſu.

Lac huius doctrinæ purum & ſincerum, me hactenus aluit: eius me ſchola, ſalutaribus enutriuit præceptis: honorificum Medici titulum, in legitimæ vocationis teſtimonium conſecutus, iuſiurandum, quo veræ Aſclepiadeæ familiæ, colendæ & propagandæ obſtrictus ſum, ſeruo, & in æternum ſeruabo.

Hippocrati & Galeno, in ſcriptis meis debitam laudis palmam & honorem, vt decet, ſemper adſcripſi: eóſque tanquam parentes meos honorificè percolui. Teſtantur etiam medica mea conſilia, operáque alia mea partim excuſa partim excudenda: nec non praxis mea quotidiana quam ſtudiosè illos ſequar, in

generalibus medecinæ præceptis.

Sed in ſpecie, dum à Galeno in quibuſdam diſſideo: & qualitatibus primis, & temperiei nō tantum tribuo, vt ille: ſique formam materiæ, ſubſtantiámque qualitati præpono: in hoc certè imitari videor Fernelium, alterū Franciæ Hippocratem: & Scheckium, alterum Germaniæ Ariſtotelem, & noſtri ſeculi philoſophorum principem: imò Ariſtotelē ipſum potiùs, quàm Empedoclem, quē ſecutus eſt Galenus, qui nimis qualitatibus addictus, appellat calidū frigidū humidū, &c. Quod Hippocrates ſignificantiùs exprimit per amarū, acidum, dulce, &c. Si verò alij nomina, rebùs magis propria adhûc, inuenerint: non propterea ſtatim reprehendendi ſunt: ſed dubia, ſi quę occurrebant in illorum ſcriptis, poterãt rationibus placidè & modeſtè, illuſtrari, aut refelli: non autem maledictorum inſolentia ipſius autoribus inſultandum, quod malè ſani hominis moroſitatem potius, quã dignam excellenti medico comitatē, præ ſe fert.

Hinc inter medicos hodie, qui mutuã & fraternam inuicem amicitiam concordiámq; alere, & vnanimi conſenſu, in hominis ſanitatē, vitámque tanquã rem pretioſiſſimam tuendam, conſpirare debebant: iurgia, diſſidia & ſimultates, regnant, vigent, gliſcunt: vbi non ſolum in Deū ipſum valde delinquitur: ſed & iniquè agitur in Rempub. Hinc fit, vt ægroti anteà puſillanimes, & mox de ſalute ſua deſperabundi, à medicis intra ſpem & metum derelicti, plus offendantur, & ſæpenumerò ad extremam vſque

deſperationem & mortem ipſam adigantur.

Sed quænam gloriæ laudiſve inſignia inde reportant? Reprehenſionem: contemptum: dimiſſionem: vt qui neque in proximum charitatem exerceant, neque ſuo ſatisfaciant officio.

Id adeò compertum & exploratũ, vt mulierculæ etiam in puerperarũ cubiculis inde occaſionẽ ſumant inuicẽ confabulandi. Hinc ſtultorum riſus: hinc verò ſapientũ, & publicæ ſalutis ſtudioſorũ lachrymæ. Sed timendũ eſt, ne, ſi in inſtitutò pergant, tandem ludus & fabula fiant.

Quamobrem, licet in Diætetico hoc noſtrò omnia ad diætam rectè inſtituendam neceſſaria, fusè ſatis diſſerantur, adiectis etiam coronidis locò optimis aliquot remediis, è pharmacopæa noſtrà petitis: vnum tamen & potiſſimum, hîc deſiderari videtur, nempe vnanimis medicorum cõſenſus, & amicà animorum conſpiratio: Ex quorũ conſilio & arbitrio omnis medicamentorũ præparatio & adminiſtratio pẽdet.

Sed hæc obiter dicta, & opuſculum ad tuam vtilitatem elucubratum, te, candide Lector, obnixè rogo, vt æqui boníque conſulas: in quo ſi fortè nonnulla occurrant, quæ philoſophiæ cũ diuinæ, tùm naturali quodammodo aduerſari, aut proximum meum offendere videantur, quæ tua eſt humanitas, veniam dabis: omniáque in meliorem partem interpretatus, à me quaſi non dicta ſi acceperis, & magnam gratiam inibis, & ad maiora in lucem edenda, non parùm cohortaberis.

FINIS.

Summa Priuilegij.

CAutum eſt auctoritate Regis, ne quis in Regno Franciæ *Ioſephi Quercetani Doctoris Medicique Regij Diæteticon Polyhiſtoricon*, abſque Claudij Morelli permiſſu intra decennium imprimat aut diuendat: publicationis Exemplarium, ſi quis ſecus fecerit, multa indicta, prout amplius in ipſo Diplomate continetur. Lutetiæ Pariſiorum, x. Kal. Nouemb. An. Sal. M.DC.V.

Sic ſignatum, RENOVARD.

TABVLA CAPITVM
quæ continentur in prima ſectione
Diætetici Polyhiſtorici
Ioſephi Quercetani.

DE *perturbationibus animi. cap.* I.	*fol.* 5.
De ambitione. cap. II.	*fol.* 12.
De auaritia. cap. III.	*fol.* 14.
De inuidia. cap. IIII.	*fol.* 17.
De amore venereo. cap. V.	*fol.* 20.
De ira aut bilioſa affectione. cap. VI.	*fol.* 29.
De gaudio. cap. VII.	*fol.* 39.
De timore. cap. VIII.	*fol.* 42.
De triſtitia. cap. IX.	*fol.* 47.

TABVLA CAPITVM
ſecundæ ſectionis.

DE *aëre. cap.* I.	*fol.* 70.
De aere. cap. II.	*f.* 76.
De ventis. cap. III.	*fol.* 82.
De cibo & potu. cap. IIII.	*fol.* 88.
De varijs panis & potus artificiis in alimentum hominis. cap. V.	*fol.* 97.
De vino aliiſque potibus tùm in alimentum corporis noſtri & vitæ conſeruationem, tùm in morborum	

curationem neceſſariis. cap. VI. *fol.*103.
*De aqua. cap.*VII. *fol.* 112.
*De variis ſobrietatis ac gulæ ebrietatiſue effectis. c.*VIII. *fol.*117.
*De vigilia & ſomno. cap.*IX. *fol.*121.
*De ſomno. cap.*X. *fol.* 125.
De exercitio & quiete. cap. XI. *fol.* 139.
*De quiete.. cap.*XII. *fol.*161.
*De repletione & inanitione. cap.*XIII. *fol.* 163.
*De inanitione. cap.*XIIII. *fol.* 268.

TABVLA CAPITVM TERTIÆ & vltimæ ſectionis.

*DE iis quæ à ſano ægroue homine in ſua victus ratione priuatim obſeruari debent.c.*I. *f.*369.
De herbis. cap. II. *fol.*373.
De fructibus. cap. III. *fol.*379.
De carnibus. cap. IV. *fol.*391.
*De auibus in alimentariū vſum venientibus. c.*V. *f.*395.
*De animalium partibus, ac rebus ab ipſis prognatis, quæ hominis alimento & ſanitati inſeruiunt. c.*VI. *f.*398.
*De piſcibus. cap.*VII. *fol.*405.
De iis quæ in apparatum & condimenta ciborum vſurpentur. cap. VIII. *fol.*416.
*De cibis tam alimentoſis quam medicamentoſis. cap.*IX. *fol.*426.
*De poculentis alimentoſis. cap.*X. *fol.* 436.
De vinis, aquis, hydromelitibus medicamentoſis. cap. XI. *fol.*438.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ERRATA SIC CORRIGITO.

PAg. 3. lin. 33. lege perpendamus. pag. 7. lin. penultima leg. iniuriæ. pag. 8. lin. 54. leg. continuum. pag. 9. lin. 55. leg. apparaſſe. pag. 10. lin. 47. leg. his pag. 14. l 45. leg. auaritia pag. 17. lin. 28. leg quicquam. lin. 50. leg. aggrediatur. pag. 20. lin. 37. leg effectus. pag. 23. lin. 2. leg amaſiarum. lin. 28. leg. imperatore. pag 24 lin 57 leg fœtorem. pag. 28. l. 36. leg. pudenda. pag. 29. l 23. pro ardore leg. amore. pag 30. lin. 47. leg. auras. pag. 43. l. 45. leg. terribili. p. 48. l. 43. leg. intermixtis. pag. 48 lin. 60. leg. adauxerunt. lin. vltima poſt milites tolle duo puncta. pag. 49. lin. 26. pro ſitorum leg. virorum. pag eadem, lin. 45. leg. luctus. pag 50. lin. 56 leg. Abſolon pag. 53. lin. vlt. leg. pelvim. pag. 54. lin. 5. leg. feruentiſſimum. pag. ead. l. 6. 3. leg. concidit. pag. 55. l. vlt. poſt ſortis tolle duo puncta. pag. 57. l. 47. leg. halitu. pag. 65. l. 60. leg auras. pag. 73. lin. 16. leg. ſubminiſtrauit. pag. 75. l. 60. leg. Satellitibus. pag. 76. l 59. leg. ab. pag. 86. lin. 6. leg. graſſati. pag. 87. l 18. leg. compoſitorum pag. ead. l. 45 pro erſi, lege etiam. pag. 88. l. 2. leg. frigidus. pag. ead. l. 37. leg. aërem. pag 89 l. 30 leg. ciborum. p ead. lin. 58. leg. bona. pag. 94. lin. 26. leg. poculentorum. pag. 97. l. 19 leg. teſtudines. pag. 99. lin. 38. leg. diligenter pag. 100. lin. 36 leg proſternat. pag. 101. l. 17. leg acido. pag. 102. l. 49. in marg pro Sol leg Sal. pag. 107. l. 5. leg. ipſorum. pag. 108. l. 55. dele ex. pag 112. lin. 7. leg conferri. pag 115. l. 38. leg. inſtilletur. pag. 125. l. 7. leg recidere. pag. 127. lin 14. leg. papauera. pag 36 lin vlt. leg. ſua. pag 140. l. vlt. poſt exercendo, dele duo puncta. pag. 141 l. 35. leg. Diaulodromi. pag. 148. lin. 39. leg. his verbis. pag. 150. l 42. leg. diſpanſam. pag. 153. lin. 17 leg. quæ. pag. ead. lin. 51. leg. aui. pag. ead. & l. ead. leg. educatus. pag. 154. l. 63. leg. tegumento & opertorio. pag. 158. lin. 9. leg. marceſcere. pag ead. lin. 12. leg. labaſcant. pag ead. lin 31. leg. curſuque. pag. 164. l. 4. leg ſanguinis. pag. 166. lin. 7. leg. vna, vel. p. 162. l. 6. leg. corpori. p. 371. l. 38. leg quique pag. ead. l. 49. leg. concinnatum. pag. 373. l. 58. leg. conchyliorum. pag. 374. l. 43. leg. ſyrupus. pag. ead. l. 47. leg. dyſenteriam. pag. 375. l. 54 pro quaſi, leg. qualis. p. 376. l. 60. leg offeruntur. pag. 337. l. 5. leg friguntur. pag. ead. lin. 61. leg. aqua & ſale. p. 378. lin. 17: leg in vaſconia. pag ead. lin. 45. leg. procul ab aliis pag. ead. l. 49. leg. cortice pag. ead. l. 55. leg ex auena: & habemus. pag ead. l. 60. leg. quas. p 379. l. 10. leg. in gratum. pag. ead. l 16. leg patiantque. pag. ead. lin. 18. leg. aliorum. pag. ead l. 19. leg. piſis. pag. ead. lin. 20. leg. condiuntur. pag. ead. l 29. leg. coquiturque. pag ead. l. 47. leg. armeniaca. p. 380 l 15. pro nobis, leg. vbi. p. ead l. 39. leg. quæ. pag. ead. l. 41. leg exhibentur. p. 381. lin. vlt leg pulpa. p. 382 l. 45. leg. vaſconia. pag. 383 lin. 10. leg. vaſconia. p ead l. 11. leg. rotulas. p. ead. l. 25. leg. putridas. pag. 384. lin. 24. leg dyſenteria. p. ead, l. 56. leg. illa. pag. 386. l. 33 leg. nuces.

Digitized by Google

pag. ead. l. 45. leg carduli. pag 389. l. 23. leg. pini nuclei. pag. ead. lin. 42 leg. ſale. p. 392. l. 37. leg. toſti. p. 394. l. 45. leg. colorem. pag. 395. l. 11. dele non. pag. 396. l. 40. leg calente. p. 397. l. 42. leg. tractu. pag. 399. l. 38. leg. ren. pag. ead. l. 39. leg. minutim. pag. 400. l 51. leg. bubulci. pag. 404. l. 42. leg. oui pag. 405. l. 5. leg. liquorem. pag. 406. l. 14 leg. amnibus. p. ead. l. 16. leg. aquis. p. 407. l. 31. leg. huius apparandi. p. 408. l. 7 leg hique. p. ead. l. 9. leg. hi. p. ead. l. 16. leg. filamenta p 409 l. 1. leg. modico. p. 411. lin. 5. leg. probant. p. 412. l. 7. leg. concoquitur. p. ead. l. 19. leg gallis. p. ead l 20. leg fruſtra. pag. ead. l. 24. leg oxalidis. p 413. l. 4. leg. præparationum. p. ead. l. 15 leg. chilychthion. p. ead. l 30. leg. repræſentat. p. 414. l. 57. leg. excrementitia. p 415. l 7. leg butyro. p. ead l. 35 leg. menſes & hæmorrhoides. pag. 418. l. 24. lege ſale. p. 419. l. 28. leg. tam. p. 422. l. 14. leg. optime. p. ead l. 47. leg. iuuandi. p. 423. l. 32. leg. alij. p. ead. l. 39 leg. poſtulant. pag. ead. l. 45. leg. aliis. p. 427. l 40. leg. præparandorum. pag. 428. l. 43. leg. ouis. p. ead. & lin. ead. pro eſt, leg &c. pag. ead. l. 59 leg. coquantur. p. 429. l. 2. leg minores. p. 431. l. 19. leg piſtaciorum. p. ead. l. 20. leg. cucumerum. p. ead. l. 28. leg. pineolati. p. 432 l 26. leg. ſetaceum. p. 433. l. 38 leg ſetaceum. pag. 434. l. 28 leg ſine. p. 439. l. 39. leg. garyophyllorum. p. ead. l. 49 leg. macerandum. p 440. l. 9. leg. ſimilium. p. 442. l. 35 leg roſmarini. pag ead l. 43. leg. at. p. 444 l. 17 leg ſeminum, p ead l 57. dele 24. p ead. & l. ead. lege linteolo. p 447. l. 43, leg. vim. p. 448. l. 58. leg. talia. p. 451. lin. 33. leg. fere. p. 453. l. 23. leg qua. p. ead. l 50. leg. therapeuſi. p. 454. l. 1 pro eius, leg. ius. p. 455. l. 32. leg. expers ſit. p 457. l. 56. leg. per os. pag. 459. l. 32. leg deſcriptam. pag. 462. l. 51. leg. ipſis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google